

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

AYŞEGÜL KUŞDEMİR

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN "HUZUR" ROMANINDA DİL VE ÜSLUP

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
PROF. DR. İBRAHİM ŞAHİN

KIRIKKALE-2008

KİŞİSEL KABUL/AÇIKLAMA

Yüksek Lisans olarak hazırladığım “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “Huzur” Romanında Dil ve Üslûp” adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.”

26.12. 2008

Ayşegül KUŞDEMİR

ÖZET

“Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “Huzur” Romanında Dil ve Üslûp” adlı çalışmamızda; Huzur romanında geçen edebî sanatlar, cümleler, kelime grupları ve duyularla ilgili kavram ve vasıflar incelenmiştir. Edebî sanatlar incelenirken Tanpınar’ın çok sık kullandığı teşbihlerle birlikte teşbih-i belîge, istiareye, teşhise ait örnekler sayfa sırasına göre gösterilip, izah edilmiştir.

Romanda geçen cümleler önce yapılarına göre incelenmiş, daha sonra da basit, girişik-birleşik, karmaşık, sıralı, bağlı, soru, kesintili cümleler gibi çeşitli gruplara ayrılmıştır. Bunlardan birçoğu taşıdığı anlamlar bakımından, bağlı cümleler ise kullanılan bağlama edatına göre alt başlıklara ayrılmıştır.

“Huzur”da yer alan kelime grupları; belirtili isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması, sıfat tamlaması, edat grubu, bağlama grubu gibi çeşitli gruplara ayrılmıştır. Daha sonra sıfat tamlamaları ile bazı kelime grupları cümleye kattığı anlamlar bakımından farklı alt gruplara ayrılmıştır.

Yazarı dış dünyayı algılayış tarzını anlamamıza yardımcı olan duyuları ve ona ait özellikleri ise görme, işitme, koku, dokunma duyusu gibi alt başlıklara alarak inceledik.

ABSTRACT

In this study titled “Language and Style in “Huzur” by Ahmet Hamdi Tanpınar”, figures of speech, sentences and concepts and qualities concerning the parts of speech and senses used in the novel have been examined. Examples of each figure of speech used by Ahmet Hamdi Tanpınar such as similes, metaphors and personifications have been indicated in page order and explained.

Sentences in the novel have first been studied structurally and then classified under different groups such as “simple sentences”, “complex sentences” and “compound sentences”. Most of these groups have been subgrouped according to the conjunctions used in the compound sentences.

The parts of speech used in the novel “Huzur” have been classified under different groups such as “noun phrases” and “prepositional phrases”, “prepositions” and “conjunctions”. Some of these groups have then been subgrouped according to the meaning and context.

The senses that help us to understand how the writer sees the outer world have been grouped under different titles such as “sight”, “hearing”, and “taste”.

Key words: Language, style, simile, metaphor, the novel “Huzur”, parts of speech

ÖNSÖZ

Türk dilinin ve edebiyatının, üzerinde önemle durulması gereken konularından biri de “üslûp”tur. Üslûbun önemi, sanatçının sanatkârlık derecesini ölçmesinden ve sanatçının kişiliği ile yarattığı eser arasındaki ilgiyi açıklamasından kaynaklanır. Üslûbun figürleri olan edebî sanatları kullanmak, sanatçıyı diğer insanlardan ayıran bir özelliktir.

Şair, romancı ve aynı zamanda edebiyat tarihçisi olan Ahmet Hamdi Tanpınar’ın üslûpta ulaştığı en yüksek seviyenin “Huzur” romanı olduğu bilinmektedir. Biz de bundan dolayı “Huzur” romanından yola çıkarak onun üslûbuna ait özellikleri belirtmeye çalıştık.

Çalışmamızı, “Önsöz”, “Giriş”, “İnceleme” olarak üçe ayırdık. “Giriş” bölümünde önce Tanpınar’ın romancılığı hakkında, daha sonra da Üslûp Bilimi ve Tanpınar’ın üslûbu hakkında bilgi verdik.

“İnceleme” kısmını ise edebî sanatlar, cümleler, kelime grupları ve duyular olmak üzere dörde ayırdık.

Üslup çalışmasının iyi yapılabilmesi için öncelikli olarak yapılması gereken iş, araştırmacıların üslûp hakkında neler söylediklerinin ve yapılmış olan üslûp çalışmalarının dikkatli okunmasıydı. Biz de böyle yapıp, üslûp çalışmalarına yer vermiş araştırmacıların eserlerini inceleyerek, bunların üslûp hakkında neler söylediklerini tespit ettikten sonra Tanpınar’ın üslûbunu meydana getiren unsurları ortaya koymaya çalıştık. Bu çalışmayı yaparken Zöhre Bilgegil’in “Halit Ziya’nın Aşk-ı Memnu Romanında Üslûp Çalışması” adlı doktora tezinden faydalandık.

“Sonuç” bölümünde eseri incelerken elde ettiğimiz özellikleri verdik ve çalışmamızda elde ettiklerimizi anlattık.

Yüksek lisans tezimi olan bu çalışmada, çalışmamın her bölümünde yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. İbrahim Şahin’e ve eşim Orhan Fatih Kuşdemir’e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

KİŞİSEL KABUL.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
GİRİŞ.....	1
I. AHMET HAMDİ TANPINAR'IN ROMANCILIĞI HAKKINDA.....	1
II. ÜSLUP BİLİMİ VE TANPINAR'IN ÜSLUBU HAKKINDA.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN HUZUR ROMANINDA EDEBİ SANATLAR	
A- Teşbih.....	10
B- Teşbih-i Belîğ.....	44
C- Teşhis.....	72
D- Açık İstiare.....	88
E- Kapalı İstiare.....	101
F-Seci.....	106

İKİNCİ BÖLÜM

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN HUZUR ROMANINDA CÜMLELER	
A)BASİT CÜMLELER.....	110
1-Ferde Ait Çeşitli Halleri İfade Eden Basit Cümleler.....	110
a.Ferdin Dış Görünüşüyle İlgili Basit Cümleler.....	110
b.Ferdin Ruh Halini Gözler Önüne Seren, Sezdiren Cümleler.....	112
2-Harici Âlemle İlgili Basit Cümleler.....	114
3-Bir Durum İfade Eden Basit Cümleler.....	116
B)GİRİŞİK-BİRLEŞİK CÜMLELER.....	120
1-Bir Benzetme Etrafında Teşekkül Eden Girişik-Birleşik Cümleler.....	120
2-Bir Hadiseden Hareketle Ferdin Ruh Halini İzah Eden Girişik-Birleşik Cümleler.....	121
3-Bir İnsan veya Gruba Ait Çeşitli Halleri İfade Eden Girişik-Birleşik Cümleler.....	126

4-Bir Benzetme, Tasvir Etrafında Teşekkül Eden Girişik Birleşik Cümleler.....	130
5-Bir Vakayı, Bir Durumu İzah Eden Girişik-Birleşik Cümleler.....	134
C) KARMAŞIK CÜMLE.....	
1-Bir Tasvir, Bir Benzetme Etrafında Teşekkül Eden Karmaşık Cümleler.....	138
2-Harici Aleme Ait Bir Hadise ve Durum Etrafında Ferdin Hayal ve Tasavvurlarını İfade Eden Karmaşık Cümleler.....	142
3-Bir Hali veya Bir Görünüşü Dikkatlere Sunduktan Sonra Onu Farklı Yönleriyle İzah Eden Karmaşık Cümleler.....	145
4-Aynı İnsanla İlgili Farklı Davranışları İfade Eden Karmaşık Cümleler.....	146
5-Bir Mukayese Fikri Etrafında Vücut Bulunan Karmaşık Cümleler.....	149
6-Kahramanların Herhangi Bir Durum, Görünüş Karşısında Hissettiklerini İfade Eden Karmaşık Cümleler.....	150
7-Herhangi Bir Hadise veya Durum Karşısında Kahramanların Takınmış Oldukları Tavırları İfade Eden Cümleler.....	154
8-Bir Vakayı, Bir Durumu Anlatan, İzah Eden Karmaşık Cümleler.....	155
D) SIRALI CÜMLELER.....	
1-Hareket İfade Eden Sıralı Cümleler.....	158
2-Bir Durum İfade Eden Sıralı Cümleler.....	160
3-Bir Yeri, Varlığı veya Şahsı Tasvir Eden Sıralı Cümleler.....	163
E) BAĞLI CÜMLELER.....	
1-Ki Bağlacıyla Kurulan Bağlı Cümleler.....	167
2-Ve Bağlacıyla Kurulan Bağlı Cümleler.....	171
3-Fakat Bağlacıyla Kurulan Bağlı Cümleler.....	172
F)SORU CÜMLELERİ.....	
1-Bir Hususu Öğrenmek İçin Başvurulan Soru Cümleleri.....	176
2-Soru Yoluyla Bir Emri, Arzuyu veya Tasdiki İfade Eden Soru Cümleleri.....	179
3-Hayret ve Şaşkınlık İfadesi Taşıyan Soru Cümleleri.....	182
G)KESİNTİLİ CÜMLELER.....	
	184

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN HUZUR ROMANINDA KELİME GRUPLARI	
A-BELİRTİLİ İSİM TAMLAMALARI.....	
1-Zihinde Bir İmaj Uyandıran, Bir Tasvir Belirten İsim Tamlamaları.....	189
2-Aitlik ve Husus Bildiren Belirtili İsim Tamlamaları.....	192

B- BELİRTİSİZ İSİM TAMLAMALARI.....	195
1-Dış Dünyaya Ait Ayrıntı Bildiren, Tasvir Bildiren Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	195
2-Hal, Husus, Zihinde Bir İmaj Bildiren Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	197
C-SIFAT TAMLAMALARI.....	198
1-Merhamet, Sevgi, Hüzün, Nefret, Korku... gibi Çeşitli Duyguları İçeren Sıfat Tamlamaları.....	198
2-Benzetme, Hayali Nitelik ve Tasvir İfade Eden Sıfat Tamlamaları.....	200
3-Şahısların Fiziki Özelliklerini ve Ruh Dünyalarını Yansıtan Sıfat Tamlamaları.....	203
4-Yere Ait Ayrıntı İle Kavram Sağlayan Sıfat Tamlamaları.....	205
5-Hal, Hareket ve Tahsis Bildiren Sıfat Tamlamaları.....	207
D-EDAT GRUPLARI.....	211
1-Sebep Edatları.....	211
2-Benzetme Edatı.....	215
3-Vasıta Edatı.....	217
4-Zaman Edatı.....	220
5- Miktar Edatı.....	221
E-BAĞLAMA GRUPLARI.....	222
1-Ve Bağlacıyla Kurulan Gruplar.....	222
2-İle Bağlacıyla Kurulan Gruplar.....	224

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN HUZUR ROMANINDA DUYULAR.....	226
A-GÖRME DUYUSU.....	226
1-Yazarın Hayal Dünyası ile İlgili Olanlar.....	226
2- Dış Dünyayı Olduğu Gibi Aktaranlar.....	231
B-İŞİTME DUYUSU.....	232
1-Kahramanların Ses Hususiyetlerini Belirtenler.....	233
2-Vehmi ve Yazarın Hayal Dünyasıyla İlgili ve Tabii Manzaraya Ait Olan Sesler.....	238
C-KOKU ALMA DUYUSU.....	241
D-DOKUNMA DUYUSU.....	243
SONUÇ.....	246

KAYNAKLAR.....

.....248

GİRİŞ

I. AHMET HAMDİ TANPINAR'IN ROMANCILIĞI HAKKINDA

Şair, roman ve hikâye yazarı, denemeci, edebiyat tarihçisi, edebiyat hocası kimliğiyle karşımıza çıkan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın “Huzur”, “Saatleri Ayarlama Enstitüsü”, “Sahnenin Dışındakiler”, “Mahur Beste” ve tamamlanmamış romanı “Aydaki Kadın” olmak üzere beş romanı mevcuttur.

Tanpınar'ın babasının memuriyeti sebebiyle çok yer görmesi, üniversite hocası oluşu, Yahya Kemal meclislerinde yer alışı, milletvekilliği yapması romanlarına yığınla malzeme sağlamıştır. Gördükleri, okuduğu yerli ve yabancı yazar ve şairler, tutkuyla bağlandığı İstanbul ve Boğaz, İstanbul sokakları, çarşılar, camiler, sahaflar bilhassa Türk Mûsikisi onun romanlarının belkemiğini oluşturur. Bizde Fuzulî'yi, Nedim'i, Şeyh Galip'i okuyup özümseyen yazar, bunlardan bir sentez yapmayı başarmıştır. Bu, onun romanlarındaki her satırda her edebî sanatta karşımıza çıkar. Heykel, mimarî, resim ve musiki ile ilgili terim ve imajlar romanlarında sıkça yer alır.

Çağdaş edebiyat; türler arasına nasıl kesin çizgiler koymuyorsa, Tanpınar'ın eserleri arasında da kesin çizgiler yoktur. Yazarın mizacı gereği romanlarında yer yer şiirsel söylemlere rastlarız. Huzur'da geçen birçok cümle bize şiir okuyormuş hissi verir: “Aydın çamaşırları yıkıyor.”¹, “Yaratılışın kemeri üzerimize kapandı.”² Yine “Saatleri Ayarlama Enstitüsü”nde geçen “...uykusunun peteğini masum rüyalarının balıyla doldururlardı.”³ cümleleri Tanpınar'ın nesrini şiirine yaklaştıran ifadelerindedir. Yazar, romanlarında insanı konu edinirken, insanın hayal dünyasını geniş bir biçimde işlerken çeşitli imajlar kullanır. Bu yön, “Huzur” yazarının romanlarını şiirlerine bağlar. Zira “Antalyalı Genç Kıza” başlıklı mektubunda “Mamafih roman anlayışım şiir anlayışımın fazla ayrılmaz. Orada da rüya kelimesi için söylediğim şeyler, hatta rüyanın nizamı hâkimdir. Şu farkla ki, şiirde dolayısıyla kendimin, hikâye ve romanlarımda kendimle beraber mümkün olduğu kadar

¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, Huzur, YKY., İstanbul, 2002, s.178

² A.g.e. s.179

³ Ahmet Hamdi Tanpınar, Saatleri Ayarlama Enstitüsü, Dergah Yay., İstanbul, 2000, s.141

hayatımın ve insanların –kendimden başkalarının- peşindeyim. Ve başkalarına ait zamanın peşinde...”⁴ diye söz eder, roman anlayışı için.

Şiirde kendisinin, roman ve hikâyelerinde ise kendisi ile beraber başka insanların da peşinde olan yazar, söylemek istediklerini romanlarındaki şahıslarına söylettirir.

Yine aynı mektupta “Şiir söylemekten ziyade bir susma işidir. İşte o sustuğum şeyleri hikâye ve romanlarımda anlatırım. Onun için mümkün olduğu kadar kapalı âlemler olmasını istediğim şiirlerimin anahtarlarını roman ve hikâyelerim verir” der. Yani Tanpınar şiirde söyleyemediklerini hikâye ve romanlarında söylemeye kalkışmıştır. Çünkü hangi yönden bakılırsa bakılsın şiir sınırlayıcı bir türdür. Fikirler, insana has durumlar romanda ifade bulmuştur. Tanpınar da şiirin alanı dar ve kesif olduğundan, bu dar alana sokamadığı duygu ve düşüncelerini romanda anlatmayı tercih etmiştir.

Buraya kadar onun şiirlerinde kendisinin peşinde olduğunu, roman ve hikâyelerinde ise kendisi ile beraber başka insanların da peşinde olduğunu anlatmaya çalıştık. Acaba yazarın, tarih, memleket gibi konuların yer aldığı şiiri yok mudur? Hem hocası hem de birçok hususta yazarı etkileyen biri olarak Yahya Kemal’den gelen fikirler, Tanpınar’ın şiirlerinde yer almaz. “Sağlığında kendi derlediği şiirler arasındaki “Bursa’da Zaman” adlı şiiri bunun tek istisnasıdır. Kitabına almadıkları arasında da “Hicret” (1920), “Bir Yolcuya” (1922) şiirleri İstiklal Savaşı yıllarının hatıralarını taşır.”⁵ Yazarın şiirlerinde hayalci yönü, romanlarında da düşünür yönü ön plandadır. Romanlarında iyiyi, kötüyü; eskiyi, yeniye; doğruyu, yanlış kurcalamaktadır. Bununla beraber tabiata karşı rüyadaymış hissini veren bir hayranlık, her şeyden şüphe ve korku sezilmektedir.

Tanpınar’ın romanlarındaki çok zengin kültürel kıymetler, psikolojik ve sosyal konular romanların sevilerek okunmasını sağlamıştır. Ancak Tanpınar’ın eserlerini ilk okuyuşta anlamak, kavramak kabil değildir. Onun romanları tekrar tekrar okunduğunda anlaşılır. Kültürümüze ait hususların yer aldığı romanları her okuyuşta farklı bir güzellikle karşımıza çıkar. Onun romanları için kültür romanı demek yanlış olmaz. Tarihe, mimariye, doğu ve batı musikisine, resime, minyatüre ve diğer plastik sanatlara ait görüşler romanda teşhir edilir.

⁴ Mehmet Kaplan, Tanpınar’ın Şiir Dünyası, Dergah Yay., İstanbul, 1984,

⁵ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergah Yayınları, İstanbul, 1998, 8. cilt, s. 230.

Huzur romanının temel konusu Türk toplumunun ve aydınının yaşadığı büyük değişme ve bu değişimin toplumumuzda bıraktıklarıdır. Söz konusu değişim Tanzimat'la başlayıp günümüze dek devam eden "Batılılaşma" dır. Romanlarında batılılaşma sürecimiz ile beraber; estetik, aşk, musiki, mimarî, kültür, aydın gibi kavramlar da ele alınıp irdelenir. Medeniyet değişimi Tanpınar'ın ruh ve düşünce dünyasını derinden etkileyen bir husustur. Romanlarının ana temasını oluşturan, kahramanlarını huzursuzluğa iten medeniyet değişimidir. Aslında o batılılaşmayı zarurî görür. Ancak batılılaşmanın bir ikilik yarattığını belirtir. Tanpınar bu ikililiği "eşikte kalma" olarak açıklar. Yazar bu ikililikten kurtulmak için terkip ve devam düşüncesini önerir. Tanpınar "devam" fikrinde bize ait değerlerin korunmasıyla işe başlar. "Bizim damgamızı" taşıyan öğelerin yeni hayatımızdaki yerine değinir. Huzur romanından alacağımız kısım onun bu konudaki fikirlerini gösterir:

"Aç kapıyı bezirgânbaşı, bezirgânbaşı
Kapı hakkı ne verirsin? Ne verirsin?..

"Devam etmesi lâzım gelen, işte bu türküdür. Çocuklarımızın bu türküyü söyleyerek, bu oyunu oynayarak, büyümesi; ne Hekimoğlu Ali Paşa'nın kendisi, ne konağı, hattâ ne de mahallesi. Her şey değişebilir, hatta kendi irademizle değiştiririz. Değişmeyecek olan, hayata şekil veren, ona bizim damgamızı basan şeylerdir..."⁶

Ahmet Hamdi Tanpınar, şiirde söyleme imkânı bulamadığı bu meseleleri, romanlarında seçtiği kahramanlarıyla izah etme yoluna gitmiştir. Geniş gözlem gücüyle şahıs kadrosunu oluştururken kahramanlarına farklı özellikler de verir. Huzur'da Mümtaz ve İhsan, Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Hayri İrdal, Mahur Beste'de İsmail Molla fikirleri bakımından dikkate şayan kimselerdir. Yazar, etkisinde kaldığı şair ve romancılara ait görüşleri bazen bu şahıslar tarafından romana aktarır. Valery'nin estetiğini benimseyen Tanpınar, bunu bir çok yerde dile getirir.⁷

II-ÜSLUP BİLİMİ VE TANPINAR'IN ÜSLUBU HAKKINDA

⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, Huzur, YKY., İstanbul, 2002, s.20

⁷ Şaban Sağlık, Bir Şahsi Nizamın Peşinde Estetiği ve Felsefeyi Arayan Adam: A. Hamdi Tanpınar, Hece Dergisi, Ocak 2002, s.61, s. 216-17.

Üslup; Türkçe sözlükteki karşılığıyla sanatçının görüş, duyuş, algılayış ve anlatıdaki özelliği veya bir türün, bir çağın, kendine özgü anlatış biçimi, biçem, tarz, stildir. Arapça bir sözcük olan üslubun Latince karşılığı “stylus”tur. İngilizcede stil, Fransızcada ise “style” olarak geçmektedir. Günümüzde üslup üzerine birçok tanım denemesi yapılmıştır. Bunların her biri onun çeşitli yönlerini tanımamıza ve anlamamıza yol açar.

Üslup tanımlamalarının ünlü Fransız sanatçı Buffon’dan beri sanatçıdan yola çıkılarak yapılması gelenek haline gelmiştir. Buffon’un 1750’de Fransız Akademisi’ne kabul edildiği törende söylediği “Üslup Üstüne Nutuk” adlı eserinden alacağımız parçayla üslubun ne olduğunu izah etmeye çalışalım: “Üslup, düşüncelere verilen nizam ve harekettir. Fikirler birbirine iyice bağlanırsa üslup sağlam, kıvrak ve düzgün olur. Fikirleri gevşek bırakır da yalnız kelimeleri birbirine bağlarsak bu kelimeler ne kadar zarif seçilmiş olursa olsun, üslup dağınık, cansız ve savruk olur.

Gelecek kuşaklara kalacak eserler, yalnız iyi yazılmış olanlardır. Bilgilerin çokluğu, anlatılan olayın acayıplığı hatta buluşların yeniliği ölümsüzlüğü saklamaya yetmez. Yazılışında zevk, asalet ve deha olmayan eser, ölüme mahkûmdur. Çünkü bilgiler, olaylar ve buluşlar o eserden kolayca uçarak başka bir esere konabilir. Hatta daha usta ellere geçince kıymetleri de artar. Bilgi, olay ve buluşlar insanın dışında olan şeylerdir. Üslup da insanın kendisidir. Şu halde üslup, eserden çıkarılamaz, başka yere taşınamaz ve değiştirilemez. O eğer asil ve yüce ise yazıcısı her zaman aynı şekilde beğenilecektir.”⁸ Buffon’un bu görüşleri yıllardır kabul görmüş ve üslup üzerine yazı yazmak isteyenlerin yol göstericisi olmuştur.

Orhan Okay Hece dergisinde yer alan “Kaderin Eşiğinde Tanpınar” başlıklı makalesinde üslup için şunları söyler: “Üslup dediğimiz şey, özel olarak yazılı metinlerde, yani edebiyatta kelimelerin seçiminden başlayarak onların terkibi, cümleler ve paragraflar haline gelişi, söz sanatlarıyla günlük konuşma dilinin, yani standart dilinin dışına çıkış demektir. Genel olarak da diğer bütün sanat dallarında, musikide ve plastik sanatlarda, hatta insanın günlük yaşayışının her türlü tezahüründe, onu başkalarından ayıran tarz, eda ve davranış şekilleridir. Üslup, şahsiyetin marjinalitesidir. O zaman her insan biraz marjinaldir ve her insanın kendine mahsus bir üslubu vardır diyebileceğiz. Bu bakımdan Buffon dilimize “üslub-ı beyan ayniyle

⁸ Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı, I. Cilt, İstanbul, 1978, s.111

insandır” diye çevrilen sözü hiçbir zaman değerini kaybetmeyecek beşeri bir hakikati ifşa eder.”⁹ “Görülüyor ki Rezaizade Mahmut Ekrem’in Buffon’dan çevirdiği “Le style c’est l’homme-meme” “üslub-ı beyan aynıyle insandır” cümlesi bugün bile dillerde dolanmaktadır.”¹⁰

Üslubun dilbilimine mi edebiyat araştırmasına mı ait olduğu tartışılan bir konudur. Üslubun hem biçimi hem içeriği esas alışı itibariyle üslup bilim, edebiyatın ve dilin kesiştiği bir noktada yer alan ayrı bir daldır. Çünkü üslup metinden yola çıkarak ondaki malzemedan hareketle metnin özelliklerini açıklar.

Yazarın ya da şairin duygu ve düşüncelerini ifade ettiği sözcük ve tamlamaları, bunları ifade ediş tarzını tespit etmek, buradan hareketle onunla ilgili hüküm vermek üslup biliminin ortaya çıkış sebepleri arasında sayılabilir.

“Bizdeki stilistik çalışmaları Tanzimat’la birlikte başlar. Rezaizade Mahmut Ekrem “Talim-i Edebiyat” adlı eserinde üslubu üçe ayırır: Üslub-ı Adi (Sade Üslup), Üslub-ı Müzeyyen (Süslü, Mecazlı Üslup), Üslub-ı Ali (Yüce Üslup)”¹¹ M. Kaya Bilgegil ‘in “Tevfik Fikret’in İki Gazeli” üzerindeki çalışması ile Mehmet Kaplan’ın “Tevfik Fikret” ve “Tanpınar’ın Şiir Dünyası” adlı çalışmaları bizdeki stilistik çalışmalarına örnek gösterilebilir.

Şimdi de Tanpınar’dan önceki yeni edebiyatın nesir dilinden bahsedelim. Tanzimat edebiyatı, nesir alanında hakiki bir yenilik yapmıştır. Roman, tiyatro gibi düzyazı türleri ilk defa edebiyatımıza girmiştir. Klasik edebiyatımızda mesneviler hikâyenin işlevini görse de Batılı anlamda hikâye yazma anlayışı ilk kez Tanzimat edebiyatıyla oluşmuştur. Tanzimat devrinde Batıdan alınan hürriyet, eşitlik, adalet gibi kavramların kolayca anlatılabilmesi için klasik edebiyattaki nesrimizden farklı, sade bir dile ihtiyaç duyulmuştur. Bu yeni fikirleri, yeni istekleri eski ifadelerle anlatmaya imkân yoktu. Bu yüzden nesir dilini sadeleştirmek için çeşitli girişimlere başvurulmuş ve nesir büsbütün değiştirilmiştir. Nesir dilini sadeleştirmek, Batılı anlamda fikir ve duyguları kısa zamanda yerleştirmek için gazete ve dergilere başvurulmuştur. Geniş kitlelere yayılması istenen fikirlerin, gazete ve dergi yoluyla herkesin anlayabileceği şekilde yazılması gerekiyordu. Bu yüzden halka seslenmeyi düşünen aydınların sade dili seçmesi tabiidir. Tanzimatçıların hepsinin ortak amacı

⁹ Orhan Okay, Kaderin Eşiğinde Tanpınar, Hece Dergisi, Ocak 2002, s.61, s. 8.

¹⁰ Ahmet Çoban, Edebiyatta Üslup Üzerine, Akçağ, 2004, s. 14.

¹¹ Kabaklı, a.g.e.,s.116

sadeleşme ve halk tarafından anlaşılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Tanzimat devrinde nesir dilimiz o zamana dek görülmeyen bir açıklığa kavuşmuştur.

Servet-i Fünun dönemi yazarları Fransızca'yı iyi öğrenen ve Fransız edebiyatını yakından tanıyan yazarlardır. Bu yakınlık onları Türk halkından ve sanatından uzaklaştırmıştır. Fransız edebiyatına olan bu yakınlık onların fikirlerine de üsluplarına da tesir etmiştir.

Servet-i Fünun yazarları duygu ve düşüncelerini farklı kelime ve tamlamalarla anlatmak istemişlerdir. Bu yüzden Türkçenin mevcut kaynaklarıyla yetinmemiş, sözlüklerden yeni terkipler icat ederek üsluplarını meydana getirmişlerdir.

“Fransız cümle yapısını Türkçeye uyarlamaya çalışmışlardır. Cümleyi çoğu kez fiilsiz bırakarak kesintili cümleleri meydana getirmişler, böylelikle okuyucunun hayal gücünü harekete geçirmişlerdir. Bol fiilimsi kullanıp cümleleri uzatmışlar ve bunlardan hâsıl olan karmaşık cümleyi meydana getirmişlerdir. Cümlelerde ahenk yaratmak için, cümle içindeki fiiller farklı kiplerle çekimlenmiştir. Yine cümlede vurgu yapmak amacıyla fiiller başa ya da ortaya koyulmuştur. Dilimiz bugün sadeleşse bile cümle yapısındaki değişiklik sürmektedir. İşte Servet-i Fünuncuların olumlu yenilikleri burada aranmalıdır. Onlar Türkçeye her düşüncüyü dile getirebilen farklı ifade şekilleri kazandırmışlardır. Ne var ki Tanzimat ile başlayan dilde sadeleşme akımı Servet-i Fünun ile sekteye uğramıştır.”¹²

Bizde dilde yapılan büyük inkılâp Milli Edebiyat ile gerçekleşmiştir. Ziya Gökalp ve arkadaşları tarafından başlatılan dilde sadeleşme akımı Türkçede yeni bir nesir üslubu meydana getirmiştir. Ömer Seyfettin bütün ömrü boyunca “edebiyatsız edebiyat yapmak” gayesindedir.

Şimdi de Tanpınar’ın Huzur romanından yola çıkarak onun üslubu hakkında bilgi vermeye çalışacağız. Huzur’dan yola çıkmamızın sebebi, Huzur’un hem çalışma mevzuumuz oluşu hem de onun Tanpınar’ın üslup bakımından, olayları ele alış ve anlatış bakımından en olgun eseri olmasıdır.

Her edebî tür bir anlatım biçimidir. Bir sanat adamı işlemek istediği konunun özelliğine göre, onda bulacağı ifade imkânlarına göre edebî türünü seçer. Roman türü çeşitli düşünceleri ifade etmede, şiirden daha etkili olmuştur.

---

¹² Kabaklı,a.g.e., s. 297

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Huzur" adlı romanı yoğun ve devamlı bir fikrin ağırlığı altında ilerleyen bir romandır. Onda okuyucuyu olay içinde yaşatmaya çalışan bir "hareketten" ziyade bir fikrin açılışı ve yayılışı vardır.

Roman dört bölümden oluşur: İhsan, Nuran, Suat ve Mümtaz. Roman; Mümtaz'ın amcasının oğlu İhsan'a hasta bakıcı bulmak, kiracıyı görmek ve arkadaşlarıyla buluşmak için evden çıkmasıyla başlar. Önce geriye dönüşle Mümtaz'ın çocukluğu anlatılır. "Mümtaz'ın babası, S....'nın işgali gecesi..." sayfa 40'ta bu geriye dönüş kiracı ile münasebeti ile biter. Sayfa 71'de "Nuran" başlıklı bölüm ile asıl geriye dönüş başlar ve sayfa 323'e kadar devam eder.

Romanda insanı soluksuz bırakan, sonunun ne olacağını düşündürüp merakta bırakan olaylar yoktur. Eserde; annesiz ve babasız büyüyen Mümtaz'la, kocasından ayrılmış ve bir hırçın çocuğuyla hayatını devam ettiren Nuran'ın birbirlerini çok sevmeleri; ancak evlenememeleri anlatılır. Fakat romanı roman yapan bu içerik değil, Tanpınar'ın kullandığı üsluptur. Ferahfeza Ayinini anlatırken kullandığı teşbih, mecaz ve istiareler, ayini gözlerimizin önüne bir tablo gibi serer: "Neyin altın uçurumuna Tefik Bey'in sesi, tanımadığı kelimelerin mücevherlerini, yavaş yavaş, bütün kenarlarının parıltısını belirterek bırakıyor, şurada bir "yar, yarı men!"in ilk "yar" feryadı deniz ortasında tutuşmuş bir gemi direği hayaliyle parlıyor, bestenin üzerine iyice bastığı "men" hecesi birdenbire gümüş ve mercan çerçeveli bir eski zaman aynası gibi derinleşiyor..."¹³ "Sofa, duanın denizinde çalkanan büyük bir gemi olmuştu"¹⁴ "Bir tarafta çok ince bir duvar çatladı. Yeşil bir filiz bir sabah müjdesi gibi canlandı. Ruh binası birdenbire büyüyen güller altında çöktü... Mor, acayip güller..."¹⁵ Huzur'un sevilerek okunmasının sebebi de budur. Günlük olayları ve durumları parlak, hareketli imajlarla dile getirmesidir.

Romanın bölümlerine adları verilen kişiler birinci derecedeki kahramanlardır. Yazar bu kişilerin tasvirini uzun uzun yapar. Ancak ikinci derecedeki kişilerin tasvirini ise tek bir fırça dokunuşuyla yapar. Örneğin Sabiha... "O evin masalıydı. Durmadan konuşur, gezer, masallar uydurur, şarkı söylerdi. İhsan Bey Adası'nı çok defa onun neşesi ve şamatası doldururdu."¹⁶ Örneğin İclal... "Hakikaten bu kızda hoşuna giden bir taraf vardı. Zalim, şımarık, hodbin, beyinsiz, fakat güzeldi. Bir

¹³ A.g.e., s. 256-257

¹⁴ A.g.e., s. 257

¹⁵ A.g.e., s. 260

¹⁶ A.g.e., s. 14

meyva gibi tatlı ve çekiciydi. Onu beğenmek, sevmek, arzu etmek için hiçbir hazırlığa ihtiyaç yoktu. Kumral saçların daima değişen, daima dalgalı çerçevesinden bu yüzü kendine doğru çekmek, bu dişlerin parıltısını öperek, ısırarak kapatmak yetiştirirdi. Kuyu gibi fakat aydınlık, lezzetli bir an. Ondan ötesini düşünmek, bir ufuk aramak manasızdı.”¹⁷

Bir şair olan yazarın üslubu kendine özgüdür. Öyle ki bu roman üslubu, romanın akışı içinde bize şiir dizelerini okuyormuş hissini verir. Onda nesnel gözlemler ve realite yoktur. Yazar kendi görüş ve algılayışını eşyanın diliyle konuşturur. Örneğin: “Dalgaların sağır gürültüsü”¹⁸; “Musikinin tesadüf kadehinde tatmadan seviyordu”¹⁹ “Karanlık su, yıldızların uzattığı büyük mücevher salkımlarıyla dolar”²⁰

Romanda sık geçen üç sözcük; zalim, keskin ve zehirdir. “Zalim, haşın semboller” (s.42); “zalim hatırlayış” (s.132); “zalim düşünceler” (s.201); “zalim oyun” (s.275); “keskin hiddet” (s. 12); “keskin ve yenilmez acıyla” (s.28); “keskin hareket” (s.47); “keskin sokak fenerleri” (s.113); “kendisini zehirleyecekti” (s.69); “Hayat... insanı zehirleyebilirdi.” (s.76); “zehirleyen mazi düşünceleri” (s.127); “saadetini zehirleyen” (s.160); “zehirli bıçaklar gibi çalışan” (s.297). Bu üç sözcük de insanda olumsuz çağrışımlar yapar. Kahramanımız küçük yaşta anne ve babasını kaybetmiştir. Romanın ilerleyen bölümlerinde sürekli korkularının olmasının nedeni sevdiklerini kaybetmesidir. Anne ve babasını kaybetmesi, günün birinde tüm sevdiklerini (Nuran’ı) kaybedeceği korkusunu içine yerleştirmiştir.

Huzur’da en çok görülen cümle karmaşık cümledir. “Çeşitli bileşik cümlelerin bir araya gelmesinden hasıl olan cümlelere karmaşık cümle denir.”²¹ Karmaşık cümle yapısı Halit Ziya’nın eserlerinde de çokça kullanılır. Bu tür cümle yapısı bize Fransız edebiyatından gelmiştir.

Tanpınar’ın üslubuna asıl ihtişamını veren imajlardır. Onun daha çok renklere ve harekete dayalı imajlar kullandığını görürüz: Altın kadeh, altın meyve, altın top, altın kafes, billur saz, büyük inci...

---

¹⁷ A.g.e., s. 68

¹⁸ A.g.e., s. 31

¹⁹ A.g.e., s. 172

²⁰ A.g.e., s. 198

²¹ M. Kaya Bilgegil, Dilbilgisi, s. 97

Huzur'da diğer önemli bir husus da sembollerdir. Bilindiği üzere Tanpınar'da “eşik” sembolleşmiş bir ifadedir. Bunun yanında yazar romanda standart semboller de kullanmıştır. Örneğin Yılan. “Yılan, dünya kültüründe çok tekrarlanan, ölümsüzlüğün ve dolayısıyla aşkın, bereketin de sembolüdür.”²² Yılanlar şeytani duygular uyandırır. Bütün bu özellikleriyle Huzur'da Mümtaz'ın korkuları olur: “Onun iç benliğini, o sular altında uyuyan, fakat her şeyi idare eden kesif tabakayı biraz da bu korku yapardı. İhsan, daha o çocukken içine çöreklenen bu yılanı, kökü kalbinde ağacı ondan sökebilmek için çok uğraşmıştı.”²³ Ayrıca “su” Huzur'da geniş bir yer tutmaktadır. İki âşık da –Mümtaz ve Nuran- Boğaz'ı çok sevmektedir. Öyle ki birbirimizi mi, Boğaz'ı mı seviyoruz, sorusunu sormaktan kendilerini alamazlar. Işıkların suda yaptığı akis ve oyunlar ikisinin de en büyük göz zevkidir.

Bütün bunlar gösteriyor ki Tanpınar için dil, bir sığınma yeridir. Çünkü ona göre realite çirkindir. Tanpınar'a göre bu çirkinliğin kaynağı ise yirminci yüzyıldaki kültür değişimi ile ilgilidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN HUZUR ROMANINDA

²² Bkz. J. E. Cirlot, A Dictionary of Symbols, s. 285-290

²³ Huzur, s.22

EDEBÎ SANATLAR

A-TEŞBİH

Teşbih aralarında çeşitli yönlerden benzerlik bulunan iki kavram ya da varlıktan zayıf olanı güçlü olana benzetmeye denir. Nesirde, teşbihe başvurulmasının nedeni üslubu güzelleştirmek içindir. Tanpınar da Huzur romanında teşbihe, özellikle de teşbih-i belîge sıkça yer vermiştir. Şimdi romanda tespit ettiğimiz bu sanata dair örnekleri geçtiği yerleri belirterek sırayla verelim:

“...bütün sokaklar bir fırın ağzı gibi insanı kapıyor...” 18/4

Benzeyen: bütün sokaklar
Benzetilen: bir fırın ağzı
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: kapıyor

Mümtaz,ağabey dediği amcasının oğlu İhsan’a hastabakıcı bulmak için sokağa çıkmıştır.Bir ağustos günü İstanbul sokakları sıcak oluşuyla fırına benzetilmiştir.

“...yaklaştığı her şeyi adeta nefesinde yumuşak bir maden gibi eriten bu nefes, bu acayip ve gergin yüz onu korkutuyor...” 26/1

Benzeyen: nefes
Benzetilen: yumuşak bir maden
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: eriten

Burada Mümtaz’ın annesiyle beraber konakladıkları handa ilk cinsel deneyim anlatılır. Buradaki Nefes Mümtaz’ın handa karşılaştığı genç kıza ait nefestir. Genç kız kucaklayışları ve nefesiyle Mümtaz’ı eritmekte, Mümtaz ise hem haz almakta hem de korkmaktadır.

“Fakat bunlar elmas kadar parlak bir güneşin altında...” 29/1

Benzeyen: güneş
Benzetilen: elmas
Benzetme edatı: kadar
Benzetme yönü: parlak

Bu terkinin devamındaki tasvirler Akdeniz’de geçmektedir. Bu bölümde üslup bakımından en dikkat çekici imaj güneşe ilişkindir. Roman boyunca güneş; elmas, altın gibi görsel ve parlak ifadelerle anlatılmıştır.

“...güneş bu ıstırapın arasında er geç bir çatlak buluyor, oradan altın bir ejder gibi kayıyor.” 29/3

Benzeyen: güneş
Benzetilen: altın bir ejder
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: kayıyor

Cümleye bakılırsa ıstırap aşılması zor kalın bir nesne (duvar) ancak güneş bu ıstırapın arasında er geç bir çatlak bulup sızıyor. Görüldüğü gibi güneş devam eden dış hayattır, gerçektir. Güneşin benzetildiği nesne ise altın ejderdir. Cümlenin devamında güneşin insanı iç mahzenden çıkardığı söyleniyor. İzdırap iç dünyada olan bir şey, o kalın duvar da yine iç dünyadadır. Güneşin varlığını hissettirmesi her şeye rağmen hayatın devam ettiği bilgisidir.

“...güneş sanki kendi ölümünün ayinini ve kendi yıldızdan ve koyu lacivert gölgelerden lahdini hazırlıyormuş gibi, bu dağların kıvrımlarına altın ve gümüş zırlar geçirir, sonra alçalan ve arkaya devrilen kavis, bir altın yelpaze gibi açılır” 30/2

Benzeyen: alçalan ve arka arkaya devrilen kavis
Benzetilen: bir altın yelpaze
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: açılır

Bu uzun tasvirlerde “tablo cümleler” diyebileceğimiz cümleler görüyoruz. Ekseri sıfat tamlamalarıyla kurulan bu cümlelerde göz önünde küçük tablolar dış dünyaya ait bir varlığın görünüşünden ziyade, yazarın muhayyilesinde oluşturduğu şekli ile karşımıza çıkar.

“...büyük ışık parçaları şuraya, buraya ateşten yarasalar gibi uçar...” 30/2

Benzeyen: büyük ışık parçaları
Benzetilen: ateşten yarasalar
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: uçar

Mümtaz’ın çocukluğundan beri en sevdiği şey, ışık-gölge oyunlarıdır. Akdeniz’in sıcaklığında güneşten etrafa saçılan büyük ışıkları yarasaya benzetmiştir. Ancak bu yarasalar ateşten yapılmıştır. Işığı bir kuşa özellikle de yarasaya benzetmesi dikkat çekici bir unsurdur. Zira yarasa ışığı sevmeyen, karanlıkta yaşayan bir kuştur.

“Bu bir mevsim gibi bereketli, velût saatti.” 30/2

Benzeyen: bu, velut saat (akşam saatleri)
Benzetilen: mevsim

Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: bereketli

Bu velut saatler, Mümtaz'ın deniz kıyısında geçirdiği akşam saatleridir. Bu saatlerin bereketli olmasının nedeni kayaların birden bire canlanması ve Mümtaz'ın çevresini sarmasıdır. Çünkü bu saat tabiatın her taraftan, "Ne diye ayrıldın, sefil ıstırapların oynacağı oldun, gel, bana dön, terkiğine karış, her şeyi unuttur, eşyanın rahat ve mesut uykusunu uyursun" dediği saati." 30

"Çünkü gündüzleri, sadece yosunlu, rüzgârın, yağmurun sünger gibi delik deşik ettiği taş parçaları olan kayalar..." 30/2

Benzeyen: taş parçaları olan kayalar
Benzetilen: sünger
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: delik deşik ettiği

Tabiat kuvvetleri, kayaları aşındırdığı için kayalar delik deşik olması bakımından süngere benzetilmiştir.

"...durulmuş suyun yeşil ve somaki bir ayna gibi akşamın son ganimetlerine açılışını, bir anne rahmi gibi bu ışık parçalarını alışı... seyrederdi." 31/1

Benzeyen: durulmuş su
Benzetilen: bir anne rahmi
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: ışık parçalarını alışı

Benzeyen: durulmuş su
Benzetilen: yeşil ve somaki bir ayna
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: akşamın son ganimetlerine açılışı

Önceki teşbihlerde görülen ışık oyunları devam etmektedir. Güneş ışıklarının durgun sudaki hareketleri sübjektif bir şekilde anlatılmıştır. "Tanpınar'da "su, ayna, ışık" unsurlarının önemli bir yer tutması; onun gözleriyle yaşayan, gözlemci bir tip olmasından ileri gelir"²⁴. Su; ışık parçalarını alması, onların üstüne kapanması, örtülmesi bakımından ana rahmine benzetilmiştir.

"han odasında bakir tenine çok derin bir aşu gibi yapışan köylü kızının, büyük siyah gözlerini her an bu uğultulu davete koşmaya hazır bir ürperme ile arar ..." 31/2

Benzeyen: çok derin bir aşu

²⁴ Mehmet Kaplan, Tanpınar'ın Şiir Dünyası, 1982, s. 213

Benzetilen: köylü kızı
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: yapışan

Bu köylü kızı, handa gördüğü uzun zaman onun kolları arasında, onun göğsü göğsünde, saçları yüzünü örtmüş, kolları ve bacaklarıyla Mümtaz'ı kavrayan kızdır. Onun tenini kendi teninde, saçını ve nefesini kendi yüzünde hissetmiştir. Kızı, tenine sürekli yapışması bakımından aşırıya benzetmiştir.

“...çocukların, güneşte kırılmış ayna gibi insana batan berrak çığlıklarla gülüp konuşmadıkları bir yer...” 36/1

Benzeyen: berrak çığlıklar
Benzetilen: güneşte kırılmış ayna
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: batan

Mümtaz, babasının ardından annesini de kaybetmiştir. Talihe küskünlüğüyle beraber garip bir tiksiniye içindedir. Paylaşmadığı neşe onu rahatsız etmektedir. Çocuk çığlıkları ona battığı için bu çığlıklar kırılmış bir aynaya benzetilmiştir. Burada çığlığa berrak sıfatının yakıştırılması dikkat çekici bir unsurdur. Zira berrak, görme duyusuyla; çığlıksa işitme duyusuyla ilgilidir. Duyular arasında böyle bir aktarım yapılarak anlatıma çekicilik kazandırılmıştır.

“O, insanda yıpranmamış, sağlam, her türlü tecrübeden uzak, yalnız hayata dayanmak için kuvvet veren bir memba gibi durmalıydı.” 41/2

Benzeyen: O (Tanrı düşüncesi)
Benzetilen: memba
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: kuvvet veren

Burada O, yani tanrı düşüncesi membaya benzetilmiştir. Mümtaz Tanrı düşüncesini gündelik işlerine karıştırmaz. Sıkışık zamanlarda, bir şey isteyeceği zaman Tanrı düşüncesinin canlanmasını istemez. Ona göre tanrı düşüncesi kendisine sadece dayanma gücü vermeliydi.

“Güvercinler... Havada mavi bir mendil tutan bir hokkabaz eli gibi yine şaşırtıcı, tutulmaz hareketleriyle uçuyorlar,” 43/2

Benzeyen: güvercinler
Benzetilen: Havada mavi bir mendil tutan bir hokkabaz eli
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: şaşırtıcı

Bu cümlede güvercinler, şaşırtıcı oldukları için hokkabaza benzetilmiştir. Gerçekte hokkabazlar, insanları şaşırtarak kutulardan güvercin çıkartırken, güvercinin hokkabaza benzetilmesi ise şimdi bizi şaşırtıyor.

“eski Mısır çarşısı’ndan sıçramış bir damla gibi küçük bir dükkân,” 45/2

Benzeyen: küçük bir dükkân

Benzetilen: bir damla

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: Mısır çarşısı’ndan sıçramış

Bu Sahaflarıçi’ndeki küçük dükkânın, damlaya benzetilmesinin sebebi Mısır çarşısındaki aktarlara benzemesidir. Zira bu dükkân içinde asırlarca faydasına inanılmış, kaybolan sıhhatlerin biricik çaresi gibi bakılmış ot ve köklerle doludur.

“...sonra iki sandalın arasında ağ, yavaş yavaş bir bereket arması gibi, ıslak ve kenarlarına takılmış balıkların küçük gümüşten akisleriyle sudan çıkıyor” 47/1

Benzeyen: ağ

Benzetilen: bir bereket arması

Benzetme edatı: gibi

Bu cümlede balık dolu ağ, bir bereket armasına benzetilmiştir. Islak ve kenarına takılmış balıklar dendiğine göre ağ, balık ile dolup taşmaktadır. Bu yüzden ağa, bereket arması denmiştir. Balık pullarının renginin gümüşe benzetilmesi de dikkat çekicidir.

“...Nevâkâr, hemen karşısındaki gramofonun ağız dolusu fişkırıldığı bir fokstrotun arasından, bir sağanak altında kalmış bir gül bahçesi gibi kendi ledünni dünyasını açıp kapıyordu.” 52/5

Benzeyen: Nevâkâr

Benzetilen: bir gül bahçesi

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: açıp kapanma

Nevâkâr ve ondan çıkan melodi gül bahçesine benzetilmiştir. İlerleyen sayfalarda göreceğimiz Ferahfeza Ayini’nde de musiki yine güllere, gül bahçesine ve gül yağmuruna benzetilecektir. Tanpınar’ın işitmeye dayalı bir kavram olan musikiyi, görme ve kokuya dayalı bir varlık olan gülle anlatması dikkate şayandır.

“Ses bu hayat artıklarının üstünde geniş, aydınlık bir çadır gibi açılmıştı” 53/1

Benzeyen: ses

Benzetilen: geniş, aydınlık bir çadır

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: açılmıştı

Ses denilen Çamlıca Bağları türküsüdür. Bu türkü Haliç'te boğulan bir Harbiyelinin öyküsünü anlatır. Hayat artığı denilen şey, bir yığın eski eşya, kırık dökük mobilya, yatak ve yastıklardır. Bunlar Mümtaz'ın hoşlanmadığı şeylerdi. Onları zihni bir hazımsızlığın eseri olarak görüyordu. Bu türkü işte bu hayat artıklarının üstüne açılmıştır. Çünkü değişmemesi gereken, bizim damgamızı taşıyan bu türkülerdir.

“...akşam ta uzakta, şehrin üstünde bir altın bataklığı gibi çukurlaşıyordu.” 55/1

Benzeyen: akşam

Benzetilen: bir altın bataklığı

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: çukurlaşıyor

Renk ve kıymet bakımından altınla sıfatlandırılmış imajlar Tanpınar'da geniş yer tutar. Akşam çukurlaştığı için altın bir bataklığa benzetilmiştir. Akşama altın sıfatının yakıştırılması, onun ilk saatlerinde olduğunun bilgisini veriyor. Aynı zamanda altın sıfatı bizi hüzne götürüyor. Çünkü bahsedilen vakitte Nuran, büyükannesi Nurhayat hanımın hazin öyküsünü anlatmıştır.

“Küçük dükkânların hemen her tarafına bir yığın insan elbisesi, hazır hayat şekilleri, müstakil, dört tarafı kilitli talihler gibi asılıydı.” 55/3

Benzeyen: bir yığın insan elbisesi

Benzetilen: dört tarafı kilitli talihler

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: asılıydı

“Kül rengi bir tıkızlık, akışı bile belli olmayan bir nehir gibi, başta kendi varlığının şuuru olmak üzere, her şeyi alıp götürürdü.” 56/5

Benzeyen: Kül rengi bir tıkızlık

Benzetilen: akışı bile belli olmayan bir nehir

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: her şeyi alıp götürürdü

Bu cümlede tıkızlık için kül rengi sıfatı yakıştırılmıştır. Öyle görülüyor ki bu tıkızlık akışı bile belli olmayan bir bulanık nehre benzetilmiştir. Nuran'la Mümtaz'ın aralarındaki dargınlık Mümtaz'ın verimsizliğine, her şeye anlamadan bakmasına neden olmuştur.

“Camekânlardan birinde iki aydan beri dedikodusu bütün İstanbul'u dolduran eski mücevherlerden biri tek başına, küçük bir yıldız topluluğu gibi haşın, insan dışı,

fakat güzel, parlıyordu.” 57/3

Benzeyen: iki aydan beri dedikodusu bütün İstanbul'u dolduran eski mücevherlerden biri

Benzetilen: küçük bir yıldız topluluğu
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: parlıyordu

Mücevher, parlak ve yıldız gibi parlak ve görsel ifadeler romanda sıkça geçmektedir. Burada da mücevher parlaklığı bakımından bir yıldız topluluğuna benzetilmiştir.

“Zavallı Mümtaz, İstanbul sokaklarında bir nevi hayalet gemi gibi yaşıyordu.”

60/4

Benzeyen: Mümtaz
Benzetilen: hayalet gemi
Benzetme edatı: gibi

Nuran'dan ayrılan Mümtaz'ın İstanbul sokaklarında amaçsız, başıboş dolaştığını anlatmak için böyle bir teşbih yapılmıştır.

“Bir örümcek kadar ince ve çarpık bacakları omzunun üstünden sarkıyordu”

61/1

Benzeyen: bacaklar
Benzetilen: örümcek
Benzetme edatı: kadar
Benzetme yönü: ince ve çarpık

Bu paragrafta Mümtaz'ın kiracıyı görmek için çıktığı sokakta karşılaştığı dilenci, anlatılmaktadır. Bacaklarının çok ince ve çarpık olduğunu anlatmak için bacaklar örümceğe benzetilmiştir.

“...yıldızlar aya karşı rüzgârların dağıttığı nisan çiçekleri gibi, bir renk ve ateş kıvılcımında dağılırlar” 65/2

Benzeyen: yıldızlar
Benzetilen: rüzgârların dağıttığı nisan çiçekleri
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: dağılırlar

Yıldızlar görsellik ve parlaklık bakımından nisan çiçeklerine benzetilmiştir. Bu pitoresk tasvirler, konuşmalardan ziyade tahlillerde geniş yer tutar.

“...kendi yarattığımız bu iki kutbun arasında düşüncemiz bir saat rakkası gibi gidip geliyordu.” 66/1

Benzeyen: düşüncemiz

Benzetilen: bir saat rakkası
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: gidip geliyordu

“Bir meyva gibi tatlı ve çekiciydi.” 69/1

Benzeyen: Muazzez
Benzetilen: bir meyva
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: tatlı ve çekici

Muazzez; Nuran, Mümtaz, İclal grubunun bir ferdidir. Mümtaz, her şeye rağmen onu sevimli bulurdu. Ona göre bu kızda hoş giden bir taraf vardı. Zalim, şımarık, hodbin, beyinsiz fakat güzeldi. Tanpınar, işte ona hoş gelen varlıkları hep meyveye, şaraba, bala benzetmiştir. Burada da Muazzez, dış görünüşü itibariyle meyveye benzetilmiştir. Ancak ötesini düşünmek, bir ufuk aramak Mümtaz’a göre manasızdır.

“Onun bir kedi kadar kanaatkâr bir hayatı vardı.” 70/1

Benzeyen: onun (İclal) hayatı
Benzetilen: kedi
Benzetme edatı: kadar
Benzetme yönü: kanaatkâr

İhsan bölümünün bu son teşbihinde İclal kanaatkâr olması bakımından kediye benzetilmiştir. Mümtaz’a göre İclal, etrafındakilerin iyi olmasından mutluluk duyan biriydi, elbette kendisine de bir hisse düşeceğine inanırdı. Tanpınar’ın burada kanaatkâr vasfı için kediyi seçmesi ilgi çekicidir. Toplumda hep nankör diye bilinen kediye, kanaatkâr sıfatını yakıştırmaması; Tanpınar’ın o meşhur, kara kediyle çekilmiş fotoğrafını hatırlatınca kedilere karşı sempati duyduğunu aklımıza getiriyor.

“Adile Hanım’ın sesi, unutulmuş olmanın korkuları içinde silkindi, uyuduğu dolaptan çıkmış bir kedi gibi sırtını kabarttı.” 77/9

Benzeyen: Adile Hanım’ın sesi
Benzetilen: uyuduğu dolaptan çıkmış bir kedi
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: sırtını kabarttı

Nuran bölümünün bu ilk teşbihinde Mümtaz, Nuran, Sabih ve Adile Hanım’ın vapur seyahati anlatılmaktadır. Mümtaz, Nuran, Sabih koyu bir sohbet içindeyken, Adile Hanım sohbetin dışında kalmaktan, soyutlanmaktan rahatsız olup konuşmaya eşlik etmek istemiştir. Yazar, Adile Hanım’ı bu atağı ile kediye benzetmiştir.

“İnsan farkında olmadan ona cevap veriyor, kendi içinde bu gülüşün bir ağaç gibi büyüdüğünü, çiçek açtığını duyuyordu.” 79/7

Benzeyen: gülüş
Benzetilen: bir ağaç
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: büyüdüğünü

Bu cümle Mümtaz’la Nuran’ın aşklarının filizlenmeye başladığı vakti anlatır. Nuran’ın gülüşünün Mümtaz’ın içinde büyüdüğünü bundan hoşlandığını anlatmak için bu gülüş bir ağaca benzetilmiştir.

“Altın bir tepside veya kadife bir yastıkta bir galibe uzatılan o eski kale anahtarları gibi, genç kadın bütün hüviyetini bu bakış ve tebessümle kendisine uzatıyor, hediye ediyordu.”

Benzeyen: hüviyet
Benzetilen: o eski kale anahtarları
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: uzatıyor

Mümtaz için Nuran’ın bakışı ve tebessümü kale anahtarı kadar kıymet kazanmıştır. Hüviyet gibi soyut bir kavram, kale anahtarı gibi somut bir kavrama benzetilmiştir.

“İçinde bir ümit belirdi; yüreği sonsuz bir merhamet ve şefkatle suya atılmış bir Japon oyuncuğu gibi birdenbire açıldı.” 82/3

Benzeyen: yüreği (Adile’nin yüreği)
Benzetilen: suya atılmış bir Japon oyuncuğu
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: açıldı

Adile hanım’ın Fatma’ya karşı merhamet göstermesi, Mümtaz’la Nuran arasında başlayan aşka engel olmak içindir. Merhamet ve şefkat gösterileri ile Nuran’ın aşka değil çocuğuna yer ve zaman ayırması gerektiğini, aşkın artık Nuran için eskide kalmış bir şey olduğunu düşünür.

“Adile Hanım’ın şefkati bu hatırayı iki senenin arasından bulup çıkarmıştı. Tıpkı eski şeylerle dolu bir tavan arasından çok öldürücü bir hançer gibi...” 83/1

Benzeyen: hatıra
Benzetilen: hançer
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: öldürücü(olması)

Mümtaz'la Nuran'ın yakınlaşmasını istemeyen Adile Hanım, Fatma'ya babası ile ilgili hatıraları hatırlatıp durur. Amacı Fatma'ya babasını hatırlatmak ve annesi Nuran'ı başka erkeklerden kıskandırmaktır. Yazar, burada hatırayı hançere benzetmiştir. Tanpınar tarafından sevilmeyen durumlar hep hançere, keskin, zalim ve zehirli şeylere benzetilmiştir.

“Sesi hafif hardalda bırakılmış bir hıyar gibi garip ve dili yakıcı bir gevreklikle Türkçe kelimeleri değiştiriyordu.” 93/9

Benzeyen: ses

Benzetilen: hafif hardalda bırakılmış bir hıyar

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: garip ve dili yakıcı bir gevreklikte oluşu

Bu bölümde Fahir ile Köstence plajında tanıştığı sevgilisi Emma'nın konuşmaları geçmektedir. Tanıştıkları zaman Fahir'i rahatsız etmeyen bu ses, şimdi onu rahatsız ettiği için hıyara benzetilmiştir.

“Emma'nın sesi şefkatten neredeyse ateşte kalmış bir cam parçası gibi çatlayacaktı.” 94/2

Benzeyen: Emma'nın sesi

Benzetilen: ateşte kalmış bir cam parçası

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: çatlayacaktı

Tanpınar kadın kahramanlarının seslerini çok iyi tahlil edeer. Ses şefkatten incelmış ve cam parçasına benzetilmiştir. Emma'nın şefkatinin sebebi daha sokulgan, daha uysal görünmesi gerektiği içindir. Çünkü yeni tanıştıkları yat sahibi zengin İsvaçli ile anlaşana kadar Fahir'in sevgisi ona lazımdı.

“Adile Hanım bu ani engelin üstünden çok iyi terbiye edilmiş bir koşu atı gibi tereddütsüz atladı.” 101/3

Benzeyen: Adile Hanım

Benzetilen: çok iyi terbiye edilmiş bir koşu atı

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: atladı

Adile Hanım roman boyunca çeşitli hayvanlara benzetilmiştir. Kendi kendini yemesiyle örümceğe, konuşmalara atılması nedeniyle kediye benzetilmiştir. Burada da başka bir konuya atılışı ile koşu atına benzetilmiştir.

“Yaşar'ın yüzü kül gibi sararmıştı.” 101/4

Benzeyen: Yaşar'ın yüzü

Benzetilen: kül

Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: sararmıştı

Nuran'a öteden beri ilgi duyan Nuran'ın dayısının oğlu Yaşar, Mümtaz ile Nuran'ın münasebetini duyunca bundan rahatsız olur. Yaşar'ın yüzü; sararması bakımından küle benzetilmiştir.

“Sağ taraflarından gelen bir ışık parçası genç kadının saçlarına, oradan yavaşça boynuna doğru kaydı, küçük, insana alışık bir hayvan gibi beyaz tenin üstünde hazla oynamaya başladı” 103/12

Benzeyen: Sağ taraflarından gelen bir ışık parçası
Benzetilen: küçük, insana alışık bir hayvan
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: oynamaya başladı

Işık,Nuran'ın saçlarında ve boynunda dolanması ile insana alışık bir hayvana benzetilmiştir.

“Bu olgun, zarif, güzel kadında, güneşin öz bahçesi imiş gibi baştan başa aydınlık ve füsün olan bir taraf vardı” 106/7

Benzeyen: olgun, zarif, güzel kadın
Benzetilen: güneşin öz bahçesi
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: aydınlık ve füsün

Burada, olgun, zarif, güzel kadın diye bahsedilen Nuran'dır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Tanpınar'da güneş; realitenin, aklın sembolüdür. Füsün, yani büyüdür. Bu da gösteriyor ki Nuran'da gerçekle hayal yan yanadır. Kadın; beyaz, berrak oluşu ile güneşe ve onun bahçesine benzetilmiştir.

“Birbiri peşinden gelen bu sualler, karanlıkta gerilmiş bir ipe ayağı dolanmış insan gibi, yolunda rahat yürümesine mani oluyordu.” 109/1

Benzeyen: Birbiri peşinden gelen bu sualler
Benzetilen: karanlıkta gerilmiş bir ipe ayağı dolanmış insan
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: yürümesine mani oluyordu

Genç âşık Mümtaz'ın Nuran'la iskelede karşılaştıktan sonraki yürümelerinin anlatıldığı bu bölümde Mümtaz'ın zihni karışıktır. Zihnindeki sorular adeta yürümesine engel olmaktadır. Mümtaz yanındaki kadının da aynı şeyleri düşünüp düşünmediğini bilmemektedir. Bu onu hem korkutur hem de bedbaht eder.

“Tebessümü, bu yüzden bir bıçak ağzı gibi inceydi” 110/1

Benzeyen: tebessüm

Benzetilen: bir bıçak ağzı
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: inceydi

Tanpınar kadın kahramanlarını tahlil ederken ayrıntılara çok önem vermiştir. Burada da Nuran'ın tebessümü ile ilgili bir dikkat gözler önüne serilmiş. Nuran, genç aşığının saadeti ve ızdırabı kendisinde tadacağını bilmektedir. Bunu bildiği için Nuran kendini daha kuvvetli bulur. Nuran'ın tebessümü inceliği bakımından bıçak ağzına benzetilmiştir.

“Yalnız uzak minarelerin tepelerinde gecikmiş kuşlar gibi bir iki beyaz uçuş vardı.” 112/2

Benzeyen: bir iki uçuş
Benzetilen: gecikmiş kuşlar
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: beyaz

Tanpınar'da tablo cümleler dediğimiz bir cümle ile karşı karşıyayız. Görme duyusunun hâkim olduğu bu cümlede renkler ve ona ait ayrıntılar ön plandadır. Cümlenin geçtiği paragrafta, akşam; yerini geceye bırakmış, etrafı mor bulutlar kaplamış, ancak uzak minarelerin tepelerinde bir iki beyazlık kalmıştır. Yazar bu minarelerin tepelerindeki görüntüyü, beyaz olması bakımından gecikmiş kuşlara benzetmiştir.

“Karşı kıyıyı saran ışık dalgası, bir musikinin son akisleri halinde sallanıyordu.” 112/2

Benzeyen: Karşı kıyıyı saran ışık dalgası
Benzetilen: bir musikinin son akisleri
Benzetme edatı: halinde
Benzetme yönü: sallanıyordu

Bir önceki cümlede görülen tablo cümleler dediğimiz cümleler devam etmektedir. Gece artık iyiden iyiye inmiş, sadece karşı kıyılarda bir ışık belirlemektedir. Bu ışık da yerini karanlığa bırakmaya hazırlandığı için musikinin son aksine benzetilmiştir.

“Hemen her penceresi aydınlık, çok eski bir yalı, uzun zaman suda kalmış, bütün kesafetini kaybetmiş bir cisim gibi önlerinden geçti.” 113/1

Benzeyen: Hemen her penceresi aydınlık, çok eski bir yalı
Benzetilen: uzun zaman suda kalmış, bütün kesafetini kaybetmiş bir cisim
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: önlerinden geçti

Şimdi Nuran'la Mümtaz'ın vapur yolculuğuna tanıklık ediyoruz. İkisi de büyük bir dikkatle etrafi seyredeler. Dikkatleri eski bir yalı üzerine toplanır. Bu yalı çok aydınlık, adeta saydam gibi görüldüğü için uzun zaman suda kalmış bir cisme benzetilmiştir. Ayrıca burada dikkati çeken bir başka husus da şudur: Nuran'la Mümtaz hareket halindeki bir vapurun içindedir. Yalı onların değil, onlar sabit olan bir şeyin (yalının) önünden geçmişlerdir.

“Bahar bir nekahet sıtması gibi derin ve ürperticiydi.” 118/5

Benzeyen: bahar

Benzetilen: bir nekahet sıtması

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: derin ve ürpertici

Nekahet; hastalık sonrası sağlıklı duruma geçme dönemidir. Bahar, bu cümlede sıtmaya benzetilmiştir, ancak bu sıtma kötü çağrışımları olan bir sıtma değildir. Kıştan kurtulan tabiat baharla birlikte, hastalıktan sonra sağlığa kavuşmuş gibidir. Bahar derin ve ürpertici olması bakımından nekahet sıtmasına benzetilmiştir.

“Belki bir insan hayatı zamanın fırınında ateşe attığımız bir kâğıt kadar çabuk yanıyor.” 119/8

Benzeyen: insan hayatı

Benzetilen: ateşe attığımız bir kâğıt

Benzetme edatı: kadar

Benzetme yönü: çabuk yanıyor

Mümtaz'a ait olan bu cümlede hayatın kısıtlılığını anlatmak için hayat, ateşe atılan bir kâğıt parçasına benzetilmiştir. Cümlede zaman fırına benzetilerek ayrı bir teşbih yapılmıştır; onu teşbih-i belîğ bölümünde ayrıca göstereceğiz.

“Kulağına akıtılan bu sözler acayip bir sihirmiş gibi, bir saniye evvel sadece o anı süsleyen, derinleştiren, zenginleştiren duygular, birdenbire yakıcı şeylerin kudretini kazanmıştı.” 125/2

Benzeyen: Kulağına akıtılan bu sözler

Benzetilen: acayip bir sihir

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: duygulara yakıcı şeylerin kudretini kazandırması

Nuran Mümtaz'ın kulağına, eve gelmesinin münasip olmayacağını kendisinin ona telefon edip geleceğini fısıldamıştır. Nuran'ın bu cesareti, pervasızlığı Mümtaz'ı etkilemiştir. Mümtaz'ın duyguları bu fısıltı ile beraber yakıcılık kazanmıştır. Çünkü kulağına akıtılan bu sözler, Mümtaz'da büyü etkisi yapmıştır.

“Mümtaz, oluşun bu zerresi, şimdi kendisini kâinat kadar geniş, sonsuz buluyordu.” 126/1

Benzeyen: Mümtaz
Benzetilen: kâinat
Benzetme edatı: kadar
Benzetme yönü: geniş, sonsuz

Mümtaz artık Nuran’a karşı daha farklı duygular hissetmektedir. Önceden onu görünce mutlu oluyor, uzaklaşınca hüzünleniyordu. Onu hayatının içinde göremiyordu. Şimdi Nuran’ın varlığı ile kendi varlığını bulduğu için kendisini geniş ve sonsuz olması bakımından kâinata benzetir.

“Hâlbuki şimdi bu tek kelime, içinde bir mücevher gibi parlıyordu.” 127/1

Benzeyen: bu tek kelime (yarın)
Benzetilen: mücevher
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: parlıyordu

Nuran ile Mümtaz sözleşmişler ve ertesi gün Nuran Mümtaz’ın evine gidecektir. Mümtaz tüm sabırsızlığı ile yarını beklemektedir. Tanpınar, Nuran ile buluşacakları günü mücevhere benzetmiştir.

“Mümtaz sanki yarın sabah doğacak güneş kendi benliğinde bir altın yumurta imiş gibi ve kâinatı, aydınlığa kendi uzviyetinden doğuracakmış gibi, içinde kozmik bir zenginlik duyuyordu...” 127/1

Benzeyen: güneş
Benzetilen: altın yumurta
Benzetme edatı: gibi

Kendini geniş ve sonsuz bulan Mümtaz; şimdi de yine, altın yumurtaya benzettiği güneşi kendisi doğuracakmış kadar zengin bulmaktadır. Bunun sebebi Nuran’ı kendi hayatının içinde görmesidir. Burada güneş, rengi ve şekli bakımından yumurtaya benzetilmiştir.

“...arzunun cinayet kadar kırmızı, ateş kadar yakıcı ve sonra garip şey...” 127/2

I.
Benzeyen: arzu
Benzetilen: cinayet
Benzetme edatı: kadar
Benzetme yönü: kırmızı

II.
Benzeyen: arzu
Benzetilen: ateş

Benzetme edatı: kadar
Benzetme yönü: yakıcı

“Yalnız karşı tepeler bu çok donuk şekilde parıltılı perdenin üstünde çok hayali bir gemi gibi, insana baktıkça her şeyin başlangıcı olan sırrı, büyüğü derhal verecekmiş hissini bırakan, kendi hakikatlerinden uzaklaşmış hüviyetleriyle yüzüyorlardı.” 127/3

Benzeyen: karşı tepeler
Benzetilen: çok hayali bir gemi
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: yüzüyorlardı

Tanpınar’da gemi, özellikle başıboş, amaçsız dolaşan insanlar, kesif olmayan varlıklar için hayali, hayalet sıfatlarıyla beraber kullanılır. Bu cümlede sisli bir İstanbul sabahından Mümtaz’ın balkondan etrafı seyrini görüyoruz. Karşı tepeler hüviyetlerinden uzaklaşmış, tepe olmaktan çıkmış bir hayali gemi olmuştur.

“Çırak... dün akşamki yatak hazlarının hâlâ dağılmayan sisleri içinde yelkensisiz, dümensiz bir gemi gibi, olduğu yerde sallanıyordu.” 128/4

Benzeyen: çırak
Benzetilen: yelkensisiz, dümensiz bir gemi
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: sallanıyordu

Bir varlığın gemiye benzetildiği bir teşbihle yine karşı karşıyayız. Yazar; kahveci çırağını, amaçsız, yorgun sallanışlarından dolayı gemiye benzetmiştir.

“İki balıkçı, yerde mantarlarıyla, kararmış iplikleriyle ne olduğu bilinmeyen bir deniz hayvanı gibi yığılmış bir ağın başına çömelmişler...” 129/1

Benzeyen: ağ
Benzetilen: ne olduğu bilinmeyen bir deniz hayvanı
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: yığılmış

Ağ, şekli ile bir deniz hayvanına benzetilmiştir.

“Nuran bu kanı kendisinde tehlikeli bir miras gibi yıllarca gezdirmiş...” 131/2

Benzeyen: kan
Benzetilen: tehlikeli miras
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: yıllarca gezdirmiş

Nuran’ın anneannesi Nurhayat Hanım, Talat Bey’le evli iken, aşka ve ihtirasa her şeyi birden yakarak doludizgin gitmiştir. Nuran kendi hayatı ile anneannesinin

hayatında benzer noktalar görmüştür. Cümlede anneannesinin yaşadıkları, tehlikeli bir mirasa benzetilerek teşbih yapılmıştır.

“Elini, karıştırılan yemeğin üzerinde kuruyan bir kaşık gibi uzattı.” 134/2

Benzeyen: el

Benzetilen: karıştırılan yemeğin üzerinde kuruyan bir kaşık

Benzetme edatı: gibi

Nuran’ın yanına gelip para dilenen çocuk; yüzü, gözü çamur içinde, üzerinde çok kirli ve yırtık basma entari bulunan küçük bir kız çocuğudur.

“...bir tarla, bir bahçe gibi bütün özünü teslim eden, "Ben buyum işte..." diyerek her sırrını, imkânını ona açan kadındı.” 135/2

Benzeyen: kadın

Benzetilen: bir tarla, bir bahçe

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: bütün özünü teslim eden

Nuran’ın, bu cümlede Mümtaz’a tüm benliğini açtığını görüyoruz. Mümtaz için Nuran’ın aşkı yüceltilip manevi âleme taşınan, idealize edilmiş aşktır.

“o, tıpkı eski ve cömert Abbasi halifeleri gibi hepsim birden kabul ediyor, sonra yine ona iade ediyordu.” 138/1

Benzeyen: O (Nuran)

Benzetilen: Abbasi Halifeleri

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: kabul ediyor, iade ediyor

Burada Mümtaz’ın Nuran’a karşı hisleri ifade edilmeye çalışılmıştır. Mümtaz ömrünü sevdiği kadına sundukça genç kadın sevginin insan hürriyetine tecavüz olmaması için hiçbir meselede Mümtaz’ın hayatına nüfuz etmiyordu. Nuran işte bu hediye edilen hayatı kabul edip, nüfuz etmemesi bakımından Abbasi halifelerine benzetilmiştir.

“İstitratlar birbiri ardınca, büyük sarnıçlar, deniz mağaraları gibi açılıyor;...”
140/6

Benzeyen: istitrat

Benzetilen: büyük sarnıçlar, deniz mağaraları

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: açılıyor

Sözlerin, bahislerin birbirini açması, başka konulara meyil vermesi genişliği, açılıp büyümesi bakımından sarnıçlara, deniz mağaralarına benzetilmiştir.

“Mümtaz... sığındığı saçak altında bir sağanağın boşanmasını bekleyen adam gibi bekliyordu.” 140/6

Benzeyen: Mümtaz
Benzetilen: sağanağın boşanmasını bekleyen adam
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: bekliyordu

Bu bölümde Sabih'in insana sıkıntı veren harp fikirlerinin anlatımı vardır. Mümtaz bu konuşmaları kısa kesmek için hiçbir soru sormaz; ancak başıyla ara sıra tasdik işaretleri yapar. Teşbihe örnek verilen bu cümlede sağanak; Sabih'in ardı ardına konuşmalarıdır. Mümtaz da bu konuşmaların bitmesini bekleyen adamdır.

“bütün gün ev küçük bir fırın kadar sıcaktı...” 150/6

Benzeyen: ev
Benzetilen: küçük bir fırın
Benzetme edatı: kadar
Benzetme yönü: sıcak

Bir yaz günü evin çok sıcak olduğunu anlatmak için ev küçük bir fırına benzetilmiştir. Daha önce de görülen başka bir teşbih örneğinde sokaklar yine sıcak olması bakımından fırın ağzına benzetilmiştir.

“Büfenin kendisine ayrılan geniş rafı ise bu şişelerle ve paketler sayesinde bir Amerikan barı kadar göz çekicidir.” 154/1

Benzeyen: Büfenin kendisine ayrılan geniş rafı
Benzetilen: bir Amerikan barı
Benzetme edatı: kadar
Benzetme yönü: göz çekici

Yaşar Bey'e ait olan büfe çeşitli ilaçlarla doludur. Yazar bu rafın göz çekiciliğini ifade etmek için rafı, Amerikan barına benzetmiştir.

“Kendisini bir fikirde, hayatın etrafında oynayan kısır bir çizgide hapsolmuş sanmanın vehmi, içine bir kurt gibi düşmüştü.” 168/2

Benzeyen: vehim
Benzetilen: kurt
Benzetme edatı: gibi

Mümtaz'ın korkuları sürekli bir hayvana benzetilmiştir. Bu hayvan bazen yılan, bazen kurt bazen de cinsini bilmediği bir hayvan olarak görülür. Burada korku, kurt olarak karşımıza çıkmıştır. Mümtaz bütün kâinatıyla Nuran'a taşınmıştır. Her şeyiyle sevgilinin gönlünü mekân edindiği için sevgilisini bıktırdığını düşünür. Çocukluğundan tanıdığı o yalnızlık ve talih (kökü kalbinde ağaç) tekrar canlanmıştır.

“...yüzü, derinliklerinde diriltici ve kokulu usarelerin dolaştığı bir meyva gibi sertleşmiş...” 170/1

Benzeyen: yüz

Benzetilen: diriltici ve kokulu usarelerin dolaştığı bir meyva

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: sertleşmişti

Cümlede Nuran'ın yüzü güneşte yanıp sertleşmesi bakımından meyveye benzetilmiştir.

“Şimdi de cins bir horoz gibi lokantanın dibinde kendi kendine kibirleniyordu.”

172/4

Benzeyen: Mehmet

Benzetilen: cins bir horoz

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: kendi kendine kibirleniyordu

Tanpınar, romanında üçüncü dereceden kişileri genellikle çeşitli hayvanlara benzetir. (Adile, Emma, İclal) Burada da Mehmet sinirli ve mahzun olduğundan kendi kendine kibirlenmektedir. Bu sebepten cins bir horoza benzetilmiştir.

“Nuran'ın yüzü içten gelen hamlelerle gittikçe daha derinleşiyor, sanki bu mavi gece gibi içten aydınlanıyordu.” 173/7

Benzeyen: Nuran'ın yüzü

Benzetilen: mavi gece

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: içten aydınlanıyordu

Mümtaz sevdiği kadını Boğaz'a benzetir; hatta onu Boğaz'ın yeryüzündeki eşi olarak düşünür. Nuran'ın beyaz yüzü, aydınlığı bakımından karanlıklar içerisindeki mavi geceye benzetilmiştir.

“Etraflarında her şey ney nağmesi gibi yumuşak, derinden ve erişilmez sırların aynası idi.” 175/3

Benzeyen: Etraflarında her şey

Benzetilen: ney nağmesi, derinden ve erişilmez sırların aynası

Benzetme edatı: gibi

Bu cümlede Mümtaz'la Nuran'ın akşam vakti sandal gezisi anlatılmaktadır. Kendileri mesut oldukları için tabiatı da mesut görmekte-dirler.

“Ayın erişemediği gölgeler içinde evlerin ışıkları, sokak fenerleri daha çok trajik şekilde kırmızı görünüyordu. Sanki kâinatın bu tılsımlı yekpareliğine katılmayan hodbin ve hasetli ruhlar gibi, kendi kendilerine yanıyorlardı.” 176/3

Benzeyen: evlerin ışıkları, sokak fenerleri
Benzetilen: hodbin ve hasetli ruhlar
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: kendi kendilerine yanıyorlardı

Mümtaz'a göre tabiat bir terkip içindedir. Bahsedilen gecede varlıklar zincirin halkaları gibi uzanmaktadır. Evlerin ışıklarına ve sokak fenerlerine ay erişemediği için ışıklar ve fenerler daha belirgin görünmektedir. Bu da onların tabiattan kopmuş olduğu hissini verir. Böylelikle ışıklar ve fenerler ayrı duruşlarıyla, kendi kendilerine yanmalarıyla hodbin ve hasetli ruhlara benzetilmiştir.

“Ve bu musiki gittikçe kudretini artırıyor, bir musallat fikir gibi insana saldırıyordu.” 178/3

Benzeyen: musiki
Benzetilen: bir musallat fikir
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: insana saldırıyordu

Burada, musiki denilen şey sessizliktir. (sessizlik musikisi) İlerleyen gece ile beraber etraf iyice sessizliğe bürünmüştür. Yazar bu sessizliğin şiddetini belirtmek için onu musallat bir fikre benzetmiştir.

“Bütün Boğaz, Marmara, İstanbul, gördüğümüz ve görmediğimiz şeyler, hepimiz ayın çekirdeği etrafında bir meyva gibiyiz...” 178/7

Benzeyen: Bütün Boğaz, Marmara, İstanbul, gördüğümüz ve görmediğimiz şeyler,
Benzetilen: bir meyva
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: ayın çekirdeği etrafında

Cümle iç içe girmiş teşbihlerle kurulmuştur. Bir yandan tüm tabiat meyveye; bir yandan da ay, çekirdeğe benzetilmiştir. Her şey ayın ışığı ile var olduğu için, tüm varlıkların aya bağlandığı ifade ediliyor. Ay da bu yüzden her şeyi etrafında toplayan çekirdeğe benzetiliyor.

“Nuran'ın yüzü billur bir kâse gibi bu parıltıyla doluydu.” 178/8

Benzeyen: Nuran'ın yüzü
Benzetilen: billur bir kâse
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: parıltıyla dolu

Tanpınar'ın hem şiirlerinde hem düz yazılarında geçen bir kelime. Billur. Mümtaz, gecenin içinde sevgilisinin beyaz, parlak yüzünü billur bir kaseye benzetmiştir.

“Ve ay hepsinin ortasında bozulmaya başlayan bir meyvanın çekirdeği gibi, olgunluğunun son anlarını yaşayan bu ihtişamı kendi etrafında topluyordu.” 179/3

Benzeyen: ay

Benzetilen: bozulmaya başlayan bir meyvanın çekirdeği

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: kendi etrafında topluyordu

Bu teşbih örneği, ayın meyve çekirdeğine benzetildiği ikinci bir teşbihtir. Yine ay her şeyi kendi etrafında toplayan merkez olması bakımından çekirdeğe benzetilmiştir. Yuvarlak oluşu da benzetmenin diğer bir yönüdür. Gecenin yani ihtişamın son anları yaşandığı için, gece ve ayın etrafındaki her şey bozulmaya başlamış bir meyveye benzetilmiştir.

“...kıyafetinin perişanlığını bakışlarıyla, endamıyla, şahsiyetinin kudretiyle yenen ve çehreden başka bir şeye dikkat imkânını insanda bırakmayan kadınlar gibi birdenbire umulmadık yerde yaldızlı taşı kırık bir geçmiş zaman çeşmesi parlıyor,” 181/2

Benzeyen: bir geçmiş zaman çeşmesi

Benzetilen: ...kadın

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: parlıyor

Tanpınar’ın kadınlara ait tasvirlerinde ince ayrıntılar yer alır. Bu uzun cümlede de kirin, sefaletin, bakımsızlığın içinde bize ait olan bir şey, bir eski zaman çeşmesi, yüksek şahsiyetli bir kadına benzetilmiştir.

Romanda bu teşbih örneğine benzer teşbihleri daha önce de görmüştük. Sokağın acı manzaralarının arasından bize ait bir şey, ya bir türkü ya da eski bir mimari yapı yazarın ya da Mümtaz’ın imdadına yetişir.

“Sesi insanın içine yılan gibi kayıyor, diye düşman olurdu.” 184/7

Benzeyen: ses

Benzetilen: yılan

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: kayıyor

Mümtaz’ın yengesi Macide’nin üzerinde insan sesinin garip bir tesiri vardır. İnsanlara karşı hükmünü seslerine göre verir. Sevmediği sesleri insanın içine sinsice kayması bakımından yılanı benzetmiştir.

“Kulağı, birdenbire bazı cisimleri bulmak için yahut sinir cihazlarının potansiyelini ölçmek için kullanılan o hususi aletler gibi, uzviyetten âdeta ayrılırdı.” 185/1

Benzeyen: kulak
Benzetilen: hususi alet
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: ayrılırdı

Bir önceki teşbihte Macide'nin sese verdiği önemden bahsetmiştik. Macide'nin kulağı, onun ses miyarı, insanları dinleyişi farklıdır. Yazar bu farklılığı belirtmek için kulağı hususi aletlere benzetmiştir.

“Şimdi de ruhunu büyük bir sedef gibi Nuran'ın sesine açıyordu.” 185/2

Benzeyen: ruh (Macide'nin)
Benzetilen: büyük bir sedef
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: açıyordu

Macide'nin kulağı, ruhu Nuran'ın sesine açılıp onu dinlemesi bakımından sedefe benzetilmiştir.

“Nuran, kayık ışıklarının siyah, mor kadifelerle mahpus elmaslar gibi parıldadığı sulara, ...çocukluğundan beri bayılırdı.” 189/3

Benzeyen: kayık ışıkları
Benzetilen: siyah, mor kadifelerle mahpus elmaslar
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: parıldamak

Tanpınar üslubunun parlaklar hazinesinden bir örnek daha... Karanlık gecede parlayan kayık ışıkları elmasa benzetilmiştir.

“...ancak birkaç yaprağının üstünde aydınlığın cilasını taşıyan bir defne ormanı gibi karanlığa gömülü yalı diplerinden geçmeyi seviyorlardı.” 197/5

Benzeyen: yalı dipleri
Benzetilen: bir defne ormanı
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: karanlığa gömülü

Yalı diplerinin karanlığa gömülü olduğunu ifade etmek için yalı dipleri defne ormanına benzetilmiştir.

“Bu, çok hasretli, sıcak, insanı kavrayan ve boğazına tıklan, göğsüne eski bir türkü gibi çöken bir ışıktı.” 202/1

Benzeyen: ışık
Benzetilen: eski bir türkü

Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: göğsüne çöken

Bahsedilen ışık karşı yakanın akşam ışığıdır. Gün yavaş yavaş bitiyor, yerini geceye bırakıyor. Işık, insanın içine çöküşüyle eski bir türküye benzetilmiştir.

“...bir bulut parçası... yeleleri alevli siyah bir atın ön ayaklarına doğru bir halı gibi serildi.” 204/2

Benzeyen: bir bulut parçası
Benzetilen: halı
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: serildi

Alacakaranlıkta havanın ve bulutların görünüşü tasvir edilmektedir. Yeleleri alevli siyah bir attan kasıt havanın karanlık kısımlarıdır. Parçalanmış beyaz bulutlar ise bu karanlık kısma serilmiş halıya benzetilmektedir.

“...Fahir'e Nuran'ın sevgisi, ebediyen kaybettiği bir cennet gibi görünüyordu.”
210/1

Benzeyen: Nuran'ın sevgisi
Benzetilen: bir cennet
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: kaybettiği

Adile hanım uyumuş ihtirasları canlandırarak Fahir'e karısının çok yeni ve hiç tanımadığı bir hayalini yaratmayı başarmıştır. Ancak Adile Hanım tekrar bir barışma imkânından hiç bahsetmediği için Nuran'ı Fahir'in gözünde daha bir çekici kılmıştır. Nuran'ı erişilemez insan yapmıştır. Tüm bu özelliklerinden dolayı Nuran'ı tekrar kazanma duygusu, Nuran'ın sevgisi kaybedilen bir cennete benzetilmiştir.

“Sanki delinen ciğerle beraber bu on senelik veya daha eski aşk da bir yanardağ gibi patlamış,” 210/11

Benzeyen: bu on senelik veya daha eski aşk
Benzetilen: bir yanardağ
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: patlamış

Daha önce de aşk yakıcı kırmızı nesnelere benzetilmiştir. Burada da Suad'ın Nuran'a olan aşkı, birdenbire ortaya çıkması sebebi ile yanardağa benzetilmiştir.

“Yarın belki kendi kalbi de, tıpkı Fatma'nın, Yaşar'ın, Fahir'in kalbi gibi bir zehir çanağı olacak, insanlar arasında bir yılan gibi ıslık çalarak gezecekti.” 213/2

Benzeyen: kendi kalbi
Benzetilen: bir yılan

Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: zehir çanağı

Mümtaz, bu dünyada aşkı tek kurtarıcımız saymamızın, her şeyi aşktan beklememizin kötü duygular uyandırdığını düşünür. Bu duygunun yarın kendisini de sevmediği insanlar kafilesine atabileceğini düşünür. Kalp, etrafına kötülükler saçan bir yılanı benzetilerek bu kötülüğün şiddeti anlatılmak istenmiştir.

“Suad'ın birdenbire pencereden düşen bir taş gibi hayatının ortasına düşmesi,”
214/5

Benzeyen: Suad
Benzetilen: taş
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: düşmesi

Suad'ın davranışları ve duyguları ani olmaları ile dikkat çekicidir. Suad'a ait daha önceki teşbihte de Suad'ın Nuran'a olan aşkı, birdenbire ortaya çıkmasından ötürü yanardağa benzetilmişti. Bu teşbihte de hiç tahmin edilmediği bir zamanda Suad'ın, Mümtaz'ın hayatına girişi pencereden düşen bir taşla benzetilmiştir.

“Erkeğin sesi bir daha, fakat bu sefer kopmaya hazır bir keman sesi gibi gıcırdadı.” 219/1

Benzeyen: erkeğin sesi
Benzetilen: kopmaya hazır bir keman sesi
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: gıcırdadı

Buradaki ses Suad'a aittir. Suad, çocuğu aldırmaq için aşığını ikna etmeye çalışmaktadır. Kendini acındırmak için sesini inceltir. Bu ince ses kemanın gergin telinin sesine benzetilmektedir.

“Sonbahar büyük ve altın bir meyva gibi bütün olgunluğuyla gözlerinin önündeydi.” 230/14

Benzeyen: sonbahar
Benzetilen: büyük ve altın bir meyva
Benzetme edatı: gibi

Yaz İstanbul'u terk etmiş yerini sonbahara bırakmıştır. Romanda sonbahar daima sarı renkli, altın renkli nesnelere benzetilmiştir. Bu bize ağaçların, yaprakların sarardığı bilgisini veriyor. Burada da mevsim İstanbul'a iyice yerleşmesi bakımından olgun meyveye benzetilmiştir.

“Bazen bir ışık külçesinin dibinde yorulmuş bir çöl yolcusu gibi dinlendiği

olurdu.” 232/8

Benzeyen: Macide
Benzetilen: yorulmuş bir çöl yolcusu
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: dinlendiği olurdu

Macide bulutların olmadığı gökyüzünü çok sevmektedir. Aydınlığı, onun duruluğunu kimse onun kadar tanıyamaz. Bir tarafı, büyük mavilik tabakalarının birinden öbürüne atlayarak geçer. Bazen de bu coşkun hali yerini sükûta bırakır. Macide'nin işte bu sessiz halleri, yorulmuş bir çöl yolcusuna benzetilir. Yolcunun çöl yolcusu olması dikkat çekicidir. Çünkü çöl, bulutsuz gökyüzünün, aydınlığın olduğu yerdir.

“Bazen kendimi Goethe'nin Homunculus'u gibi bir cam kabuk içinde mahpus sanıyorum...” 242/7

Benzeyen: kendim (Orhan)
Benzetilen: Homunculus
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: mahpus

Bu cümlede Orhan, kendini Goethe'nin Faust adlı eserindeki Homunculus'a benzetmektedir.

“Kendi gündeliğinden kopmuş herhangi bir mahlûk gibi yavaş yavaş, hatta bu gündeliğin sıkıntılarını -ufak tefek rahatsızlıklar, endişeler- beraberinde getirerek bahçeye girmişti.” 246/6

Benzeyen: Emin Dede
Benzetilen: Kendi gündeliğinden kopmuş herhangi bir mahlûk
Benzetme edatı: gibi
Emin Dede ince, zarif yapısıyla neyinden daha zarif bir görünüşe sahipti. Bu

yüzden insandan çok herhangi bir mahlûka benzetilmiştir.

“Siyah gümrah kaşlarının altında iki ocak gibi yanan gözlerini kapayarak çaldığı için...” 250/1

Benzeyen: gözler
Benzetilen: iki ocak
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: yanan

Cümledeki gözlerin sahibi Aziz Dededir. Gözlerin parlaklığı vurgulanmak için, gözler ocağa benzetilmiştir.

“Yalnız Emin Bey... sırrın ve nağmenin mahfazası uzviyetiyle bir sembol gibi duruyordu.” 253/2

Benzeyen: Emin Bey
Benzetilen: sembol
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: sırrın ve nağmenin mahfazası uzviyetiyle

Tanpınar'a göre "Osmanlı münevveri için musikinin dışında olmak yaşamın dışında olmak demektir; musikide, "bütün bir hayat" akmakta idi. İşte bu hayat da Emin Bey'in devrettiği hayattır"²⁵ Emin Bey; müziğin, geleneğin son temsilcisi, son aktarıcısı olarak katılır romana. Bütün bu özelliklerinden dolayı Emin Bey bir sembole benzetilmiştir.

"...bazen de madde kadar sert bir ümitsizliğe kapanıyordu." 255/1

Benzeyen: ümitsizlik
Benzetilen: madde
Benzetme edatı: kadar
Benzetme yönü: sert

Ümitsizliğin şiddeti belirtilmek için ümitsizlik sert bir maddeye benzetilmiştir.

"Nuran...orada dal dal, yaprak yaprak, henüz sararmış bir sonbahar gibi savruluyordu." 256/1

Benzeyen: Nuran
Benzetilen: henüz sararmış bir sonbahar
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: savruluyordu

Ferahfeza ayininin anlatıldığı bu bölümde Mümtaz'ın dikkati Nuran'ın üzerindedir. Emin Bey ney taksimi yapar ve ardından Ferahfeza Peşrevi icra edilir. Nuran, ayin başlar başlamaz kendi iç dünyasına doğru yola çıkmıştır. Nuran; kendinden geçişi ve savruluşu ile yaprak yaprak savrulan bir sonbahara benzetilmiştir.

"..."men" hecesi birdenbire gümüş ve mercan çerçeveli bir eski zaman aynası gibi derinleşiyor..." 257/1

Benzeyen: men hecesi
Benzetilen: gümüş ve mercan çerçeveli bir eski zaman aynası
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: derinleşiyor

Kelimelerin hecelerine ayrı tonlarda basılmaktadır. "yar, yari men" in son hecesi men'in vurguyu üzerinde taşıdığını ve derinleştiğini göstermek için hece, gümüş ve mercan çerçeveli bir eski zaman aynasına benzetilmiştir.

²⁵ Hilmi Yavuz, Osmanlılık Kültür Kimlik, Boyut Yay., İstanbul, 1996

“Birinci selam son bir çırpınıŖta âdetâ sakatlanmıŖ bir kanat gibi muallakta kalan bir nağme ile bitti.”258/1

Benzeyen: birinci selam

Benzetilen: sakatlanmıŖ bir kanat

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: muallakta kalan bir nağme ile bitti

“Mevlevî ayinlerinde birinci selam, orta giderde ve uzuncadır. Hemen ardından gelen ikinci selam ise ağır bir giderde icra edilir ve birbirine benzeyen melodik motiflerden oluşur”²⁶ Birinci selamın birden kesilip yerini ikinci selama bırakması sakatlanmıŖ bir kanata benzetilmiŖtir.

“Mümtaz Nuran'ın elinde kendi teşbihi, musikinin uçurumunda sanki bir nezir gibi sıra beklediğini gördü.” 258/3

Benzeyen: Nuran

Benzetilen: gibi

Benzetme edatı: sıra beklediğini

İkinci selam ile mecliste bulunanlar kendilerini geniş mekâna dağıtmıŖlar, adeta rüya halini yaşamaktaydılar. Nuran, bu musikide yanmak istemektedir. Nuran; bekleyiŖi, duruşu ve musiki ateşinde yanmak isteyen halleri ile bir nezire (adağa) benzetilmiŖtir.

“...fakat omuzları yerindeydi. Bütün ikrarıyla kendine sahip ve bu ebediyet fırtınasına bir altın kalyonun sağırsı gibi karşı koyuyordu.” 258/3

Benzeyen: omuzları (Nuran'ın)

Benzetilen: bir altın kalyonun sağırsı

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: karşı koyuyordu

Mümtaz, Nuran'ı ilk gördüğünden beri beğenmiŖti. “Mümtaz genç kadının güzel ve biçimli büstünü, beyaz bir rüyayı andıran yüzünü daha evvelden beğenmiŖti.” sy. 73 Genç kadının alımlı omuzları büstünü güzelleŖtiren en önemli öğelerden biriydi. Nuran bu fırtınaya benzeyen musikide adeta savrulmak üzereydi. Ancak omuzlarının sağlam duruşunu vurgulamak için, omuzlar bir savaŖ gemisinin omurgasına benzetilmiŖtir.

“Mümtaz böyle bir ayin esnasında Yenikapı Mevlevihanesi'nin sultan hanımlara ayrılmıŖ bir tarafında kafesler arkasında Beyhan Sultan'ın tıpkı Nuran gibi

²⁶ Fatma Tüysüzöğlü- Tolga Bektaş, Ferahfeza Mucizesi, Bir Gül Bu Karanlıklarda, İstanbul, 2008,s.697

ve beş asırlık bir kudretin ikrarını sadece omuzlarında taşıyarak Şeyh Galib'i süzmüş olması ihtimalini düşündü.” 258/4

Benzeyen: Beyhan Sultan

Benzetilen: Nuran

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: beş asırlık bir kudretin ikrarını sadece omuzlarında taşıması

“Tanpınar’ın romanlarında esas kadınlar; İstanbul’un, eski musikin, bozulmamış ana dilin sembolüdür. Burada da Nuran omuzları ve duruşuyla parçalanmamış imparatorluğu hatırlatarak Beyhan Sultan ile aralarında benzerlik kurulmuştur. Beyhan sultan III. Selim’in kız kardeşidir. Tanpınar’ın romanlarında esas kadınların hep geçmiş saltanatı anımsatan eşyalara benzetilmiş olması bu bakımından anlamlıdır.”²⁷

“Üçüncü Selim’i... Horasan Erenleri çehresiyle mahfilde altın ve sırmadan bir sanem gibi diz çökmüş gördü.” 259/1

Benzeyen: Üçüncü Selim

Benzetilen: altın ve sırmadan bir sanem

Benzetme edatı: gibi

“Mevleviliğe ilgi duyan Sultan Üçüncü Selim, Galata Mevlevihanesi şeyhliği yapan Şeyh Galip’in talebiyle Mevlevihaneyi ve Mevlana’nın Konya’daki türbesini tamir ettirmiş.”²⁸ Üçüncü Selim imkânlarını hazırladığı bu muhteşem nağmeler sebebiyle değerli bir saneme (puta) benzetilmiştir.

“Mümtaz... İkinci Mahmut’un veremle eski bir muşamba gibi sararmış yüzünü, ağır püsküllü fesinin altında ve kendi icat ettiği Avrupa biçimi lacivert, sırmalı elbisenin yakası üstünde aradı.” 259/2

Benzeyen: yüzü

Benzetilen: bir muşamba

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: sararmış

Hem bu teşbihte hem de son iki teşbihte Mümtaz zaman yolculuğu yapmıştır. Bu teşbihte Ferahfeza ayininin ilk yapıldığı gün II. Mahmut’un hasta yatağından kalkıp Yenikapı Mevlevihanesi’ne gelmesi telmih edilmiştir. II. Mahmut’un hasta yüzü sararması bakımından eski bir muşambaya teşbih edilmiştir.

“...Mümtaz’ın elleri erimiş baldan imişler gibi dizinden aşağı akıyordu.” 260/2

²⁷ Nurdan Gürbilek, Kör Ayna Kayıp Şark, Metis Yay., İstanbul, 2007, s. 119

²⁸ Ahmet A. Şentürk- Ahmet Kartal, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergah Yay. İstanbul, 2004, s. 424

Benzeyen: Mümtaz'ın elleri
Benzetilen: erimiş bal
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: akıyordu

Ayin sırasında Suad hariç herkes cûşa gelmişti. Her şeyin neyin nefesinde şekilsiz bir oluş içinde değiştiğini düşünmektedirler.

“...o anda Suad'ın yüzünün fırtına altında bir orman gibi karıştığını düşünmüştü.” 261/3

Benzeyen: Suad'ın yüzü
Benzetilen: fırtına altında bir orman
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: karıştığını

Ayin sırasında mecliste bulunanlar huzur bulmuşken, ayinden ve etraftaki hareketsizlikten hoşlanmayan Suat'ın ise canı sıkılmıştır. İçindeki isyan ve korku yüzüne yansımıştır. İşte bu isyan ve korku ifadesi fırtınada karışan bir ormana benzetilmiştir.

“Bu hayaller tek başlarına kalsalardı, tıpkı bir ocağın alevleri gibi kendilerini doğuran musikinin içinde, çok kısa hayatlarını yaşayıp kaybolacaklardı.” 263/2

Benzeyen: hayaller
Benzetilen: ocağın alevleri
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: kısa hayatlarını yaşaması

Bu hayaller denilen şey, İsmail Dede'nin nağmelerinin kendiliğinden büründükleri renkli, narin ve devamsız şekiller ve çehrelerdir. Bunlar tek başına kalsa kaybolacaktı. Bu hayaller Suad'ın çehresinde seyredilen ani ümitsizlikle birdenbire derine geçti.

“Sesi, bir çocuk sesi gibi yumuşaktı.” 271/10

Benzeyen: ses
Benzetilen: çocuk sesi
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: yumuşaktı

“Şimdi bile, sofada elektrik ışığı altında, herkese ve hepsine karşı yabancı, bir muamma gibi ayrı duruyordu.” 277/1

Benzeyen: Suad
Benzetilen: muamma
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: ayrı duruyordu

“Suat, klasik Türk Musikisinden hoşlanmadığından kültürümüzle bağ kuramıyordur. Herhangi bir batı ülkesinde yaşamadığı için batılı bir kimliği tam olarak içselleştiremez. Suat büyük bir boşluğun, kimsesizliğin sancısını çeker.”²⁹

“Eminim ki senin için ölüm bir fırında iyice piştikten sonra, tıpkı bir müzede muhafaza edilen eşya gibi ebediyette daha parlak, daha kendisi olarak beklemektir.”
280/8

Benzeyen: ölüm

Benzetilen: müzede muhafaza edilen eşya

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: beklemek

Bu sözler Mümtaz’ın ölüm hakkında Suat’ın tahmin ettiği fikirlerdir. Suat isyankâr, inançsız biridir. İntihar onun için İhsan’ın deyişiyle “Bütün ömrünce hasretini çektiği hareket”tir. Suat’ın hayat görüşü ile Mümtaz’ınki tamamen zıttır. Mümtaz’a göre ölüm ebedi bekleme yeridir.

“Bir yığın yıldız berrak ürperişleriyle ancak karanlığını daha şiddetlendirdikleri bir gök ortasında ağır bir hasta evinin, ümit, azap, endişe yüklü pencereleri gibi parlıyordu.” 286/1

Benzeyen: bir yığın yıldız

Benzetilen: ağır bir hasta evinin, ümit, azap, endişe yüklü pencereleri

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: parlıyordu

Roman boyunca tabiat, Mümtaz’ın psikolojik halleri ile değişir. Nuran’la geçirdikleri mesut günlerinde tabiat ile ilgili tasvirler daima olumlu çağrışımlar uyandırırken, mutsuz günlerinde bunun tam tersidir. Bu teşbihte aslında ümit, azap, endişe dolu olan pencereler değil Mümtaz’ın kendisidir. O, Tanpınar’ın deyişiyle eşyayı bizzat konuşurmuştur.

“O, sert kabuğuna iri mücevherler kakılmış bir hayvan gibi tek başına, hiçbir şeyi kabul edemeyecek bir toklukla, sanki canlı, her şeyi inkâr eden bir toklukla etrafını kaskatı almıştı.” 286/1

Benzeyen: O (gece)

Benzetilen: sert kabuğuna iri mücevherler kakılmış hayvan

Benzetme edatı: gibi

Geniş ve munis tabiat artık Mümtaz’ı rahatsız etmektedir. Etrafını kaskatı saran gece tüm canlılığı öldürmüştür. Öyle ki gece sert kabuklu bir hayvana benzetilmiştir.

²⁹ Abdurrahim Karadeniz, Huzur’un Saz Parçaları, Hece Dergisi, Ocak 2002, s. 281

Gecenin yıldızları ise bu sert kabuklu hayvanın kabuğuna çakılmış mücevherlere benzetilmiştir.

“Ağır ve haşin gece, büyük, koyu lacivert ve altın bir kuş gibi, sanki başının üstünden kayar gibi oldu.” 286/1

Benzeyen: ağır ve haşin gece
Benzetilen: büyük, koyu lacivert ve altın bir kuş
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: kayar

Mümtaz başka zamanlar; saf mücevherlerden, siyah mermer ve granitlerden hissini veren geceden zevk alırdı. Ancak şimdi muzdarip olduğu ve korktuğu için kapılarını bu geceye kapamıştı. Gece onun üzerine ağırlık veriyordu. Gece; rengi ve başının üstünden kayma hissini verişiyle kuşa benzetilmiştir.

“...bir pencere... Önündeki ağacın yarı ıslak profiliyle beraber Mümtaz'ın önüne kadar, bu büyük ve muhteşem sükûttan henüz kesilmiş kanlı bir parça gibi, fırladı.” 286/5

Benzeyen: pencere
Benzetilen: bu büyük ve muhteşem sükûttan henüz kesilmiş kanlı bir parça
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: fırladı

Evlerin birinden, bir lambanın yanıp pencerenin açığa çıkışı sessizlikten koparılmış bir parçaya benzetilmiştir. Teşhislerle, somutlamalarla dolu bir teşbih. Sükût somutlaştırılmış, bir canlı haline getirilmiştir.

“O yalnızlık, sükût, ümitsizlik hissi, içinde zehirli bıçaklar gibi çalışan hiddet ve kin...” 297/1

Benzeyen: hiddet ve kin
Benzetilen: zehirli bıçaklar
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: ümitsizlik hissi

Tanpınar'ın romanda ısrarla kullandığı derin anlamlar yüklediği sözcükler vardır. Bunlardan biri de “zehir”dir. Sonra “zalim” ve “keskin” gelir. Bu sözcükler tipik Tanpınar cümlesinde bir dizi tamlama ile karşımıza çıkar: zehirleyen mazi, zalim hayat, keskin hareket, zalim endişe... Yine bu cümlede de Mümtaz'ın içindeki hiddet ve kin, kendi yaralaması ona acı vermesi bakımından zehirli bıçaklara benzetilmiştir.

“...ne ikide bir hiç tanımadığı cinsten mahlûklar gibi karşılaştığı insanlar...” 298/3

Benzeyen: insanlar
Benzetilen: hiç tanımadığı cinsten mahlûklar
Benzetme edatı: gibi

“Taksi sesleri, kornalar, çok rutubetli havada keskinliklerini kaybetmişler, yüksek bir yerden atılan bir şilte gibi yayılıyorlardı.” 298/5

Benzeyen: Taksi sesleri, kornalar
Benzetilen: yüksek bir yerden atılan bir şilte
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: yayılıyorlardı

Mümtaz’ın yağmurlu bir havada İstanbul sokaklarındaki gezintisi anlatılır. Taksi sesleri ve kornalar çok rutubetli bir havada keskinliklerini kaybettiği için yayılan bir şilteye benzetilmiştir.

“Bir kısmının yüzü ise aydınlık bir mağaza vitrini gibi parlıyordu.” 300/1

Benzeyen: bir kısmının yüzü
Benzetilen: aydınlık bir mağaza vitrini
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: parlıyordu

Bir meyhanedeki insan manzaraları tasvir edilmektedir. Alkolün insanların yüzüne verdiği görüntüler anlatılmaktadır. Bazılarının yüzünün parladığını anlatmak için; yüz, mağaza vitrinine benzetilmiştir.

“Fakat hepsinde... bir irsiyet, gömülü bir his, alçakça bir tasavvur... karanlık ve rutubette beslenmiş hayvanlar gibi uyanıyorlar” 300/1

Benzeyen: irsiyet, his
Benzetilen: karanlık ve rutubette beslenmiş hayvan
Benzetme edatı: gibi

Alkolün etkisiyle canlanan duygular anlatılmak istenmiştir. İnsanların yapmak isteyip yapamadıkları, gizli kalmış hisler açığa çıkışlarıyla karanlık ve rutubetle beslenmiş hayvanlara benzetilmiştir.

“Küçük ve tecrübesiz bir orospu, esmer ve cılız vücuduyla çamurda kalmış bir mısır koçanına benzeyen...” 300/3

Benzeyen: Küçük ve tecrübesiz bir orospu
Benzetilen: çamurda kalmış bir mısır koçanı
Benzetme yönü: esmer ve cılız vücudu

“Nuran, açık turuncu cepken, mor kadife yelek, yine turuncu şalvar içinde, o kadar sırma ve işleme arasında bir mücevher gibiydi.” 305/6

Benzeyen: Nuran
Benzetilen: Mücevher

Benzetme edatı: gibiydi

Daha önce başka bir teşbih örneğinde görüldüğü gibi Tanpınar'ın “ebedi çehre”ye sahip kadınları bir tamlik vaadini, bir zamanlar bize tılsımlı aynasını tutmuş şehri, parçalanmamış imparatorluğu, bozulmamış ana dilini hatırlatır. Bu yüzden onların hep geçmiş saltanatı anımsatan eşyalara (mücevher parıltılarına, eski el yazmalarına, billur avizelere) benzetilmiş olması bu bakımdan önemlidir.³⁰ Burada; esas kadın Nuran kıyafetleri ve işlemleri ile mücevhere benzetilmiştir.

“...Sabiha'nın aşağıdan doğru gelen hava fişegi gibi renkli, taze kakhahaları ve...” 309/4

Benzeyen: Sabiha'nın kakhahaları

Benzetilen: hava fişegi

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: aşağıdan doğru gelen

Sabiha, Mümtaz'ın ağabey dediği İhsan'ın küçük kızıdır. Romanın ilk sayfalarında da bahsedildiği gibi o, “evin masalı”dır. Kızın kakhahaları neşeli ve ani yükselişleri ile hava fişegine benzetilmiştir.

“yeminde tıpkı Mümtaz'ın hayatı gibi bir kül yığını kalmıştı. ...”318/5

Benzeyen: kül yığını

Benzetilen: Mümtaz'ın hayatı

Benzetme edatı: gibi

Suad bölümünün bu son teşbihinde, Mümtaz'ın hayatından Nuran'ın gitmesiyle mazinin bütün güzel ve canlı taraflarının da gittiği anlatılır.

“Birkaç güvercin, avlunun mermerleri üzerinde çok mücerret bir bahçede gezinir gibi salınıyorlardı.”Eski minyatürlerin dilberleri gibi...”330/5

Benzeyen: birkaç güvercin

Benzetilen: eski minyatürlerin dilberleri

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: salınıyorlardı

Bu cümlede güvercinler, avluda salınarak dolaşmalarıyla güzel kızlara benzetilmiştir.”mücerret bahçe, minyatür” sözcükleri bu teşbihe hayali özellikler veren sözcüklerdir.

“Birkaç asırlık topraklarımızdan bizi ot gibi söktüler.335/12

Benzeyen: biz

Benzetilen: ot

Benzetme edatı: gibi

³⁰ Gürbilek,a.g.e.,s. 118-119

Benzetme yönü: söktüler

Cümlenin geçtiği paragrafta Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'dan atılması, o topraklara başka milletlerin sahiplenmesi anlatılır. Ot, topraktan nasıl köküyle çıkarsa Osmanlı'yı da o bölge topraklarından tamamen çıkarıldığı ifade ediliyor.

“Hastanın göğsü fena işleyen bir körük gibi inip çıkıyor...”340/1

Benzeyen: hastanın göğsü

Benzetilen: fena işleyen bir körük

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: inip çıkıyor

Mümtaz'ın ağabey dediği amcasının oğlu İhsan Zatürreden evde yatmaktadır. Hasta olan İhsan'ın göğsü, nefesi yeteri derecede alamıyor, zorla aldığı bu nefesi de hiç fark ettirmeden geri veri. Göğüs, bu belirsiz hareketlerinden dolayı kötü işleyen bir körüğe benzetilmiştir.

“...o yıllardır lülesinden su akmamış kır çeşmelerinin önündeki o bir parça suya serinliğe hasret topraklar gibi çatlamış dudaklarıyla, aydınlığı kusan gözleriyle, içinde ufalan yüzü ile...”340/3

Benzeyen: dudaklar

Benzetilen: bir parça suya, serinliğe hasret topraklar

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: çatlamış

İhsan; günlerce ateşten, halsizlikten yatmaktadır. Zatürreden ciğerleri yanmakta, kendisini serinletecek hava aramaktadır. Kuru dudakları bu susuzlukla çatladığı için dudaklar susuz topraklara benzetilmiştir.

“Onların kurbağa sırtı gibi benekli ve yeşil zemini üstünde uzaktan gelen boş tramvay sarsıntıları, cinsi tayin edilemeyen gürültüler bir alev gibi parlıyor, sönüyorlardı.”345/5

Benzeyen: cinsi tayin edilemeyen gürültüler

Benzetilen: alev

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: parlıyor

Gürültüler aniden yükselişleri ile alevlere benzetilmiştir. İşitmeye, sese ait bir dikkatin(gürültü) görmeye ait bir dikkatle (alev) ilişkilendirilmesi dikkat çekicidir. Daha önce de Tanpınar'ın duyular arası aktarmalara yer verdiğini görmüştük.

“...denizi seyretsin, geceyi büyük ve siyah bir gül gibi koklasın.”Nuran'la yarınki buluşmalarını düşünsün.”348/1

Benzeyen: gece
Benzetilen: büyük ve siyah bir gül
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: koklasın

Mümtaz'ın en çok hoşuna giden şeyler arasında gece, yıldızlar ve ışık oyunları vardır. Mümtaz geceyi yalnız geçirme hayalleri kurar. Gece, siyah oluşuyla ve Mümtaz'ın hayallerine yer verişiyile güle benzetilmiştir.

“Nuran'ın adı bir sıtma gibi vücudunu dolaştı.”348/2

Benzeyen: Nuran'ın adı
Benzetilen: bir sıtma
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: vücudunu dolaştı

Sıtma hastalığı nasıl ki insanı titretir, insana ateş ve terleme verirse, Nuran'ın hayali de Mümtaz'a buna benzer halleri yaşatmıştır.

“Bu belirsiz ışık bir senfoniydi; işte camiin avlusunda ilk huzme bir kadın gibi soyunmuş oynuyordu.”368/1

Benzeyen: bu belirsiz ışık, ilk huzme
Benzetilen: bir kadın
Benzetme edatı: gibi
Benzetme yönü: oynuyordu

Belirsiz ışıklar, ilk huzmeler (ışın demetleri) kırılıp tekrar birleşmeleri ile oyun oynayan bir kadına benzetilmiştir.

“Çünkü bu güzellik duygusu ve içinde ona bir orkestra gibi refakat eden sevinç alelade bir duygu değildi.”368/1

Benzeyen: sevinç
Benzetilen: orkestra
Benzetme edatı: gibi

Mümtaz Nuran'la hayatlarını ayırdıktan sonra, İhsan'ın hastalığından sonra garip bir şekilde hayatın hakikaten güzel bir şey olduğunu düşünmektedir. İçindeki sevinci, onda güzel duygular uyandırmasıyla, verdiği hazla orkestraya benzetmiştir.

B-TEŞBİH-İ BELİĞ

Teşbih-i belîğ, benzetme unsurlarından yalnızca benzeyen ve benzetilen ile yapılan, benzetme edatı ve yönü söylenmeyen benzetmedir.

Huzur romanında teşbih-i mufassal kadar teşbih-i belîğ de bir hayli yer tutmaktadır. Şimdi romanda tespit ettiğimiz bu sanata dair örnekleri geçtiği yerleri belirterek sırasıyla verelim:

“İnsan denen bu saz parçası...”: 10/3

Benzeyen: insan

Benzetilen: saz parçası

“Saz”la “kamuş” eş anlamlı kelimelerdir. Dolayısıyla “saz” kelimesiyle hem insanın naifliği hem de müzik ilgisi ortaya konulmuştur. Mevlana'nın kamuşlıktan kopararak “ney” haline getirilen ve bu sebeple “acı sesler çıkaran” kamuşlığa yeniden dönüşü arzulayan “ney” eğretilmesini Tanpınar, “saz”la kurar. Mesnevi yorumcularının “Kamil İnsan” olarak düşündükleri eğretilme yönü Huzur kişileri üzerinde de görülür.³¹

“Sabiha öyle değildi. O evin masalıydı.”14/1

Benzeyen: Sabiha

Benzetilen: masal

İhsan'ın kızı Sabiha her şeyin iyi ve dost olmasını istediği küçük çocuk dünyasıyla, durmadan konuşup gezmesiyle, eve kattığı neşe ve şamatasıyla masala benzetilmiştir.

“Macide yumuşak ve taze çimen rüyası sesiyle cevap verdi.”17/3

Macide'nin sesi, yumuşak ve hafif oluşuyla taze çimene benzetilmiştir. Macide insanları dinleyerek onlarda manevi hassalar keşfeden bir kadındır. Onun üzerinde insan sesinin garip, adeta metafizik bir tesiri vardır.

“İhsan kendisinin gölgesiydi.”17/10

Bu cümle İhsan'ın büyük kızı Zeynep'in öldüğü gün İhsan'ın halini anlatan cümledir. İhsan; kendinden, düşüncesinden, hayattan kopuşu ile kendi gölgesine benzetilmiştir.

“...o acayip, kökü çok derinlerde, korkunun rüzgârında dağılmamaya çalışırdı.”30/2

Benzeyen: korku

Benzetilen: rüzgâr

---

³¹ Karadeniz, a.g.m, s.280

Bu cümlede korku; insanı dağıtması, insanın benliğine işleyip savurması bakımından rüzgâra benzetilmiştir. Nasıl ki rüzgâr bazen eser, bazen de durulursa Mümtaz'ın içindeki korkular da ara sıra açığa çıkmaktadır.

“...sonra onun sadece boşluğun aynası olduğunu görünce yerinden kalkar...”^{31/2}

Benzeyen: boşluk

Benzetilen: ayna

Hemen her Tanpınar metninde su(buradaki kullanımıyla boşluk)ayna ile ilişkilendirilir. İç deniz şehri İstanbul, bir zamanlar suyun” munis bir ayna gibi hayatımızın her tarafına uzandığı” şehir “eski zaman sultanlarının aynasına” benzetilir. Bakışların takılıp kaldığı her şeyi sonsuza kadar çoğaltan, büyük bir sırta açılacakmış gibi duran ağır gölgeli aynalar, aynalaşmış sularla doludur Tanpınar'ın imgeseli.³²

“Onlar canlı bir tabiat parçasından ziyade, kim bilir hangi felaketle oldukları vaziyette donup kalmış mahlûklara benzerlerdi.”^{31/4}

Benzeyen: onlar(kayalar)

Benzetilen: donup kalmış mahlûklar

Kayalıklar; dev cüsseleriyle, önceleri canlı olan, sonra bir felaketle öylece donakalmış varlıklara benzetilmiştir. Bu benzetmeyi yapan Mümtaz'ın çocuk tabiatının vehmidir.

“Onlar hayat yolunun üzerinde soracak hiçbir suali olmadığı için...”^{31/2}

Benzeyen: hayat

Benzetilen: yol

Tanpınar'da olsun başka yazar ve şairlerde olsun hayat daima yola benzetilir. Hayatın uzayıp gitmesi, sürprizleri içinde barındırması, zamana bağlı şekil değiştirmesi, bir başlangıcının ve sonunun olması onun yola benzetilmesinin sebepleridir. Hayat, geçilmesi gereken bir zaman dilimidir.

“orada da ölüm, gurbet, kan yalnızlık ve içinde çöreklenen o yedibaşlı ejder hüznü vardı.”^{34/3}

Benzeyen: hüznü

Benzetilen: yedibaşlı ejder

---

³² Gürbilek, a.g.e.,s. 116-117

Tanpınar'ın hikâye ve romanlarında yılan, korku kelimesi ile ilişkilendirilmiştir. Tanpınar'ın “Bendedir Korkusu” adlı şiiri ilk neşrinde “Yılan” adını taşır.³³ Yılan adeta korkunun sembolü olmuştur. Mümtaz'ın çocukluğundan beri içinde çöreklenen hüznün kaynağı da korkudur.

“Varlığı, her şeyi değiştiren, eşyayı insana dost eden, günün saatlerine tatlı bir hava geçiren sırlı bir mahluk.”^{37/3}

Bu cümlede Macide, sanki sihirli değneği ile her şeyi iyiye çeviren garip bir yaratığa benzetilmiştir. Daha önce de Macide'ye bu tarz özellikler verilmişti. Sesinin taze çimen ve rüyası oluşu bunlara örnektir.

“Birçok modayı eskitmiş, nazariyelerin doğduğunu görmüş, sanat münakaşalarının harman yangını parlayışına katılmıştı.”^{39/2}

Benzeyen: sanat münakaşaları

Benzetilen: harman yangını

Bu cümlede bahsedilen kişi İhsan'dır. İhsan yedi sene yut dışında yaşamıştır, sanattan bilhassa şiir ve resimden iyi anlar. Kartiyelaten'de her milletten yaşlılarıyla sanat münakaşaları yapmıştır. Bu münakaşalar hararetleri ve insanlar üzerindeki sıcak etkisiyle harman yangınına benzetilmiştir.

“Geceleri birdenbire artan şimendifer düdüklarının sesi onun için kafi bir tehditti.”^{45/1}

Benzeyen: şimendifer düdüklarının sesi

Benzetilen: kafi bir tehdit

Romanda 2.Dünya Harbi'nin çıkacağı fikri zihinlerde geniş yer tutar. Mümtaz İhsan'ın hastalığı sırasında olaylar üzerinde düşünmek istemez. Ancak her ne kadar düşünmek istemese de geceleyin artan tren sesleri, savaşı düşündürmeden edemez.

“Belki de senelerden sonra gelmiş bu hayat uğultusundan, bu güneş ve ses tedavisinden memnundular.”^{52/1}

Benzeyen: hayat

Benzetilen: uğultu

Cümlede hayat; var oluşu, canlılığı ve kalabalığı ile uğultuya benzetilmiştir.

“Bir yığın eski eşya karyolalar, kırık dökük mobilyalar, bezi yırtık paravanalar, mangallar...Ses bu hayat artıklarının üstünde geniş, aydınlık bir çadır gibi açılmıştı.”^{53/1}

---

³³ Kaplan, a.g.e.,s. 71

Benzeyen: bir yığın eski eşya
Benzetilen: hayat artığı

“...Tanpınar’ın neredeyse bütün ana imgelerinin kümелendiği bu pasaj, yapıtlarında en az “terkip” kadar sık tekrarlanan bir sözcüğe daha yer verir: Artık.Biçare, manasız artık.Tanpınar’ın hep isim tamlamalarının içinde kullandığı bu sözcük (mazi artığı, aşk artığı, hayat artığı, ziyafet artığı, imparatorluk artığı)yine Tanpınar’ın sözcükleriyle söylersek “arkasından Tanrı’sı çekilmiş bir şekil” ana gövdeden kopup manasız bir parçaya dönüşmüş şekildir.”³⁴

“O neşe bir sırça kadehti ki, kırılmıştı.”60/1

Benzeyen: neşe
Benzetilen: sırça kadeh

Nuran’dan ayrılan Mümtaz’ın neşesi artık kalmamıştır. Kadehin kırılması ile neşenin kaybolması anlatılmıştır. Kadeh, Tanpınar’ın yine sıkça yer verdiği sözcüklerden biridir.

“Fakat madem ki hayat denen piyango beni teşkil eden adem parçasına isabet etmiş.”65/1

Benzeyen: hayat
Benzetilen: piyango

Bu cümlede hayat getireceği sürprizlerle piyangoya benzetilmiştir. İleride de göreceğimiz gibi hayat, sürekli çeşitli oyunlara benzetilecektir.

“Onlar, ötekiler sadece zaman aynasından geçen küçük, büyük arzuları.”65/2

Benzeyen: zaman
Benzetilen: ayna

Ayna ve zaman Tanpınar’da sıkça geçen sözcüklerdendir. Zaman hayatı yansıttığı için ayna kelimesi ile ilişkilendirilmiştir. Huzur’un yazarının birbiri ile durmadan paslaşan, hep aynı hazır malzeme yığını üzerinde zincirleme bir biçimde çoğalan, sonunda bir zihinsel mazmuna dönüşen sözcükleri (“aynanın suları”, “zamanın aynası”, “zamanın suları”)Tanpınar’ın kendisini olduğu kadar okurunu da “parıltılı düğüm”lerden yapılmaz huzurlu bir dilsel mekânda donup kalmaya zorlar.³⁵

---

³⁴ Gürbilek,a.g.e., s. 130

³⁵ Nurdan Gürbilek, Büyük Tıkanma, Virgül Dergisi, Mayıs 2008, s.12

“Bunlar kâinat dediğimiz, büyük tek emsalsiz incinin, o mücerret zaman çiçeğinin, zaman nergisinin üzerinde parlayan, onu vakit vakit ve yer yer karartan akisleriydi.”65/2

Benzeyen: kâinat
Benzetilen: büyük, tek, emsalsiz inci

Benzeyen: kâinat
Benzetilen: mücerret zaman çiçeği, zaman nergisi

Kâinat şekli nedeniyle inciye benzetilmiştir. Nasıl ki kâinat büyük ve tekse, inciye de büyük, tek ve emsalsiz olma sıfatı yakıştırılmıştır.

Benzeyen: zaman
Benzetilen: nergis

Zamanın nergise benzetilmesi akıllara zaman-nergis-su üçlüsünü getiriyor. Burada da Tanpınar'ın Shakespeare'nin Hamlet'inden etkilenmiş olabileceğini düşündürüyor.

“İnsanoğlu, zamanın bu mahpusu, onun dışına fırlamaya çalışan bir biçare idi... Onun için bir ıstırap makinesi olmuştu.”66/1

Benzeyen: insanoğlu
Benzetilen: ıstırap makinesi

Burada soyut bir kavram olan ıstıraba, makinede üretilen bir şey olma özelliği verilerek somutlama yapılmıştır. İnsanoğlu zamanın içinde kaybolacağı yerde onu dışarıdan seyretmeye çalıştığı için ıstırap çekmektedir. Bu yüzden insanoğlu ıstırap makinesine benzetilmiştir.

“...içindeki rahatsızlık, o renksiz külçe hakiki şeklini almıştı.”67/1

Benzeyen: içindeki rahatsızlık
Benzetilen: renksiz külçe

Mümtaz hem Nuran'dan ayrılmıştır hem de hasta olan amcasının oğlu İhsan'la ilgilenmektedir. Nuran'dan ayrılmanın verdiği hüznle günlerini geçirmektedir. Neşeli zamanlarda insan kendini nasıl hafif hissederse, şimdi içindeki rahatsızlık ona külçe gibi ağırlık vermektedir.

“...İclal, genç kızlık denen mevsimi, tabii yaşayanlardandı.”70/1

Benzeyen: genç kızlık
Benzetilen: mevsim

İclal ile Muazzez ayrı yaratılıştaki insanlardır. Yazar genç kızlara ait dikkat ve ayrıntıları bu farklar doğrultusunda verir. İclal, Nuran'ın halasının kızıdır.

Konservatuar öğrencisidir, daha şimdiden ona musikişinas gözüyle bakarlar. Her hareketinde ölçü vardır. Bu yüzden doğal yaşadığı hayatı mevsime benzetilmiştir.

“Muazzez günün meçhul ülkeler ve lüzumsuz hadiseler gazetesi”74/1

Benzeyen: Muazzez

Benzetilen: günün meçhul ülkeler ve lüzumsuz hadiseler gazetesi

İclal’in fakülteden arkadaşı olan Muazzez sabahtan akşama kadar gezen, her uğradığı yerde, yolda veya bir evvelki ziyaretinde gördüğü işittiği şeyleri hiçbir detayı ayırmadan anlatan biridir. Muazzez tüm bu yönleriyle gazeteye benzetilmiştir.

“Dört seneden beridir, ilk defa yaz denen harikulade kuş onun oluyordu.”76/1

Benzeyen: yaz

Benzetilen: harikulade kuş

Mümtaz üniversitede asistandır, aynı zamanda doktora tezi hazırlamaktadır. Nuran’la vapurda karşılaştıkları günden evvelki gece saat 23’ü beş geçte doktora tezini bitirmiştir. Mümtaz’ın dört seneden beri bütün ilgisi ve çalışmaları tezi üzerinedir. Bundan böyle yazı gönlünce geçirebilecektir. Mümtaz’ın çok sevdiği mevsim kuşa benzetilerek teşbih-i belîğ meydana gelmiştir.

“On iki on üç yaşlarında, zayıf üzüm gözlü bir delikanlıydı.”77/1

Benzeyen: göz

Benzetilen: üzüm

Bu cümlede dilin tabii imkânlarında yer alan, günlük hayatta da sıkça karşılaştığımız bir teşbih-i belîğ örneğine rastlıyoruz. Gözler, siyah ve yuvarlak oluşuyla üzüme benzetilmiştir.

“...şu zaman dediğimiz boşluğu doldurmak içindi.”77/11

Benzeyen: zaman

Benzetilen: boşluk

Tanpınar’da sıkça karşılaştığımız mazmunlaşan ifadelerden biridir, zamanın boşluğu. Tanpınar iki ayrı dünya algısı ortaya koyuyor: Bizim somut olarak bulunduğumuz, beş duyumuzla algıladığımız, yaşadığımız, yeyip içtiğimiz bizzat içinde bulunduğumuz bu fiziksel dünya, bir de bunun üstünde ya da ötesinde duygusal olarak, ruhsal olarak, sanal olarak bambaşka şartların egemen olduğu apayrı bir sonsuzluk, maddesizlik, saydamlık, latiflik âlemi. Birincisine fiziksel dünya, ikincisine de sanal dünya diyelim. Tanpınar kendini bu ikinci dünyanın insanı ve şairi

olarak hissediyor.³⁶ Ona göre bu birinci zaman anlayışı boşluktur. Zaman boşluğa benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır.

“...ve insanoğlu denen ahmaklar kafilesinin buna layık olduğuna inanacaktı.”83/2

Benzeyen: insanoğlu
Benzetilen: ahmaklar kafilesi

Bu cümlede insanın “ahmak” olduğu vurgusu yapılarak teşbih-i belîğ yapılmıştır.

“Rum garson bir müddet Buridan’ın merkebi oldu ve şinitselele nefasetiyle bonfilelele asaleti arasında sallandı.”94/11

Benzeyen: Rum garson
Benzetilen: Buridan’ın merkebi

Hikâyeye göre Buridan’ın merkebi saman yeme ile su içme arasında tereddütle sallanırken açlıktan ve susuzluktan ölür. Burada da Rum garson müşterilerine ne tavsiye edeceği konusundaki kararsızlığıyla ve sallanışı ile Buridan’ın merkebine benzetilmiştir.

“O, Mümtaz gibi hayat yollarının ağzında ve serbest beklemiyordu.”109/1

Benzeyen: hayat
Benzetilen: yol

Romanın 32.sayfasındaki teşbih-i belîğ örneğinde olduğu gibi burada da hayat yola benzetilmiştir.

“Bir nevi bekleyişe benzeyen sessizlik yeniden sonsuz yapraklı ağacıyla büyüyor, hepsini örtüyordu.” 111/3

“sükut ağacının...” 112/1

Benzeyen: sessizlik
Benzetilen: sonsuz yapraklı ağaç/ağaç

Her iki örnekte de sessizlik, uzayıp gitmesi daima var oluşu ile sonsuz yapraklı bir ağaca benzetilmiştir. Bu cümle ve terkiplerde sessizliğin etrafı zapt ettiğini anlatmak için onu tıpkı yapraklarını hiç dökmeyen hayat ağacına benzetmiştir. Romandaki ağacın kökü güneştedir, oradan dal dal etrafa yayılmaktadır. Demek oluyor ki sessizlik gücünü güneşten almakta ve etrafı sarmaktadır.

“Nuran... bu sükut ağacının bir meyvası olmuştu.” 112/1

Benzeyen: Nuran

³⁶ Nurullah Çetin, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Şiiri, Hece Dergisi, Ocak 2002, s. 164

Benzetilen: sükut ağacının meyvası

Kökü güneşte olan sessizlik ağacı etrafa dal dal yayılmıştır. Nuran; kısık gözleri, sertleşmiş yüzü, darılmaya hazır gibi duran küçük ve toplu çenesi, çantasının üzerinde kilitlenen elleri ve sessiz duruşu ile o da bu sessizliğin (ağacın) bir parçası (meyvası) gibidir.

“O kadar ki akşamın bahçesinden sarkmış gibisiniz...” 112/1

Benzeyen: akşam

Benzetilen: bahçe

“Herat tezhibli büyük kitap cildi şimdi mosmor bir bulut parçasıydı.” 112/2

Benzeyen: mosmor bir bulut parçası

Benzetilen: Herat tezhibli büyük kitap cildi

Cümlenin geçtiği paragrafta akşamın bitişi, yerini geceye bırakışı tasvir edilmektedir. Burada benzetme ilgisinden çok aktarma söz konusudur. Güneş ışıklarının Herat tezhibine benzeyen kıpkırmızı kavisleri kaybolmuş, yerini geceden bir parça olan mor buluta bırakmıştır.

“Belki bir insan hayatı zamanın fırınında ateşe attığımız bir kâğıt kadar çabuk yanıyor.” 119/8

Benzeyen: zaman

Benzetilen: fırın

Bu cümlede insan hayatının kısalığını anlatmak için zaman, fırına benzetilmiştir.

“Belki hayat, hakikaten bazı filozofların dediği gibi, gülünç bir oyundur.” 119/8

Benzeyen: hayat

Benzetilen: gülünç bir oyun

“Önünde sayısız günler vardı ve onları küçük kuklalar gibi ümitleriyle giydirdiyordu.” 121/7

Benzeyen: sayısız günler

Benzetilen: küçük kuklalar

Genç kızlık denilen mevsimi bütün tabiiliği ile yaşayan İclal'den bahsedilen bir cümle...O, ölümün terbiyesini bir kere bile aklına getirmeden; küçük, temiz etrafındaki her şeye vefalı genç kız hayatını yaşar. Geleceğe ümitle baktığı için önündeki sayısız günler küçük kuklalara benzetilmiştir.

“...yüzleri gelecek dediğimiz duvara dönüktü.” 121/7

Benzeyen: gelecek

Benzetilen: duvar

İclal, küçük kuklalar dediği önündeki sayısız günleri; aşkın, arzunun, sakin evin... dostlukların kumaşlarıyla giydirir. Bunları yapmak, günleri istediği gibi yaşamak kendi elindedir. Ancak bu kuklaların yani önündeki sayısız günlerin yüzünü göremez; çünkü onlar geleceğe dönüktür. Gelecek; görünmemesi, yüzünün bilinmezliğe dönük olması bakımından duvara benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır.

“O günün hatırası, onun hem bağrında saplı hançeri, hem ömrünün som altından bahçesiydi.”125/1

Benzeyen: O günün hatırası

Benzetilen: bağrında saplı hançer/ som altından bahçe

“O gün” diye bahsedilen gün, Nuran’ın Mümtaz’ın evine geldiği Mümtaz’la baş başa geçirdikleri gündür. Nuran’dan ayrılan Mümtaz için o günün hatırası bağrında saplı bir hançer kadar acı vermektedir. Ancak hiç tanımadığı lezzetleri tatması bakımından da som altından bahçe kadar da zengindir.

“Yarın... Bu acayip ve sihirli bir kapıydı.” 127/2

Benzeyen: yarın

Benzetilen: acayip ve sihirli bir kapı

Yarın, Nuran’ın Mümtaz’ın evine geleceğine dair söz verdiği gündür. Yarın, o yaşına kadar hiç açılmadığı için, merakla ve sabırsızlıkla beklendiği için kapıya benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır.

“Sanki hilkat zaman incisinin içinde oluşun çıkırğını hâlâ işletiyordu.” 127/3

Benzeyen: zaman

Benzetilen: inci

“...sonra zihin filmi o noktada kırılmış da başka yerden eklenmiş gibi bir başkası peydahlanıyordu.” 128/1

Benzeyen: zihin

Benzetilen: film

Zihin her şeyi kaydetmesi bakımından filme benzetilmiştir.

“...bir uçurum başında uyanmış ceylan bakışlarıyla kendisine o kadar meçhul iştihsalar ilham eden...” 131/1

Benzeyen: bakış

Benzetilen: ceylan

Bahsedilen bakışlar Nuran’ın büyükannesi Nurhayat Hanım’a aittir. Nuran kendi talihi ile büyükannesinin talihi arasında benzerlik bulur. Onun ceylana

benzeyen bakışlarının kendi üzerinde olduğunu, kendi yakınında canlı bir örnek varken aşka nasıl cesaret edersin diye sorduğunu düşünmektedir.

“Uzviyet dediğimiz cihazın ruhla el ele yaptığı o ahenkli miraç ki...” 136/1

Benzeyen: uzviyet

Benzetilen: cihaz

Uzviyet yani ten örgüsü denilen organizma insanın ruhu dışında kalan kısmıdır.

Tanpınar onu cihaza benzeterек teşbih-i belîğ yapmıştır.

“Her cinsten gazete, onun hem okyanusu, hem gemisi, hem pusulası ve kaptanıdır.” 141/1

Benzeyen: gazete

Benzetilen: okyanus, gemi, pusula, kaptan

Bu teşbih-i belîğ örneğinde gemicilik ve denizle ilgili sözcükler peş peşe sıralanmış durumda. Cümlede bahsedilen kişi Adile Hanım'ın eşi Sabih'tir. Fikri olmasa dahi o gün okuduğu gazete ona konuşma fırsatı verir. Dört beş fikrin adamı olduğu vakidir. Gazete; tüm fikirlere açık olup düşünceleri barındırışı ile okyanusa, bağlı kaldığı bir fikir oluşu ile gemiye, yön verdiği için pusulaya, Sabih'e yön verışı ile de kaptana benzetilmiştir.

“Onun için Mümtaz'ın temin edemeyeceği her şeyi kader dediğimiz o meçhul çeşmeden birbiri ardınca istedi...” 141/4

Benzeyen: kader

Benzetilen: meçhul çeşme

Bu cümlelerin sahibi Adile Hanım'dır. Nuran'ın Mümtaz'la olan ilişkisinin boş olduğunu ve Nuran'a yarar sağlayamayacağını, Mümtaz'ın; Nuran'ın isteklerini karşılayamayacağını ima eder durur. Kader, bilinmezliğinin üzerinde durularak meçhul bir çeşmeye benzetilmiştir.

“Nuran'ın yaşadığı ev, tıpkı Acemaşiran bestenin son beytinde anlattığı cennetti.” 145/4

Benzeyen: Nuran'ın yaşadığı ev

Benzetilen: Acemaşiran bestenin son beytinde anlattığı cennet

Mümtaz sevdiği kadının evini merak etmektedir. Sevgilisini barındırdığı için merak edilen bu ev cennete benzetilmiştir.

“Tevfik Bey, büyük bir hüsnüniyetle işe başlayıp küçük zevk düşkünlüğünde çehresini tamamlayan Tanzimat'tı.” 150/4

Benzeyen: Tevfik Bey

Benzetilen: Tanzimat

Nuran'ın dayısı Tevfik Bey, zevk ehli olduğu için Tanzimat'a benzetilmiştir.

“Yaşar Bey daha ziyade İkinci Meşrutiyet'ti, onun huzursuzlukları ile doluydu.”

150/4

Benzeyen: Yaşar Bey

Benzetilen: İkinci Meşrutiyet

Nuran'ın dayısının oğlu Yaşar Bey, huzursuzlukları ve rahatsızlıkları ile İkinci Meşrutiyet'e benzetilmiştir.

“Vücut makinesi iyi işliyordu.”150/6

Benzeyen: vücut

Benzetilen: makine

Daha önceki örneklerde de görüldüğü üzere vücut, yani “ruh”tan arta kalan, düşünme yetisi olmayan kısım makineye benzetilmiştir.(uzviyet-cihaz 136/1)

“Ona göre Nuran, hayatın öz kaynağı, bütün gerçeklerin annesiydi..”157/2

Benzeyen: Nuran

Benzetilen: hayatın öz kaynağı, bütün gerçeklerin annesi

Burada Mümtaz'ın sevdiği kadını hayatın öz kaynağına, gerçeklerin annesine benzettiğini görüyoruz. Tanpınar kadını doğrudan doğruya maddi varlığıyla bir kadın olarak sunmak yerine çoğu zaman sanata dönüşmüş/dönüştürülmüş, sanatla dolayimli olarak yeniden üretilmiş biçimiyle sunmayı böylece fani kadını sanatla ebedileştirmeyi yeğler.³⁷

“Ve Nuran'ın en parlak mücevherlerden, en keskin kılıç parıltılarına kadar değişen bakışları vardı. Mümtaz, bu değişik silahların karşısında bazen kendisini ölümden öteye geçen bir acz içinde bulurdu.”158/3

Benzeyen: Nuran'ın bakışları

Benzetilen: silah

Silahın öldürücü etkisi düşünülerek bakışlar silaha benzetilmiştir.

“Onun ruhu Nuran'ın bakışlarının yorulmaz dalgıcıydı.”158/4

Benzeyen: onun(Mümtaz'ın)ruhu

Benzetilen: dalgıç

Nuran'ın bakışları önce denize benzetilmiştir. Mümtaz da bu denizde yorulmak bilmeyen bir dalgıca benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır.

³⁷ Çetin, a.g.m., s. 160

“Bu tebessüm Mümtaz'ın teninde, kanında, uzviyetinin her tarafında açan bahçelerdi.”159/1

Benzeyen: bu tebessüm (Nuran'ın tebessümü)

Benzetilen: bahçe

Nuran'ın tebessümü bahçeye bilhassa gül kokan bahçelere benzetilmiştir. Bu gül bahçeleri Nuran'ın elinin her dediği yeri koklamak için Mümtaz'ın çıldırdığı bahçelerdir.

“Hakikatte Nuran'ın aşkı Mümtaz için bir nevi dindi. Mümtaz, bu dinin tek âbidi, mabedin en mukaddes yerini bekleyen ve ocağı daima uyanık tutan başrahibi...”160/1

Benzeyen: Nuran'ın aşkı

Benzetilen: din

Benzeyen: Mümtaz

Benzetilen: abid, başrahip

Aşkın son haddine vardığını gösteren bu cümlede aşk, dine benzetilmiştir. Mümtaz da bu dinin tek abididir, başrahibidir. Çünkü bu din Mümtaz'dan başkasına kucak açmaz, tek kişilik bir dindir. “Tanrıça olduğunu bilmeyen tanrıçadır Nuran. Mümtaz onu “sırrına erilmez mabude” diye imlerken, Nuran günlük yaşantıyı kutsalın alanında almaya yeğleyen kadındır. Elbette gün gelecek, gerçek Nuran” Mümtaz'ın zihninde aldığı bir nevi masal ve din “çehresini” yıkacaktır.”³⁸

“Üsküdar bir hazine idi.” 163/3

Benzeyen: Üsküdar

Benzetilen: hazine

Üsküdar semti devlet büyüklerinin, din büyüklerinin mezarlarıyla dolu bir semttir. Tarikatlara merak salan Nuran için bu din büyüklerinin varlığı bir hazinedir.

“...arka tarafında başının ucunda bekleyen ifrite, ölüme, seni yenmek üzereyim, seni yendim, işte silahım ve zırhım, demiyor muydu?” 165/2

Benzeyen: ölüm

Benzetilen: ifrit

Mümtaz için Nuran'ın sevgisi hayat iksiridir. Nuran'la beraber hayata çok başka tutunduğunu hisseder bu sebeple ölüme meydan okur.

“Bütün uzak İstanbul ufku hüzünlü tül gölgeleri ve yavaş yavaş akşamı benimsemiş denizle genç kadının başına ve bir nevi sihirli fon olmuştu!” 167/1

³⁸ Oğuz Demiralp, Kutup Noktası, YKY, 2001, s.142

Benzeyen: İstanbul ufku
Benzetilen: sihirli fon

Teşbih başlığı altında sıkça karşılaştığımız tablo gibi cümlelerden birini daha görmekteyiz. İstanbul ufukları gölgeleri ve denizi ile renk armonisi olmuştur. Bu renk cümbüşü sihirli fona benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır.

“Bununla beraber yaz, ömürlerinin cenneti olmakta devam ediyordu” 168/4

Benzeyen: yaz
Benzetilen: cennet

Mümtaz’la Nuran’ın beraber geçirdikleri kısa ancak güzel aylar, hülasa bütün yaz, güzelliği açısından genç âşıklara yaşattıkları açısından cennete benzetilmiştir.

“...aşkta değişen çehresi ile sanatın ölmez aynasına kendinden evvel geçenleri ona...” 170/3

Benzeyen: sanat
Benzetilen: ayna

Sanat kalıcılığı ile ölmez aynaya benzetilmiştir. Mümtaz; Nuran’ı, değişen çehreleri ile sanatta kendinden evvel geçenlere benzetir. Bunlardan biri de Renoir’dir. Daha sonra bu benzerliği daha da ileriye götürerek onun vücudunda eski Venedik ressamlarının ten cümbüşü ile akrabalık bulurdu.

“...boynu örten pembe tül arasından bir gül topluluğu ile fişkırان bu sarışın rüya...” 170/3

Benzeyen: pembe tül
Benzetilen: gül topluluğu

Nuran’ın boynunu örten pembe tül, rengi bakımından güle benzetilmiştir.

“Nağmenin arabeskinde veya musiki cümlesinin altın yağmuru içinde, bir oluşla geldikleri” 171/1

Benzeyen: musiki cümlesi
Benzetilen: altın yağmuru

Musiki gibi işitme duyusuna ait bir kavram, altın yağmuru gibi görme duyusuna ait bir kavrama benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır.

“Nuran onun elinde bütün geçmiş zamanları açan altın anahtar ve her sanat ve düşünce için ilk şart gibi gördüğü şahsi masalın çekirdeği idi.” 171/3

Benzeyen: Nuran
Benzetilen: altın anahtar/ şahsi masalın çekirdeği

Mümtaz'a göre Nuran'la olan ilişkisi tamamen farklı bir şeydi. Çünkü Nuran, Türk toplumunun tarihsel mirasını bilhassa musiki olarak üzerinde toplayan tarihi bir şahsiyettir. Mümtaz işte bu şahsiyetle geçmiş zamanlara musiki yolculuğu yapar. Ona bu kapıları açan da Nuran'dır. Nuran'ın altın anahtara benzetilmesinin sebebi eski zaman kapılarını açtırması ve yolculuğunu yaptırmasıdır.

“Muhakkak ki o, sevgilisinde hiçbir roman kahramanının çizgisini aramadan, onu hiçbir musikinin tesadüf kadehinde tatmadan seviyor...” 172/1

Benzeyen: musiki
Benzetilen: tesadüf kadehi

Mümtaz bir yandan sevgilisine olan hayranlığını artırır bir yandan da yardımcısı Mehmet'in aşk anlayışını düşünür. Mehmet'in kadını sevişi ile kendisinininki farklıdır. Mehmet; sevgilisinde roman kahramanlarını aramadan, ortak musiki zevkini tatmadan sever. Musiki; tadılan, zevkine varılan bir kadehe benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır.

“Halbuki sen, başka düşünce ile hayatı ayırmak lâzımdır, diyordun. O evin herkese açık olmayan tarafıdır.” 173/11

Benzeyen: düşünce
Benzetilen: evin herkese açık olmayan tarafı

Mümtaz'a göre düşünce, sanat, yaşama aşkı Nuran'da toplanmıştır. Ancak daha önce, Nuran'a aşık olmadan önce, düşünce ile hayata dair her şeyi ayırmalıdır, demektedir. Burada düşünce; hayata kapalı olması ile odaya, evin kimseye açık olmayan tarafına benzetilmiştir.

“Mümtaz ayın masal meyvasının dilimini bıraktı” 173/12

Benzeyen: ay
Benzetilen: masal meyvasının dilimi

Gece, ayın görünüşü meyva dilimine benzetilmiştir. Zira ay, dolunay şeklinde değil de hilal şeklindedir. Bu bilgi kitabın aynı sayfasındaki: “Sonra ince bir parıltı görüldü. Bir masal meyvasının yarım dilimine benziyordu.” Cümlelerinden anlaşılıyor.

“Şimdi vücudun düşüncemin evidir.” 173/3

Benzeyen: vücut (Nuran'ın vücudu)
Benzetilen: (Mümtaz'ın) düşünce evi

Önceleri düşünce ile hayatı birbirinden ayırmak lazımdır, diyen Mümtaz'ın fikirleri değişir. Artık zihninde değil Nuran'ın vücudunda düşünmektedir. Bu yüzden genç kadının vücudu, Mümtaz'ın düşüncelerini içinde barındıran eve benzetilmiştir.

“O benim için ışığın, mücevher gibi, bazı bakışlar gibi değişik şiiri olurdu.”

174/1

Benzeyen: ışık

Benzetilen: şiir

Mümtaz'ın çocukken en büyük hazzı ışığın kırılmasını izlemektedir. Kendisine haz veren bu kırılan ışık şiire benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır.

“ Altın yosunlar, billur dalga kıvrımları, kenarlarda büyük ve sırrına erilmez hakikatler gibi külçelenmiş gölgeler, karanlığın derinleştiği uçurumlar ve aydınlık dereleri ile bütün manzara daimi oluş halinde idi.”174/2

Benzeyen: yosun

Benzetilen: altın

Benzeyen: dalga kıvrımları

Benzetilen: billur

Mümtaz'a göre Nuran'la geçirdiği o gece musikide eşi aranabilecek gecelerdendir. Tüm tabiatı zenginlik ve bolluk içinde görmektedir. Yosunlar altına, dalga kıvrımları billura benzetilerek bu zenginlik anlatılmak istenmiştir.

“Bir balık yanı başlarında sudan sıçradı. Havada elmas bir kavis çizdi.”175/10

Benzeyen: kavis

Benzetilen: elmas

Balığın sudan çıkıp tekrar suya sıçraması ile havada oluşan kavis parıltılı oluşu ile elmasa benzetilmiştir.

“Ay, onun altın hayaller dünyası, sessizlik musikisi ve kendileri vardı.”178/3

Benzeyen: ay

Benzetilen: altın hayaller dünyası

Benzeyen: sessizlik

Benzetilen: musiki

Ay, rengi bakımından altına benzetilmiştir. Romanın ilerleyen bölümlerinde ayın, altından yapılmış nesnelere benzetildiğini göreceğiz. Ay, burada bir nesneye değil hayaller dünyası gibi soyut bir kavrama benzetilmiştir.

Sessizlik ise musikiye benzetilmiştir. Sessizliğin, işitme ile ilgili bir kavram olan musikiye benzetilmesi, iki tezat şeyin teşbih-i belîğ oluşturması dikkat çekici bir unsurdur.

“...hepimiz ayın çekirdeği etrafında bir meyva gibiyiz...”178/7

Benzeyen: hepimiz
Benzetilen: ayın çekirdeği etrafında bir meyva
Benzeyen: ay
Benzetilen: çekirdek

Nuran tüm kâinatı, Boğaz’ı, Marmara’yı, İstanbul’u bir meyveye, ayı da bunların ortasında bulunan çekirdeğe benzetmiştir. Her şey ışığını, rengini, gücünü aydan almaktadır.

“Yanı başlarından geçen sandalın kürekleri elmastan yapılmış eşyanın parıltısıyla suya dalıp çıkıyordu.”178/8

Benzeyen: sandalın kürekleri
Benzetilen: elmastan yapılmış eşya

Mümtaz’ın Nuran’la yaptığı sandal gezisinde gece, tam bir zenginlik içindedir. Yosunlar altından, dalga kıvrımları billurdan, kavisler elmastan yapılmıştır. Ayın altın ışıkları tüm nesnelere kendi parıltısını vermektedir. Bu zenginlikten kürekler de nasibini almıştır. Kürekler parıltıları ile elmastan yapılmış bir eşyaya benzetilmiştir.

“Aşk... dedi. Hayatın içimizde gülümseyen yüzü” 178/11

Benzeyen: aşk
Benzetilen: Hayatın içimizde gülümseyen yüzü

“...eski bir konak yavrusu, mazideki zenginliğin, hayatın çiçeği lüksün, hâlâ şaşırtıcı bir artığı gibi görünüyordu.” 181/1

Benzeyen: lüks
Benzetilen: hayatın çiçeği

“...lise talebesi iken, bu fikirlerin ocağına atılmıştı.” 184/1

Benzeyen: fikirler
Benzetilen: ocak

Mümtaz’ın fikirlerinin ilham kaynağı İhsan’dır. Mümtaz, daha on yedi on sekiz yaşındayken İhsan fikirlerini ona aşlamıştır. Bu fikirler Mümtaz’ı pişirip olgunlaştırması bakımından ocağa benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır.

“Macide onlar konuşurken bir köşede, elinde yün işi, dudaklarında tebessümün balı, onları dinler...” 184/1

Benzeyen: tebessüm

Benzetilen: bal

Macide'nin sesiz tebessümü insana güzel hisler verişi ile bala benzetilmiştir.

"Bu damla damla konuşmalar orada bir yığın inci olacaktı." 185/2

Benzeyen: damla damla konuşmalar

Benzetilen: bir yığın inci

Macide'nin hayatına kulağının yolu ile girilir. O, önce insanların sesini dinler ona göre hüküm verir. Sesini dinlediği insanı sever ya da reddeder. Konuşmalar, su ile ilişkilendirilmiş yığın haline gelince de inciye benzetilmiştir. Macide'nin ruhu ise bu incileri barındıran sedeftir.

"Bu yaz ömürlerinin incisi, biricik mevsimi." 188/1

Benzeyen: yaz

Benzetilen: inci

Mümtaz'la Nuran'ın beraber geçirdikleri yaz, ömürlerinin en güzel günleri olduğu için inciye benzetilmiştir.

"...şarkılar ve bestelerin her biri Tevfik Bey'le bu pencereleri açan... musiki ile kendinden geçen hanımların arasında sarıh bir parola, tek şifreli bir nevi aşk mektubu olduğu için..." 190/1

Benzeyen: şarkılar ve besteler

Benzetilen: sarıh bir parola, tek şifreli bir nevi aşk mektubu

Şarkıları ve bestelerin parolaya, aşk mektubuna benzetilmesinin sebebi, onların Tevfik Bey'in gelişinin haberini vermesidir. Tevfik Bey'in gelişiyile pencereler açılır, kadınlar saçlarını düzeltir, bu eski zaman hovardasını görmek için çeşitli bahaneler bulurlardı.

"Böylece genç kadın canlı güzelliği ve yaratıcı zekâsıyla günlerin kumaşını, ikisi için herkeste olduğundan çok başka türlü dokuyordu." 197/4

Benzeyen: günler

Benzetilen: kumaş

Günler, zamana bağlı olarak ilerlemesi ve değişmesi bakımından kumaşa benzetilmiştir. Bu dokuma herkeste olduğundan farklıdır. Genç kadın; sadece canlı güzelliği ile değil yaratıcı zekası, tarih ve musiki zevki ile bu aşkı sevdiğine yaşatır.

"Bazen çılgınlıklarını ve saadetlerini eski musikinin getirdiği coşkunuğa yorar, "Bu eski sihirbazlar bizi ellerinde oynatıyorlar..." diye düşünür" 198/6

Benzeyen: eski musiki

Benzetilen: eski sihirbazlar

Musiki; insanları etkilemesi, onlara sihir etkisi yapması bakımından sihirbaza benzetilmiştir.

“...daima bir gün kendi saadet yükünü taşımaktan bıktığı için bir tarafa alıvermiş biçareleri görürsünüz.” 200/7

Benzeyen: saadet

Benzetilen: yük

“...bir küçük rüzgârla harekete geçen bir bulut parçası, evvela bir gül bahçesi oldu, sonra ince ince parçalara ayrılarak...” 204/2

Benzeyen: bir bulut parçası

Benzetilen: gül bahçesi

Nuran’la beraberken doğadaki her varlığı, güzel olan başka bir varlığa benzeten Mümtaz, burada da başlarına kadar gelen bir bulut parçasını gül bahçesine benzetir.

“Kendi üzerinde her dönüşte ellerini çırparak iki yanma indiriyor, sonra yine yukarıya, ayın altın topuna doğru bütün vücuduyla uzatıyordu.” 206/1

Benzeyen: ay

Benzetilen: altın top

Daha önce de ayın altınla ilgili çeşitli nesne ve kavramlara benzetildiği teşbihleri görmüştük. Bu cümlede de ay, şekli ve rengi bakımından altından yapılmış bir topa benzetilmiştir.

“...oluşun gecesinde henüz gözleri yumulu bir çocuk daha güneşi görmeden şehrin lağımlarına atılacak... ve sonuna kadar, ölüm ağacının bu hazin meyvaları...” 220/1

Benzeyen: gözleri yumulu bir çocuk

Benzetilen: ölüm ağacının bu hazin meyvaları

Yukarıdaki cümlede bahsedilen çocuk, Suad’ın doğmamış çocuğudur. Daha doğmadan hayatı başkaları tarafından son bulan çocuk ölüm ağacının meyvesine benzetilmiştir.

“Biz bir mazi aynasında öpüştük...” 231/14

Benzeyen: mazi

Benzetilen: ayna

Nuran’la Mümtaz’ı birbirine yakın kılan en önemli unsurlardan biri ortak zevkten gelmeleri, hayata bakış açıları ve musikiden aldıkları tattır.

“Onun için başını tekrar göğe, göğün tek ve zarif, maddesiz ve büyük yaprağına çevirdi” 232/7

Benzeyen: gök

Benzetilen: tek ve zarif, maddesiz ve büyük yaprak

“...bir yığın ölümün makasından bir arada geçtiği bir gün, pencereyi bu masmavi davete açık bulmuş...” 232/8

Benzeyen: ölüm

Benzetilen: makas

Ölüm, hayatı sona erdirdiği, kestiği için makasa benzetilmiştir.

“Halk ve halkın hayatı bazen bir hazine, bazen de bir seraptır.” 240/3

Benzeyen: Halk ve halkın hayatı

Benzetilen: hazine/serap

“Emin Dede... bütün mazi hazinelerinin son bekçisi, kafası altı asrın altın uğultulu kovanı...” 246/6

Benzeyen: Emin Dede

Benzetilen: hazine bekçi/altın uğultulu kovana

Emin Dede; Aziz Dede'nin talebesi, Tanburî Cemil Bey'in yakın dostudur. Ferahfeza Ayini'nde ney taksimi yapar. Kendisi o kadar asırlık Mevlevî terbiyesi ile yoğrulmuş, devrin en büyük musikişinasıdır. Bütün bu sebeplerden dolayı hazineye benzetilen mazinin son ferdi, mazinin son bekçisine benzetilmiştir. Ayrıca Emin Dede'nin kafası için altı asrın altın uğultulu kovana denmiştir. Demek ki Emin Dede bir medeniyetin de sembolüydü. O, bir medeniyetin en yüksek cihaz olarak kendini seçtiği insanlardandır. Bu cihaz ise altın uğultulu bir kovandır.

“Tevfik Bey gülümsedi:

— Hünerler el değiştirmezlerse devam etmezler... dedi...Şimdi ölmek için kabuklanma devrine gelmiş bir hayvana benziyordu.”250/6

Benzeyen: Tevfik Bey

Benzetilen: ölmek için kabuklanma devrine gelmiş bir hayvan

Nuran'ın dayısı Tevfik Bey, zamanında kadınların gönül tellerini titreten bir eski zaman hovardasıdır. Son on senedir ise tüm eğlence ve hovardalıklardan elini eteğini çekmiştir. El etek çekmesinin sebebi; ihtiyarlık yüzünden ikinci, üçüncü sıralara, daha gerilere atıldığını görmek istemeyişidir. Kandillideki evde, baba hatıraları ile yaşar. Yazar onun bu sevdiği gece âlemlerinden kendini çekişini, ölmek için kabuklanma devrine gelmiş bir hayvana benzetir.

“tıpkı bu başının ucunda parlak, en saf elmastan güneşi, bu yakut ve akikten sararmış yapraklar, biraz uzakta küçük bir akşama benzettiği narlar ve Trabzon hur-

maları ile... sadece davetlisi olduğu bir nimet gibi hatırlıyordu.” 251/1

Bir parçasına yer verilmiş bu uzun cümlede güneş parlaklığıyla elmasa, yapraklar kızılılığıyla yakut ve akiğe, narlar da küçük bir akşama benzetilmiştir.

“Altın semaların, büyük sararmış yaprakların” 252/5

Benzeyen: sema

Benzetilen: altına

“...tavandaki küçük avize bu gül yağmuruna benzeyen ses çağlayanında acayip kavs-i kuzahlarla tutuşuyor...” 253/1

Benzeyen: küçük avize

Benzetilen: kavs-i kuzah

Benzeyen: ses çağlayanı

Benzetilen: gül yağmuru

Tavandaki küçük avize parıltıları ile kavs-i kuzaha yani gök kuşağına benzetilmiştir. Emin Dedenin yaptığı ney taksimi (ses çağlayanı) ise gül yağmuruna benzetilmiştir. Bu teşbih-i belîğ örneğinin her unsuru ayrı bir teşbih-i belîgidir. Ses, çağlayana; yağmur da güle benzetilerek iç içe benzetmelerden oluşmuş teşbih-i belîğ yapılmıştır.

“Hemen herkes kendi ömrünün rüzgârında dağılmış gibiydi.” 253/2

Benzeyen: ömür

Benzetilen: rüzgâr

Ömür, gelip geçmesi bakımından rüzgara benzetilmiştir.

“...ayın kendiliğinden bir sembol oluyordu.” 254/3

Benzeyen: ayın

Benzetilen: sembol

Dede'nin Ferahfeza Ayini sadece bir dua, inanan ruhun Allah'ını aradığı bir çırpınış değildir. Çünkü Ayin mistik bir renk taşır. Eski musikimizin, medeniyetimizin, kültürümüzün sembolüdür. Dede'nin yapıtı insanoğlunun tin serüveninin simgesidir. Tanpınar, Huzur romanının bu bölümünde, musiki üzerine kullandığı imgelerin, hem hepsine başvurmakta, onlara kültürün giysisini geçirmekte, tek bir ruhtan Osmanlı sarayına, Anadolu'ya kadar uzanmaktadır.³⁹

“Böylece bütün ayin ilk cümlelerde -yahut beyitlerde-, dinlenen o berrak ve muhteşem Ferahfezâ'nın hasreti içinde bir çeşit kozmik seyahat oluyor...”254/4

Benzeyen: ayin

³⁹ Demiralp, a.g.e.,s. 139

Benzetilen: kozmik seyahat

Ferahfeza ayini ile beraber onu dinleyenler dört tarafa savrulmuştur. Makamların birkaç defa tekrarlanması sonra farklı makamların hafif veya sadece değişik perdelerinde yeniden başlamasıyla ayin, seyahata benzetilmiştir.

“Ve Ferahfeza bütün bu hasret sıtması yolculukta, kâh umulmadık dönemeçlerde mücevher kadehini -o tek cümleden, tek savruluştan kadehini-birdenbire uzatıyor...”255/1

Benzeyen: hasret

Benzetilen: sıtma

“ Hayır, bu artık Büyükdere'deki mehtap gecelerinin erimiş zümrüt ve akiği üzerinde kırılan ışık kadehlerinin, ne de yaprak yaprak dağılan sarı güllerinin âlemiydi.”256/1

Benzeyen: ışık

Benzetilen: kadeh

Tanpınar'ın mazmunlaşan, birbiri ile durmadan paslaşan sözcük ve terkiplerinden biri daha...Kırılan ışıklar parlaklığı ve göz alıcılığı ile kadehe benzetilmiştir.

"yar, yari men!"in ilk "yar" feryadı deniz ortasında tutuşmuş bir gemi direği hayaliyle parlıyor...”256/1

Benzeyen: “yar” feryadı

Benzetilen: deniz ortasında tutuşmuş bir gemi direği

Tevfik Bey'in ses, Emin Dede'nin neyi ile girdiği yarışta sofada bulunan herkesi cuşa getirmiştir. Duanın sözleri bazı hayali varlıklara benzemektedir.” yar, yari men”deki ilk “yar” feryadı uzun okunuşu ve vurgulu söylenişi ile gemi direğine benzetilmiştir. Deniz ortasında tutuşan gemi ile sofada bulunanların kaderi ortaktır. Çünkü sofada bulunanlar da “musiki ocağı”nda yanmaktadır.

“Sofa, duanın denizinde çalkanan büyük bir gemi olmuştur.”257/1

Benzeyen: sofa

Benzetilen: denizde çalkanan büyük bir gemi

Bu teşbih-i belîğ örneğinde gösterdiğimiz sanattan başka “duanın denizinde” terkibi de ayrı bir teşbih örneğidir. Burada dua, müşebbeh; deniz, müşebbehinbihtir. Sofa ise bu denizde çalkalanan büyük bir gemiye benzetilir. Cuşa gelen dinleyiciler kendilerini geniş mekanlara dağıtırlar.

“Eserin kumaşı dalga dalga açıldıkça Mümtaz bir inkıraz dehasının ne olduğunu anladı.”257/1

Benzeyen: eser

Benzetilen: kumaş

Eser yani Ferahfeza Ayini kumaşa benzetilmiştir. Zamana bağlı ilerleme kaydeden eserin hareketliliği kumaş ile ilişkilendirilmiştir.

“Tevfik Bey, neyin sesiyle... bu sefer sesini âdeta hafifletmiş, iyi yontulmuş kıymetli bir taşın üzerinde, gözün ancak takip edebileceği çok yumuşak bir kabartma haline getirmişti.”258/3

Benzeyen: Tevfik Bey’in sesi

Benzetilen: iyi yontulmuş kıymetli bir taşın üzerinde, gözün ancak takip edebileceği çok yumuşak bir kabartma

Emin Bey sırası ile İhsan’a ve Tevfik Bey’e tebessüm edip neyini tekrar ağzına alır ve üfler. Tevfik Bey de eseri bozacak bir yarışa girmemek için sesinin perdelerini hafifletir. Bu perdeleri hafifletilen ses, yumuşak bir kabartmaya benzetilir.

“Mümtaz Nuran'ın elinde kendi teşbihi, musikinin uçurumunda sanki bir nezir gibi sıra beklediğini gördü” 258/3

Benzeyen: musiki

Benzetilen: uçurum

Musiki, ayinde bulunanlara yaşattığı derinlik duygusuyla, sonsuzluk duygusuyla uçuruma benzetilmiştir.

“Hepsi musikinin ocağında bir an için, Anadolu'yu ve bütün imparatorluğu saran vakaları, başlarının üzerinde bir kılıç gibi asılan yarının tehdidini unutmuşlar” 259/2

Benzeyen: musiki

Benzetilen: ocak

Musiki; dinleyenleri hasret ateşi ile inanan ruhun çırpınışı ile yaktığından ocağa benzetilmiştir. “Batmakta olan imparatorluğun henüz tükenmemiş soluğudur bu.

“Musikinın ocağında” kendini yeniler Saray, “daha baharımızdayız” der. ⁴⁰

“Ritim, hiç dinlemediği cinsten bir pastoral ve halk bayramı olmuştur.” 260/1

Benzeyen: ritim

Benzetilen: hiç dinlemediği cinsten bir pastoral ve halk bayramı

---

⁴⁰ Demiralp, a.g.e.,s.140

Mevlevi Ayini vecde yaklaştışça mahzun ve yüklü aristokrat havasını bırakıyor. Ritim halk neşesi kazandığı için halk bayramına benzetilmiştir. Mümtaz İstanbul'a gelmeden önce garip bir tikslenme içindeydi, güneş gözlerine batıyor, paylaşamadığı bu neşe onu rahatsız ediyordu. Çok karanlık, çok siyah, sessiz bir yer istiyordu. Tıpkı annesinin mezarı gibi bir yer. "Mümtaz'ın yalnızlığına karşıttı halkın neşesi, güneşin mutluluğu. Ferahfeza Ayini sırasında bu yalnızlığı aşmaktadır. Mümtaz, toplumsala katılır, "birden bire toplum hadlerine yükselmiştir" ”⁴¹

"Ruh binası birdenbire büyüyen güller altında çöktü..." 260/1

Benzeyen: ruh

Benzetilen: bina

"Herkes bir devle, zaman deviyle güreşmiş gibi yorgundu." 261/1

Benzeyen: zaman

Benzetilen: dev

Ayini dinleyenler zaman devi diye kastedilen Ferahfeza Ayininin verdiği coşkunlukla yorulmuştur. Ayin, zamana meydan okuyan devdir. "Filhakika Ferahfeza Ayini sadece İsmail Dede'nin eseri değil bütün musikimizin bir ucu imkânsızda kıvranan yıldız topluluğudur... Daha Devr-i Kebir peşrevinin ilk cümlesinden itibaren bir medeniyetin, bir zevkin bütün muhassılası ve ideası olan Ferahfeza bütünü karşımıza çıkar"⁴²

"Kandilli yokuşuna, Boğaz sabahlarının o acayip ışık oyunlarına dağılan bu hayaller, İsmail Dede'nin nağmelerinin kendiliğinden büründükleri renkli, narin ve devamsız şekiller ve çehrelerdi."263/2

Benzeyen: hayaller

Benzetilen: İsmail Dede'nin nağmelerinin kendiliğinden büründükleri renkli, narin ve devamsız şekiller ve çehreler

"Öyle ki, musikinin etraflarında kurduğu o çok hayali akşam, bir eleğimsağmada yaşıyormuş hissini veren renk perdelerinden dünya..." 264/1

Benzeyen: o çok hayali akşam

Benzetilen: eleğimsağmada yaşıyormuş hissini veren renk perdelerinden dünya

"O çok hayali akşam" ayinin yapıldığı akşamdır. O akşam, ayini dinleyenlere parlak hayaller kurdurması, onlara eski zaman yolculuğu yaptırması bakımından gökkuşağında yaşıyormuş hissini verir.

⁴¹ Demiralp, a.g.e.,s.141

⁴² Ahmet Hamdi Tanpınar; Yaşadığım Gibi, Dergah Yay., İstanbul, 2000, s. 372

“Şiir, bütün bir hayat, kuru bir yaprak yığını gibi yakıldığı zaman seyredilen parıltıya benzerdi.”264/2

Benzeyen: şiir/hayat

Benzetilen: kuru bir yaprak yığını gibi yakıldığı zaman seyredilen parıltı

Mümtaz’ın çocukluğunun hazin tesadüfleri ona sevdiği her şeyi kendisinden çok uzakta, erişilmez bir alemde düşünmek itiyadını vermişti. Yanı başında duran Nuran’ı bile kendisine çok uzaklarda sanır. Ona göre şiirin asıl kaderi her şeyin ve her ümidin ötesindeydi. Yani şiir de imkânsızlıktan nasibini almıştır.

“Okuduğu ve beğendiği şairler, başta Poe ve Baudelaire olmak üzere hepsi "asla..." nın prensi değil miydiler? Onların beşikleri hep "olamaz..." burçlarında sallanmış, ömürleri "imkânsız..."m ülkesinde geçmişti.” 265/1

Benzeyen: imkânsız

Benzetilen: ülke

İmkânsız gibi soyut bir kavram, somut bir varlık olan ülkeye benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır.

“Hayatımızı geriye dönemeyecek bir uca taşımazsak, şiirin peteğini nasıl doldururduk?...” 265/1

Benzeyen: şiir

Benzetilen: petek

Bu cümlede şiir bir petek, şair de arı olmuştur. Şiirin imkânsızlıklarla yazılabileceği anlatılır. Her düşünce zalim bir işkence bir azap haline geldiği zaman tam şeklini almış olurdu.

“...hayatının acı taraflarını ancak yaşanacak iklim gibi kabul etmişti.” 265/1

Benzeyen: hayatın acı tarafları

Benzetilen: yaşanacak iklim

Mümtaz, sevdiği şairler gibi imkânsızlığın kendisine asıl kaynak olduğunu düşünür.

“Sade bu sual aşklarının cennetini, yapmacık bir cennet haline getiriyordu.”
265/1

Benzeyen: aşk

Benzetilen: cennet

“Onu bir ümitsizliğin aynasından mı seyrediyordu?” 267/1

Benzeyen: ümitsizlik

Benzetilen: ayna

Suad'ın ayine gelişi ile Mümtaz'ı ümitsizlik kaplamıştır. Sanki Suad'daki ümitsizlik Mümtaz'a bulaşmıştır. Korkularla, imkansızlıklarla dolan Mümtaz'ın muhayyilesi Nuran'a ümitsizce baktığını düşünür.

“Hakikatte bir şafak diye baktığın şey bir yangındır...” 282/13

Benzeyen: şafak
Benzetilen: yangın

Bu cümle İhsan'a ait bir cümledir. İhsan ile Suad'ın düşünceleri birbiriyle çatışır. İhsan toplumu yüceltmekte, sorumluluktan, erdemden, ahlaktan bahsetmektedir. Suad ise insanı; talihine mahpus sayıp, ölümü tek kurtuluş yolu bilir. Suad'ın şafak diye baktığı şey ölümdür. Ölüm ise İhsan için kurtuluş değil yangındır.

“Karşı kıyının fenerleri bu yalnızlık içinde ümitsiz imdat işaretlerine benziyorlardı.” 283/13

Benzeyen: karşı kıyının fenerleri
Benzetilen: ümitsiz imdat işaretleri

Mümtaz'ın bozulan ruh dünyası ile tabiat da çehresini değiştirmiştir. Mümtaz kendi içindeki ümitsizliği karşı kıyının fenerlerine ular.

“Canlılık, o her şeyde gülen ve konuşan sır, bu ağır mücevher yüklü perdenin arkasına çekilmişti.” 286/1

Benzeyen: canlılık
Benzetilen: her şeyde gülen ve konuşan sır

Mümtaz'a Suad'ın verdiği azapla tabiatın da canlılığı kaybolmuştur. Mümtaz'ın o çok sevdiği gece ve yıldızlar sert kabuklu bir hayvan gibidir.

“Hicaz makamı birdenbire bütün bir bahar olmuştu.” 291/1

Benzeyen: hicaz makamı
Benzetilen: bahar

Nuran'ın gül tufanı içinde gülümseyen yüzü, hasret kasırgasında savrulan güller ilahinin söylendiği hicaz makamını bayrama çevirir.

“Mümtaz için, Nuran'ı beyhude yere beklediği bugünlerde, saatler, ümitten yeise doğru ağır ağır çehresi değişen bir mahlûktu.” 295/1

Benzeyen: saatler
Benzetilen: ümitten yeise doğru ağır ağır çehresi değişen bir mahlûk

Nuran'ın geleceği günün ilk saatlerinde Mümtaz heyecanlanır, içi ümitle dolar. Saatlerin ilerleyişi ile bu ümit yerini yeise bırakır. Saat; sabah, öğle, ikindi, akşam vakitlerinde yeise doğru perde perde değişen bir mahluktur.

“Birkaç dakikada kıskançlık, etrafında ve içinde vehimden, azaptan, o çılgın ve muazzam makinesini kurmuştu.” 297/4

Benzeyen: kıskançlık

Benzetilen: makine

Bu cümlede kıskançlık, korkudan ve azaptan yapılmış bir makineye benzetilmiştir. Mümtaz’ın kıskançlığının sebebi onun yolda gördüğü birinin konuşmalarıdır. Nuran için “Hele, Suad Bey’in metresi olacak galiba bir hanım vardı!” diye söz etmesi Mümtaz’ın içinde zehirli bıçakları çalıştırır.

“Çoktan beri aşkın kadehi onda ikileşmişti.” 297/5

Benzeyen: aşk

Benzetilen: kadeh

Aşk; insanı sarhoş edip çolpalaştırmasıyla kadehe benzetilmiştir. Aşkın bir yüzünde çıldırtıcı ihsaslar varken diğer yüzünde sefil acılar, zelim şüpheler yer alır

“Fakat musiki, zalim bir melek olmuş, onu peşinden kovalıyor...” 299/3

Benzeyen: musiki

Benzetilen: zalim bir melek

“Sesi ekşimiş ve küflü bir hamura benziyordu.” 301/1

Benzeyen: ses

Benzetilen: ekşimiş ve küflü bir hamur

Bu cümlede Mümtaz’ın yolda gördüğü bir kadına ait düşüncelerine yer verilmektedir. Kadının sesi ekşimiş ve küflü bir hamura benzetilmektedir. Bu teşbih-i belîğ örneği duyular arası aktarma yapılarak meydana gelmiştir. Zira ses, işitme duyusuna ait bir ayrıntıdır. Ancak ekşimiş ve küflü bir hamur terkinde ekşimiş sözcüğü, tat alma duyusuna; küflü sözcüğü ise görmeye ait bir ayrıntıdır.

“Onda unutmamanın cennetini bulanlardan değildi.” 303/1

Benzeyen: unutmama

Benzetilen: cennet

Alkolün insanlara verdiği sıkıntıları unutturma etkisi Mümtaz’da yoktur. Alkol ona hiçbir teselli vermez. Cümlede alkolün etkisi ile sıkıntıları geçici bir süre unutmama, hatırlamama cennete benzetilmiştir.

“Saadet dediğimiz o turfa meyveyi, onun bütün lezzetini...” 311/1

Benzeyen: saadet

Benzetilen: turfa meyva

Mutluluk, eşine zor rastlanır bir meyvaya benzetilmiştir. Mümtaz da Nuran da son aylarda çok sıkılmışlardı. Evlerine geldiklerinde mutluluğu tekrar yakalamış, bu mutluluk onlara uzun süre hasta kaldıktan sonra iyileşme dönemi gibi gelmiştir.

“İki gündür Mümtaz, yazılmamış bir şiiri, henüz şüphenin zehiri değmemiş bir hakikati, hayat arızasıyla kırılmamış bir bütünlüğü andıran manzarayı seyretmeye doyamamıştı.” 311/9

Benzeyen: şüphe

Benzetilen: zehir

“Sanki genç kadın bu mazi rüyasının bütün canlı ve güzel taraflarını beraberinde götürmüş...” 318/5

Benzeyen: mazi

Benzetilen: rüya

Mümtaz için mazi, yani Nuran’la geçen günler rüyaya benzetilmiştir.

“O kadar dikkatle hazırladığı, beraberinde yaşadığı kahramanlar, bir daha dirilmelerine imkân olmayan gölgeler, sıska ve cansız kuklalar olmuşlardı.” 318/5

Benzeyen: kahramanlar (Mümtaz’ın yazmakta olduğu romanın kahramanları)

Benzetilen: gölgeler, sıska ve cansız kuklalar

Nuran’ın etrafında dünyayı toplamaya çalışan Mümtaz, Nuran’la yollarını ayırdıktan sonra eseri üzerinde yoğunlaşamaz hale gelir. Şey Galip üzerine yazdığı romanındaki kahramanlar bir zamanlar kendisi ile beraber yaşayan canlı varlıklar iken ilham perisinin –Nuran’ın- gidişi ile cansızlaşmışlardır.

“...bir gramfon kutusunu hatırlatan evlerin arasında yürümeye başladı.”321/1

Benzeyen: evler

Benzetilen: gramfon kutusu

Musiki unsurunun büyük bir yere sahip olduğu romanda evler gramfon kutusuna benzetilmiştir.

“Yarın sabah Mümtaz'ın önünde siyah bir kuyu idi”359/7

Benzeyen: yarın

Benzetilen: siyah bir kuyu

Savaşın patlak vereceği düşüncesi ile sevdiği kadını kaybetmiş olmanın üzüntüsü Mümtaz’ın peşini bırakmaz. Buna bir de İhsan’ın hastalığı eklenmiştir. Mümtaz gelecek günlere güvenle ve umutla bakamaz. Yarın, tıpkı siyah bir kuyu gibi kendisini bilinmezliğe iter.

“Kendisine gelecek günleri için hazırladığı bu hayat çerçevesi bir türlü içine yerleşmedi.”367/1

Benzeyen: hayat
Benzetilen: çerçeve

Hayat, iyi ve kötü yanlarıyla tüm insan yaşamını içine alışı ile çerçeveye benzetilmiştir.

“Ne kadar zalim olursa olsun bir düşüncenin dehlizinde yolunu şaşırmanın hasretini duydu.”367/1

Benzeyen: düşünce
Benzetilen: dehliz

Bu cümlede düşünce, üstü kapalı dar ve uzun geçit olan dehlize benzetilmiştir.

“Bu belirsiz ışık bir senfoniydi...”368/1

Benzeyen: belirsiz ışık
Benzetilen: senfoni

Yarının siyah bir kuyu olduğunu düşünen Mümtaz, birdenbire fikirlerini değiştirir. Dünyadan ayrılamayacağını onun hakikaten yaşanması gerektiğini düşünür. Etrafındaki her şeye bu dikkatle bakar. Bir sabah saatinde gördüğü belirsiz bir ışığı senfoniye benzetir. Görme duyusu ile ilgili bir ayrıntı olan ışık, işitme duyusuna ait bir ayrıntı olan senfoniye benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmıştır.

“Dudaklarında hep o garip, insanda bir ömrün üzerine vurulmuş kilit hissini bırakan tebessüm vardı.”374/10

Benzeyen: tebessüm(Mümtaz’ın tebessümü)

Benzetilen: bir ömrün üzerine vurulmuş kilit

Mümtaz’ın tebessümü; karşısındakine iyi görünmek hissini veren tebessümü, kilite, ömrün üzerine vurulan bir kilite benzetilmiştir. Tanpınar” ömrün üzerine vurulmuş kilit” ile muhtemelen hayatın sonlandırılışını kast etmektedir.

C- TEŞHİS

İnsan dışındaki tüm varlıklara insana ait özellikler kazandırmaya teşhis denir. Bu sanat yapılırken mecâz-ı mürsel, istiare gibi diğer mecaz sanatlarından da yararlanır. Her teşhis sanatında aynı zamanda kapalı istiare sanatı da vardır. Çünkü

teşhiste her benzeyen insana benzetilir; ancak insan söylenmez. Fakat her kapalı istiare, teşhis değildir. Çünkü kapalı istiarede benzetilen her zaman insan değildir.

Huzur romanında, hayale bağlı bir sanat olan teşhis sıkça geçmektedir. Şimdi romanda tespit ettiğimiz bu sanata dair örnekleri geçtiği yerleri belirterek sırayla verelim: “İkinci geceyi bozkırı adeta tek başına bekleyen beyaz kireç sıvalı geniş bir handa geçirmişlerdi.” 24/2

İnsana ait bir fiil olan bekleme hana atfedilerek teşhis sanatı yapılmıştır. Beyaz kireç sıvalı geniş bir hanın bozkırı tek başına beklemesi bize etrafta başka bir şeyin olmadığı hissini vermektedir.

“Bunlar manasını anlamadan, içini ümitsizlikle, hınçla dolduran o zaman kadar farkına varmadan yaşadığı hayatı, küçük nazlı, iyiliklerle dolu hayatı birdenbire kendisi için çok katı, çok zalim ve anlaşılmaz yapan kelimeler, cümlelerdi.” 24/2

Bu teşhiste de Tanpınar’ın Huzur’da en çok kullandığı sözcüklerden biri vardır: zalim. Burada insana ait bir özellik olan “zalim” hayata isnat edilmiştir.

“Bu belki annesinin dalgın sükûtu kadar acı bir şeydi.” 25/4

Söz grubundaki teşhis yine istiare yoluyla ki maddiden maddiye geçiş suretiyledir. Sessizliğe insana has bir durum olan “dalgın”lık atfedilmiştir.

“...bu korku... çok insafsız bir şey oluyordu.” 27/1

Yazar burada korkuya, insafsız olma özelliği vererek maneviden maneviye geçiş suretiyle kişileştirme yapmıştır.

“... güneş... bir yığın imkanı bir masal gibi anlatıyor” 29/3

Bilindiği üzere Tanpınar’da güneş aklın, realitenin sembolüdür. Devam eden dış hayattır. Her şeyin düzeleceği, unutulacağı, ızdırabın biteceğini anlatır. Bu yüzden hayatın efendisidir.

Güneşe konuşma, anlatma isnat edilerek teşhis sanatı yapılmıştır.

“Ve bu nasihati dinleyen hayat...” 29/4

Söz grubunda hayata şahsiyet verilmiş, nasihat dinleme isnat edilmiştir.

“... kudretleri ve cüsseleri insanın çok üstünde talih gibi susan ve yalnız varlıklarının içimizdeki aksiyile konuşan bir yığın hayal varlık Mümtaz’ın etrafını alırdı.” 30/2

Yazarın burada bahsettiği deniz kenarındaki kayalardır. Bu cümlede birden fazla teşhis vardır. Kayalara susma ve konuşma özelliği verilmiştir. Ayrıca talihin susması da ayrı bir kişileştirme örneğidir.

“...dalgaların sağır gürültüsü...” 31/1

Söz grubunda gürültüye şahsiyet verilmiş, sağırlık isnat edilmiştir. Zira sağırlık insana has bir özelliktir. Dalgalar gürültü çıkarırken etrafa karşı kayıtsız davranmaktadır.

“... yosun bakışlı uçurum...” 31/1

Terkibinde istiare yoluyla teşhis vardır. Bakmak, insana has bir eylemdir; ancak burada bu özellik uçuruma verilmiştir. Yazar uçurumun sonunda kayalıkların, yosunların olduğunu ifade etmek için böyle bir sanat kullanmayı uygun görmüştür.

“Karanlıkta su sesi insanın içindeki ölüm mayasının dilini konuşur.” 31/1

Cümlesinde de suya konuşması bakımından şahsiyet verilmiştir. Suyun davetine, ayrılan terkibe geri dönme isteğine, bu uğultulu davete ölüm fikri eşlik eder. Bunlar bize Shakspeare’in Hamlet’indeki Ophelia’yı hatırlatır.

“... her suali birden soran sonsuz zamanın içinden gelmiş zalim, haşin sembollerdi.”

Sözlerinde denizin ve kayalıkların tasviri devam etmektedir. “Zalim, haşin semboller” denilen şey kayalıklardır. Dev cüsseli kayalara, insana has bir özellik olan zalim sıfatı yakıştırılarak teşhis yapılmıştır.

“...o acayip, sâri, her şeyi yenen hayat şarkısını söylüyordu.”35/1

Önceki teşhislerde geçen çevre tasviri devam etmektedir. Bu kez “hayat” yazarın nazarında çeşitli özelliklere bürünmüş ve kişiselleştirilmiştir. Hayata “şarkı söyleme” eylemi atfedilmiştir.

“Arılar, sinekler, ...herkes ve her şey bu musikiden, bu davetten sarhoştu.”35/1

Hayatın akışı yazarın nazarıyla anlatılmaya devam etmektedir. Ayrıca çevrede olup bitenler musikiye benzetilmiştir. Doğadaki varlıkların halleri “sarhoşluğa” yakıştırılmak bakımından kişileştirme sanatı yapılmıştır.

“... billur sazların insan talihıyla alay etmediği; arıların, hayattan ve güneşten sarhoş vızıldamadıkları...”36/1

Romanda üslup bakımından en dikkat çekici imaj güneşe ilişkindir. Tanpınar’ın hem düz yazılarında hem şiirlerinde güneş: realitenin, aklın, düşüncenin simgesidir.

Devam eden dış hayattır. Güneşin benzetildiği nesne ise altın ejderdir. Güneşin varlığını hissettirmesi her şeye rağmen hayatın devam ettiği bilgisidir ve devam eden hayat bir yığın imkânı bir masal gibi anlatır. “billur” saz terkiibi bizi güneşe, güneş de hayata, realiteye götürür. Hayata insan talihiyle alay etmesi özelliği verilerek kişileştirme yapılmıştır. Arıların sarhoş olması da ayrı bir kişileştirme örneğidir.

“En korkuncu üçünün birden birleşmesi, içinde acayip, muzdarip, muzlim ve biçimsiz terkiplerini kurmasıydı.” 45/1

Yazarın bu cümlede “üçünün” diye kastettiği: Nuran, İhsan ve savaştır. Nuran, İhsan’ın hastalığı ve savaş endişesi Mümtaz’ın muhayyilesinde garip terkipler kurmaktadır. Bu terkiplere “muzdarip” sıfatı yakıştırılarak teşhis sanatı yapılmıştır.

“Rus işi semaver borusu, kapı topuzu otuz sene evvel o kadar moda olan sedef bir kadın yelpazesinin dağınık parçaları, büyükçe saate mi yoksa bir gramofona mı ait olduğu kestirilemeyen birkaç alet, nasılsa buraya kadar bölünmeden parçalanmadan gelmiş bazı şeylerle birlikte yere serilmiş –kim bilir neyi?- bekliyorlardı.” 52/1

Bu bölümde Çadırcılarıçı’nın tasviri yapılmaktadır. Romanda İstanbul’un sahaflarının ve sokaklarının tasviri geniş yer tutmaktadır. Bu tasvirlerde yazar edebi sanatlara sıkça başvurur. Antika semaver borusuna, yelpazeye, aletlere bekleme özelliği verilerek teşhis yapılmıştır.

“...Rum patriklerinin resimleri... sokağın kalabalığına bakıyor gibiydiler... memnun-dular.” 52/1

Burada, bir önceki teşhiste yapılan tasvirler devam etmektedir. Anlatıma canlılık kazandırmak için resimlere şahsiyet verilmiş, bakma ve memnun olma isnat edilmiştir.

“Her gün, her saat, şehirde geçen her kaza, her hastalık, her yıkılış, her üzüntü bunları buraya getiriyor, ferdiyetlerini siliyor, umumileştiriyor, ...” 53/1

Bu cümlede “ bunları” dediği şey eşyalardır. Tanpınar bu eşyalara aynı sayfada “hayat artıkları” demiştir. Kullanıldığı dönemde ferdiyetini koruyan ancak şimdi hayatın artığı olan eşyalardır. Eşyaya ferdiyet özelliği verilerek teşhis yapılmıştır.

“Fakat Mümtaz’ın içinde konuşan gördükleri değil kendi hayat tecrübesiydi.” 56/2

Hayat tecrübesi soyut bir kavramdır. Burada ona konuşma özelliği verilerek teşhis sanatı yapılmıştır.

“Hâlbuki zaman kendi mantığına göre seçtiği bir yığın lüzumsuz geçiciyi atmıştı.” 58/3

Bu cümlede zamana şahsiyet verilmiş, mantıklı olma isnat edilmiştir ki buradaki teşhis istiare yoluyladır.

“Her özlediği yerden biraz sonra kendi içindeki rüzgâr onu kovuyor, haberi olmadan lengerler alınıyor, yelkenler şişiyor ve uzaklaşıyordu.” 60/4

Bu cümlede çok yaygın bir benzetmeyle teşhis yapılmıştır. İnsanın içinde yaşadıkları, iyi kötü halleri hep rüzgâra, fırtınaya benzetilmiştir. Rüzgâra (onu(Mümtaz’ı) kovması bakımından) kovma özelliği verilerek kişileştirme yapılmıştır.

“Hasta bir yol... bir nevi cüzama yakalanmış...” 62/2

Hasta olma, cüzama yakalanma insana has bir durumdur. Ancak yazarın burada hastalık olarak cüzamı seçmesi dikkat çekici bir husustur. Zira cüzam bir deri hastalığıdır. Yani; dış görünüşle ilgilidir. Yolların harap ve bitmeyecek korkusunu veren görünüşü cüzama benzetilmiştir.

“ Sonra bu güzel denizin bize hediye ettiği şu balıkları yiyeceğiz.” 89/3

Deniz şahıslandırılarak insanlara hediye verme özelliği atfedilmiştir ki meydana gelen teşhis istiare yoluyladır.

“Bir de bakıyorsun ki, o sağır ve duygusuz tabiat kuvvetlerine benzemiş.” 90/13

Cümlesinde tabiat kuvvetleri şahıslandırılarak ona sağırlık ve duygusuzluk isnat edilmiştir.

“...erkek kuvvetlerine meydan okuyan geniş göğsünü...” 94/6

Burada Emma’nın göğsüne, meydan okuma özelliği verilerek teşhis yapılmıştır.

“Fakat içindeki korku hala konuşuyordu.” 110/1

Tanpınar’ın eserlerinde kendisini gösteren bir başka kavram da “korku”dur. Korku da başta yılan olmak üzere çeşitli sembollerle anlatılır.⁴³ Burada korku insana benzetilerek ve ona konuşma özelliği verilerek kişileştirme yapılmıştır.

“O zaman hepimizi birden gece toplayacak.”112/2

Söz grubunda geceye toplama özelliğiyle şahsiyet verilerek teşhis sanatı yapılmıştır.

⁴³ İnci Enginun, Tanpınar ve Semboller, Türk Dili Dergisi, Mayıs 2000, s. 438

“Akıntıburnu’nda rüzgâr ve dalga hakikaten engine çıkmışlar gibi onları kucakladı.” 118/1

Romanın bu bölümünde Mümtaz, Nuran, İclal ve Mehmet’in sandal gezintisi anlatılmaktadır. Tanpınar’ın eserlerinde denizin önemi büyüktür.

“Deniz her şeyin kendisinden çıkan ve kendisine dönen esrarlı sonsuzluğun sembolüdür. Deniz, yağmur şekilleriyle su, sınırsızlık ve sonsuzluktur. Sular dünyadaki her şeyin başı ve sonudur. Su hem ölüm ve gömülmeyi hem de hayat ve dirilmeyi ifade eder. Şeffaflık ve derinlik nitelikleri de çoğu zaman su ile birleşir. Su aynı zamanda ferdi ya da ortak bilinçaltıdır.”⁴⁴

Burada rüzgâra ve dalgaya kucaklama özelliği verilerek teşhis yapılmıştır.

“Akşam, geniş musiki faslına başlamıştı. Aydınlığın bütün sazları güneşin veda şarkısını söylemeye hazırlanıyordu.” 120/8

Örneklerin ilkinde akşama, musiki faslına başlaması vasfı verilerek benzetme yoluyla teşhis yapılmıştır. İkincisinde ise aydınlığın sazlarına şarkı söyletmesi bakımından teşhis yapılmıştır. Kaplan, Tanpınar’ın Huzur’da ses ve musikiye çok önem verdiğini romanın kompozisyonunu anlamak için ses ve musiki unsurunun anahtar vazifesi gördüğünü söyler.⁴⁵

Mümtaz’ın hayatının her anında Türk Musikisi vardır. Gece Nuran’la yürürken ayın peşrevini, ayın Ferahfeza peşrevini dinlerler. Ağaçların sudaki gölgesine Nühüft Beste, beraber gittikleri Çamlıcadaki kahve de Deruni-dil adını takarlar. İstanbul’un her köşesine ayrı bir isim verirler. Mahur Beste’nin Mümtaz’ın dünyasında önemli bir yeri vardır. Bu besteyi Nuran’dan dinlemeyi sever.

Bu teşhis örneği bir tablo gibi verilmiştir. Görsel kavramlar (akşam, aydınlık) işitsel kavramlarla (musiki, veda şarkısı) anlatılmıştır. Tanpınar eserlerinde bu çok sevdiği ayrıntıları ustalıkla kullanıyor. Bu da ondaki mükemmel gözlem gücünü gösteriyor. Romanın bir yerinde “pencereden bir fütürist tablo gibi sade göz, sade kulak ve tecessüs, yahut arzulu kadın başları uzanıyor” der. Bu, onun resme verdiği önemi gösterir. “Tanpınar’ın mizacından gelen, varlığı bir tablo gibi seyrediş, onun karşısında mistiklerinkine benzeyen murakabeye varış, hayale dalış, hikâye ve romanlarına çok başka bir şekil, değişik bir hava vermiştir.”⁴⁶

⁴⁴ Enginün,a.g.m.,s.435

⁴⁵ Mehmet Kaplan; Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar, Dergah Yay., İstanbul, 1999 s. 416

⁴⁶ Kaplan,a.g.e., s. 362

“Birdenbire yirmi yedi yaşına açılan bir kapı ki bu gece eşiginde yatıyordu.”
127/2

Bu cümlede kapıya “eşikte yatma” isnadı verilerek teşhis sanatı yapılmıştır. Eşik sözcüğü Tanpınar’ın hem tahkiyeli eserlerinde hem de şiirlerinde sıkça geçen bir sözcüktür. Tanpınar standart sembollerin yanında şahsi sembollerde kullanır. Herkesin bildiği gibi Tanpınar’da “eşik” sembolleşmiş bir ifadedir. Romanda eşik kelimesi 23 kez geçmiştir.

“Etrafında yosun, kabuklu hayvan, deniz gibi kokusu gözle görülecek şekilde koyulaşıyordu. Hepsi kendisine sual soruyor, verdiği dinliyordu.” 129/1

Bu bölümde balıkçıların, Mümtaz’ın gözünde portreleri ve etraflarıyla olan münasebetlerine yer verilmiştir. Yosun, kabuklu hayvana, denize sual sorma ve cevabı dinleme özelliği atfedilerek teşhis sanatı yapılmıştır.

“Köpek, bu arkadaşlıktan çılgınca memnun ...” 130/1

Burada köpeğin arkadaşlık kurması, memnun olma özelliği bakımından teşhis vardır.

“Fakat Nuran’ın içinde konuşan yalnız büyük annesinin sesi ve hayatı değildi... İşte Nuran’ın içinde o kadar değişik ağızlarla konuşan ikinci ses bu kanın sesiydi.”
131/2

Nuran’ın büyükannesi Nurhayat Hanım aşka ve ihtirasa her şeyi birden yakarak doludizgin gitmiştir. Nuran kendi yakınında bu kadar canlı bir örnek varken, aşka nasıl cesaret ettiğine şaşmaktadır. Büyükannenin sesine ve hayatına konuşma özelliği verilerek teşhis sanatı yapılmıştır.

“Nuran bu kanı kendisinde tehlikeli bir miras gibi yıllarca gezdirmiş, onu uyutmaya, onu inkâra çalışmıştı.” 131/2

Tehlikeli bir miras denilen şey Nurhayat Hanım’ın yaşadıklarıdır. Tehlikeli mirasa insana ait bir özellik olan uyutma eylemi yakıştırılarak teşhis yapılmıştır.

“...zalim hatırlayış...” 132/1

Tanpınar’ın sıkça kullandığı bir sözcük olan “zalim” sıfatı hatırlama sözcüğüne atfedilerek teşhis yapılmıştır. Bu teşhis istiare yoluyla ve maneviden maneviye geçiş suretiyle olmuştur.

“Oğlu Yaşar’ın kendisine beslediği, bir ev içinde o kadar rahatsız edici o marazi sevgi yine buradan geliyordu.” 133/2

Burada Nuran'ın dayısının oğlu Yaşar'ın Nuran'a karşı olan sevgisinden bahsedilmektedir. Bu sevginin rahatsız edici olduğunu anlatmak için sevgiye, marazi yani hastalıklı sıfatı yakıştırılmak suretiyle teşhis sanatı yapılmıştır ki maneviden maneviye geçiş suretiyle olmuştur.

“Fakat aşk bilinmeyenin sihriyle onu davet ediyordu.” 135/1

Cümlesinde maneviden maddiye geçişe dayanan teşhisi görüyoruz. Aşka, davet etme isnat ediliyor.

“Bahar güneşinin altında suların sevincine baktı.” 135/1

Romanda kahramanlar dış dünyaya doğrudan doğruya değil; rüyaya benzeyen bir ruh haliyle bakarlar. Bu cümlede Nuran'ın Boğaz'a bakışı anlatılır. Sulara sevinme özelliği verilerek Boğaz teşhis yoluyla tasvir edilmiştir.

“...bütün aynalar Nuran'ın çıplaklığıyla Mümtaz gibi çıldırmışlardı.” 137/1

Örneğinde maddiden maneviye geçiş suretiyle yapılan teşhisi görüyoruz. Aynalara çıldırma fiilinin isnat edildiğini görüyoruz.

Kadem kadem gece teşrifi Naili o mehin

Cihan cihan elem-i intizara değmez mi?

“Naili'nin bu beyiti, o saatlerinde Mümtaz'ın en sadık arkadaşıydı.” 159/2

Bu beyiti Mümtaz, Nuran'ı bekleme saatlerinde hatırlar ve bu beyit ona refakat eder. Burada maddiden maneviye geçiş suretiyle teşhis yapılmıştır. Beyite arkadaş olma özelliği atfedilmiştir.

“Bütün uzak İstanbul ufku hüzünlü tül gölgeleri ve yavaş yavaş akşamı benimsemiş denizle genç kadının başına ve bir nevi sihirli fon olmuştu!” 167/1

Bu cümlede Tanpınar'ın mizacından gelen varlığı bir tablo gibi seyredişin bir örneği daha karşımıza çıkmaktadır. Gurup vaktinin yazarın muhayyilesindeki tasvirine tanık oluyoruz. Gölgelere hüzünlü sıfatı yakıştırılarak maneviden maddiye geçiş suretiyle teşhis sanatı yapılmıştır.

“...sevgilisinin bazı saatlerine sanatın en sadık aynalarından birini tutuyordu.” 170/3

Bu cümlede Nuran'ın Renair'le olan benzerliği ifade edilmiştir. Aynaya “sadıklık” isnat edilerek teşhis yapılmıştır.

“...nasılsa ayakta kalmış bir cami geniş avlusuyla sükûnetiyle sizi dünya nimetlerinin ötesine davet ediyordu” 181/2

Her bakımdan klasik olan Tanpınar'da kültüre ait kavramlar söz konusu olduğunda ütopyik dil devreye girer. Bu örneği içine alan paragrafta dış dünyanın sefaleti karşısında kültürümüze ait olan cami'nin tasviri yapılmıştır. Camiye, davet etme isnat edilerek teşhis yapılmıştır.

“...canlı hatıranın konuştuğu...” 199/1

Burada ilginç bir teşhis örneği ile karşı karşıyayız. Soyut bir kavram olan hatıraya, önce canlı sıfatı yakıştırılıyor daha sonra da insana has bir özellik olan “konuşma” fiili atfediliyor. Bu teşhis maneviden maddiye geçiş suretiyle olmuştur.

“Bununla beraber bu zalim düşünceler uzun sürmez...” 201/3

Söz grubunda düşüncelere şahsiyet verilmiş, zalim olma isnat edilmiştir ki buradaki teşhis istiare yoluyla. Yazar maneviden maneviye geçiş suretiyle teşhis yapmıştır.

“Mümtaz bütün ömrü boyunca etrafı bu kadar mesut görmemişti.” 202/3

Eşyayı bizzat konuşuran yazar, çevreye de şahsiyet vermiş, mesut olma isnat etmiştir. Mesut olan etraf değil, bizzat yazardır yani; Mümtazdır.

“Bu anda büyük korularda ağaçlar nüsuğlarının gittikçe azaldığını duyuyorlar, dallar üşüyormuş gibi birbirlerine yanaşmak istiyorlar... Sakız ağaçları erguvanlar gibi, fakat daha mahzun kızarmışlardı.” 203/8

Bu cümlelerin bariz özelliği göz önünde küçük tablolar meydana getirişleridir. Ancak bu tablolar dış aleme ait bir şeyin kuru tasviri değildir. Bu tasvir yazarın muhayyilesinde uyandırdığı bir ruh halinin tasviridir. Artık yaz mevsimi bitmiş tüm İstanbul sonbahara hazırlanmaktadır. Tasvirler bir sonbahar tablosunu hatırlatmaktadır. Ağaçlara duyma, dallara üşüme ve yanaşma isteği, sakız ağaçlarına mahzun olma isnat edilerek teşhis yapılmıştır.

“Bir sabah erkenden Emirgan korusuna gidelim. Ağaçların adeta titreye titreye uyanışları çok güzel oluyor.” 204/1

Bir önceki örnekte görülen doğa tasviri devam etmektedir. Bu sefer mahzun ağaçların titreye titreye uyanmasından bahsedilmiştir. Ağaçlar kişiselleştirilerek, onlara uyanma özelliği verilerek teşhis sanatı yapılmıştır.

“Bu dehlizde, duvarların üstünden, kendileriyle beraber yürüyen akşamı dallar arasından seyrediyorlardı.” 204/3

Bu bölümde gündüzün bitiminden akşamın ilerleyişinden bahsedilmektedir. Akşam kişileştirilerek ona tıpkı Nuran ve Mümtaz'ın yaptığı gibi yürüme fiili isnat edildiğini görüyoruz.

“Adile Hanım bir asap krizi hazırlamakta, uyumuş ihtirasları canlandırmakta gerçekten kudret ve hususi metot sahibiydi.” 209/9

Cümlesinde ihtiraslara uyuma fiili yüklenerek maneviden maddiye geçiş suretiyle teşhis yapılmıştır. Şahıs tasvirlerinde edebi sanatlara çok fazla yer verilmez. Bu örnek nadir örneklerden biridir.

“Karşı pencereler yağmurun altında yeni bir raksa başlamışlar, her şeyi içine alan bir dönüşle, bir ölümün arkasından etrafa gülümseyerek dönüyorlardı.” 219/14

Bu cümlelerde yağmurun yağması şahıslandırma ile anlatılmıştır. Karşı pencerelere raks etme ve gülümseyerek dönme fiili isnat edilmiştir.

“Sanki yalnız ümitsiz hatırlayış ve müphem idrakten ibaret solgun ve sıtmal bir gölge dışarıda kalmış...” 223/5

Huzur'da subjektif mana ifade eden sıfatlar geniş yer kaplar. Bunlar Tanpınar'ın üslup dokusunun ince çizgilerini oluşturur. Mehmet Kaplan onda santimantal bir duygu uyandıran sıfatların bol olduğunu söylemiştir. Burada gölgeye şahsiyet verilmiş ve ona solgun ve sıtmal sıfatları yakıştırılarak teşhis sanatı yapılmıştır.

“Yalıların inik perdelerinden, lüfer geceleri kendilerini o kadar habersiz avlayan neşeli ışıklardan çok farklı, daha dolgun ve mahzun ışıklar sızıyor...” 224/1

Nuran bölümünün bu son teşhisinde santimantal hava hala devam etmektedir. Mümtaz için ışıkların kendisine verdiği hisler artık değişmiştir. Nuran'la beraberken kendilerini habersiz avlayan neşeli ışıklar, yerini mahzun ışıklara bırakmıştır. Burada yine istiare yoluyla teşhis yapılmıştır. Cümledeki canlandırma “ışıklar” a “neşeli” sıfatı verilmesiyle başlıyor ve “mahzun” sıfatı isnat edilerek devam ediyor ki bu teşhisler maddiden maneviye geçiş suretiyle yapılmıştır.

“Nasıl aşk birdenbire yine zalim çehresini takınmıştı?” 228/8

Burada yazar sık kullandığı zalim kelimesini şimdi de aşk için kullanıyor. Mümtaz, Nuran'ın yüzünden başına daha neler geleceğini düşünmektedir. Yazar içinde bulunduğu sıkıntılı durumu anlatmak için böyle bir sözcük ve sanat seçmiştir. Cümlede aşka zalim olma sıfatı yakıştırılarak şahıslandırma yapılmıştır ki maneviden maneviye geçiş suretiyle olmuştur.

“Orada musiki, şiir, tasavvuf hep iç içe konuşuyor! Taş dua ediyor, ağaç zikrediyor...” 234/12

“Orada” denilen yer Bursa’dır. Eski bir Osmanlı şehriden bahsedilmektedir. Hepsinin bir terkip halinde olduğunu anlatmak için böyle bir sanat seçilmiştir. Önce; musiki, şiir ve tasavvufa konuşma, daha sonra taşta dua etme ve en sonda da ağaca zikretme fiilleri atfedilerek teşhis yapılmıştır. İlk teşhis maneviden maddiye diğerleri ise maddiden maddiye geçiş suretiyle yapılmıştır.

“Marmara, serveti içine gömülmüş uyuyor.” 238/1

Cümlesinde “Marmara” sözcüğüne uyuma fiili isnadıyla meydana getirilmiş teşhis sanatını görüyoruz.

“Çok defa büyük denizler gibi susar.” 242/4

Denizlere susma atfedilmiştir.

“...içlerindeki hayatın henüz uyanmış mahmur günlerinden yığın yığın baharlar açmakla kalmışlar...” 249/1

Cümlesindeki teşhis ise “gün” e henüz uyanmış ve mahmur vasıflarıyla şahsiyet verilerek meydana gelmiştir.

“...eşyanın uykusunu sarsıyor...” 254/4

Burada Tanpınar’dan şiir ve nesirlerinde sıkça karşılaştığımız bir sözcükle karşılaşıyoruz: eşya. Dış dünyada gördüğü tüm cansız varlıklardan eşyaya uyuma özelliği verip eşya şahsiyetlendirilerek teşhis yapılmıştır.

“Ve Ferahfeza bütün bu hasret sıtması yolculukta kâh umulmadık dönemeçlerde mücevher kadehini – o tek cümleden, tek savruluştan kadehini- birdenbire uzatıyor...” 255/1

Cümlesindeki teşhis istiare yoluyla. Ferahfeza makamına kadeh uzatma özelliği verilerek kişileştirme yapılmıştır. Oysaki kadeh uzatma, eşyaları kullanma insana has bir özelliktir. Ferahfeza, musiki işitme duyumuza seslenir. Mücevher kadeh söz grubunun görsel bir ifadesi vardır. Burada duyular arası bir etkileşim söz konusudur. Bu da Tanpınar’ın kendine has duyuş özelliğini gösterir.

“Ney’in biricik sırrı hasrettir.” 255/1

Bu duru ancak yoğun cümlede ney’e sır tutma atfedilerek teşhis yapılmıştır. Neyin o yanık sesi kamışlığa dönme çabasıdır.

“Çünkü ney mevcut olmayanın yerine geçerek onun izinden yürüyerek konuşur.” 255/1

Burada neye, bir başka şeyin üzerinden yürüme, konuşma isnat edilerek kişileştirme yapılmıştır. “Mesnevi yorumcuları “ney” le Kamil İnsan’ın kastedildiğini söylerler.”⁴⁷

“Yoksa zalim zaman nizamından mı şikâyet ediyoruz?” 255/2

Zamana zalim olma özelliği verilerek teşhis sanatı yapılmıştır.

“...yıldızlar birbirleriyle öpüşüyorlar.” 260/2

Cümlesinde yıldızlara şahsiyet verilmiştir. Öpüşme isnat edilmiştir. Burada yine istiare yoluyla teşhis yapılmıştır ki maddiden maddiye geçiş suretiyle olmuştur.

“...zalim bir dikkatle yine musikiyi dinliyordu.” 262/1

Tanpınar’ın romanda sıkça kullandığı bir kelime olan “zalim” sıfatı yine karşımıza çıkıyor. Burada zalim bir dikkatle musikiyi dinleyen Suat’tır. İnsana has bir özellik olan “zalim”, dikkate isnat edilerek maneviden maneviye geçiş suretiyle teşhis yapılmıştır.

“...ömrün ve gençliğinin kendisine üst üste açtığı sofraları reddetmekle kalmamış...” 265/1

Cümlesinde ömre ve gençliğe sofraya açma fiili isnadıyla teşhis yapılmıştır. Buradaki teşhis maneviden maddiye geçiş suretiyle yapılmıştır.

“Nuran’ın sesi, Dede’nin Acemaşiran Yürük Semâisi arasından:

Tü beher güca ki bâşi

Büved ân bihişt-i mârâ! Diye ağlıyordu.” 266/3

Ferahfeza Ayininin anlatıldığı bu bölümde Nuran’ın ağlamaklı halini ifade etmek için böyle bir sanata başvurulmuştur. Buradaki teşhis mürsel mecaz yoluyla. Ağlayan ses değil, Nuran’dır. Sese ağlama isnat edilerek teşhis yapılmıştır.

“Bir çingene bizi çifte narasıyla gül yüzlü fecri gecenin içinden yavaş yavaş tulumbadan su çeker gibi çekti.” 273/4

Bu cümlede Suat’ın bir gönül macerası, daha doğrusu uydurduğu bir yalan anlatılmaktadır. Fecri gece; sabahın gün doğmadan önceki saati, alaca karanlıktır.

⁴⁷ Beşir Ayvazoğlu, Aşk Estetiği, Ötüken Yay., 1997, s.23

Ortalık tan kızılığı ile ağarmıştır. Yazar bu kızılığı rengi bakımından güle benzetmiştir. Gece şahıslandırılarak bir yüze sahip olma özelliği verilmiştir.

“...zalim oyun...” 275/1

Bu bölümde Suat etrafındakilere bir hikâye anlatmaktadır. Hikâyedeki adamın yaşadıklarına oyun demektedir. Adamın hayatında bir takım sıkıntılar vardır. Adamın kötü şeyler yaşadığını ifade etmek için bu oyuna zalim sıfatını yakıştırmaktadır. Oyun yani hayat şahıslandırılarak ona zalim olma özelliği verilmiştir. Oysa zalim olma insana has bir durumdur.

“Yahut kâinat bizi kusar!” 278/4

Bu cümle İhsan’a ait bir cümledir. Burada kâinatla insanın birleşmesinden, insanın hayatla barışık olmasından, insanın kendi ıstırapıyla barışık olmasından söz edilmektedir. Yazar, bunların olmadığı takdirde insanla kâinatın kopacağını teşhis yoluyla kâinata kuma izafe ederek anlatmak istemiştir.

“Onun ötesinde karşı yakanın puslu yol fenerleri yıldızları taklit eden bir durgunlukla, sanki etraflarındaki hayatı değil, kendi sükûtlarını bekliyorlardı.” 285/5

Cümlesinde iki teşhis örneği görüyoruz. Bu teşhisler istiare yoluyla yapılmıştır. Önce puslu yol fenerlerine yıldızları taklit etme ve durgun olma izafe edilmiştir. Sonra yine puslu yol fenerlerine kendi sükûtunu bekleme izafe edilmiştir. Yazar etrafın çok sessiz olduğunu ifade etmek için böyle bir sanata başvurmuştur.

“Bir yığın yıldız berrak ürperişleriyle ...” 286/1

Bu bölümde Mümtaz’ın misafiri Suat’ı uğurladıktan sonraki iç konuşması ve etrafı gözlemlemesi anlatılmaktadır. Suat’ın konuşmaları Mümtaz’ı ürkütmüştür. Mümtaz etrafa da bu ürkek gözlerle bakmaktadır. Kendisi gibi yıldızların da ürperdiğini düşünmektedir. Hava açık, yıldızlarla kaplı ve biraz da serindir. Yıldızlara ürperme atfedilerek istiare yoluyla teşhis yapılmıştır.

“...zalim bekleyiş...” 294/2

Mümtaz’ın Emirgan’daki evinde Nuran’ı beklediği saatler... Yazar bütün bu olumsuz fiiller için birçok kez zalim sıfat ya da zarfını kullanmıştır. Bekleme şahıslandırılıp ona zalim olma özelliği verilerek maddiden maneviye geçiş suretiyle teşhis yapılmıştır.

“Derin düşünce hepsini inkâr ediyordu.” 302/3

Düşünce gibi soyut bir kavramı inkâr etme yoluyla önce somutlaştırılmıştır. İnkâr etme insana has bir durumdur. Bu durum düşünceye verilerek teşhis sanatı gerçekleştirilmiştir. Derin düşünce diye kastedilen şey, insani tecrübe dışındaki düşüncedir. Yani ölüm ve hayattır.

“Ara sıra vapur düdükleri onları gömüldükleri köşede arayıp buluyor...” 311/7

Burada bir akşam vakti Mümtaz ile Nuran’ın beraberlikleri anlatılıyor. Yazara göre bu, Mümtaz’ın hayatında mesut diyebileceği son günlerdir. Etrafta her şey bir rüya hafifliğinde yüzmektedir. Vapur düdüklülerinin bu rüya halindeki havayı ara sıra bozduğunu anlatmak için böyle bir sanat yapılmıştır. Bu cümlede vapur düdüklüleri şahıslandırılmış ve ona sevgilileri arayıp bulma isnat edilerek teşhis yapılmıştır.

“Sanki bütün mevsimi tembelleme geçiren kış...” 311/8

Terkibinde kışa tembellik isnadıyla teşhis yapılmıştır.

“Karşıda bütün çocukluğunun şahidi olan Elagöz Mehmet Efendi Camii'nin kurşunsuz kubbesi üstünde tesadüfün bir cilvesi olarak biten bir servi dalı, âdetâ bu Müslüman mabedin mazisi üstünden ölüme ve hayata beraberce gülüyordu.” 317/6

Bu cümlede Tanpınar’ın eserlerinde ismi sıkça geçen ağaçlardan biri karşımıza çıkıyor: Servi. Serviden başka çınarın da ismi onun eserlerinde sıkça geçer. Cümlede servi şahıslandırılarak gülümseme atfedilmiştir ki meydana gelen teşhis istiare yoluyla. Ayrıca Elagöz Mehmet Efendi Camii'nin Mümtaz’ın çocukluğuna şahit olması da ayrı bir teşhis örneğidir. Cami’ye şahitlik atfedilmiştir.

“Ve bahar her taraftan taarruz halindeydi. Her taraftan gülüyor, çağırıyor, budalalar! diyor, kendisini arzuda tüketmeyen her şeye kızıyor, göklerin geniş orkestrasıyla durmadan aşk türküleri söylüyordu.” 318/1

Tanpınar’ın şiirlerinde ve nesirlerinde en sevdiği mevsim yaz ve bahardır. Yazar Nuran ile Mümtaz’ı bir yaz sabahı vapurda karşılaştırmıştır. Burada da mevsimlerden bahar, aylardan nisandır. Cümlede bir varlık üzerinde birden çok kişileştirme yapılmıştır. Bahar şahıslandırılarak ona gülme, çağırma, konuşma, kızma, aşk türküleri söyleme isnat edilmiştir.

“...çok zalim ve tesadüfî bir ayıklanma ile büyüyen çocuklar...” 326/1

Burada çocukların yeteri kadar aile terbiyesi almadığı, rast gele büyüdüğünü ifade etmek için böyle bir sanat tercih edilmiştir. Ayıklanmaya, zalim özelliği verilerek teşhis yapılmıştır. Bu teşhis maneviden maneviye geçiş suretiyle yapılmıştır.

“Kahve, bu yaz akşamının koyu ışığı içinde, sıcaktan, uğultudan bunalıyordu.”
331/4

Bu cümledeki teşhis mecaz mürsel yoluyla yapılmıştır. Bunalan aslında kahve değil, kahvede bulunanlardır. Çünkü bunalmak insana has bir durumdur. Kahveye bu özellik verilerek teşhis sanatı yapılmıştır.

“Fikirler birbiriyle kavga ediyor. Fikirler sokağa düştü.” 335/3

Cümlelerinde ayrı ayrı teşhis sanatları vardır. Önce fikirlere kavga etme daha sonra da sokağa düşme isnat edilmiştir. Bu teşhis istiare yoluyla yapılmıştır ki maneviden maddiye geçiş suretiyledir.

“Maddenin ıstırabından başka hemen hemen hiçbir şey.” 341/1

Bu cümle; İhsan'ın hasta odasının tasvirinin yapıldığı cümlelerden biridir. Mümtaz, odada İhsan'a ait hiçbir şey olmadığını düşünür. Maddeye, yani oda ve eşyalara ıstırap çekme atfedilerek teşhis sanatı gerçekleşmiştir.

“Bu, şairlerin her şeyin uyuduğunu söyledikleri saatti.” 345/5

Bahsedilen saatin, ilerleyen cümlelerde akşam sekiz olduğu söyleniyor. Dış dünya şahıslandırılmış, ona uyuma isnat edilerek teşhis yapılmıştır. Yazar, etrafın derin bir sessizlik içinde olduğunu göstermek için ona uyuma fiilini yakıştırmıştır.

“Konserto, ağır, ıstıraplı yürüyüşünde bunun sırrını vermiyordu. Hatta Suad'ın kendisini dinlediğinden de habersizdi.” 349/5

Bu konserto, Suad'ın intihar etmeden önce defalarca dinlediği konsertodur. Bu kez aynı eseri doktor dinlemektedir. Buradan anlaşılan eserin hüznü ve yavaş bir parça oluşuydu. Biz bunu kullanılan teşhisten anlıyoruz. Konserto şahıslandırılarak ona ağır ve ıstıraplı yürüme atfedilmiştir. Teşhis, istiare yoluyla maddiden maddiye geçiş suretiyledir.

Cümledeki ikinci teşhis ise konsertonun sır vermeyişi ve habersiz oluşudur. Maddiden maneviye yapılan bu teşhis istiare yoluyladır. Buradaki sır sözünüle kastedilmek istenen, Suad'ın intihar etmeden önce neden bu parçayı seçmiş olduğudur. İşte bu hüznü ve yavaş parça, bu sırrı ifşa etmeye engeldir.

“...ölüm simsiyah dili ile konuştu mu?” 357/4

“Genel hatlarıyla bakıldığında bütün dünya mitolojilerinde ve simgeçiliğinde kara rengin daha çok olumsuz anlamları ifade etmek üzere kullanıldığını görüyoruz. Ezeli karanlık boşluk, ölü karanlığı, tahribat, üzüntü, büyü, kötülük ya da ölümler

ilgili mitlerde yer alan tanrılar, karmaşa ortamı, şeytan vb. gibi pek çok şey kara renkle birlikte ifade edilmiştir.”⁴⁸ Bu cümlede ölüm simsiyah dili olan bir varlığa benzetilip konuşturularak teşhis yapılmıştır. İstiare yoluyla yapılan bu teşhis maneviden maddiye geçiş ile gerçekleşmiştir.

“...ölü pencerelere baka baka saatlerce yürümüştü.” 359/1

Bu cümle Mümtaz’ın Nuran’la vedalaştıktan sonraki yürüyüşü sırasındaki gözlemlerini içerir. Mümtaz’ın psikolojisi ile beraber, İstanbul’un sokakları da değişmiştir. Nuran’la yapılan gezilerde tasvirler daha canlı ve ışıltılıdır. Yazar, burada dış dünyayı olduğu gibi değil de sübjektif bir mana ifade eden sıfatlarla anlatmıştır. Pencerelere ölme sıfatı isnat edilerek teşhis sanatı yapılmıştır. O, dış dünyaya kendi duygularını yaşatmaktan hoşlanır.

“Fakat bu düşünce bile kâfi derecede zalim olamıyordu.” 365/7

Mümtaz, bir an kendini çok hafiflemiş bulmuştur. Bunun sebebini kendisi de bilmemektedir. Ancak bu düşünce bile onu rahatsız etmez. Cümlede düşünceye zalim olma özelliği verilerek teşhis yapılmıştır. İstiare yoluyla yapılan bu teşhis maneviden maneviye geçiş suretiyledir.

“Bir daha hatıralar ben de konuşmayacak mı?” 367/2

Mümtaz her şeye isteksiz hatta kayıtsızdır. Dünyayı bir daha kendin de kurup kuramayacağını düşünmektedir. Bu örnekte “konuşmak” fiili ile kastedilen “canlanmak, tekrar etmektir.” Hatıralar şahıslandırılarak konuşma fiili isnat edilmiştir. İstiare yoluyla oluşturulan bu teşhis maneviden maddiye geçiş yoluyla yapılmıştır.

“Evet öyle... Suad çok zalim bir tebessümle üstüne eğilmiş gülüyor, onu hırpalıyordu.” 372/ 14

Mümtaz sevmediği durumlar ve insanlar için yine aynı sıfatı kullanıyor: zalim. İstiare yoluyla yapılan bu teşhis maneviden maneviye geçiş ile gerçekleşmiştir. Tebessüme, zalim olma isnadıyla şahıslandırma yapılmıştır.

“Evet, ama sen artık güneşin malı değilsin!” 373/3

Daha önce Tanpınar’da güneşin gerçekliği, hayatı temsil ettiğini söylemiştik. Buna göre, örneğin geçtiği bölümde güneş devam eden dış hayattır. Mümtaz Suad’ın

⁴⁸ Yaşar Çoruhlu, Türk Mitolojisinin Anahatları, 2000, s.183

hayaliyle karşılaşmıştır. Ancak Suad ölmüştür. Suad'ın dış dünyaya ait olmadığını ifade etmek için böyle bir cümle sarf edilmiştir. Güneş, mal sahibi olmakla kişileştirilmiştir.

“Radyo evin sessizliği içinde tek başına, hadiselerin gür sesiyle, herkes için konuşuyordu.” 374/15

Cümledeki teşhis mecaz-ı mürsel yoluyla yapılmıştır. Konuşan radyo değil, spikerdir. Radyoya konuşma isnat edilerek teşhis yapılmıştır.

D- AÇIK İSTİARE

Benzetme öğelerinden yalnızca benzetilen ile yapılan istiaredir. Şimdi romanda tespit ettiğimiz açık istiare örneklerini görelim:

“İhsan iki gün kadar ateşten... bir türlü ağızlarından düşmeyen ve bakışlardan eksilmeyen temennilerden saltanatını... kurmuştu.” 9/1

Benzetilen: saltanat

İhsan’ın hastalığı, etrafındaki insanları sarıp sarmalaması, yalnızca onunla meşgul etmesi, başka bir şeyle ilgilenmeyi önlemesi bakımından saltanata benzetilmiştir.

“Mümtaz’a göre İhsan Bey Adası’nda bir yığın latifeye vesile olurdu.” 12/1

Benzetilen: ada

İhsan Bey’in evi, adaya benzetilmiştir. Cümlede sadece “ada” sözcüğüne yer verilerek açık istiare yapılmıştır. Romanın ilk sayfalarında bu ev için sürekli “ada” tabiri kullanılmıştır.

“Onu düşünürken Mümtaz, benim çocukluğumun bir kısmı bir bahar dalı altında geçti, derdi.” 21/9

Benzetilen: bir bahar dalı altı

Mümtaz için Macide ile beraber geçirdikleri çocukluk günleri bir bahar dalı altına benzemektedir. Çünkü Macide’nin hayatındaki yeri büyüktü. Babasının ve annesinin birkaç hafta ara ile ölümünden sonra onu İhsan ve Macide büyütmişti. Macide, Mümtaz’ın hayatına kadın şefkatine en muhtaç olduğu zamanda girmişti. Macide Mümtaz için ne anne ne de kardeşti; belki koruyucu bir melekti. Varlığı her şeyi değiştiren, eşyayı insana dost eden, günün saatlerine tatlı bir hava geçiren sırlı bir mahlûk.

“İhsan daha o çocukken içine çöreklenen bu yılanı kökü kalbinde ağacı ondan sökebilmek için çok uğraşmıştı.” 22/1

Benzetilen: yılan

Mümtaz’ın çocuk yaşta birkaç hafta ara ile anne ve babasını kaybetmesi onda korkunun temellerini atmıştır. Yaşadığı her sevincin bir gün biteceğine, bütün sevdiklerini bir gün kaybedeceğine inanır. Onun hayatında geniş yer alan bu korku duygusu yılanı benzetilmiştir.

“Tanpınar’ın eserlerinde kendisini gösteren bir başka kavram da “korku”dur. Korku da başta “yılan” olmak üzere çeşitli sembollerle anlatılır. “Korku” kendi

masalını yaratır, “Evin Sahibi”nde olduğu gibi, kahramanı durumu kabulle kalmaz, kendisini ayrıcalıkla sayar: “ben bütün bir masalı olan bir adamdım” (s292)⁴⁹

“Fakat asıl Macide’nin eve gelişi Mümtaz iyileşmiş, yüzünü güneşe çevirmişti.”22/1

Benzetilen: güneş

Benim çocukluğumun bir kısmı bir bahar dalı altında geçti diyen Mümtaz için Macide’nin yeri büyüktür. Macide’nin İhsan ile evlenip eve gelişiyle Mümtaz’ın her şeye küskün yüzü gülmüş, etrafına açılmıştır. Güneş ile kast edilen mutluluk, huzur hülasa iyi olan her şeydir. Güneş, Tanpınar için mutluluk, sevinç kaynağı olan bir nesnedir. Sevinç ve mutluluk ile ilgili vasıflar hep güneşle anlatılmıştır.

“Bu her türlü sestem bir mahşerdi.”23/1

Benzetilen: mahşer

Mümtaz’ın babasının öldürüldüğü gece top seslerinin arasına annesinin çığlığı ve kazma sesleri karışır. Daha sonra şehirden gelen bir gürültü ile tüm sesler birleşir. İşte bu çeşitli seslerin bir araya gelip toplanması mahşere benzetilmiştir.

“s...’de hayatlarının bir tarafını yakan humma burada da vardı.” 29/1

Benzetilen: humma

“Burada” diye bahsedilen yer Akdeniz’dir. Akdeniz’de de S...’de olduğu gibi tüm şehir savaş havadisleri ile çalkalanıyor, çıkabilecek olan büyük bir isyandan korku ile bahsediliyor. Savaş korkusu, tedirginlik, hummaya benzetilmiş; humma yani hastalık ateşi, bu sözlerin yerine geçerek açık istiare yapılmıştır.

“Mümtaz bu karanlık aynada henüz başlangıçta olan ömrünün dost hayallerini... arar...” 31/2

Benzetilen: ayna

“Karanlık Ayna” olarak anlatılmak istenen “su”dur. Su, karanlık bir aynaya benzetilmiş ve açık istiare yapılmıştır. Hem Su ve Rüya hem de Mekânın Poetikası’nda suyun bir göz olduğunu söyler Bachelard.⁵⁰ Işığı emip ondan bir dünya yaratan gölün kendisi büyük sakin bir gözdür: manzaranın gözü. Bu gözün aynı zamanda kökensel ayna olduğunu da söyler Bachelard. Sudaki manzara, evrenin

⁴⁹ Enginun, a.g.m.,s.438

⁵⁰ Gaston Bachelard, Mekanın Politikası, Çev: Aykut Derman, Kesit Yay.,İst., 1996, s. 221

kendi algıladığı ilk görüntüdür. Bir başka deyişle evrenin kendini seyrettiği kadim aynadır su; dünya kendini gölde görmek istemiş gibidir. Öyleyse duruluğu ve besleyiciliğiyle olduğu kadar, aynı anda hem gören (göz) hem de yansıtan (ayna) unsur olmasıyla da şairde bir kozmik narsisizm yaratmış olmalıdır su.

“... Bütün bu malzeme suyu ve rüyayı neredeyse başından bu yana estetiğinin temel unsurları olarak tanımlayan Tanpınar’ın kendi Ophelia kompleksine yeni içerikler kazandırmış olmalıdır.”⁵¹

“... dönüşte bir aylık arkadaşlarını oynar gördüğü yıkık kale bedenlerinde, her tarafta billur sazlarını kurmuş, o acayip, sâri, her şeyi yenen hayat şarkısını söylüyordu.” 35/1

Benzetilen: billur saz

Mümtaz’ın o çok sevdiği Akdeniz’i anlatan bir cümle... Güneş ışınları billur sazlara benzetilmiştir. Her yer bu güneş ışınları ile doludur. Hayat, etrafındaki her şeye şarkı söylemektedir. Tüm varlıklar bu şarkıdan sarhoş olmuştur.

“Onun için bu durgun tebessümün aynasında muhayyilesi her an ona kaybettiği cennetlerin bir köşesini açardı.” 60/1

Benzetilen: cennet

Mümtaz’ın kaybettiği cennetler, Nuran’la geçirdikleri eski güzel günlerdir. Bu eski güzel günler Mümtaz’a yaşattıklarıyla cennete benzetilmiştir.

“Her şeyin bitmesi ve perdenin inmesi.” 62/4

Benzetilen: perde

Mümtaz, İstanbul sokaklarında gezerken birden öleceğini hissetti. Yaşadığı her şeyden büyük bir yorgunluk duyan genç adam ayaklarının altından yolun kaydığını düşünür. Bu cümlede “perde” ile anlatılmak istenen “hayat”tır. Perdenin inmesi ile hayata son verileceği anlatılmak istenmiştir.

“O büyük ve ferahlatıcı boşanma” 62/4

Benzetilen: o büyük ve ferahlatıcı boşanma

Bu cümlenin tamamı benzetilen ögeyi oluşturmaktadır. Boşanma ile kast edilen ölümdür.

“İçine birdenbire, renksiz ve manasız bir şey henüz cinsini bilmediği bir hayvan çöreklenmişti.” 64/9

---

⁵¹ Gülbilek,a.g.e., s.106

Benzetilen: henüz cinsini bilmediği bir hayvan

Harp çıkacağı düşüncesi herkeste olduğu gibi Mümtaz'da da birtakım endişelere yol açmıştır. Ancak o, ölümden korkmuyordu. Zaten bütün ömrünce ölüme o kadar yakın yaşamışken ölümden korkmak onun için manasızdır. Ancak içinde endişe ile üzüntü arasında garip, adını koyamadığı duygular vardır. Bu duygular henüz cinsini bilmediği bir hayvana benzetilerek açık istiare yapılmıştır.

“Bu acayip Walt Disney oyununda sonuna kadar almalıyım!” 65/1

Benzetilen: acayip Walt Disney oyunu

Hayat oyunu, Walt Disney oyununa benzetilerek istiare yapılmıştı. Bu istiare dilin tasarrufuna ait bir istiaredir. Hayat insanlar tarafından hep oyuna, piyangoya benzetilmiştir.

“Nihayet İclal dayanamadı; oyun çok uzamıştı...” 69/2

Benzetilen: oyun

Muazzez ile İclal yolda Mümtaz ile karşılaşınca aralarında bir konuşma geçer. Günün lüzumsuz hadiseler gazetesi olan Muazzez, Nuran'ın Fahir ile birleştiği haberini Mümtaz'a yetiştirmek için can atar. Mümtaz'ı -güya- meraklandırarak havadislerinin olduğunu söyler.

Tüm bu laf uzatmalardan sıkılan İclal -istemeye istemeye- Nuran'ın Fahir'le barıştığını kısaca anlatır. Aralarında geçen dolambaçlı konuşmalar İclal tarafından oyuna benzetilerek istiare gerçekleştirilmiştir.

“Sonra İclal'in, “Daha bir şeyler söyle... bu yılandan kurtar beni...” der gibi baktığını görünce...” 69/7

Benzetilen: yılan

“Ve Nuran'ın sessiz gülüşünün kendisine uzaktan gösterdiği altın meyveye doğru içinden bir şey kayıyordu.” 79/7

Benzetilen: altın meyve

Aşk, sevgi, beğenme duygusu alın meyveye benzetilmiştir. Mümtaz genç kadına karşı bazı hisler duymaya başlamıştı bile. Genç adam ağzını her açtığında kadın sessizce gülmektedir. Mümtaz ise buna kızacağı yerde bundan hoşlanır. Tüm bunlar aşka yani altın meyveye doğru atılan adımlardır. Tanpınar'ın meyve ile Adem ile Havva hikayesinden esinlenip esinlenmediğini bilmiyoruz. Ancak altın ile ilgili tüm vasıfların tamlığa yol aldığını biliyoruz.

“Fatma’nın kaşları, kendisine acıdiklarını fark ettikçe, iyice çatılıyor, Nuran gelecek sağanağın korkusu ile “Yapmayın!” der gibi bakıyordu.” 83/1

Benzetilen: sağanak

Nuran’ın hırçın kızı Fatma’nın birdenbire başlayan ağlayışları sağanağa benzetilmiştir.

“Çünkü evvela siyah tahtayı beyhude yere temizlemiş oluruz.” 88/7

Benzetilen: siyah tahta

“İnsanlık ölü kalıplardan ancak böyle bir yangınla kurtulur.” 90/6

Benzetilen: yangın

“hakikatte büyük bir eşikteydi.” 106/6

Benzetilen: eşik

Tanpınar, eserlerinde standart sembollerin yanında şahsi semboller de kullanır. Herkesin bildiği gibi Tanpınar’da “eşik” sembolleşmiş bir ifadedir. Açık istiareye örnek olarak gösterdiğimiz bu cümlede eşik ile anlatılmak istenen arada kalmaktır.

Mümtaz –tıpkı Tanpınar gibi- kendini eşikte görmektedir. Nuran’la konuşurken İhsan’ın repertuarını sarf ettiğinin farkına varır. Cümleleri, kendinin değil, İhsan’a aitti. Böylelikle kendini bulamadığını, satıhta olduğunu düşünür.

“Daha Üsküdar’a yaklaşmadan akşamın dört tarafa savurduğu güller solmuş, deniz kararmıştı.” 112/2

Benzetilen: güller

Akşamın etrafa yaydığı alacakaranlık hava güllere benzetilmiştir.

“Mümtaz bu saçların gecesine yüzünü gömmek arzusuyla damarlarının tuttuğunu hissediyordu.” 117/2

Benzetilen: gece

Nuran’ın siyah saçları geceye benzetilmiştir. Yazar bu saçların rengini vurgulamak için “kara ya da siyah” yerine “gece” sözcüğünü kullanmayı tercih etmiş görünüyor.

“Mümtaz ömrünün hazinesini taşıyordu.” 118/2

Benzetilen: hazine

Mümtaz sevdiği kadını, Nuran’ı, hazineye benzetmiştir. Çünkü genç kadının kendisini zenginleştirdiğini, ufkunu açtığını düşünür. Nuran’ın vücudunu düşüncesinin evi kabul eder.

“Hakikatte bu konserde büyük küçük yoktur.” 124/2

Benzetilen: konserde

Mümtaz’a ait olan bu cümlede hayat konsere benzetilmiştir. Huzur’un müzikal bir kompozisyona göre düzenlendiği daha önceden çeşitli yazarlar tarafından dile getirilmiştir. (Kaplan 1999, Moran 1995 Bayramoğlu 2001, Yavuz 2002 vb.)

Huzur’un yapısını müzikal bir kompozisyona göre düzenleyen sanatçının hayatı da konsere benzetmesi onun bu romanında müziğe verdiği önemi gösterir.

“O büyük ve şaşırtıcı fırın her saniyede ve kendi uzviyeti içinde genç kadının bir yığın hayalini pişirip ortaya atıyordu.” 125/4

Benzetilen: o büyük ve şaşırtıcı fırın

Mümtaz’ın hayal dünyası, büyük ve şaşırtıcı bir fırına benzetilmiştir. Tıpkı, yeni şeylerin değişip farklı bir şekle bürünmesi gibi. Nuran’ın sesini ve yüzünü kulağının dibinde hissettiği andan itibaren fırına benzettiği muhayyilesi çalışmaya başlamıştır.

“Ekseriya içimizde varlığından bile şüphe etmediğimiz o gizli ve yaratılışın sırrını taşıyan kurtlar birdenbire uyanmışlardı.” 126/1

Benzetilen: kurtlar

Şehvet duyguları, tutkular; kurtlara benzetilerek açık istiare yapılmıştır. Genç adamın içinde bu kurtları uyandıran Nuran’ın nefesidir. Onun genç adamın kulağına eğilip: “Siz gelmeyin, ben telefon eder gelirim” diye fısıldadığı andan itibaren Mümtaz’ın içindeki yakıcı şeyler güç kazanmış, uyuyan kurtlar uyanmıştır.

“Böylece kendi hayatına muvazi bir romanı yaşaya yaşaya geceyi geçirdi.” 120/3

Benzetilen: roman

Nuran’ın Mümtaz’a geleceği günün öncesi genç adam geceyi bir yığın hayal içinde geçirir.

Evliliklerini, beraber geçirecekleri balayını düşünür durur. Mümtaz’ın işte bu hayalleri, romana benzetilerek açık istiare meydana gelmiştir.

“Mahur Beste’nin altın kafesi arkasında onların gölgeleri çırpınacaktı.” 133/1

Benzetilen: altın kafes

Mahur Beste’nin mazisi, hikâyesi; atın kafese benzetilmiştir. Nuran, aile mirasımız dediği Nurhayat Hanım’ın hikâyesinin şimdi de kendisini ve Mümtaz’ı hedef aldığını düşünür.

“Tanpınar; kendi köklerinden koparak Nurhayat Hanım’ın hayatına sığınan ve sığındığı kadın bir başkasına gönül veren Tal’at Bey’in yazgısı ile Mümtaz’inkini – kuşkusuz o arada kendisinininkini- örtüştürmüştür. Geçmişindeki boşluklara sığınan, elbet, sığındığı yere de o boşlukları taşıyacak; sığınılan taşıma gücü –hikmeti, sığıntılığın doğasından menkul- zedelenecektir!”⁵²

“Nuran ikide bir elini denize sokuyor, ayın etrafına gerdiği mavi ipek kumaş bir tarafından çekip zorluyor...” 178/4

Benzetilen: ayın etrafına gerdiği mavi ipek kumaş

Tanpınar’ın “tablo gibi cümleler” diyebileceğimiz, renklere ve dokunma duyularına ait ayrıntılarla zenginleştirilmiş cümlelerden biri açık istiareye örnek teşkil etmektedir. Ay ışıklarının denizi ve etrafını mavi renge bürümesi, denizin üzerinde mavi ipek bir kumaş olduğu hissini veriyor. Nuran elini ikide bir denize soktuğu için bu mavi denizin ipek kadar yumuşak olduğunu da öğreniyoruz.

“... yahut düzeltilen saç ve elbiselerden suya çiçekler düşerdi.” 190/1

Benzetilen: çiçekler

Nuran’ın dayısı Tefvik Bey, zamanında sesi ile genç kadınların gönül tellerini titreten bir beydir. Eskiden, akşamüstü veya gece yarısı sandaldan sesini yükselttiği zaman kıyıdaiki tüm bayanlar Tefvik Bey’in geldiğini müjdeleyen bu sesle sokaklara dökülürmüş. Sokaklara düşen bu kadınlar saçlarını ve elbiselerini düzeltirlermiş. Saçlarını ve elbiselerini düzelten bu kadınların suya düşen gölgeleri çiçeğe benzetilerek açık istiare yapılmıştır.

“Karanlık su yıldızların uzattığı büyük mücevher salkımlarıyla dolar...” 198/3

Benzetilen: büyük mücevher salkımları

Karanlıkta yıldızların suya yansıttığı ışıklar büyük mücevher salkımlarına benzetilmiştir.

“... ara sıra bir şimşek parlıyor... sonra tekrar ince ipliklerin ağı iniyordu.” 216/1

Benzetilen: ince ipliklerin ağı

Yağmurlu bir günde İstanbul sokaklarının tasviri yapılmaktadır. Sokakların yıkanması, insanların koşuşturması anlatılır. Şiddetli yağmur, ince ipliklerin ağına benzetilerek açık istiare gerçekleştirilmiştir.

⁵² Haluk Sunat, Boşluğa Açılan Kapı, Bağlam Yay., İst., 2004, s.399

“Etrafındaki bu orman, sanki bu eski çınar iyice görünsün diye seyrekleşmişti.”
227/5

Benzetilen 1:orman

Benzetilen 2:eski çınar

Bu cümlede iki ayrı açık istiare vardır. Önce, sanatçılar ormana benzetilmiş ve orman söylenmiş; daha sonra da Tevfik Bey eski bir çınara benzetilerek istiare yapılmıştır.

Tevfik Bey bir seneye kadar ölümden korkmamıştı. Ancak son zamanlarda birbiri ardınca birkaç nesilden insanın ölümünü görür. Ölümünü gördüğü bu musikişinaslar orman, kendisi de bu seyrekleşen ormanın içinde eski bir çınardır.

“... kafası altı asrın altın uğultulu kovani olan ve nefesinde bir medeniyet taşıyan insan budur!...” diyen bir hali vardı.”

Benzetilen: altın

Burada Emin Dede'nin kafası altın uğultulu kovana benzetilmiştir. Cümledeki açık istiare ise “arı”nın “altın”a benzetilip, altın sözcüğünün kullanılmasıdır. Arı rengi itibariyle –sarı oluşu ile- altına benzetilmiştir.

“Tekrar üst üste rüyalarda savrulduklar, ruh fırtınasından geçtiler...” 253/1

Benzetilen: rüzgâr

Neyin sesi ile musiki, rüzgâra benzetilmiştir. Rüzgâr da tıpkı ney ve musiki gibi yanında bulunanları savurur, farklı iklimleri gezdirir.

“Ve Ferahfeza bütün bu hasret sıtması yolculukta, kâh umulmadık dönemeçlerde, mücevher kadehini...” 255/1

Benzetilen: hasret sıtması yolculuk

Ferahfeza ayinin onu dinleyenleri üzerinde yaptığı etki kat ettiği yol, gezdirdiği iklimler yolculuğa benzetilmiştir. Bu yolculuğun hasret sıtması oluşu, insanın esas yurdunu özlediğindedir. “Özlenen yurt, ney'in, yani Kamil İnsan'ın ayrı düştüğü için şikâyet ettiği yurttur.”⁵³

“Neyin alın uçurumuna Tevfik Bey'in sesi, tanımadığı kelimelerin mücevherlerini, yavaş yavaş, bütün kenarlarının parıltısını belirterek bırakıyor...”

256/1

Benzetilen 1: altın uçurum

Benzetilen 2: mücevher

---

⁵³ Ayvazoğlu,a.g.e.,s.25

Bu cümlede iki ayrı istiareye yer verilmiştir. Öce neyin boşluğu; altın uçuruma benzetilmiştir.

Neyi; altına benzetmesinin sebebi renginin sarı oluşudur. Ayrıca Tanpınar, medeniyetimizle ilgili kavram ve nesnelere altına benzetmeyi gelenek haline getirmiştir. (Mahur Beste'nin altın kafesi, altın uğultulu adam, altın meyva...)

Diğer açık istiare ise seslerin, notaların mücevhere benzetilmesi ile yapılmıştır.

“Neyin rüzgârı o kadar kendilerini geniş mekâna dağıtmak üzereydi.” 257/1

Benzetilen: rüzgâr

Neyin çıkardığı ses, insanı etkileme gücü rüzgâra benzetilmiş; ses yerine rüzgâr sözcüğü kullanılarak açık istiare meydana gelmiştir.

“Mümtaz bu acayip kasırganın arasında İkinci Mahmut'un veremle eski bir muşamba gibi sararmış yüzünü... aradı.” 259/2

Benzetilen: kasırga

Bir önceki açık istiare örneğinde olduğu gibi ney ve onun çıkardığı ses kasırgaya benzetilmiştir. Rüzgâr etkisini daha da artırmış, yerini kasırgaya çevirmiştir.

“Bu kadar ölüyü birden diriltmek doğru muydu?” 260/1

Benzetilen: ölü

Nuran'a ait olan bu sözde hatıralar, ölüye benzetilmiştir. Nuran, musikinin kıvrak edasıyla çocukluk günlerinin gamsız, mesuliyet duygusu olmayan bayramlarını hatırlar. Bu bayramlar, neşeli hatıralar, bir daha geri gelmeyeşleri ile ölümlere benzetilerek istiare yapılmıştır.

“Onun da Şems-i Tebriz'in güneşinde, ebedi aşk ocağında bir an için kül olması lazımdı.” 260/3

Benzetilen: Şems-i Tebriz'in güneşi

Şems-i Tebrizi, Mevlana'nın mahlasıdır. Mevlana'nın eseri olan Mesnevi'nin verdiği lirizm güneşe, ebedi aşk ocağına benzetilmiştir. Mümtaz dördüncü selamı dinlerken Şeyh Galip'i bir an çok yakınında hisseder. Şeyh Galip'in de bu güneşte, ebedi aşk ocağında yanması gerektiğini düşünür.

“Sanki Nuran, Sultanîyegâh'ın, Mahur'un Segâh'ın iklimlerinde mahpustu.” 264/1

Benzetilen: iklimler

Sultanîyegâh, Mahur, Segâh makamlarının nağmeleri iklime benzetilerek açık istiare meydana gelmiştir.

“Aksi takdirde kapının önünde kalır, ödünç alınmış bir dili kullanırdı.” 265/1

benzetilen1: kapının önü

benzetilen2: dil

Tanpınar’da “eşik” sözcüğünün sembolleşmiş bir ifade oluşunu daha önce de söylemiştik. Burada “kapının önünde” ile anlatılmak istenen “kendisine ait olmayan, orijinalliği yakalamamış olan” demektir. “Ödünç alınmış dil” den kasıt ise özgün olmayan üsluptur. Mümtaz, hayatının acı taraflarını yaşanacak iklim gibi kabul ettiği sürece özgünlüğü yakalayacağını düşünür.

“Bütün bunları yaşayan genç adam, bu duyguların arkasında işleyen zembereği gayet iyi tanıyordu.” 265/1

Benzetilen: zemberek

Mümtaz’ın yaşadıklarının oluşturduğu ruh haleti zembereğe benzetilmiştir. Genç adamın çocukluğunun hazin tesadüfleri ona her sevdiği şeyi kendisinden çok uzakta, erişilmez bir alemde düşünmek itiyadını vermişti.

“kelimeleri, hayalleri canlandıracak bir ateşin peşindeydi.” 265/1

Bu cümlede heyecan; akse benzetilerek açık istiare yapılmıştır.

“Fakat oyun daha başında değişmiş, bilerek girdiği imtihanda Mümtaz mağlup olmuştu.”

Benzetilen: oyun, imtihan

Mümtaz’ın yaşadıkları, hayatı, genç kadınla olan ilişkisi oyuna ve imtihana benzetilmiştir. Daha önce de hayatın oyuna benzetildiğini görmüştük.

“İçindeki fakirliğe şimdi kendisi de şaşırıyordu.” 266/2

Benzetilen: fakirlik

Mümtaz iç dünyasını, fakirlik olarak tanımlar. Ayin esnasında bir kez olsun mistik bir ürperme duymamıştı. Bütün çağrılarını, Nuran’ın bir de yazmakta olduğu eserin etrafında toplanmıştı.

“Ve bu talihinin karşısında imandan ve bilhassa ıstıraba katlanmaktan başka silahı yoktur.” 278/10

Benzetilen: silah

İhsan’a ait olan bu cümlede güç; silaha benzetilerek açık istiare yapılmıştır.

“Yirmi dört saat bu bataklıkta küçük susuzlukların kurbağası ol!” 281/5

Benzetilen 1: bataklık
Benzetilen 2: kurbağa

Suad eğer Allah'a inansaydı onunla konuşmak istediğini söyler. Ona, yarattığın kullarının birinin derisine gir, onun yaşadığı ızdırabı bir gün de sen çek, demeyi ister. Allah'ın yarattığı bu dünya bataklığa, kullar da kurbağaya benzetilerek açık istiare yapılmıştır.

“Sayısız zamanın ışık kervanlarıyla yüklü bu karanlık gecenin hiçbir tarafında insan ruhunun sızabileceği bir çatlak, bir yumuşaklık yoktu.” 286/1

Benzetilen: ışık kervanları

Mümtaz, Suad'ı uğurladığı gecede, gökyüzündeki yıldızları; ışık kervanına benzetmiştir.

“Fakat bu küçük arıza onu sadece kendi zamanına çevirmişti.” 286/5

Benzetilen: küçük arıza

Mümtaz'ın evdeki misafirlerini ihmal ettiği düşüncesi arızaya benzetilmiştir.

“bu satranç onsuz oynanmaz.” 288/6

Ahlakın, iç hayatın hülasa tüm yaşamın bir oyuna, satranç oyununa benzetildiği bir açık istiare örneği görmekteyiz. Tanpınar daha önce de hayatı çeşitli oyunlara benzetmişti. (Walt Disney oyunu vs...) Allah fikri olmadan iç hayatın, ahlakın şekil almayacağı ifade edilir.

“Sanki Ferahfeza'nın o hasret kasırgasında savurduğu bütün güller bu eski ilahi de toplanmıştı.” 290/8

Benzetilen: güller

Ferahfeza makamının insan üzerindeki etkisi güllere benzetilmiştir. Bu güller de şimdi Tefvik Bey'in okuduğu gül ilahisinde toplanır.

“Bu budala sineğin ve bedava eğlence düşkününün yakasını bir türlü bırakmayan elini adeta zorla iterek uzaklaştı.” 296/6

Benzetilen: sinek

Mümtaz'ın yolda karşılaştığı bir adam oradan oraya gezip, konması ile sineğe benzetilmiştir. Bu adam Mümtaz'a gittiği bir eğlencede gördüklerini anlatır. Mümtaz ile Nuran'ın ilişkisini bilmeden Nuran için: “Galiba Suad Bey'in metresi olacak bir hanım!” diye söz eder. Duydukları ile deliye dönen genç adamın içinde hiddet ve kin tüm hızıyla çalışmaya başlar.

“Garip şey, nağmenin hasret gülleri içinde Nuran’ı değil, Suad’ı görüyordu.”

328/1

Benzetilen: güller

Ferahfeza’nın ilk cümlesi güllere benzetilerek açık istiare yapılmıştır.

“Mümtaz’ın elleri hayatla doğrudan doğruya temasa girmemişti. Onun fırınında pişmemişti.” 328/2

Benzetilen: fırın

Daha önce de görüldüğü gibi burada da hayat fırına benzetilerek istiare yapılmıştır. Mümtaz kendi elleri ile hamalın ellerini mukayese eder. Onun elleri siyah, şişkin, kaba ve kalın olduğu için hayatla meşgul olduğunu ifade eder. Kendi elleri ise beyaz, itinalı ve yumuşaktır. Çünkü hamal gibi ağır işler yapmıyordu.

“Bu bir saltanattı... bu hastanın uzviyetinde bu saltanat dokuz günde kurulmuştu.” 340/3

Benzetilen: saltanat

İhsan’ın dokuz günde daha da ağırlaşan hastalığı saltanata benzetilmiştir. Hastalık; etrafındaki insanları da kendisi ile meşgul edecek kadar egemenlik kurması saltanat olarak değerlendirilmiştir. Bu örneğin benzeri ilk açık istiare örneğinde de görülmektedir.

“İnsanlık fena bir ihtimali bir kere kendisine ufuk bilmesin; bir kere uçurumu görmesin.” 357/4

Benzetilen: uçurum

Fena bir durum, kötü bir ihtimal uçuruma benzetilerek açık istiare yapılmıştır.

“Nuran’ın bir gün beraber seçtikleri beyaz geceliği içinde tek zambak hali,...”

364/1

Benzetilen: zambak

Nuran, beyaz teni ile zambağa benzetilmiştir.

Sen zambaklar kadar beyaz

Sanki mehtaplı gecede

Hülyan eşiği aşılmaz

Bir saray olmuştu bize

Sevdiği kadının “eşiği aşılmaz bir saray olduğu” bu “Bütün Yaz” adlı şiirinde sevgilisini zambak ve beyazlıkla birleştiren Tanpınar Nuran’ı da uzak iklimlerin ardında görür.

E-KAPALI İSTİARE

Benzetme öğelerinden yalnızca benzeyen ve benzetme yönü ile yapılan istiaredir. şimdi romanda tespit ettiğimiz kapalı istiare örneklerini görelim:

“Bu sabah, tren düdüklelerinin büsbütün başka korkularla kanattığı uykusundan, Mümtaz gene bu üzüntü ile uyandı.”9/3

Benzeyen: tren düdükleleri

Benzetme yönü: kanattığı

Bu cümlede tren düdükleleri uykuyu kanatan bir varlığa; bıçağa ya da yırtıcı bir hayvana benzetilmiştir. Ancak bu benzetilen varlık söylenmeyerek kapalı istiare yapılmıştır. Ayrıca bu cümlede ikinci bir kapalı istiare daha vardır: Uyku da kanayabilen bir varlığa benzetilmiştir; fakat bu varlığın ne olduğu söylenmemiştir.

“O, bu saadeti taş taş, seneler boyunca örmüştü.”13/2

Benzeyen: saadet

Benzetme yönü: örmüştü

İnsan Bey’in evinde herkesin yaptığı hoş görünür, hemen her şey kahkaha ile değilse bile tebessümle karşılanır. İhsan Bey evdeki mutluluğu böyle sağlayacağını düşünür. Yukarıdaki örnekte saadet, taş taş örülen bir duvara ya da binaya benzetilerek kapalı istiare vücuda gelmiştir.

“Ve bu nasihati dinleyen hayat her üzüntünün üstünde cıvıl cıvıl ötüyordu.”29/4

Benzeyen: hayat

Benzetme yönü: ötüyordu

Mümtaz’ın Akdeniz’de geçirdiği günlerinden alınmış bir cümle... Hayatın dinlediği nasihat, güneşin nasihatidir. Güneşe göre onun bulunduğu yerde yeis ve hüznün olmaz. Çünkü o şarabın neşesi ve balın tadıdır. Hayat ise bu nasihatı dinledikten sonra her üzüntünün üstünde kuş gibi cıvıl cıvıl ötmektedir. Hayat cıvıl cıvıl ötüşü ile kuşa-güzel ötüşlü bir kuşa- benzetilmiştir.

“Mümtaz bu karanlık aynada...kâbuslu bir rüyadan çıkar gibi kayaların dev gölgeleri arasından, her adımda sendeleyerek, solmaya çalışırdı.”31/2

Benzeyen: Mümtaz

Benzetme yönü: solmaya çalışırdı

Cümledeki “karanlık ayna” “su” dur. Mümtaz kayalıklardan karanlık sulara baktıkça ömrünün dost hayallerini ve mesut çocuk günlerini hatırlar. Daha sonra

bunların geri dönemez gerçekler olduğunu hatırlayınca, bulunduğu yeri her adımda solmaya çalışarak terk eder. Burada Mümtaz solabilen bir canlıya; bitkiye, çiçeğe benzetilerek kapalı istiare yapılmıştır.

“Mümtaz sanki yarın sabah doğacak güneş kendi benliğinde bir altın yumurta imiş gibi ve kâinatı, aydınlığa kendi uzviyetinden doğuracakmış gibi, içinde kozmik bir zenginlik duyuyordu...”127/1

Benzeyen: Mümtaz

Benzetme yönü: doğuracakmış

“Altın yumurta” ile kast edilen güneştir. Mümtaz da bu altın yumurtayı doğurarak kainatı aydınlığa kavuşturacak olandır. Mümtaz yumurtlayan bir canlıya – tavuğa, kuşa- benzetilerek; ancak bu benzetilen şey söylenmeyerek kapalı istiare yapılmıştır.

“Sanki hilkat zaman incisinin içinde oluşun çıkırgını hâlâ işletiyordu.”127/3

Benzeyen: hilkat

Benzetme yönü: çıkırgını işletiyordu

Cümlede önce zaman inciye benzetilerek teşbih-i belîğ yapılmış; ardından hilkat yani yaratma, çıkırgını işleten bir alete benzetilerek kapalı istiare yapılmıştır. Bu cümlenin geçtiği paragrafta günün oluş saatleri anlatılmaktadır. Etrafın yavaş yavaş ağarması, sisin içindeki manzara tasvir edilmektedir. İşte hilkat bu zaman inci içinde oluşu, değişimi gözler önüne serer.

“Aşka ve ihtirasa her şeyi birden yakarak doludizgin giden Nurhayat Hanım’ın kanyla...”131/2

Benzeyen: Nurhayat Hanım

Benzetme yönü: doludizgin giden

Nuran’ın anneannesi Nurhayat Hanım arkasında sorumluluklarını bırakarak aşka koşan bir kadındır. Onun bu gidişi önüne geçilemeyecek bir biçimde olmuştur. Nurhayat Hanım doludizgin giden bir süvariye, at abrasına benzetilerek kapalı istiare yapılmıştır.

“Mahur Beste'nin altın kafesi arkasında onların gölgeleri çırpınacaktı.”133/1

Benzeyen: onların gölgeleri(Mümtaz ile Nuran'ın gölgesi)

Benzetme yönü: çırpınacaktı, altın kafes

Nurhayat Hanım'ın anısı, Nuran ve ailesi için aile yadigârı olmuştur. Ailedeki tüm bireyleri bu aşk macerası terbiye etmiştir. Erkekler ve kadınlar, aşka doludizgin giden Nurhayat Hanım'ın macerasından nasiplerini almışlardır. Nuran şimdi de sıranın kendisine ve Mümtaz'a geldiğini düşünmektedir.

Mahur Beste, Nurhayat Hanım'ın ardından Talat Bey'in yazdığı bir eserdir."Mahur Beste'nin altın kafesi arkasında" derken bu yazğıdan bahsedilmektedir. Nuran'ın ve Mümtaz'ın gölgeleri, bu kafes ardında çırpınmaları ile kuşa benzetilmiştir.

"Muhakkak ki o, sevgilisinde hiçbir roman kahramanının çizgisini aramadan, onu hiçbir musikinin tesadüf kadehinde tatmadan seviyor, düşünüyor..."172/1

Benzeyen: musiki

Benzetme yönü: tatmadan

Bu cümlede musiki, kadehte tadılan bir şeye, şaraba benzetilerek; ancak bu benzetilen şey dile getirilmeyerek kapalı istiare yapılmıştır.

"bu yıkık, bir tarafı çarpılmış, pencereleri süsleyen sardunyaya varıncaya kadar sefaletin kemirdiği evlerin yanı başında..."180/10

Benzeyen: sefalet

Benzetme yönü: kemirdiği

Nuran ile Mümtaz İstanbul semtlerinden birini gezerken bir dikkat gözlerine çarpar. Bir yandan lüks arabalar ilerlerken, bir yandan da kırık dökük evler ve eski konaklar uzar gider. Mümtaz bir tarafı çarpılmış, yıkık bir evi kemirilmiş olarak tasvir eder. Sefalet evleri kemiren kemirici bir hayvana, fareye benzetilerek istiare yapılmıştır.

"...kendi iç âleminin bu aşkla taş taş kurulmasını seyrediyordu."200/1

Benzeyen: iç âlem

Benzetme yönü: taş taş kurulma

Bu cümledeki istiareye benzer bir istiarenin 13. sayfada da örneğini görmüştük. (O, bu saadeti taş taş seneler boyunca örmüştü)Yine burada da iç alem, taş taş örülen binaya duvara benzetilerek kapalı istiare yapılmıştır.

“...pencereyi bu masmavi davete açık bulmuş, oradan düşüncesi dışarıya, sonsuzluğa doğru kanatlanmıştı.”232/8

Benzeyen: (Macide'nin)düşüncesi

Benzetme yönü: kanatlanmıştı

Macide, bulutlu olmamak şartıyla gökyüzünü çok sever. Bir gün hastanede bir yığın hummanın arasından gökyüzüne dalarak saadeti yakalamıştır. Düşünce, sonsuzluğa doğru kanatlanan bir kuşa benzetilmiştir.

“...dördüncü defa o mahzun hatırlayırsa, o sular altında tutuşmuş akşam dünyasına döndü.” 253/1

Benzeyen: akşam

Benzetme yönü: tutuşmuş

Akşam, tutuşan bir şeye; ateşe benzetilerek, ancak ateş söylenmeyerek, onun bir özelliği olan tutuşma söylenerek kapalı istiare yapılmıştır.

“Sayısız zamanın ışık kervanlarıyla yüklü bu karanlık gecenin hiçbir tarafında insan ruhunun sızabileceği bir çatlak, bir yumuşaklık yoktu.” 286/1

Benzeyen: karanlık gece

Benzetme yönü: bir çatlağın, yumuşaklığın olmaması

Mümtaz'ın Ferahfeza Ayini'nden sonra Suad'ı uğurladığı günden alınmış bir cümledeki istiare örneğini görmekteyiz. Mümtaz'ın içindeki azap çok büyüktür. İçinden bir yerlere kaçmak, sığınmak ister. Fakat bir yere kaçamayacağını da bilir. Çünkü gece de o kadar serttir ki ruhunun sızabileceği bir yer yoktur. Gece, çatlağı ve yumuşaklığı olmayan katı ve sert bir nesneye benzetilerek kapalı istiare yapılmıştır.

“...Mümtaz'ın önüne kadar, bu büyük ve muhteşem sükûttan henüz kesilmiş kanlı bir parça gibi, fırladı.” 286/5

Benzeyen: sükût

Benzetme yönü: kanlı bir parça

Mümtaz'ın Ayinden sonra Suad'ı uğurladığı gece etraf derin bir uykuya dalmış gibi sesizdir. Ancak sokağın başındaki bir evde yanan lamba bu sessizliği bozar. Evin penceresi saf ve derin sükut içinden fırlar. Etraftaki sükut, parçası kesilen bir canlıya, hayvana benzetilmiş ve bu canlı söylenmeyerek kapalı istiare meydana getirilmiştir.

“...çocuklar, sonra onların biraz kanatlanınca baba evini susuz çeşme yalıklarına, kaldırımlara, köprü altlarına değiştirmesi.” 326/1

Benzeyen: çocuklar

Benzetme yönü: kanatlanınca

Mümtaz, kendisi gibi yaşamayan, kendisi gibi büyümeyen insanların yaşamlarını düşünür. Unkapanı taraflarında tenekeden, kerpiçten evlerde pislik içinde büyüyen çocukları düşünür. Daha sonra onların biraz büyüyünce, büyüdükleri evi terk etmeleri aklına gelir. Çocukların büyümesi kanatlanmaya isnad edilerek, çocuklar kuşa benzetilmiştir.

“Ölüm küreye kanatlarını germiştir.” 357/3

Benzeyen: ölüm

Benzetme yönü: kanatlarını germiştir

Küreden kasıt, dünyadır. Ölüm burada kanatlarını geren bir kuşa benzetilmiştir. Ancak kuş söylenmemiştir. Biz benzetilen şeyin kuş olduğunu “kanat” kelimesinden anlıyoruz

“İnsanlık fena bir ihtimali bir kere kendisine ufuk bilmesin; bir kere uçurumu görmesin. Bir daha ondan geriye dönemez. Onu giyinir.” 357/4

Benzeyen: fena bir ihtimal

Benzetme yönü: giyinir

Bu son kapalı istiare örneğinde fena bir ihtimal yani savaş çıkacağı ihtimali elbiseye benzetilmiştir. Bize, benzetilen şeyin elbise olduğunu gösteren yön, ipucu ise “Onu giyinir” cümlesidir.

F-SECİ

Mensur bir eserde cümle veya cümleciklerin sonunda yer alan sözcüklerin uyak oluşturacak şekilde tertiplenmesine seci denir. Nesre ait bir ahenk unsuru olan seci için nesrin uyağı denebilir. Şiirde uyağın sağladığı ahengi, nesirde seci yapar.

Şimdi romanda tespit ettiğimiz seci örneklerinden birkaçını gösterelim:

“İhsan iki gün kadar ateşten, halsizlikten, arka ağrılarından şikâyet etmiş, sonra birdenbire zatürree fevkalâdelik halim ilan etmiş, evin içinde korkudan, telâştan, üzüntüden bir türlü ağızlardan düşmeyen ve bakışlardan eksilmeyen temenilerden saltanatını, o yıkım psikolojisini kurmuştu.”9/1

İlk cümledeki “ateşten, halsizlikten, arka ağrılarından” sözcükleri arasında seci vardır. Sıralı cümlelerin sonunda yer alan “şikâyet etmiş ve ilan etmiş” fiillerinde de bu sanat vardır. Son cümledeki “korkudan, telâştan, üzüntüden” sözcüklerinde de bu sanatın izlerini görmekteyiz. Ayrıca “ağızlardan düşmeyen ve bakışlardan eksilmeyen” ifadeleri de seci sanatına örnektir.

“Bu ağustos sonu sabahı bütün sokaklar bir fırın ağzı gibi insanı kapıyor, çiğniyor, yutuyor, sonra kendisinden bir sonrakine geçiriyordu.”18/4

Cümlelerin sonundaki “kapıyor, çiğniyor, yutuyor, geçiriyor” sözcükleri arasında “-yor” ekinin meydana getirdiği seci sanatı vardır.

“Birdenbire babasını olduğu gibi karşısında gördü ve bu hayal ona bir daha onu görmeyeceğini, sonuna kadar onun varlığından uzak kalacağını, bir insanı bir daha görmemenin, sesini bir daha işitmemenin, bir daha hayatına girmemenin keskin ve yenilmez acısıyla ona hatırlattı.” 27/3

“Ve” bağlacıyla bağlanmış olan bu cümle iki ayrı girişik-birleşik cümleden oluşmaktadır. Seci sanatlarına dair örnekler ikinci girişik-birleşik cümlededir. Cümlede yer alan “görmeyeceğini, kalacağını” sözcükleri arasında ve “görmemenin, işitmemenin, girmemenin” sözcükleri arasına seci sanatı vardır.

“Mümtaz Akdeniz'in ne olduğunu, nasıl bir hayat rahatlığıyla insanı kavradığını, güneşin, berrak havanın, ufkun çizgisine kadar uzanan ve her dalgayı, her kıvrımı kendi kenarıyla göze nakşeden sarahatin, insanı nasıl terbiye ettiğini, ruhumuza nasıl dolduğunu, hulâsa üzümle zeytini, mistik ilhamla vazıh düşüncüyü, en çetin ihtirasla ferdi huzur endişesini el ele yürüten tabiatın mahiyetini sonra kitaplardan öğrendi.”28/4

Bu cümlede” ne olduğunu, kavradığını, terbiye ettiğini, dolduğunu”

sözcükleri ile “güneşin, berrak havanın, sarahatin” sözcükleri arasında ve “üzümle zeytini, mistik ilhamla vazıh düşünceyi, en çetin ihtirasla ferdi huzur endişesi” ifadelerinde seci vardır.

“Bazen de daha ilerilere, denize çok yukarıdan bakan kayalıklara kadar gider, orada yosun bakışlı uçurumun kenarında, durulmuş suyun yeşil ve somaki bir ayna gibi akşamın son ganimetlerine açılışını, bir anne rahmi gibi bu ışık parçalarını alışı ve yavaş yavaş onların üstüne kapanışını, örtülüşünü seyrederdi.” 31/1

Basit cümleden ve girişik-birleşik cümleden oluşan bu sıralı cümlede seci sanatı girişik-birleşik cümlede yer almaktadır. Cümlede geçen “açılışını, alışı, kapanışını, örtülüşünü” sözcükleri arasında seci sanatı vardır.

“Mümtaz bu karanlık aynada henüz başlangıçta olan ömrünün dost hayallerini, babasının altında yattığı ağacı, olduğu gibi bıraktığı mesut çocuk saatlerini, han odasında bakir tenine çok derin bir aş gibi yapışan köylü kızını, büyük siyah gözlerini her an bu uğultulu davete koşmaya hazır bir ürperme ile arar.”31/2

Bu cümlede geçen “hayallerini, ağacı, saatlerini, kızını, gözlerini” sözcüklerinde seci vardır.

“Beyazıt Camii'nin yan tarafında, büyük kestanenin altında güvercinleri seyretmek, Sahafklar içinde kitap karıştırmak, tanıdığı kitapçılarla konuşmak, sıcak gündün ve sert aydınlıktan Çarşı'nın birdenbire insanı kavrayan loşluğuna ve serinliğine girmek, bu serinliği çok arızı bir hal gibi teninde duya duya yürümek hoşuna giderdi.”40/2

Cümlesinde geçen “seyretmek, karıştırmak, konuşmak, girmek, yürümek” fiilleri ile hem hareket hem de ses tekrarları ile ahenk sağlanmıştır.

“Bu tanışmadan sonra bir akşam kendi evinde Mümtaz'a Nuran'dan bahsetmek, küçük çizgilerle onun tecessüsünü uyandırmak, âdeta iğnelemek, ertesi gün bir ikinci ziyaretinde Nuran'a aynı şeyi yapmak, ikisinin de zihinlerini karıştırmak, sonra bir akşam onları yemeğe davet etmek, ikisini de böylece evinin, sofrasının, tek başına dolduramadığı gece saatlerinin bir nevi demirbaşı yapmak!”

Yukarıdaki örnekte olduğu gibi burada da çeşitli fiillerin art arda sıralanmasıyla bir ahenk yaratılmıştır. Cümlede geçen “bahsetmek, uyandırmak, iğnelemek, yapmak, karıştırmak, davet etmek, demirbaşı yapmak” sözcükleri ile seci yapılmıştır.

“Uyanır uyanmaz kayığa atlıyor, sırasına göre yelkenle, bazen motorla iskeleye geliyor, orada balık avlamaya çalışıyor, kahvede kitap okuyor, ihtiyar bahçıvanlarla ve semtin eskileriyle konuşuyor, çok bunaldığı, denizde iş bulamadığı zamanlar, yukarılara çıkıyor, Nuran'ın evinin etrafından uzak durmak şartıyla tepelerde dolaşiyor, Boğaz baharının o sert rüzgârında kır çiçeklerinin, otların arasında geziniyordu.”116/1

Cümlesinde “atlıyor, geliyor, çalışıyor, okuyor, konuşuyor, çıkıyor, dolaşiyor, geziniyor” sözcükleri ile seci yapılmıştır.

“Aşkın, arzunun, sakın evin, çalışma saatlerinin, beklemenin, hattâ icap ederse çalışmanın, kumaşlarıyla, süsleriyle hepsini giydiriyordu.”121/7

Cümlesinde geçen “Aşkın, arzunun, evin, saatlerinin, beklemenin, çalışmanın, dostlukların” sözcüklerinde tamlayan eklerinin tekrarıyla ahenk sağlanmış ve seci sanatı yapılmıştır.

“Nuran'ın şu anda odasının pancurlarını açması, ihtiyar dayısına kahve pişirmesi, annesinin ilacını vermesi, bahçede iki eli şakağında kitap okuması yahut çocukluğundan beri benimsediği küçük odada dedesinin bir hastalığında ziyaretine gelen Âli Paşa'nın oturduğu söylenen koltukta misafirlerine çay ikram etmesi...”155/2

Bir bölümünü aldığımız bu cümlede geçen “açması, pişirmesi, vermesi, okuması, ikram etmesi” fiilimsileri cümleye ahenk katmış ve seci yapılmıştır.

“Evet, Suad yaşıyordu, hastane odasında, kendi kafasının içinde, karısının şişkin gözlerinde, çocuklarının ince boyunlarında, hayatlarına temiz çamaşır ile dolu bir dolaba karanlıkta giren kirli, yapışkan, parmaklarından pislik akan bir el gibi girdiği, öylece her rast geldiğini avuçlayarak bulaştırdığı kadınlarda, her şeyde yaşıyordu.”215/6

Suad'ın yaşadığı yerler olarak tanımlanan “hastane odasında, kendi kafasının içinde, karısının şişkin gözlerinde, çocuklarının ince boyunlarında, kadınlarda “gibi söz gruplarında hal ekinin tekrarlanmasıyla seci yapılmıştır.

“O büyük şakırtılarla her şeyi dövüyor, tramvayların üstünden, polis kulübelerinin tahtasından, evlerin çatı ve kiremitlerinden sanki büyük orglar, klavsenler imişler gibi sesler çıkarıyor; ara sıra bir şimşek parlıyor, bu koyu, sıvaşık çamur birden, fakat başka türlü aydınlanıyor, sonra tekrar ince ipliklerin ağı

iniyordu.”216/1

Yağmur tasvirinin yapıldığı bu uzun cümlede “dövüyor, çıkarıyor, parlıyor, aydınlanıyor, iniyor” fiillerindeki “-yor” ekinin tekrarı ile ahenk, hareket sağlanmış ve seci yapılmıştır.

“Sanki Nuran, bilinmeyen bir yerde her an yeni baştan uyanıyor, alevden bir raksın ritminde, bir yığın şeye birden -fakat neler?- değişiyor, sonra makamların dönüş yerinde tekrar ağır ve çok yaldızlı bulutlardan birini üstüne çekiyor, çekiyor, orada çok sihirli bir uykunun içine gömülüyor, sonra tekrar bu ağır örtünün bir kenarından, sanki bir akşamın bulutları arasından sızan o mercan rengi, safran rengi ışık damarlarından biri imiş gibi süzülüyor, farkında olmadan başka bir yerde tekrar toplanıyor, tekrar acayip raksında sade cevher bir dünya oluyor, genişliyor, büyüyor, parçalanıyor, eşyada hiç kendisi olmadan ve yine kendisi olarak gülüyor, çoğalıyor, imkânsızın kapılarına kadar gidiyor ve orada dal dal, yaprak yaprak, henüz sararmış bir sonbahar gibi savruluyordu.”256/1

“uyanıyor, değişiyor, çekiyor, gömülüyor, süzülüyor, toplanıyor, genişliyor, büyüyor, parçalanıyor, gülüyor, çoğalıyor, gidiyor, savruluyor” fiilleri ile seci yapılmıştır.

“Bütün hazların ve saadetlerin, bizi mesut eden tebessümlerin, ahitlerin, ümitlerin tekrar gerisingeriye dönüp, keskin bıçaklar, çok sivri neşterler halinde içimize saplandığı kıskançlık.”297/5

Bu cümlede geçen “hazların, saadetlerin, tebessümlerin, ahitlerin, ümitlerin” sözcüklerinde tamlayan ekinin tekrarı ile ahenk sağlanarak seci yapılmıştır.

“O zaman ne doktora, ne eczacıya, ne ilaca, ne de herhangi bir şefkate ihtiyaç olmadan insanlar birdenbire sokularak, birbirlerini kucaklayarak, birbirlerinin içine geçerek, birbirleriyle en hususi taraflarını paylaşarak ölürlendi.”343/8

Bu cümlede birden çok seci vardır. Önce “doktora, eczacıya, ilaca, şefkate” sözcükleri “...ne...ne” bağlaçları ile sıralanarak birincisi yapılmış, ardından “sokularak, kucaklayarak, geçerek, paylaşarak” zarfları ile ikincisi yapılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN HUZUR ROMANINDA CÜMLELER

Huzur romanındaki cümlelerin tamamını çalışmamıza alamasak da büyük bir kısmına çalışmamızda yer verdik. Cümleleri yapılarına göre basit cümle, girişik birleşik cümle, karmaşık cümle, sıralı cümle, bağlı cümle, kesintili cümle ve anlamına göre de soru cümlesi olarak sınıflandırdık.

Bu cümlelerden en çok kullanılan cümle girişik birleşik cümle olup en az kullanılan cümle de kesintili cümledir.

Şimdi tespit ettiğimiz bu cümleleri hususiyetlerine göre izah edelim:

A- BASİT CÜMLELER

Basit cümle; tek bir yüklemle kurulan, içinde fiilimsi bulunmayan, yani tek bir yargı içeren cümlelerdir. Yüklem ad ya da eylem olabilir. Basit cümleleri çalışmamızda; ferde ait basit cümleler, harici âlemle ilgili basit cümleler, bir durum ifade eden basit cümleler olmak üzere üç ana gruba ayırdık.

1- Ferde Ait Çeşitli Halleri İfade Eden Basit Cümleler

Bunlar arasında ferdin dış görünüşünü ifade eden cümleler olduğu gibi, onun ruh halini gözler önüne seren, sezdirenen cümleler de vardır.

a. Ferdin Dış Görünüşüyle İlgili Basit Cümleler

Huzur'da ferdin dış görünüşüyle ilgili cümlelerin sayısı oldukça sınırlıdır. Bunlardan birkaçını zikrederim:

“Macide'nin sıhhati de öyle düzgün değildi.”^{10/2}

“ Biraz fazla üzüntü, yorgunluk, onu yeniden bir gölge haline getirebilirdi.”^{10/2}

- “Yüzü gene kırmızıydı.”16/4
- “Kadının yüzü bir harabeye benziyordu.”19/11
- “Çocukların hepsi gürbüz ve güzeldi. Fakat üstleri başları perişandı.”20/1
- “Fakat İhsan hasta idi.”20/3
- “Belden yukarısında bir efe ceketi vardı.”25/1
- “Bu yara yüze garip bir sertlik veriyordu.”28/2
- “Yengesi ihtiyar ve çok acı görmüş bir kadındı.”36/3
- “Küçük bir gripten evde yatıyordu.”39/2
- “Çocuk on yedi yaşlarında genç ve güzeldi.”44/1
- “Yüzü solgun ve zayıftı.”61/2
- “Zalim, şımarık, hodbin, beyinsiz, fakat güzeldi. Bir meyva gibi tatlı ve çekiciydi.”68/8
- “Genç kadın hep o sessiz gülüşü ile onu dinliyordu.”76/1
- “Nuran'ın yüzü kül gibi beyazlanmıştı.”84/4
- “Fahir ise buzdanmış gibi duruyordu.”85/1
- “Garip bir adam. Sanatoryumda imiş!
— Ata benziyor...85/6
- “Sarığına mevsiminde sümbül takarmış.”182/4
- “Şu ihtiyar kadına bak...
Yolun ucundan âdeta iki kat geliyordu.”183/1
- “Elindeki değnekle baston arasında bir şeye dayanıyordu.”183/1
- “Zayıf, mecalsiz adımlarla türbeye yaklaştı.”183/1
- “Ne kadar sefil giyinmişti.”183/1
- “Üstünde her şey parça parça idi.”183/1
- “Macide ile kol kola yürüyorlardı.”184/2
- “Öbür elinde ağırca bir valiz vardı.”184/2
- “İkisinin de yüzü kıpkırmızıydı.”184/5
- “Ayağı, yüzü gözü, elleri hep çamur içindeydi.”221/6
- “Mümtaz atletik formun güzelliğini dikkatle seyrediyordu.”229/1
- “Büyükçe, kemerli ve aşağıya doğru sarkık bir burun, zayıf yüzünü âdeta iki ayrı mintıkaya ayırıyordu.”247/4
- “Aziz Dede, sert, titiz, şişman, son derecede afif, okuması, yazması kıt bir

adammiş.”249/2

“Eliyle işim var gibi bir işaret yaptı.”367/2

“Mümtaz cami tarafına baktı.”367/2

“Yorgun ve fakirdi.”367/3

b. Ferdin Ruh Halini Gözler Önüne Seren, Sezdiren Cümleler

Bu gruba giren cümleler fiziki görünüşü ifade eden cümlelere nispetle oldukça fazladır. Bu, romanın konusuyla ilgili olduğu bir gerçektir.

“Hasta bile, humma ve sancılar içinde buna şaşıyordu.”10/6

“Mümtaz da, İhsan da bu muvaffakiyete şaşırırlardı.”12/4

“Vakıa Ahmet de sakindi. Fakat yaradılıştan öyle idi.”13/4

“Sabiha öyle değildi. O evin masalıydı.”14/1

“Vakıa Macide'nin hastalığı tamamıyla geçmemişti.”15/1

“Yakında herhangi bir şey veyahut bir hiç olacağım.”16/4

“Ondan sonra da bir türlü kendine gelememişti.”15/1

“Eli bir çaresizlik ve yalvarma işaretiyle yorganın üstüne düştü.”17/1

“Fakat Macide'de, bu garip ve sonsuz derecede zengin mahlûkta tebessüm şahsiyetin yarısıdır.” 17/7

“Bütün gece tren seslerinden uyuyamadım.”17/9

“Büyük yengem deli gibiydi”17/10

“İhsan kendisinin gölgesiydi.”17/10

“Herkes neşesizdi.”21/3

“Garip bir sükûnet içinde odasına çıktı.”21/6

“Mümtaz bu sahneyi hiç unutamadı.”23/1

“O zaman kesik, âdeta insan dışı hıçkırıklarla inliyordu.”25/4

“Bu belki annesinin dalgın sükûtu kadar acı bir şeydi.”25/4

“Mümtaz bu anı bütün hayatında unutamazdı.”27/2

“Kendisini son derecede sefil buluyordu.”28/1

“Fakat Mümtaz bu mezarı bir türlü benimsememişti.”34/6

“O zihninde annesini babasının yanına gömdü.”35/1

“Çok karanlık, çok siyah, sessiz bir yer istiyordu.”36/1

- “Mümtaz Şehzadebaşı'ndaki evin hayatına epeyce güç alışmıştı.”36/3
- “Güzelliği, iyi ahlâkı, sakin tabiatı sonradan hissedilirdi.”37/1
- “İhsan, çetin bir münakaşadan sonra bunu kabul etti.”38/2
- “Baudelaire'de kendisini buldu.”39/2
- “Bu iki ay onun ruhunu garip surette beslemişti.”40/1
- “Sonra ilk aşk tecrübesinin o karışık hatırası kendisinde hiç eskimiyordu.”40/1
- “Bu sıkıntı ve tahammülsüz ıstırap tabakasını günün hadiseleri, zaman vakıa unutturuyordu.”40/1
- “Tam bir isyan içindeydi.”42/1
- “Kaç gündür hadiseler üzerinde düşünmüyordu.”45/1
- “Mümtaz'ın kafasında Abdülmecit devri bütün sazlarını çaldı.”49/1
- “Sümbül Sinan öbürlerinden biraz daha başkadır. Evvela büyük bir âlimdi. Sonra da şakacı ve hazır cevaptı.” 182/2
- “O büsbütün başka türlü idi. Hatta en muzır hayvanlara bile fenalık edemezdi.” 182/6
- “Genç adamdan biraz şüphe, hatta istihfaf, inkâr gibi şeyler bekliyordu.”182/6
- “Herhalde şu anda dünyaya çok bağlıyım.”182/11
- “Mümtaz bu bir hafta içinde Macide'nin çektiklerini tasavvur edebiliyordu.”184/5
- “Fakat içi yine rahat değildi.”222/7
- “Sanki genç kadının sesini çok uzaklardan, sisli bir sabahın arasından dinliyordu.”264/1
- “Sanki Nuran, Sultanîyegâh'ın, Mahur'un, Segâh'ın iklimlerinde mahpustu.” 264/1
- “Hakikatte o, kendisine bir iç nizamı arıyordu.”265/1
- “İçindeki fakirliğe şimdi kendisi de şaşırıyordu.”266/2
- “Hâlâ bir tarafıyla boşlukta yürüyordu.”286/6
- “Hayır, bütün o şüpheler, azaplar birer vehimdi. Nuran'ı seviyordu.”291/1
- “Sade bu taşınma keyfiyeti Mümtaz için bir yığın sıkıntı olmuştu.”291/6
- “Yaşar, bu düşmanlık içinde Adile'ye karşı olan kinini de unutmuştu.”292/3
- “Zaten hiçbir düşüncesinde devam edemiyordu.”367/1
- “Fakat hiçbirinin üzerinde duramıyordu.”368/1

“ İçindeki berraklık ancak böyle bir son an berraklığı olabilir. ”368/1

2- Harici Âlemle İlgili Basit Cmler

Ahmet Hamdi Tanpınar dış âlemle ilgili tasvirlerinde basit cmlere pek az başvurmuştur.

“Saat dokuza yaklaşıyordu.”9/3

“Bu sekiz sene evvel bir haziran sabahı olmuştu.”15/4

“Fakat o zaman cami böyle değildi...”18/1

“Sokak ışık içindeydi.”18/2

“Mümtaz'a verilen adreslerin çoğu yanlıştı.”18/3

“Ev fakir ve eskiydi.”18/4

“Ara yerde bir gölge parçası, bir yol ağzında serince bir nefes sanki hayatı hafifleştiriyordu.”19/1

“Büyükçe bir evin iki odasında oturuyorlardı.”19/4

“ Su küpleri bile sofada duruyordu.”19/4

“Pencere kenarları, cumbalar, çatı, hep inceden inceye yontulmuştu.”19/4

“İki yandan beş ayak merdivenle kapısına çıkılıyordu.”19/4

“Sağ tarafında bir de kömürlük kapısı vardı.”19/4

“Fatih şhitleri, küçük taş lahitlerde yan yana uyuyorlardı.”20/1

“Sokak tozlu ve dardı.”20/1

“Zavallı ocuklar, bir barut fiçisinin üzerinde oynuyorlardı.”20/4

“Etrafında bir yığın perişan ve hasta yzly insan vardı.”21/2

“Birçok aileler şehri daha evvelden terk etmişlerdi.”22/2

“Denkler, her şey hazırlanmıştı.”22/2

“Tam o esnada kapı çalınmıştı.”22/2

“Sona doğru hava birden kızılaşmıştı.”23/1

“Hakikatte yangın bir saat evvel başlamıştı.”23/1

“Bahedekiler şimdi kıpkırmızı bir göğün altında çalışıyorlardı.”23/1

“Bu her trly sestem bir mahşerdi.”23/1

“Gece yarısına doğru büyük bir şamata ile uyandılar.”24/3

“Hemen herkes pencereye ve hatta dışarıya üşüştü.”24/3

“Atlılardan biri, terkisinden bir şey indirdi.”25/1

“— S...’in üstünde muharebe oluyor.”25/2

“O günün ikindisinden sonra idi.”26/3

“Biraz ilerlerindeki bir telgraf direğinin ucundan geniş kanatlı bir kuş havalanmıştı.”27/2

“Burası Akdeniz’di.”28/4

“Hatta şehrin dışındaki cevizliğe kadar uzanmışlardı.”30/1

“Bu bir mevsim gibi bereketli, velût saatti.”30/2

“Bir gün arkadaşları onu Güvercinlik’e götürdüler.”32/2

“Bu Hastaneüstü ile Konyaaltı arasında, şehirden epeyce uzak bir yerde bir deniz mağarası idi.”32/2

“Kaç gündür sokakta küçük bir çocuk peydah olmuştu.”33/4

“Her taraf güneş içinde idi.”35/2

“Vapur ikindiye doğru kalkacaktı.”35/4

“Bu soğuk bir kıştı.”39/2

“İstanbul’un her tarafı kar içindeydi.”39/2

“Hâlbuki Bitpazarı’yla Bedesten’de, dikkati açık olursa, daima şaşırtıcı bir şey bulunurdu.”41/1

“Güvercinler bu ikindi sıcağında yeme karşı isteksizdiler.”43/2

“Her yaz bu dar yolu mevsim onlarla zapt ederdi.”44/2

“Sonuna doğru birkaç yaprakta muhtelif ellerle, daülfilfilli, kakuleli, raventli birçok ilaç yazılıydı.”47/2

“Birinin üstünde kırmızı yazıyla Mâcun-i Lokman Hekim başlığı vardı.”47/2

“Ertesi senenin en mühim hadisesi oğlu Hafız Numan Efendi’nin ilm-i edvara başlamasıydı.”48/1

“İstanbul’un bu semtleri bu ağustos gününde, pislikten, tozdan, sıcaktan bitaptı.”180/9

“Onların da çoğu boyasızdı.”181/1

“O akşam Köprü’de onlara tesadüf ettiler.”184/2

“Bütün çocukluğu bu cadde ile etrafındaki sokaklardan ona doğru geliyordu.”366/5

“Nöbetçi eczanenin kepenkleri hâlâ kapalıydı.”367/3

“Nihayet eczacı geldi.”367/5

“Çünkü hepsi, her şey güzeldi.”368/1

“Ne hayat, ne eşya bütün değildir.”368/7

3-Bir Durum İfade Eden Basit Cümleler

Ahmet Hamdi Tanpınar, ferdin bir durum karşısındaki tavrını veya bir olayı ifade ederken basit cümleye de başvurmuştur. Bunların sayısı diğer basit cümlelerin sayısından fazladır.

“İhtiyar hizmetçi, Ahmet'le şöyle böyle meşgul olabilirdi.”10/1

“Sonra zihni tekrar küçük Sabiha'ya gitti.”10/3

“Pek az çocuk bu kadar zamanda bir eve teselli ve sevinç getirebilirdi.”10/3

“Mümtaz, üç gündür bu hastabakıcının peşinde idi.”10/4

“Biraz sabırla her şey ayağınıza gelir.”10/4

“İşte hastabakıcı meselesi böyleydi.”10/4

“Kiracı meselesi büsbütün başka bir dertti.”10/5

“Bana birkaç gün daha mühlet versinler.”11/3

“Fakat bu sefer iş farklı idi.”11/5

“Bunu hiçbiri bilmiyordu.”14/1

“İhsan Bey Adası'nı çok defa onun neşesi ve şamatası doldururdu.”14/1

“İki yaşını birkaç ay geçmişti.”15/1

“Onun için herkes bu felâketten kendisini mesul tutuyordu.”16/2

“Fakat şimdi bunları İhsan'la konuşamazdı.”17/1

“Macide yumuşak ye taze çimen rüyası sesiyle cevap verdi.”17/3

“Yarabbim ne kadar zorla konuşuyordu.”17/15

“Fakat gene memnundu.”17/15

“Fikrini anlatmıştı.”17/15

“Sesi ciddiye.”18/3

“Kim bilir, belki de kitap hiç bitmeyecekti.”19/1

“— Felç geldi. Ben yoktum. Eve vücudunun yarısı sarkık getirdiler. Şimdi üç çocukla kaldık.”19/3

Bu cümlelerde Mümtaz'ın hastabakıcı bulmak için başvurduğu evdeki bir kadının konuşmasına yer verilmiştir. Görüldüğü gibi tasvir ve tahlillerin yapılmadığı, insanlar arasındaki kısa diyalogların anlatıldığı cümlelerde basit cümlelere başvurulmuştur.

“İhsan, bunları ne kadar güzel anlardı.”20/3

“Elindeki son adresi çok arkada bırakmıştı.”21/1

“Bari şu hastalık olmasaydı.”21/4

“İhsan'ın nefesi muntazamdı.”21/5

“Hakikatte de böyle idi.”22/1

“Yollar henüz açık.”22/2

“Bunların hepsi beş dakika bile sürmemişti.”22/2

“Bazen hayal daha vazih olur.”24/1

“Yarın akşama kadar vaktiniz var.”25/2

“Annesi, üç kadın ve kendisinden çok küçük iki çocukla beraber arabanın içindeydiler.”26/3

“Onu bir daha göremeyecekti.”27/2

“O sonuna kadar hayatından çekilmişti.”27/2

“Bu çok korkunç bir duygu idi.”28/1

“Genç kız B...'da onlardan ayrıldı.”28/2

“Ben hayatın efendisiyim.”29/3

“Ölüm bile bizim kadar kısır değildir.”31/4

“Çocuğun sesi güzel ve gürdü.”33/5

“Annesi o hafta içinde bir gece sabaha karşı öldü.”34/5

“Talih bir iradesiyle onu herkesten ayırmıştı.”35/2

“Bunu bilmiyordu.”35/3

“Annesini, babasını bir daha görmeyecekti.”35/3

“Onun için ağlamamalıydı.”35/3

“İhsan Mısır'daki esirliğinden yeni dönmüştür.”36/2

“Onun için İstanbul'da gizli bir teşkilatta çalışıyordu.”36/2

“Babası, evde, kardeşinin oğlundan çok bahsetmişti”36/2

“İhsan çok meşguldü.”36/3

“Onun için mektebin dışında hemen hemen günleri yalnız geçiyordu.”36/3

“Mümtaz'ın bu çocukça cevabında bütün bir hakikat de vardı.”37/1

“Bu, onun cevherinde vardı.”37/1

“Mümtaz'a ise kendisinden on iki yaş büyük bir arkadaş gelmişti.”37/1

“Bu hayatın ortasında Macide adlı acayip bir mahlûk vardı.”37/3

“Tarih dersini, onlara İhsan veriyordu.”38/1

“Daha ilk günden bütün sınıf ona hayran olmuştu.”38/1

“İhsan onlar için Ganimed'in kartalı gibi bir şey olmuştu.”38/1

“Mümtaz için bu ders evde de devam ediyordu.”38/1

“Bu, onun içtimai doktrinini toplayacaktı.”38/1

“Fakat müesseseler ve meseleler daha vazıh görünecekti.”38/2

“Bunu da az çok İhsan'a borçluydu.”39/2

“İhsan sanatkâr değildi.”39/2

“Gençliğinde Frenkleri çok iyi okumuştı.”39/2

“Baki'yi, Neff'yi, Nâil'yi, Nedim'i, Galib'i, Dede ile İtrî ile beraber Mümtaz'a o aşlamıştı.”39/2

“Baudelaire'i de onun eline verdi.”39/3

“O bu yolu öteden beri severdi.”40/2

“İşlerimiz, bizim ve bize benzerlerin küçük sakatlıklarıyla, tesadüflerin ihanetiyle, her zaman bozulabilir.”42/2

“Bu bozulma, bu düzensizlik, iç kıymetlerimize karşı vaziyetimizi değiştirmemelidir.” 42/2

“Hatta zaferlerimizi bile Tanrılardan bilmemeliyiz.”42/2

“Çünkü ihtimallerin cetvelinde mağlubiyet de vardır.”42/2

“Hayır, Allaktan bir şey istemeyecekti artık.”43/1

“Onu kaderiyle veya ömrünün arızalarıyla karşılaştırmayacaktı.”43/1

Görüldüğü üzere Mümtaz'ın çeşitli fikirlerini öne sürdüğü bölümlerde cümleler daha kısa ve basittir. Tezimizin ilerleyen sayfalarında göreceğimiz birleşik cümlelerde uzun tahlil ve tasvirlerle karşılaşacağız.

“Mümtaz Nuran'ın garip şeyler müteahhidiydi.”49/5

“Mümtaz o zaman ona İhsan ağabeyi anlattı.”180/2

“— Bende İhsan'ın tesiri büyüktür. Asıl hocam odur.”180/3

“Onun için şahsiyetlerini ölümden ötede bile kabul ettirdiler.”182/2

- “— Hepsinin bir yığın ince tarafı vardır.”182/4
- “ Hepsi bir medeniyet çöküntüsünün yetimleridir.”182/11
- “Büyük ihtilaller bunu çok tecrübe etti.”182/11
- “Sümbül Sinan ve benzerleri bunların yardımcısıdır...”183/1
- “Onun terbiyesinde yetişiyoruz.”183/7
- “Bir haftadır ki, İhsan'ı görmemişti.”183/1
- “ Ona göre şiirin asıl kaderi, her şeyin ve her ümidin ötesindeydi.”264/2
- “Bu gayet garip bir düşünceydi”265/1
- “Hicaz makamı birdenbire bütün bir bahar olmuştu.”291/1
- “Nuran'a göre Mümtaz'ın vaziyeti gayet basitti.”291/5
- “Hemen her gün Nuran Mümtaz'a gelebilecekti.”291/6
- “Hâlbuki bütün bu ziyaretler, davetler, dostluklar bir yığın karışıklık çıkarıyordu.”292/1
- “ Hemen her gün onun evindeydi.”292/3
- “Eşya, bütün verimler onda kendiliklerinden mevcuttu.”367/1
- “Gerçekten de böyle idi.”367/6
- “Çok şeffaf, son derecede vuzuh getirici bir şey onu dünyadan böyle ayırıyordu.”368/1
- “ Bu bir nevi keşfe benziyordu.”368/1
- “Hiçbir şey öteki ile birleşmiyor.”368/2
- “Çünkü hakikati görüyorsun.”368/4
- “ Çünkü o zaman etrafına kendi benliğinin arasından bakıyordun.”368/7
- “Kendini seyrediyordun.”368/7
- “Ne hayat, ne eşya bütün değildir.”368/7
- “ Bütünlük insan kafasının vehmidir.”368/7
- Tanpınar, Huzur romanında diyalogların geçtiği yerlerde genellikle basit cümleler kullanmayı tercih etmiştir.

B- GİRİŞİK-BİRLEŞİK CÜMLELER

Yan cümleciklerinin yüklemli fiilimsi olan birleşik cümlelere, girişik birleşik cümle denir. Bu cümlelerin yan cümlecisi özne, sözde özne, nesne, dolaylı tümleç, zarf tümleci görevinde kullanılabilir. Ahmet Hamdi Tanpınar, Huzur romanında en çok girişik birleşik cümlelere yer vermiştir. Tahlil ve tasvirlerin geçtiği yerlerde girişik birleşik cümlelere başvurmuş, cümleleri birbirine bağlamıştır.

Çalışmamızda tespit ettiğimiz girişik birleşik cümleleri bir benzetme etrafında teşekkül eden, hadiseden hareketle ferdin ruh halini izah eden, insan veya gruba ait çeşitli halleri ifade eden, olayı durumu izah eden cümleler gibi çeşitli gruplara ayırdık.

Şimdi bu grupları ve onlara ait örnekleri sırasıyla görelim:

1-Bir Benzetme Etrafında Teşekkül Eden Girişik-Birleşik Cümleler

“Beş gecedir yattığı bu yeri, bir darağacım gösterir gibi dehşetle, ürpermelerle gösterebilirdi.”17/7

Macide'nin hasta kocasının yanı başında yattığı sediri göstermesi anlatılmıştır. Tebessümü şahsiyetinin yarısı olan bu kadın, sediri ürpermelerle değil de gülümseyerek göstermiştir.

“Kapının önüne çıktığı zaman sokağı âdeta çok uzun bir ayrılıştan sonra görüyormuş gibi seyretti.”18/1

“Mümtaz, oyunu bozmamak isteyenlerin sabrı ile bir kâğıda adresini yazdı.”18/4

“ Mümtaz etrafına, bu bir sene evveline dönebilmek için, en kısa bir yol arar gibi bakındı.”20/1

“Onu düşünürken Mümtaz, benim çocukluğumun bir kısmı bir bahar dalı altında geçti, derdi.”21/9

İç içe cümlelerden oluşmuş bu girişik-birleşik cümlede, bahar dalı ile kast edilen Macide'dir. Mümtaz'ın çocukluğundaki Macide ile geçirdiği mesut günler bahar dalına benzetilerek anlatılmıştır.

“Onlar canlı bir tabiat parçasından ziyade, kim bilir hangi felâketle oldukları

vaziyette donup kalmış mahlûklara benzerlerdi.”31/4

Bu cümlede kayalar, Mümtaz’da bıraktığı hislerle, bir felaket ile donup kalmış mahlûklara benzetilmiştir.

“ Orada da kendi çocuk muhayyilesine sığmayan bir yığın şey, orada da ölüm, gurbet, kan, yalnızlık ve içinde çöreklenen o yedibaşlı ejder hüznü vardı.”34/3

“Böyle hep bir arada bakılınca insana sadece zihni bir hazımsızlığın eserleri gibi görülen garip bir halita.”46/1

Mümtaz Sahaflarıci’nde gezerken her türlü ilimden ve modadan kitaplar görür. Bu çeşitliliği, insan kafasının düzensizliğine yorar. Ayrıca cümle tamamlanmayarak okuyucunun muhayyilesi harekete geçirilmek istenmiştir.

“Genç kadın içinden çıkılmaz bir muammaya rastlamış gibi, başını sallıyordu.” 183/4

“Şiir, bütün bir hayat, kuru bir yaprak yığını gibi yakıldığı zaman seyredilen parıltıya benzerdi.” 264/2

Bu birleşik cümlede önce ara söz kullanılmış, daha sonra şiir parıltıya benzetilmiştir. Mümtaz’a göre şiirin asıl kaderi, her şeyin ve her ümidin ötesindedir. O, hayatın acı taraflarını yaşanacak iklim gibi kabul etmiştir. Bunu yapamadığı takdirde şiirinin hayatla birleşemeyeceğini bilir. Bütün bunlar çocukluğunun miraslarıdır.

2-Bir Hadiseden Hareketle Ferdin Ruh Halini İzah Eden Girişik-Birleşik Cümleler

“Bu sabah, tren düdüklelerinin büsbütün başka korkularla kanattığı uykusundan, Mümtaz gene bu üzüntü ile uyandı.”9/3

Romanın ilk sayfasında yer alan bu cümlede, tren düdükleleri Mümtaz’ın uykusunu kanatan bir varlığa benzetilmiştir. “büsbütün başka korkular” diye bahsedilen korku “savaş korkusu”dur. Çünkü ev halkı da aynı dertten muzdariptir. Onlar da geceleri tren seslerinden uyuyamazlar, sevkியatın oluşunu düşünmektedirler. Mümtaz’ın üzüntüsü ise İhsan’ın hastalığıdır.

“Onun her şeyden evvel konuşacak insana ihtiyacı vardı.”10/1

“Mümtaz, bunu düşünürken küçük yeğenin hallerine içinden gülümsedi.”10/1

“Sonra, eve döndüğünden beri, akrabasına karşı olan sevgisinin daha başka bir hal aldığına dikkat etti.”10/1

“Birkaç seneden beri kontratı yenilemek, kiraları almak gibi işleri yüklenen Mümtaz onu, hatta dükkânında ve karşısında iken bile görmenin ne kadar güç olduğunu bilirdi.”11/1

“Hiddetle vicdan azabı arasında bulunan bu ihtiyar kadını atlatamayacağını kiracı bu üçüncü ziyarette öğrenmişti.”13/1

“Bu gürültücü çocuğun böyle sessiz duruşuna Mümtaz hiç tahammül edemiyordu.”13/4

“O, kendisini kabahatli bulan adamdı.”13/4

“Fakat Mümtaz, kendisini biraz okşayınca ağlamaya başlamıştı.”14/3

“Akla ve hayata dönüşü, Sabiha'nın doğuşu ile olmuştu.”15/1

Macide, oğlu Ahmet'i doğurmak üzere iken kızı Zeynep'in öldüğünü öğrenir ve Ahmet'i humma içinde doğurur. O günden beri melekât-ı akliyesine pek sahip değildir. Kızı Sabiha'nın doğumu ile düzelmiştir.

“Fakat en fazla onu kendine mal eden, onunla yaşayan Ahmet'ti.”16/2

Bu isim cümlesinde vurguyu Ahmet'te toplamak için, Ahmet yüklem yapılmış ve cümlenin sonuna getirilmiştir.

“Nasıl ısınırlar?” diye düşününe düşününe uzaklaştı.”18/4

“Onun için İhsan'ın bu seferki hastalığı, zaten sıkıntı içinde olan genç adamı temelinden sarsmıştı.”22/1

“Doktorun ağzından zatürree kelimesini duyduğu andan itibaren, garip bir teheyyüç içinde yaşıyordu.”22/1

“Babası, bütün gün akşama kadar peşinden koştuğu yük arabasına dair bir haber geldiği zannıyla koşmuştu.”22/2

“Mümtaz avuçlarında hâlâ bu kilitlenmenin, belki ölümün ötesine kadar sürecek kavrayışını duyardı.”24/1

“Fakat o gecedeki sonraki uykularında, onun, bütün gece vücudunda duyduğu yakınlığının verdiği duyguyu duydu.”25/4

“Sanki kendi başına işleyen bu ten iştihasının, bu sıcak sokuluşun ve onların boşluğunu tam zıddıyla dolduran iniltilerin hiç tatmadığı cinsten bir büyü

vardı.”26/1

“İçinde bazı uyku sonlarını andıran çok lezzetli bir tükenme duygusu, hatta bu sıcak kavrayış ve sokuluşların içinde bir tükenme arzusu vardı.”26/1

Bu cümlelerde anlatılanlar Mümtaz’ın kaldıkları handa bir genç kızın koynunda yaşadıkları ve hissettikleridir.

“Bu garip ruh hali Mümtaz’da senelerce devam edecek, her adım atışında ayağına takılacaktır.”28/1

“İlk gençliğine girdiği devirlerde bile Mümtaz bu hislerin içinde kalacaktır.”28/1

“Rüyalarının bir tarafını dolduran hayaller, o garip tereddütleri, korkuları, hayatının zenginliğini ve ıstırapım yapan bir yığın ruh hali hep bu ikiz tesadüfe bağlıdır.”28/1

“Buradaki zamanı, hayatının sürüp giden kötü tesadüflerine rağmen onun için ayrı bir mevsim oldu.”28/4

“Mümtaz burada, yoldan denize kadar inen büyük kayalar üstünde oturup akşam saatlerini geçirmeyi severdi.”30/2

“Zifiri bir karanlık içinde ve elleriyle dizleri üstünde sürtünerek yürümek, Mümtaz’ın pek hoşuna gitmemişti.”32/2

“Elleri ve dizkapakları yara ve yırtık içinde kalmasına rağmen, bu, koyu tirşe ile nefsi arasında değişen aydınlık Mümtaz’ı çıldırtmıştı.”32/2

“Bu ölümün arkasında da bir türlü dolduramadığı uzun bir boşluk vardır.”34/6

“Belki de çocuk bu sıkıntılı günlerini hatırlamamaya çalışsa çalışsa zihninde bu zaman boşluğunu kendisi yaratmıştı.”34/6

“Belki de bütün ömrünce ikisini beraber görmeye alıştığı için, ayrı ayrı yerlerde yattıklarını düşünmek ona ağır geliyordu.”35/1

“Fakat bu acıya şimdi tek başına kalmış insanın biçareliği de karışıyordu.”35/3

Mümtaz küçük yaşta annesini de babasını da kaybetmiştir. Mezarları ayrı ayrı yerlerde. Babasının mezarı S...’de alelacele kazdıkları bir yerde annesininki ise Akdeniz’dedir. İkisini beraber görmeye alışmış olan Mümtaz için bu durum ona acı verir. Bütün bu acıların üstüne yalnız kalmış olmanın çaresizliği de karıştır.

“Kaç gündür, evde acayip baş sallamaları, kendisini arkasından takip ettiğini sandığı, âdeta omuzunda yakıcı bir şey gibi duyduğu uzun bakışlar hissediyordu.”

35/3

Annesini kaybeden Mümtaz'ın etrafındaki bakışlar yakıcı bir maddeye benzetilerek anlatılmıştır.

“Fakat bir talihi, garip, herkesinkinden çok başka bir talihi olduğu da muhakkaktı.”35/3

“Uzakta simsiyah cüssesini gördüğü vapur onun için hoşuna gidiyordu.”36/1

Etrafındaki insanların kendisinden sıkılmış olduklarını düşünen Mümtaz için, kendisini İstanbul'a götürecek olan simsiyah bir vapur onun hoşuna gitmektedir.

“Fakat vapura kendisini karşılamaya geldiği zaman, realitenin bu hazırlanmış çehrelerin hepsinden iyi ve güzel olduğunu anladı.”36/2

“ Mümtaz ilk defa bu kadar kitapla, bir yığın resim ve öteberi ile karşılaştığı zaman şaşırılmıştı.”36/3

“O kadar ki, aradan birkaç hafta geçince mektebe yatılı girdiğine üzülmeye başladı.”37/1

“O zamana kadar kendisini misafir gibi gördüğü ev birdenbire onun oluvermişti.”37/1

Yazar bu hızlılığın şiddetini anlatmak için hem “birdenbire” zarfını kullanmış hem de “ver-“fiilini kullanmıştır.

“O zamana kadar S...'deki son gecede kendisi için her şeyin bittiği, hayatın dışında çok hususi bir talihle, herkesten ayrı olarak yaşadığını sanan Mümtaz, birdenbire kendisini yeni bir hayatın içinde buldu.”37/2

Son üç cümlede Mümtaz'ın bu duyguları hissetmesine sebep olan şey Macide'nin eve gelişidir. İhsan'ın Macide ile evlenmesiyle Mümtaz'a hem kendinden on iki yaş büyük arkadaş gelmiş hem de yüzünü güneşe çevirmiştir.

“Sınıfta ilk defa amcasının oğlunu görünce, "Ben tanıdığım insandan nasıl bir şeyler öğrenirim?.." diye düşünmüştü.”38/1

“Fakat ders başlayınca bunun tanıdığı insandan büsbütün başka biri olduğunu anlamıştı”38/1

“Hatta son sınıflarda yatılı talebe olmaktan bunun için vazgeçmişti.”40/1

“Mümtaz bu hayattan Mahmutpaşa'nın çılgılığı içine çıktığı zaman, bir mahzende cins bir şarapla sarhoş olduktan sonra güneşe çıkanların sarhoşluğunu duyardı.”41/1

Cümlede “bu hayattan” diye bahsedilen hayat, gerçek fukaralıkla gerçek

debdebe artığı olan bir yığın moda ve şekillerdir. Mümtaz'a göre bu iklimini değiştirmiş zamansız hayattır. Mümtaz bunların içinden sıyrılıp Mahmutpaşa'ya geldiğinde yeraltından kurtulup aydınlığa kavuştuğunu sanır. Ayrıca Mahmutpaşa'nın çılgılığı ile semtin trafiği, insanların sesi anlatılmak istenmiştir. Bu da mecaz-ı mürsel ile anlatılmıştır.

“Bütün bunlardan zevk almak ona, yaşına göre çok olgun bir itiyat, bir tiryakilik gibi gelirdi.”41/1

“Bunu yaparken içinde bir taraf çocukluğunda olduğu gibi Allaha bir şey istemesini söylüyordu.”41/2

“Çünkü istediği şey olmazsa kaybı iki misli olacaktı.”43/1

“Geceleri birdenbire artan şimendifer düdüklarının sesi onun için kâfi bir tehditti.”45/1

“Genç kadın İstanbul'u tanıdıkça Mümtaz'a hak veriyordu.”180/1

“O söyledikçe Nuran'ın İhsan'ı tanımak arzusu artıyordu.”180/4

“Bütün bunları yaşarken genç adam, bu duyguların arkasında işleyen zembereği gayet iyi tanıyordu.”265/1

“Bu yüzden yanı başında yaşayan ve kolları arasında gülen kadını âdeta ortada olmayan bir varlık gibi sevecektir.”266/1

“Bu sual düşüncesine gelir gelmez garip bir şüpheye düştü.”266/2

“Nuran etrafının açıktan açığa kendisiyle meşgul olduğu bu sıkıntı devirlerinde yalnız Mümtaz'ın sükûnetine güvenebilirdi.”291/2

“Kendisine gelecek günleri için hazırladığı bu hayat çerçevesi bir türlü içine yerleşmedi.”367/1

“Bir tanesi Mümtaz'ı görünce âdeta sevindi.”367/1

“Fakat imtihan sabahlarının birden bu geriye dönüşü Mümtaz'da hiçbir akis yapmadı.”367/2

“Muhakkak ki dünya ile arasında şimdiye kadar tanımadığı bir perde vardı.”368/1

“Belki de eşyayı bu kadar güzel bulduğum için hayattan boşanmış olabilirim.”368/1

Bu cümlelerde dış dünyada yaşanan bir olayın ferdin ruh haline nasıl yansıdığı gözler önüne serilmek istenmiştir.

3- Bir İnsan veya Gruba Ait Çeşitli Halleri İfade Eden Girişik-Birleşik Cümleler

“Ne Macide, ne yengesi -İhsan'ın annesi- hastanın başı ucundan ayrılmadıkları için, çocuklar haraptılar.”9/3

“Bu düşünceden kurtulmak için tekrar hastabakıcı meselesine döndü.”10/2

“Hatta bu kadar yorgunluğa nasıl tahammül ettiğine şaşıyordu.”10/2

“Küçük yeğenini sade eve döndüğü için sevdiğini düşünmek hoşuna gitmiyordu.”10/3

“Fakat şöyle bir on iki senedir de çıkmayı aklına getirmemişti.”10/5

“Çünkü ev halkı kiracılarının biricik vasfının, görünmemek, gizlenmek, aranmazsa, hatta arandığı zamanlarda bile mümkün mertebe geç ve güç meydana çıkmak olduğunu bilirlerdi.”10/6

Bu cümlede kiracıya ait çeşitli haller anlatılmıştır: görünmemek, gizlenmek, geç ve güç meydana çıkmak.

“İşte Mümtaz o gün öğleden sonra da, her ay istemeye istemeye, alacağı cevabı ezberden bildiği için uğramaktan çekindiği yere gidecekti.”11/5

“Ayrıca bu kira hikâyesi bu iç içe yaşayan insanların hayatında, Mümtaz'a göre İhsan Bey Adası'nda bir yığın latifeye vesile olurdu.”12/1

“Böyle bir halet-i ruhiye içinde gelen bir mal sahibim atlatmak elbette güçtür.”13/1

“Mümtaz, kızın solmuş yüzüne, içeriye kaçmış gözlerine elinden geldiği kadar neşe ile baktı.”14/2

“Başı, üç günden beri olduğu gibi, kurdelasızdı.”14/2

“Bunu her zamanki şuhluğuyla, etrafındakileri anladığını, onlarla dost olduğunu göstermek istediği zamanlardaki gülümsemesi ve kırıntısıyla söylemişti.”14/3

“ Fakat Mümtaz, kendisini biraz okşayınca ağlamaya başlamıştı. Sabiha'nın iki türlü ağlaması vardır. Birisi çocuk ağlayışıdır; zorla ve ısrarla zalim olanların ağlaması. O zaman yüzü çirkinleşir, sesi acayip perdeler bulur, durmadan tepinir, hülasa hodbinliği içinde her çocuk gibi küçük bir ifrit olur.

Bir de gerçek kederle, çocuk kafasının anlayabileceği kadar olsa da, karşılaştığı

zamanlardaki ağlaması vardır.”

Bu cümlelerde İhsan’ın kızı Sabiha’ya ait çeşitli haller anlatılmıştır.

“Mümtaz, Ahmet’i babasının yatağı ucunda, en küçük işaretle kaçmaya hazır buldu. Macide ayakta, elleriyle sırtındaki yün ceketin örgüsünden kaçan bir iplikle dalgın oynuyordu. 16/3

İhsan, zatürreeden evde hasta yatarken evdekilerin halleri, yukarıdaki cümlelerde anlatıldığı gibidir.

“Eliyle gülümseyerek sediri gösteriyordu. O kadar ki gülümsemediği zamanlar onu tanımak kabil olmaz.”17/7

Burada da Macide’ye ait çeşitli haller anlatılmıştır.

“Sözünü bitirmekten aciz gibi durdu. Sonra kendini toplayarak tamamladı.”17/13

Hasta İhsan’ın yatakta güç bela konuşmalarına yer verilmiştir.

“ Tanıdığı insanların en rahat, en güzel konuşanı, dersi, sohbeti, şakası günlerce hatırdan çıkmayan adam, bu üç kelimeyi yan yana güçlkle getirebilmişti.”17/15

İhsan’ın hastalanmadan önce çok güzel konuştuğunu ancak; zatürreeye yakalandıktan sonra üç kelimeyi yan yana getirmekte zorlandığını görüyoruz. Bunlar İhsan’a ait çeşitli hallerdir.

“O zalim kadına kaç defa yalvardım, bırak şu adamın yakasını diye...”19/3

“Üç insan, ağacın dalına astıkları bir fenerin altında çalışıyordu.”23/1

“Uyandığı zaman kendisini çitlerin dışında buldu.”23/1

“Hafızasında gerisi gelmeyen, birkaç hayal vardı. Bunlardan biri annesinin yola çıkar çıkmaz değişmesiydi. Artık o kocasının ölüsü üzerinde ağlayan, sızlayan kadın değildi. Yola çıkmış, oğlunu ve kendisini kurtarmaya çalışan kadındı.”23/3

“Sessiz sadasız, küçük kabileyi idare edenlerin dediklerini yapıyordu. Oğlunun elinden sıkı sıkı tutmuş yürüyordu.24/1

Mümtaz’ın annesinin, kocasını kaybettikten sonraki hallerine tanık oluyoruz.

“Arada sırada kapının önünde karanlıkta sigara içen erkeklerin yüksek sesle konuştukları şeyler yukarıya, onlara kadar çıkıyordu.”24/2

“Hanın önünde oturan erkekler hep havadis soruyorlardı.”25/1

“Ve bu arzu en son haddine, şuurun kaybına vardığı, insan ve etrafının âdeta birleştiği anda bütün o yorgunluk ve acılarını harap ettiği beden birdenbire uykuya

geçiyordu.”26/1

“Tam bu esnada belki de geçirdiği fenalığın farkına varan köylü kız düşmesin diye onu tutmuştu.”28/1

“Geceleri kız, erkek çocuklar Şarampol'a, daha başka taraflara ay ışığında ve zifiri karanlıkta evlerinin bahçesine su bağlamaya gidiyordu.”30/1

“Mümtaz annesinin her başını kaldırdıkça üstüne dikilmiş bakışlarında bu türkünün güftesine benzer bir mana bulunduğunu zannederek içi sızlardı.”33/3

“Her akşam elinde boş bir şişe veya başka bir kap, evlerinin önünden, türkü söyleyerek geçerdi.”33/4

“Mümtaz annesinin her başını kaldırdıkça üstüne dikilmiş bakışlarında bu türkünün güftesine benzer bir mana bulunduğunu zannederek içi sızlardı.”33/5

“Fakat henüz çok küçük, onun için tam nağmenin ortasında ağlayışa benzeyen garip yırtılışları olurdu.”33/5

“Arılar, sinekler, küçük sokak kedileri, oturdukları evin önünü benimseyen köpek, her tarafa dağılmış güvercinler, herkes ve her şey bu musikiden, bu davetten sarhoştı.”35/1

Mümtaz'ın Akdeniz'de geçirdiği günlerinde etrafını neşe içinde görmektedir. Bu neşenin kaynağı ise güneş'tir.

“İçinde müthiş bir ağlamak arzusu vardı. Bununla beraber ağlamak istemiyordu. Bu güneşin ortasında, bu her tesadüf ettikleri insanın âdeta bir şarkı mırıldanır gibi geçtiği yolda, bu berrak denizin karşısında ağlamak, kendisine olmayacak bir şey gibi geliyordu. Nihayet, ağlamak, biraz da etrafındaki insanları kendisine acındırmak olacaktı.”35/3

“Hattâ kendisine o kadar dostluk gösteren evin büyük oğlunun aralarında bulunmadığını fark bile etmedi. Garip bir tikslenme içindeydi.”36/1

Burada Mümtaz'ın annesinin ölümünden sonra İstanbul'a akrabalarının yanına gönderilişi anlatılmaktadır. Küçük Mümtaz'a ait çeşitli haller gözler önüne serilmiştir.

“Macide etrafındaki her şeye kendi içindeki saadet duygusunu geçiren insanlardandı.”37/1

“İhsan'ın en güzel tarafı, insan için yolları kısaltmayı bilmesidir.”180/3

“Bu yaşta nişanlı olarak takdim edilmek hoşuma gitmiyor.”180/7

“ Açık, perdesiz pencerelerden bu mazi artıklarıyla hiç de uyuşa-mayan biçare başlar uzanıyordu.”181/1

“Kocamustafapaşa'ya vardıkları zaman, epeyce yorgundular.”181/3

“— Bunların hepsi manevi vazifelerine inanmış, muayyen bir ruh nizamından geçmiş, nefislerini terbiye etmiş insanlardı.”182/2

“Kediyi çok sevdiği halde, "Komşumuz fareleri ızzar eder" diye evinde kedi bulundurmazmış.” 182/6

Bu cümlelerde Sümbül Sinan ve Merkez Efendi'ye dair çeşitli haller anlatılmaktadır. Son örnekte Merkez Efendi'nin bir inceliğine değinilmiştir.

“Dönüp camiin önüne geldiği zaman, kadının kısık gözlerinde, harap yüzünde ümide benzer bir şey parıldıyordu. Orada da durup biraz dua etti.”183/3

“Konuştukça İhsan'la sabahlara kadar yaptıkları münakaşaları düşündü.”183/10

“Mümtaz daha on sekiz yaşında bakaloryasını vermeye hazırlanan lise talebesi iken, bu fikirlerin ocağına atılmıştı.”183/10

“İhsan onsuz kalmaya tahammül edemezdi. Hayatının her safhasında karısını yanında görmek ihtiyacındaydı.”184/5

“— Sesi insanın içine yılan gibi kayıyor, diye düşman olurdu.”184/7

“Her düşünce, her ihsas, onda, ağustos mehtabını seyrettikleri gece Nuran'a söylediği gibi, zalim bir işkence, bir azap haline geldiği zaman tam şeklini almış olurdu.”265/1

“Kelimleri, hayalleri canlandıracak bir ateşin peşindeydi.”265/1

“Ferahfeza ayini boyunca düşüncesinin geçtiği yerleri bir bir hatırladı.”266/2

“Birdenbire olduğu yerde irkildi.”266/3

“Nuran'ın sesi Dede'nin Acemaşiran Yürük Semaisi arasından:

Tu beher gücâ ki bâşi

Büved ân bihişt-i mara! diye ağlıyordu.”266/3

“Halbuki Mümtaz bu güvene cevap verecek ruh haletinden çok uzaktı.”291/2

“İkinci bir ev kirası, döşeme masrafı gibi şeyler ilk defa genç adamı tabii kazancının dışında yeni imkânlar aramaya sevk etti.”291/5

“Öbür taraftan Yaşar'ın Mümtaz'ı kıskanması genç kadının başına birtakım genç erkek musallat etmişti.”292/2

“Açıkça bir kelime söylemeden işbirliği yapmışlardı.”292/3

“İkisi de er geç Nuran'ın Adile'ye doğru kayacağını tahmin etmişlerdi”292/3

Nuran'ın dayısının oğlu Yaşar ile Adile, Mümtaz'ın Nuran ile olan ilişkisini istememektedir. Bu yüzden işbirliği yapmışlar, onları ayırmak için her fırsatı kollamışlardır.

“Elinde, yolda gelirken buruşturduğu belli olan bir reçete kâğıdı vardı.”367/3

“Bütün bunları son derecede vuzuhla hiçbir saniyesini kaybetmek istemeyen bir adam gibi yapıyordu.”367/5

“İlacı götüreceğ tarafı uyanıktı.”367/6

“"Ne oluyorum?" diye bir daha düşündü.”368/1

Söz grupları yaşanan olaylar karşısında bir insana veya gruba ait çeşitli halleri, girişik-birleşik cümlelerle anlatan cümlelere örnek teşkil etmektedir.

4-Bir Benzetme, Tasvir Etrafında Teşekkül Eden Girişik Birleşik Cümleler

“Kız, onu gülümseyerek karşıladı.”18/3

“Kim bilir hangi zengin memurun, defterdar veya mutasarrıfın kızını evlendirirken yaptırdığı ahşap bir evdi bu. Dışarıdan dökülmüş boyasına rağmen ne kadar itinalı yapıldığı görülüyordu.”19/3

Burada Mümtaz'ın hastabakıcı aramak için müracaat ettiği bir evin tasvirini görmekteyiz.

“Bir kömür kamyonu, bütün sokağı kapamış cüssesiyle, devrile, sarsıla geliyordu.”19/4

“Yalnız şehitlerin bulunduğu yerde meydanımsı bir şey genişliyordu.”20/1

“Sefil, perişan mahalleler, yoksulluk yüzünden bir insan çehresini andıran eski evler arasından geçiyordu.”21/2

“Mümtaz'ın babası, S...'in işgali gecesini, oturdukları evin sahibine düşman olan bir Rum tarafından ve onun yerine öldürülmüştü. Sadece silah sesinin arkasından yokuş aşağı bir koşuşma olmuştu. Daha onlar, olup bitenin şaşkınlığı içinde iken, yakından top sesleri duyulmaya başlamıştı.”22/2

“Sonra isli bir fenerle yarı çılgın bir bahçıvanın tuttuğu, henüz denge girmemiş petrol lambasının ışığı altında, bahçenin bir köşesinde, büyükçe bir ağacın dibinde,

alelacele bir mezar kazmışlardı.22/3

“Sonra şehirde büyük, bendini yıkmış sularinkini geçen bir uğultu başladı.”23/1
Şehirdeki gürültü bendini yıkmış sulara benzetilerek anlatılmıştır.

“İkinci geceyi, bozkırı âdeta tek başına bekleyen beyaz kireç sıvalı geniş bir handa geçirmişlerdi.”24/2

Bu cümlede hanın görünüşü kişileştirilerek anlatılmıştır. Hana bekleme isnad edilerek tasvir yapılmıştır.

“Hanın kapısının önünde araba ve ahıra sığmayan bir yığın deve ile katır vardı.”24/2

“Hancının tuttuğu ışıpta kadının büyük siyah gözleri görünüyordu.”25/1

“Vücudunun alt kısmı, afyon tarlalarında çalışan kadınların kullandığı cinsten bir peştemalle örtülü idi.”25/1

“Bindikleri araba kafiye çok geride bırakmıştı.”26/3

“Dün akşamki genç kız da orada, yaylının tam arkasına düşen tarafındaydı.”26/3

“Atlar yelelerini sallayarak koşuyorlardı.”27/2

“Şehrin yarı harap sokaklarından birinde büyük bir güneş lekesinin içinde araba durdu.”28/2

“Fakat bunlar elmas kadar parlak bir güneşin altında, bin türlü arızasında onu kabul eden, onunla değişen, hiddeti, sükûneti, uzun baygınlıkları, lezzetleri hep onunla beraber yürüyen bir denizin karşısında, bayıltıcı portakal çiçeği, hanımeli, ful kokuları arasında oluyordu.29/2

Mümtaz’ın yaşadıkları her ne kadar kötü olsa da tabiatın güzelliği ona bu acıları bir nebze de olsun unutturur.

“Ve bu nasihati dinleyen hayat her üzüntünün üstünde cıvıl cıvıl ötüyordu.”29/4

Nasihah eden “güneş”tir. Romana göre güneş, hayatın efendisidir. Bulunduğu yerde yeis ve hüzün olmaz. Tabiata bu nasihatleri yapar. Bunları dinleyen tabiat da -kuşa benzetilerek- cıvıl cıvıl öter.

“Çünkü bu kalabalığın gündüz ışığında bile insanı ürperten bir manzarası vardı.”31/4

“O zaman hayattan boşaltılmış, ebediyen ona yabancı, onu inkâr eden bir çehre takınırlardı.”31/4

“Onlar hayat yolunun üzerinde soracak belli hiçbir sualleri olmadığı için, her suali birden soran sonsuz zamanın içinden gelmiş zalim, haşin sembollerdi.”32/1

Burada deniz kıyısındaki kayalıkların tasviri yapılmaktadır. Mümtaz onları çeşitli varlıklara benzeterek anlatır.

“Dalga çarpıp mağaranın ağzını örttüğü zaman her taraf yemyeşil oluyordu.”32/2

“Denizin oyduğu kaya parçası içinde, dalgalar çekildiği zaman durgun, az derin, dibindeki balıklar, kaya kenarlarındaki yengeç ve böcekler görünecek kadar berrak sulu, son derecede tabiiye benzer yapılmış rokay bir havuza benzeyen bir gölceğiz, ortasındaki küçük taş parçası adasıyla kalıyordu.”32/2

“Burası mağaranın deniz tarafından yaklaşılabilen kısmıydı.”32/2

“Onun arkasında, geldikleri taraf daha geniş ve biraz yüksek, fakat hep kaya parçaları dolu büyükçe bir salon teşkil ediyordu.”32/2

“O gün Mümtaz, kısa pantolonuyla, iki eli çenesinin yanında, çömeldiği bir taşın üstünden saatlerce, hiç konuşmadan bu ışık gölge oyununu seyretti.”33/1

“Akşama doğru bir tesadüfle oraya kadar gelmiş bir kayık kolayca onları iskeleye getirdi.”33/2

“O kadar ki, evlerin duvarlarında, yolun üstünde, hattâ havaya çarptıkça sanki çok parlak akislerle kırılırdı.”34/1

“ Bu bir ucu İzmir'in Kordonboyu'nda başlayan, öbür ucu babasının hiç anlayamadığı ölümünde biten dünya idi.”34/2

“Adım başında modası geçmiş zevk kırıntılarına, nerede ve nasıl devam ettiği bilinmeyen büyük ve eski ananelerin son parçalarına beraberce rastlanırdı.”41/1

Romanda sıkça karşılaştığımız tasvirlerden biri... Yazar bunları daha çok “artık” sözcüğü ile anlatır: “mazi artığı”, “saltanat artığı”, “debdebe artığı”...

“Eski İstanbul, gizli Anadolu, hatta mirasının son döküntüleriyle imparatorluk, bu dar, iç içe dükkânların birinde, en umulmadık şekilde ve birden parlardı.”41/1

“Onun için alçaktan, isteksiz isteksiz ve sanki teker teker uçarak geliyorlardı.”43/2

“Bununla beraber yine ayaklarının dibinde otlayan ve hareketleriyle bir Dufy fırçasının o her teferruatı ayrı ayrı ve müstakil form olarak sayan denizleri gibi küçük bir rüya sürüsü toplanmıştı.”43/3

“Oburluklarına, insan sevgisini fazla istismar etmelerine rağmen, güzel şeylerdi. Bilhassa insana itimat etmeleriyle güzeldiler.”43/4

“Yemleri, biraz kalksınlar, bir parça etrafında kanat şakırtısı olsun diye çok yüksekte, elini başının üstüne kaldırarak döküyordu.”43/5

“Mümtaz için bu güvercinler, İstanbul'un sevilen kadınlarda bizi kendilerine o kadar bağlayan zaaf lar cinsinden bir nevi vice' idi.”43/5

“Sırtında lacivert, beyaz yollu bir fanila, bir kulağının arkasında yerini, belki de yarın cigaraya bırakacağı muhakkak olan küçük bir kalem vardı.”44/1

“Sadece mavi küçük dalgaları, iç içe, halka halka çizgilerle birbirinden ayrılmış, primitif tablo denizi yavaşça, iştahsız bir alkış gürültüsü ile, âdeta ıslak bir gürültü ile alçaktan uçarak biraz öteye, bir başka yem serpenin ayakları dibine gitti.”44/1

“Siyah başörtüsünün altında tazeliğini gizleyemeyen bir çehre, bütün sevap fikirlerine yabancı gözlerle ona dik dik bakıyordu.”44/1

“Küçük yol, meydanın ve etrafın her yaz kendiliğinden peydahladığı bütün kokuların dar koridoru idi.”44/2

“Bu kitapların yanı başında açık işportalarda, içimizdeki değişmenin, intibak arzusunun, yeni bir iklimde kendimizi aramanın kucak dolusu şahitleri, kapakları resimli romanlar, mektep kitapları, ciltlerinin yeşili atmış Frenkçe salnameler, eczacı formülleri vardı.”45/3

“Mümtaz, ateşte ağır ağır kavrulmuş benzeyen ciltleri elinde evirip çevirirken, geçen mayıs başında bu dükkâna son defa geldiği günü düşündü.”46/7

“Yerde ayaklarının dibinde o anda kendilerine alışverişten bir köpek, kuyruğunu sallayarak, kulaklarını kısarak yaltaklanıyordu.”47/1

“Uzakta henüz gelmiş kırlangıçlar yuvalarını hazırlama telâşları içindeydiler.”47/1

“Mümtaz sevdiği kadının geniş omuzlarını, başa narin bir çiçek edası veren boynunu, güneşten kısılmış, sade bir ışık çizgisi haline girmiş gözlerini olduğu gibi görüyordu.”47/1

“Ortasına doğru bir yerde, ağaçta devekuşunun resmidir diye acayip ve acemi bir elle yazılmış başlığın altında ne deveye, ne kuşa benzeyen bir resim, alt tarafında yalanmış mürekkebin kararttığı karışık bir desen vardı.”48/1

“Nuran, avlularında ot bitmiş, damı çökük, fukara yatağı medreselere, harap Tabhane'ye, Hekimoğlu Alipaşa Camii'nin yüzüktaşı biçimine hayran oldu.”180/8

“Her yerde harabe çeşnisi, sıcağın artırdığı bezginlik, bir yığın hasta ve yorgun çehre; fizyolojik çöküş göze çarpıyordu.”180/9

“Şehir ve içinde oturanlar, o kadar birbirlerine benziyorlardı.”180/9

Kültür değişimi İstanbul’un semtlerine de yansımıştır. İnsanların ruh ve zevk halleri şehrin mimarisine benzer. Evlerin şekli insanların hasta yüzleri gibidir.

“Bu kurumuş ağacın muhafazasına gösterilen itina, bu ölüm bahçesine, büyük sanat eserlerine has bir derinlik veriyordu.”181/4

“Nuran kendisiyle biraz konuşunca, arkasında çok sıkı bir zemberek gevşemiş gibi, bu yüz birdenbire açıldı.”184/5

“Beyazıt'a geldiği zaman set üstündeki kahvelerde hareket başlamıştı.”367/1

“Caddenin Aksaray'a doğru giden tarafında sabah yolcuları, gazete satıcılarının, simit ve poğaçacıların sesleri, şehrin sabahını kurmaya başlamışlardı.”367/2

“Bu taze simit kokusu, yürüyen adamların acelesi, bu düşünceli yüzler hepsi güzeldi.”368/1

5- Bir Vakayı, Bir Durumu İzah Eden Girişik-Birleşik Cümleler

“Mümtaz, ağabey dediği amcasının oğlu İhsan'ın hastalandığından beri doğru dürüst sokağa çıkmamıştı.”9/1

“Bir müddet yatağının kenarına oturup düşündü.”9/3

“Her şeyden evvel bir hastabakıcı bulmak zorunda idi.”9/3

“Fakat Sabiha ile adamakıllı uğraşacak birisi lâzımdı.”10/1

“Evet, gidip bir hastabakıcı bulmalıydı.”10/2

“Hayır, ona doğduğu günden beri bağlıydı.”10/3

“Fakat bizim memlekette aranan kaybolur.”10/4

“Şark oturup beklemenin yeridir.”10/4

“Bu evcek inanılmayan bir hadise idi.”10/6

Kiracının eve telefon edip evde bulunanlardan birinin dükkâna gelmesini istemesi evcek inanılmayan bir hadisedir. Çünkü biricik vasfı gizlenmek aransa dahi güç ve geç ortaya çıkan bu adamın şimdi de kendisinin evdekileri dükkâna çağırması hayret verici bir durumdur.

“İhsan'ın bu kiracı ile münasebeti, bilinen bir şeyi beyhude tecrübe etmenin makul olamayacağı hikmetine dayanırdı.”12/1

“O, bu saadeti taş taş, seneler boyunca örmüştü.”13/2

İhsan Bey, evinde tebessümü eksik etmeyen bir aile reisidir. Çocuğunun ölümünün ve eşi Macide'nin geçirdiği rahatsızlığın ardından evde huzur ve mutluluk ortamını sabırla sağlamıştır. Bu cümlede saadet, taş taş örülen bir duvara benzetilmiştir. Böylelikle İhsan'ın sabrını ve geçen zamanın önemi vurgulanmıştır.

“Çift günlerin daha sakin geçeceğini ona söylemişlerdi.”13/2

“Bu işte büyük bir talihsizlik olduğu muhakkaktı.”15/2

“Madde kızının hastaneye gelmesini bir kere olsun istememişti.”16/2

“İhsan'ın annesi kızın ısrarlarına ve ağlamasına iki gün karşı gelmişti.”16/2

“Dünya gömlek değiştireceği zaman hadiseler sakınılmaz olur.”16/8

Albert Sorel'e ait bu cümle ile harbin patlamak üzere olduğu anlatılmak istenmiştir.

“Evin karşısındaki camiin kapısında bir çocuk, gözleri alçak duvardan sarkan incir dallarında, elindeki sicim parçasıyla oynuyordu.”18/1

“Mümtaz'a verilen adreslerin çoğu yanlıştı.”18/3

“İlk uğradığı evde Fatma ismindeki hastabakıcı hiç oturmamıştı.”18/3

“Yedişehitler'e kadar geldiğini gördü.”20/1

“Devam etmesi lâzım gelen, işte bu türküdür.”20/2

“Değişmeyecek olan, hayata şekil veren, ona bizim damgamızı basan şeylerdir.”20/2

Mümtaz yolda tesadüf ettiği çocukların söylediği bir türküyü duyar. Bu türkülerin, kültürümüze ait olan şeylerin değişmemesi gerektiğini düşünür.

“Eve geldiği zaman Macide'yi uyuyor buldu.”21/5

“Macide ise kadın şefkatine ve güzelliğin terbiyesine en muhtaç olduğu zamanda onun hayatına girmişti.”21/9

“Adamcağız da o gece karısıyla çocuğunu götürmek için vasıta bulmuştu.”22/2

“Sonra yere serilen bir örtü üzerinde yemeğe oturmuşlardı.”22/2

“Hizmetçi birisinin kapıda beyi beklediğini haber vermişti.”22/2

“Kendisinden yürümesi isteniliyordu.”23/1

“Bunlar cevapsız kalan suallerdi.”23/2

“Bu o zamana kadar tatmadığı bir duyguydu.”26/1

“Fakat genç kız ne ona, ne de atını arabanın yanından ayırmayan jandarmaya, ne de hiç kimseye tek kelime söylemiyordu.”27/1

“Fakat onları o yaşta bilmemesi onlardan lezzet almaması demek değildi.”28/4

“S.. 'de hayatlarının bir tarafını yakan humma burada da vardı.”29/1

Hayatlarının bir tarafını yakan humma savaş ve onun getirdikleridir.

“Evlerinin karşısındaki otel her gün yeni baştan dolup boşalıyordu.”29/1

“Bulduğum yerde yeis ve hüznün olamaz.”29/3

“Mümtaz geldiğinin daha ikinci günü bir yığın arkadaş bulmuştu.”30/1

“O her şeyi besleyen hayat suyu bizden çekilmiştir.”31/4

“Gördüğü şeyi annesine anlatmak istiyordu.”33/2

“Orada, büyük ölüm ağacının altında babasıyla beraber yatması daha iyi ve daha güzeldi.”35/1

“İlk okumaları bu kütüphanenin tesadüfıyla olmuştu.”37/1

“Roman, hikâye, manasını bir türlü kavrayamadığı şiir kitapları bu senenin asıl arkadaşlarıydı.”37/1

“İnsanın sevdiği bir ev olunca kendisine mahsus bir hayatı da olur.”37/2

“Bir şairin en büyük keşfi, kendi muharririni, iç âlemine doğru kendisini götürececek olanları bulmaktır.”39/1

“Bazı geceler uykusunda bağırdığını arkadaşları söylüyorlardı.”40/1

“Daha Beyazıt'ta bir askeri kıtanın geçişi yüzünden tramvay durmuştu.”40/2

“Burada hayatın, taklidi güç olan, tenimize yapışmadan ve içimize yerleşmeden yanaşmayan iki ucu birleşirdi.”41/1

“Belki iklimini değiştirmiş zamansız hayattı.”41/1

“O, insanda yıpranmamış, sağlam, her türlü tecrübeden uzak, yalnız hayata dayanmak için kuvvet veren bir memba gibi durmalıydı.”41/2

Burada Mümtaz'ın içindeki Tanrı düşüncesi ile gündelik işlerini karıştırmak istemediğini görüyoruz.

“Bunlar sonu cemiyete dayanan realiteler olsa bile, bizi kendimizi inkâra değil, şartları değiştirmeye götürmelidir.”42/2

“Kısa ve ıstıraplı ömrüne, budalalığına ve hodbinliğine rağmen, bu sakat ve eksik doğmuş Tanrı bu emniyeti kendisi için tek ibadet bilirdi.”43/4

- “Bir yığın eski ve bildiği şeylerdi bunlar.”44/2
- “Mümtaz bu halitanın yüz senelik bir didinme, durmadan bir gömlek değiştirme içinde olduğunu biliyordu.”46/1
- “Tanıdığı dükkâncılardan biri kendisine dostça bir işaret etti.”46/3
- “Zaten seni tanımalarını istiyorum.”180/5
- “Sonra yeniden o gün gördükleri şeylere döndüler.”180/8
- “Netice olarak insanı çıplak bırakmaktan başka bir şeye yaramadı.”182/11
- “Yakınlarımız, sevdiklerimiz için ölümü kolay kolay kabul edemeyiz.”183/8
- “Hepsi, arkalarından tam bir istihlal, refaha yakın bir hayat, çalışma hızının, yalnız onun getirebileceği bir ahlâk ister.”183/9
- “Benim, şartların değişmesi dediğim de budur.”183/9
- “Bütün bunların gülünç olduğunu kendisi de biliyordu.”264/2
- “O erime ve kaynaşma ancak tahammülü güç hararetlerde olabilirdi.”265/1
- “Bunu yapamadığı takdirde şiirinin hayatla birleşmeyeceğini biliyordu.”265/1
- “Sade bu sual aşklarının cennetini, yapmacık bir cennet haline getiriyordu.”265/1
- “Bunu çok sevdiği romancı, La Mineur kuvarteti için söylemişti.”266/2
- “Fakat Mümtaz bu kuvarteti kitabı okumadan çok daha evvel dinlemişti.”266/2
- “Ötekiler, beraberce karşı koymaya karar verdikleri güçlüklerdi.”291/3
- “Mümtaz'la beraber, hiç olmazsa bir müddet için bir arada görünmemeye karar vermişlerdi.”292/1
- “Hemen her gün şuradan buradan, Nuran'ın dün akşam veya evvelki akşam bulunduğu davetin, eğlencenin, balonun hikâyesi kendisine geliyordu.”292/1
- “Ne kadar zalim olursa olsun bir düşüncenin dehlizinde yolunu şaşırmanın hasretini duydu.”367/1
- “Hakikaten bu sabah saatinde yaşamak güzel şeydi.”368/1
- “Bu uçurumun başında bulunan hakikatlerdendi.”368/1

C-KARMAŞIK CÜMLE

“Çeşitli birleşik cümlelerin bir araya gelmesinden hâsıl olan cümlelere karmaşık cümle denir.”⁵⁴

Huzur romanında girişik-birleşik cümlelerden sonra en çok karmaşık cümlelere yer verilmiştir. Bu gruptaki cümleleri dış dünyadaki dikkatlerin ayrıntılarına göre, şahısların olaylar ve durumlar karşısında takındıkları tavırlara göre, vakayı durumu izah eden cümlelere göre ayırdık.

Şimdi bu grupları ve onun örneklerini sırasıyla gösterelim:

1-Bir Tasvir, Bir Benzetme Etrafında Teşekkül Eden Karmaşık Cümleler

“İhmal edildiğini, küçük düşürüldüğünü veya haksızlığa uğradığını sandığı yahut da çocuk dünyasını, o her şeyin iyi ve dost olmasını istediği âlemi, sade mercan dalları ve sedef çiçeklerle süslü, üst üste canlı âlemi etrafa kapattığı zamanların ağlayışıydı bu.”^{14/4}

Cümlesinde İhsan’ın kızı Sabiha’nın ağlayışı tasvir edilmiştir. “çocuk dünyası” söz öbeği, açıklayıcı ara sözleriyle beraber kullanılmıştır. Sabiha’nın çocuk dünyası mercan dallarla ve sedef çiçeklerle süslüdür. Bunlar yazarın üslubuna has örnekler teşkil etmektedir.

“İki katlı fakat o küçük spor otomobilleri gibi, neredeyse mukavvadan zannedilecek fakir bir evin penceresinden bir tango sesi geliyor, yol ortasında toza bulanmış kız çocukları oyun oynuyorlardı.”^{20/1}

“ Fenerin ışığı ikide bir rüzgârla kısıyor, sönecek gibi oluyor, ihtiyar bostancı ceketinin eteğini kaldırmış, lambanın sönmemesine dikkat ediyordu.”^{23/1}

“Sonra arabada, başını her arkaya çevirişinde onu biraz daha solgun, erimiş yüzü, hapsedilmiş gözyaşlarıyla âdeta bir yara haline gelmiş, her şeyden biraz daha uzak görürdü.”^{24/1}

“İç içe girmiş dinlenen bu hayvanlardan biri silkinince hepsi birden harekete geçiyor, küçük çan sesleri, nöbetçilerin bağırışları, küçük bir rüzgârın ve sessizliğin kim bilir nerelerden, hangi uzak dağların eteğinden, ıssız vadilerden, insansız kalmış

⁵⁴ Kaya Bilgegil, Dilbilgisi,Dergah Yay.,İst., s. 97

köylerden toplayıp odalarını aydınlatan isli lambanın etrafına getirip yığıdığı bozkır gecesini, onun sessizliğini, gurbet duygusunu bozuyordu.” 24/2

“Sonra açık pencereden bir rüzgâr kabarıyor, çarşaplardan yapılmış perdeler şişiyor, etrafındaki gürültülere daha uzak yerlerden gelen gürültü karışıyordu.”24/2

“Yeni gelenler, demin, odalara çay getiren hancı çırağının uzattığı testiden su içtiler, hancının verdiği ekmekleri aldılar, kıl torbaları arpa ile doldurdular.”25/1

“Mümtaz yukarıya annesinin yanına çıktığı zaman, demin gelen kadının on sekiz, yirmi yaşlarında bir kız olduğunu, annesinin yanına olduğu gibi boylu boyunca uzanmış, gözleri açık, yüzü âdetâ kaskatı, hıçkırdığım gördü.”25/4

“Bey Dağları'nın üstünde güneş sanki kendi ölümünün ayinini ve kendi yaldızdan ve koyu lacivert gölgelerden lahdini hazırlıyormuş gibi, bu dağların kıvrımlarına altın ve gümüş zırhlar geçirir, sonra alçalan ve arkaya devrilen kavis, bir altın yelpaze gibi açılır, büyük ışık parçaları şuraya, buraya ateşten yarasalar gibi uçar, kayaların üstüne asılırdı”30/2

Mümtaz'ın Akdeniz'de en büyük zevklerinden biri de güneşi ve onun hareketlerini izlemektir. Güneşe ait bu tasvirlerde güneş, ölümlü bir varlığa benzetilmiştir. Güneş koyu lacivert gölgelerden kendi mezarını hazırlar. Buradan güneşin batmaya hazırlandığını anlıyoruz. Güneşin dağlara vurduğu gölgesi altın ve gümüş zırhlara benzetilmiştir. Etrafa dağılan ışık parçaları ateşten yarasalara benzetilmiştir. Benzetmelerle ve parlak imajlarla dolu tipik Tanpınar cümlesi...

“Tatil günlerinde bu küçük kadın Mümtaz'ı mektepten alıyor, saatlerce aç karnına onunla mağaza önlerinde durarak, gelen geçene bakarak Beyoğlu'nda geziyorlar, öteberi alıyorlar sonra iki mektep kaçağı gibi geç kalmış olmaktan korka korka eve dönüyorlardı.”37/3

“Havada mavi bir mendil tutan bir hokkabaz eli gibi yine şaşırtıcı, tutulmaz hareketleriyle uçuyorlar, fakat keyifleri yerinde ve iştahlı zamanlarında olduğu gibi hep birden o lodos dalgası hızıyla yükselmiyorlar, boşlukta kendi üstlerinde bir hava hortumu gibi dönüp, sonra yine boşlukta birdenbire görünmeyen bir yalı duvarına, bir rıhtıma rastlamış gibi hızları kırılıp yere inmiyorlardı.”43/2

“Sahaflariçi tenhaydı; daha kapıda eski Mısırçarşısı'ndan sıçramış bir damla gibi küçük bir dükkân, eski zengin Şark'ın, kökü kim bilir nereye dayanan, hangi ölmüş medeniyetlere çıkan bir yığın geleneğin küçük ve sefil bir hulâsası, tozlu kava-

nozlarda, uzun tahta kutularda, üstü açık mukavvalar içinde asırlarca faydasına inanılmış, kaybolan hayat ve sıhhat ahenklerinin biricik çaresi gibi bakılmış ot ve köklerini, peşinden o kadar hırsla koşulan, okyanuslar aşılın baharlarını teşhir ediyordu.”45/2

“Küçükçekmece'de âdeta su üstünde duran ve bu yüzden insana ister istemez Çinlilerin kayık evlerini hatırlatan büyük lokantada yedikleri yemeği, köprünün başındaki avcı kahvesinin dereye bakan bahçesinde geçirdikleri saati, bu bahçeye inen tahta merdiveni hatırladı.”46/7

“Birden birkaç ses beraberce yükseliyor, güneşte vücutlarının yukarı kısmı çıplak insanlar birkaç kafi ve keskin hareket yapıyorlar, sonra iki sandalın arasında ağ, yavaş yavaş bir bereket arması gibi, ıslak ve kenarlarına takılmış balıkların küçük gümüşten akisleriyle sudan çıkıyor ve o zaman asıl büyük yağın güneşe bir ayna tutulmuş gibi birden parlıyordu.”47/1

“Köprünün kenarında kahvenin saçağında, manasını anlamadıkları hızlı konuşmalar oluyor, bazen bir kırlangıç küçük kanat çırpınışlarıyla, tıpkı yüzen bir insanın kendisini sadece olduğu sulara tutmaya çalışan haliyle boşlukta tutunduğu noktadan hudutsuz maviliğe kendisini bırakıyor, dikine bir hamle ile yüksekliklere fırlıyor, sonra gözlerinin artık takip edemeyeceği noktadan aşağıya doğru süzülüyor ve bu süzülüş tam sonuna kadar böyle gidecek vehmini uyandırdığı zaman, birdenbire ufkileşiyor, kendi üzerinde münhaniler, helezonlar çiziyor, bilinmez bir hendese davasını ispat eder gibi bir yağın kesik ve iç içe hareketler birbirini takip ediyor ve nihayetinde bu kendi ördüğü ağdan bir kanat darbesiyle kurtuluyor, telâşlı ve sevinçli yuvasına kavuşuyordu.”47/1

“Burası küçük camili, bodur minareli ve kireç sıvalı duvarları o kadar İstanbul semtlerinin kendisi olan küçük mescitli köylerin, bazen bir manzarayı uçtan uca zapt eden geniş mezarlıkların, su akmayan lüleleri bile insana serinlik duygusu veren ayna taşlan kırık çeşmelerin, büyük yalıların, avlusunda şimdi keçi otlayan ahşap tekkelerin, çiraklarının haykırışı İstanbul ramazanlarının uhreviliğine yaşayan dünyadan bir selam gibi karışın iskele kahvelerinin, eski davullu, zurnalı, yarı milli bayram kılıklı pehlivan güreşlerinin hatırasıyla dolu meydanların, büyük çınarların, kapalı akşamların, fecir kızlarının ellerindeki meşalelerle maddesiz aynalarda bir sedef rüyası içinde yüzdükleri sabahların, grip, içli aksi sadaların diyarıydı.”110/2

“Tepeden gelen ve saçları bir altın filizi gibi tutuşturan ışığın altında, koyu nefli zeminle, elbisesinin siyahı ve boynu örten pembe tül arasından bir gül topluluğu ile fişkırın bu sarışın rüya, çehrenin tatlı sükûneti, gözlerin kapalı çizgisi, çenenin küçük bir toplulukta birden bitişi, dudakların tatlı, âdetâ besleyici tebessümü gibi bir yığın benzerlikle genç adam için, sevgilisinin bazı saatlerine sanatın en sadık aynalarından birini tutuyordu.”170/3

“Yorgun göz veya vücutla dört beş metre murabbainâ sığdırılmış, tahtaları morarmış, kiremitleri kırık, cüssesi yana doğru yatmış evler birbirini tamamlıyorlardı; ikisi de içinde doğdukları şehri tanımasa, bir senaryo için hazırlanmış sanabilirdi.”180/9

“O büyük şakırtılarla her şeyi dövüyor, tramvayların üstünden, polis kulübelelerinin tahtasından, evlerin çatı ve kiremitlerinden sanki büyük orglar, klavsenler imişler gibi sesler çıkarıyor; ara sıra bir şimşek parlıyor, bu koyu, sıvaşık çamur birden, fakat başka türlü aydınlanıyor, sonra tekrar ince ipliklerin ağı iniyordu.”216/1

“Birkaç günlük yağmur, vapurun önünden geçtiği yalılarla, denizle, bir gün evveline kadar süren yaz eğlencelerinin, o parlak, tembel ve sedef uğultulu saatlerin arasında aşılmaz bir perde germiştir.”223/4

“Ayının başladığı Mesnevi'nin ilk iki beytinde Ferahfeza makamının bütün hususiyetlerini, aynı sarayın birbirinin aynı iki murassa cephesi gibi verdikten sonra, çok çeşitli, uzun bir seyahati andıran kavislerle bu makamı birkaç defa tekrarlıyor, sonra birdenbire hep aynı mimari motiflerini kullanmak şartıyla elde edilen ayrı ayrı terkiplere benzeyen bir yapıda onu yavaş yavaş kendi benzerlerinde kaybetmiş görünüyordu.”254/4

“Sokağın başındaki evde, her uzak mahremiyeti bizim için böyle gecelerde o kadar tatlı ve hülyalı yapan bir lamba yandı ve bir pencere, birdenbire hayat hastalığına tutulmuş gibi, gömüldüğü saf ve derin sükût içinden, önündeki ağacın yarı ıslak profiliyle beraber Mümtaz'ın önüne kadar, bu büyük ve muhteşem sükûtta henüz kesilmiş kanlı bir parça gibi, fırladı.”286/5

Sessiz ve karanlık bir gecede bir evin ışığının yanması ve onun Mümtaz'ın muhayyilesindeki görüntüsü tasvir edilmiştir. Aydınlanan pencere “hayat hastalığına” tutulmuştur. Demek ki karanlık, yazara ölümü hatırlatıyor.

2-Harici Aleme Ait Bir Hadise ve Durum Etrafında Ferdin Hayal ve

Tasavvurlarını İfade Eden Karmaşık Cümleler

“İhsan da Mümtaz da bu dükkânı, kirası ve kiracısıyla, hattâ biraz müştemilâtından sayılan Arife Hanım'la beraber, ihtiyar kadının biricik eğlencesi, lüksü, boş saatlerini dolduran tek mühim meselesi addederler, onunla avunduğu için hoş görürlerdi.”13/1

“Etraf sapsarıydı ve arabalarının gürültüsünden, arabanın içinde ağlayan üç yaşındaki kızın sesinden başka hiçbir ses yoktu, kendisi arabacının yanındaydı, arkasında dün akşam sabaha kadar onu kucaklayan, bilmediği bir iştihayı onun kapalı vücudunda yakan genç kız ve onun tam karşısında da ne olduğunu, hattâ ne olacağını bilmediği annesi vardı.”27/2

“Deppoyun önünde dünyanın en sulhperver hayvanlarına, iri develere güreş yaptırıyor, tabiatın bu ölçüsüz ve sakin mahlûklarını insan aklına uymuş görmekle herkes mesut oluyordu.”29/4

“Çünkü gündüzleri, sadece yosunlu, rüzgârın, yağmurun sünger gibi delik deşik ettiği taş parçaları olan kayalar, bu saatte birdenbire canlanırlar, birdenbire, kudretleri ve cüsseleri insanın çok üstünde, talih gibi susan ve yalnız varlıklarının içimizdeki aksiyile konuşan bir yağın hayal varlık, Mümtaz'ın etrafını alırdı.”30/2

“Bu her şeyin ayrı şekilde dirildiği, seslerin kabartma kazandığı, derinleşen, dost yüzünü, sıcaklığını kaybeden göklerin altında insanoğlunun namütenahiye doğru küçüldüğü, tabiatın bize her taraftan, "Ne diye ayrıldın, sefil ıstırapların oyuncağı oldun, gel, bana dön, ter kibine karış, her şeyi unutur, eşyanın rahat ve mesut uykusunu uyursun" dediği saatti.”30/2

“Bazen de daha ilerilere, denize çok yukarıdan bakan kayalıklara kadar gider, orada yosun bakışlı uçurumun kenarında, durulmuş suyun yeşil ve somaki bir ayna gibi akşamın son ganimetlerine açılışını, bir anne rahmi gibi bu ışık parçalarını alışı ve yavaş yavaş onların üstüne kapanışını, örtülüsünü seyredirdi.”31/1

“Ta yerin altından, ilerleyen ve gerileyen dalgaların sağır gürültüsü, küçük piyanolar, aşk fısıltıları, kanat çırpışları, şırıltılar, hulâsa bilinmeyen varlıkların, yalnız günün bu saati için yaşayan, akşamla gecenin arasındaki geçidi doldurduktan sonra kim bilir hangi sedef kabuğunda, balık pulunda, kaya çukurunda, ay ve yıldız aksinde uyuyan binlerce varlığın sesleriyle kenarları pul pul, akisleri renkli büyük

davetler onu çağırırdı.”31/1

Yukarıdaki cümlelerde Akdeniz’e ait vasıflar tamamen sübjektiftir. Bu cümleler yazarın dıştan yola çıkarak kendisindeki çağrışımlarını içeren, hiçbir somut gerçekliği olmayan tasvirlerdir.

“Ona öyle gelirdi ki, bütün bu kayalar, o, yanı başlarından geçerken dirilecekler, neredeyse bir el uzanacak, bir tarafından onu yakalayacak yahut biri sırtındaki harmaniyi başının üstüne atacaktı.”31/3

“Mümtaz, bu ikinci türkü ile küçücük ömrünün henüz manasını dahi kavramadığı kederleri içinden çıkar, birdenbire çok ışıklı, taptaze fakat bununla beraber yine hasret ve ıstırap dolu başka bir dünyaya girerdi.”34/2

“Aydınlık evlerin tahta duvarlarında, kiremitler üstünde, bembeyaz şosede ve yol ağızlarından ikide bir karşılarna çıkan deniz parçalarında, eski camiin sarı boyalı duvarında, mezarlığın küçük ve tozlu ağaçlarında, sivri taşlarında, dönüşte bir aylık arkadaşlarını oynar gördüğü yıkık kale bedenlerinde, her tarafta billûr sazlarını kurmuş, o acayip, sâri, her şeyi yenen hayat şarkısını söylüyordu...”35/1

Bu cümledeki vasıflar güneşe ve tabiata ait vasıflardır. Güneş ve onun getirdiği yaşama heyecanı her tarafa yayılmıştır. Tabiata şarkı söyleme izafe edilerek tabiat kişileştirilmiştir.

“Bu ağacın kökü, orada, ufukta ince bir Herat cildinin tezhibleri arasında kıpkırmızı kavsi, bu altın oyunlarını gittikçe daha derin şekilde aydınlatan, her an eritip yeniden kendi fantezisine göre döken güneşteydi.”111/4

“O yaz ikindisinde böcek sesleri, tek tuk kanat şakırtısı ve avare çocuk yaygaraları arasında, ne yapacağım bilmez gibi güzelliğine kapanan manzara, küçük meyilli tümsekler, iki yandan denize doğru kayan bahçeler, bostanlar, eski köşkler, ağaç kümeleri ve onların tozlu yeşilini çok koyu bir neftide sıralayan serviler ve hepsinin üstünde, geniş sonsuz gökyüzüyle birdenbire uykusundan silkinmiş, Nuran'ın sesinden, Tab'î Mustafa Efendi'nin hüznünü kabullenmiş, onunla genç adamın tenine yapışmıştı.”161/1

“Ara sıra tıpkı caddedeki insanları ite kaka geçen hususi otomobiller, lüks arabalar gibi, bu yıkık, bir tarafı çarpılmış, pencereleri süsleyen sardunyaya varıncaya kadar sefaletin kemirdiği evlerin yanı başında beyaz ve tahini boyalı eski bir konak yavrusu, mazideki zenginliğin, hayatın çiçeği lüksün, hâlâ şaşırtıcı bir artığı gibi

görünüyordu.”180/10

“Onların yanı başlarında mimarisi meçhul, herhangi hayat standardına girmesi imkânsız, upuzun veya tıknaz, biri öbürünü hiç tutmayan, semtin havasına sırtını çevirmiş, duvarları çivit boyalı kireçle örtülmüş yirmi sene evvelki kârgir evlere te-sadüf ediyorlardı.”181/1

Mümtaz ve Nuran İstanbul sokaklarında gezerken yaşadığımız medeniyet krizinin izlerini görür. Eski medeniyetimizin mimarisi ile yaşadığımız zamanın belli bir kalıba girmeyen mimarisi yan yanadır.

“İşte bu sefaletin, kirin, bakımsızlığın içinde, tıpkı yolları dolduran, üstü başı perişan, sakat, yorgun, iyi tıraş olmamış ve saçlarını düzeltmeye vakit bulmadan sokağa fırlamış kadın ve erkeklerin arasında, kıyafetinin perişanlığını bakışlarıyla, endamıyla, şahsiyetinin kudretiyle yenen ve çehreden başka bir şeye dikkat imkânını insanda bırakmayan kadınlar gibi birdenbire umulmadık yerde yaldızlı taşı kırık bir geçmiş zaman çeşmesi parlıyor, biraz ötede kubbesi yıkılmış bir türbe düzgün ve va-kur cephesiyle kendisini gösteriyor, daha sonra içinde bir yığın çocuk cıvıltısı ile beyaz mermer sütunları yere devrilmiş, damında incir ağacı veya servi bitmiş bir medrese meydana çıkıyor, nasılsa ayakta kalmış bir cami geniş avlusuyla, sükûnetiyle sizi dünya nimetlerinin ötesine davet ediyordu.”181/2

Mümtaz ve Nuran sefalet içindeki sokaklardan geçerken ümitlerinin iflasına eski zaman mimarileri yetişir. Yaldızlı taşı kırık bir geçmiş zaman çeşmesi; kubbesi yıkılmış bir türbe; beyaz mermer sütunları yere devrilmiş, damında incir ağacı veya servi bitmiş bir medrese yapıldığı günkü şekillerini korumasalar da bu bir yığın zevksizlik arasında kahramanlarımızın önünde yıldız gibi parlar.

“O kadar ki, musiki bittikten sonra tekrar Tevfik Bey ve Emin Dede, yine aynı makamın etrafında dolaşan besteleri ve semaileri okurken Mümtaz evvelden tanıdığı bu eserleri, şimdi aynı ümitsizlik hissi içinde dinledi.”264/1

3-Bir Hali veya Bir Görünüşü Dikkatlere Sunduktan Sonra Onu Farklı

Yönleriyle İzah Eden Karmaşık Cümleler

“Daha genç adam dükkâna girer girmez siyah gözlüğünü, bir kudret tılsımı, büyümlü bir silah gibi gözlerine takar, bu cam perde arkasında âdeta görünmez olur, oradan piyasanın durgunluğunu, hayatın ağırlığını, devlet memuriyetinde belli bir gelirle çalışanların saadetini anlatır, memurluğu bırakıp da elkâ-sibü habibullah hadîsine uyduğu için -evet sırf bunun için, Peygamberin bu sözüne, bildiği halde riayetsizlik etmemek için ticarete başlamıştı- kendisine kızar, dövünür, nihayet:

— Beyefendi vaziyeti biliyorsunuz, şimdilik kabil değil; hanımefendiye arz-ı tazimat ederim.”11/2

“Eve dönüp de ihtiyar kadına aldığı cevapları söyleyince, onun ilk andaki hiddetinin -boynu kopasınca herif... bunak...-yavaş ve perde perde merhamete -zavallı, biçare, adamcağız hasta zaten- doğru gidişi; sonunda:

— Belki de hakikaten kazanmıyordur, diye yengesinin üzümlüşleri, sonra yeniden bir hal çaresi aramaları, "Elde koca konaktan orası kaldı, yoksa çoktan satar, kurtulurdum" diye bir türlü vaktinde ele geçmeyen bu kiranın hayatında nasıl bir üzümlü kaynağı olduğunu gösteren cümleler, bu işin herkes için en eğlenceli safhası olurdu.”12/2

Burada Mümtaz'ın yengesine ait çeşitli haller göz önüne getirilmiştir. Bir türlü para alınamayan kiracıya önce “boynu kopasınca, bunak” daha sonra merhamete gelerek “zavallı, biçare hasta adamcağız” sözleri kullanır.

“Fakat uykuya dalar dalmaz, bacakları ve kollarıyla Mümtaz'ı kavıyor, sanki annesinin koynundan zorla çekiyor, yüzü bütün bir saç ve nefes kalabalığıyla yüzüne geçiyor, yahut onu göğsünün tam ortasına çekip bastırıyordu.”25/4

“Mümtaz Akdeniz'in ne olduğunu, nasıl bir hayat rahatlığıyla insanı kavradığını, güneşin, berrak havanın, ufkun çizgisine kadar uzanan ve her dalgayı, her kıvrımı kendi kenarıyla göze nakşeden sarahatin, insanı nasıl terbiye ettiğini, ruhumuza nasıl dolduğunu, hulâsa üzümle zeytini, mistik ilhamla vazih düşünceleri, en çetin ihtirasla ferdi huzur endişesini el ele yürüten tabiatın mahiyetini sonra kitaplardan öğrendi.”28/4

“Yanı başında tahta kepenkli, peykeli, eskimiş seccadeli dükkânlarda, aynı zengin ve uzaktan bakınca büyümlü ananenin hikmetleri, ebediyete kadar türlü tasnif

fikrine yabancı bir istif içinde, raflarda, rahle, sandalye üstlerinde, dükkânın döşemesi üzerinde üst üste, sanki gömülmeye hazırlanıyorlarmış yahut gömülü buldukları yerden seyrediliyorlarmış gibi bekliyorlardı.”45/3

“Garibi bu ki, kendi hislerine karşı beslediği bu şüphe, kendi kendisini bu göz altında bulunduruş ne Nuran'a karşı olan sevgisini azaltmış, ne de bu sevgi yüzünden zaman zaman çektiği ıstırapların hakiki olmasını men etmişti.”265/1

“Mümtaz'ın bu geceden hatırladığı son hayal Nuran'ın bu gül tufanı içinden ve onların üst üste akislerini taşıyan, yorgun, süzölmüş, birkaç türlü düşüncede parça parça, fakat sakın tebessümünde birleşen yüzüydü.”291/1

“Şimdi ikisi de İstanbul tarafında oldukları, kış ortasında çıkılacak bir yokuş, bizim vapur tarifelerimizle o kadar güç bir seyahat haline gelen bir yakadan öbürüne geçme külfeti olmadığı için daha kolay buluşabiliyorlardı.”291/6

“İşin daha fenası, Mümtaz için çocuğunu feda etti, ithamını üzerinden kaldırmak arzusuyla Nuran bu eğlencelerde olduğundan çok başka görünmeye çalışıyor, hakikaten eğlenmeye, gülmeye, ufak iltifatları kabul etmeye kendisini mecbur sanıyordu.”292/1

Nuran, etraftaki dedikodulardan kurtulmak için, kızı Fatma'yı Mümtaz'a feda etti gibi söylentileri üzerinden atmak için bir müddet Mümtaz'la görüşmeme kararı alırlar. Bu yüzden çeşitli eğlencelere, toplantılara, balolara katılır.

4-Aynı İnsanla İlgili Farklı Davranışları İfade Eden Karmaşık Cümleler

“Doktor çağırarak, eczaneye reçete götürüp ilaç getirmek, komşunun evinden telefon etmek gibi şeyler bir tarafa bırakılırsa, bu haftayı hemen hemen ya hastanın başı ucunda yahut da kendi odasında, kitap okuyarak, düşünerek, yeğenlerini avutmaya çalışarak geçirmişti.”9/1

Mümtaz İhsan'ın hastalığından beri doğru dürüst sokağa çıkmaz. Hastanın ihtiyaçlarını görür yahut evde zaman geçirir.

“İhsan iki gün kadar ateşten, halsizlikten, arka ağrılarında şikâyet etmiş, sonra birdenbire zatürree fevkalâdelik halim ilan etmiş, evin içinde korkudan, telâştan, üzüntüden bir türlü ağızlarından düşmeyen ve bakışlardan eksilmeyen temennilerden

saltanatını, o yıkım psikolojisini kurmuştu.”9/1

Burada İhsan’ın hastalığının perde perde ortaya çıkışını görüyoruz. Hasta önce ateşlenmiş, halsizlik başlamış, sonra evdekiler bu vaziyetten korkmaya başlamışlar daha sonra da hastalık tam kıvamını almıştır.

Hastalık seci sanatıyla anlatılmıştır. “-den” ekinin sekiz kelimedede kullanılması cümleye ahenk katmıştır.

“İnşallah on beş gün sonra uğrarlarsa hem teşerrüf etmiş oluruz, hem de bir parça şey takdim ederim, diye işi müpheme bağlar, fakat genç adam kapıdan çıkarken yaptığı vaadin büyüklüğünden ürkmüş gibi sesi titreyerek; "On beş günde de kabil olur mu, bilmem ki..." diyerek tekrar söze başlar ve "Mümkünse hiç gelmesin, hiçbiriniz gelmeyin, ne diye geleceksiniz sanki! Bu çürük binada, bu acayip kafeste oturduğum yetmiyormuş gibi bir de size para mı vereceğim" diyemediği için, "Daha iyisi aybaşına doğru, hattâ gelecek ayın ortasında teşrif buyursunlar. ..." ricasıyla, bu mülakatı gerilere, çok uzak zamana atmaya çalışırdı.”11/3

Bu uzun cümlede İhsan Bey adasının biricik eğlencesi olan kiracı meselesi ve kiracıya ait haller anlatılmaktadır. Önce bir parça bir şey takdim edeyim diyen adamın perde perde bu vaadi uzak zamanlara attığını görüyoruz. Kiracıya ait gözlemler yazar tarafından başarılı bir şekilde çizilmiştir. Kiracıya ait iç konuşmalar cümle içine serpiştirilerek kiracının ruh hali verilmiştir.

“Bu sefer, bu aranmaktan, yoklanmaktan hoşlanmayan adam üst üste haber gönderiyor, hal hatır soruyor, hanımefendinin, olmazsa beylerden birinin behemehal gelmelerini, kendisini görmelerini istiyor, dükkânın arkasında eski konağın müştemilâtından olan bakımsız kısımla üstündeki iki oda için konuşacağını, kontratın geciktiğini söylüyordu.”11/4

Yazar burada anlatıma ahenk katmak amacıyla seci sanatına başvurmuştur. Aynı zaman ekini (-yor) üst üste kullanmış.

“Zaman zaman küçük nöbetler oluyor, evin içinde gene eskisi gibi masal söyleyerek, sesine küçük bir kız tatlılığını sindirerek konuşuyor yahut da büyük kızının, o hiç bahsetmediği çocuğunun dönüşünü saatlerce pencerede veya oturduğu yerde bekliyordu.”15/1

“İşte bu bekleyişlerden birindeydi ki, gözü arabacının elinde tuttuğu meşin kırbacın ucundaki mavi boncuklarda, hiçbir şey düşünmeden beklerken o zamana

kadar duyduğu acıların çok üstünde, çok değişik, her ayrılığı atlamaya hazır, aralarındaki her mesafeyi küçük gören bir acıyla, babasını hatırladı.”27/2

“Mümtaz bu karanlık aynada henüz başlangıçta olan ömrünün dost hayallerini, babasının altında yattığı ağacı, olduğu gibi bıraktığı mesut çocuk saatlerini, han odasında bakir tenine çok derin bir aşı gibi yapışan köylü kızını, büyük siyah gözlerini her an bu uğultulu davete koşmaya hazır bir ürperme ile arar, sonra onun sadece boşluğun aynası olduğunu görünce yerinden kalkar, kâbuslu bir rüyadan çıkar gibi kayaların dev gölgeleri arasından, her adımda sendeleyerek, solmaya çalışırdı.”31/2

“Karanlık ayna” ile anlatılmak istenen “su”dur. Mümtaz suya bakarak geçmişini hatırlar. Suyun içinde eski mesut günlerini ve ilk deneyimini arar. Daha sonra bunların hayal olduğunu anlayınca oturduğu yerden kalkar ve oradan uzaklaşır. Cümle içinde nesnelere art arda sıralanmış, cümlenin tabii yapısının bozulmamasına dikkat edilmiştir.

“Ölmeden evvel oğlundan su istemiş, sonra ona bir şeyler söylemeye çalışmış, fakat bir türlü muvaffak olamamış, sonra yüzü birdenbire sapsarı kesilmiş, gözleri kaymış, dudakları bir iki defa titredikten sonra kaskatı kesilmişti.”34/5

“Güvercinlere yem serperken, bir taraftan avucunun içini âdetâ sıvayan ince tozun, uzviyetinin bir tarafında bir pencere kapanmış gibi kendisini sinirlendirmesine dikkat ediyor, bir taraftan da bunları düşünüyordu”42/3

“Otuz beş sene astımlı, huysuz, bir saati öbürüne uymaz bir kocanın kahrını çekmiş, üst üste, nasıl, hangi sebeplerle yaptığını bilmediği borçlarını ödemiş, kocasını düşündükçe huy ve ahlâklarına bir türlü güvenemediği dört çocuğunu büyütüp yetiştirmiş, hepsini teker teker evlendirip yer yurt sahibi etmiş, şimdi ömrünü misafir ağırlamakla geçiriyordu.”98/7

Burada Sabih’in teyzesine ait çeşitli haller göz önündedir. Roman dört ana kahraman üzerine kurulduğu için diğer kahramanlara ait açıklamalar ve tasvirler oldukça kısadır.

“Gençliğinde Paris'te Jores'in peşinden bir zamanlar nasıl ayrılmadığını, sonra Balkan Harbi içinde İstanbul'a dönüşünde birdenbire nasıl değiştiğini, nasıl kendi hayatımızın kaynakları etrafında dolaştığını, onları şahsi bir tecrübe gibi yaşamaktan nasıl bıkmadığını söyledi.”180/2

Cümlede İhsan'ın halleri anlatılmaktadır. Birçok eleştirmene göre Huzur

romanındaki İhsan; Yahya Kemal'dir. O da tıpkı İhsan gibi Paris'te bir müddet kalmış yurda döndüğünde bize ait olan şeylerle ilgilenmiştir.

“Şimdi onları bu küçük cami avlusunda Nuran'a tekrarlarken, İhsan'ın ilhamlı yüzünü, hiddetli konuşmasını, buluşlarını, ellerinin ağır jestlerini, birdenbire konuşmanın ateşi içinde parlayan latifeyi, gergin hicvi uzak şeylermiş gibi hatırlıyordu.”184/1

“Macide onlar konuşurken bir köşede, elinde yün işi, dudaklarında tebessümün balı, onları dinler, latifelere güler, hiddetlerden ürkerdi.”184/1

“ Onun dışında bütün zihni hayatı, bir uykuya kaymak üzere olan insanın o iki had arasında sallanışıyla çalışıyordu; kâinata ânında intibak eden ve objesini bir anda yakaladıktan sonra derhal bırakan acayip bir mekanizma olmuştu.”368/1

5-Bir Mukayese Fikri Etrafında Vücut Bulan Karmaşık Cümleler

“Bir de mesele mesele yazmak vardı; bu toplu bir şekilde, İhsan'ın istediği gibi umumi tablolarla gösterilemeyecekti.”38/2

“Öyle ki, musikinin etraflarında kurduğu o çok hayali akşam, bir eleğimsağmada yaşıyormuş hissini veren renk perdelerinden dünya-, neyin sesi kesilip de bittiği zaman, herkes için olduğu gibi yavaş yavaş dağılacığı yerde, Mümtaz'ın içine, bu tesadüfle -kudret ve mahiyeti değişmiş ve artmış olarak- bir kat daha yerleşti.”264/1

“Beyoğlu'na taşınmakla Nuran, eski mektep arkadaşlarının, oldukça kalabalık bir aile muhitinin, Yaşar'ın bitmez tükenmez dostlarının, Fahir'in hısım ve akrabasının ve nihayet Adile'nin ve ahbablarının arasına düşmüş oluyordu.”292/1

6-Kahramanların Herhangi Bir Durum, Görünüş Karşısında Hissettiklerini

İfade Eden Karmaşık Cümleler

“O felâketi, olduğundan hemen iki dakika sonra, daha vücut kan içinde ve sıcakken görmüş, çocuğunu kolları arasında içeriye taşımış, son ümitlerin iflasına şahit olmuştu.”16/1

“Bunlar manasını anlamadan, içini ümitsizlikle, hınçla dolduran, o zamana kadar farkına varmadan yaşadığı hayatı, küçük, nazlı, iyilikle dolu hayatı birdenbire kendisi için çok katı, çok zalim ve anlaşılmaz yapan kelimeler, cümlelerdi.”24/2

“Zaten etraftaki sessizlik o kadar tam, o kadar sert, fakat çok ince bir madde gibi bütün hayatlarını örtmüştü ki, en ufak ses, en küçük gürültü, kırılan bir camdan içeriye düşen bir madde gibi büyük bir şangırıyla, bir yıkılış, bir devriliş hissiyle onlara geliyordu.”24/3

“Mümtaz sık sık bir kucaklayıştan veya iniltilerden uyandıkça, bu yabancı ve bilinmedik iştilerle dolu vücudu bu kadar kendisiyle iç içe görmekten şaşırıyor, bütün vücuduyla, bir akşam evvel ilk tecrübesini yaptığı ölümden başka türlü ölmeye hazır bu vücut, yaklaştığı her şeyi âdeta nefesinde yumuşak bir maden gibi eriten bu nefes, bu acayip ve gergin yüz onu korkutuyor, hâlâ yanmakta devam eden gaz lambasının ışığında gözlerinin kendinde olmayan pırıltısını görmemek için gözlerini yumuyordu.” 25/4

“Onun için bir türlü bu kucaklayıştan kendisini kurtaramıyor, ılık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insanın hem boğulmaktan korkan, hem de uykunun uyuşukluğundan kendisini bir türlü kurtaramayan o garip ve ikizli haliyle onlara kendisini terk ediveriyordu.”26/1

“O zamana kadar muayyen duyumların ötesine geçmeyen vücudu, sanki yepyeni bir dünyaya açılmıştı; bir nevi sarhoşluk içinde vücudunun hiç bilmediği ve tanımadığı noktalarına, sade lezzet anları taşınıp duruyordu.”26/1

“Bu, garip, dün akşamın sıcaklığından mahrum, fakat onların hatırasıyla dolu bir temastı ve genç adam farkında olmadan onların kendisine doğru gelmesini arzu ediyor, bu bekleyiş içinde omuzu âdeta katılaşıyordu.”27/2

“Birdenbire babasını olduğu gibi karşısında gördü ve bu hayal ona bir daha onu görmeyeceğini, sonuna kadar onun varlığından uzak kalacağını, bir insanı bir daha görmemenin, sesini bir daha işitmemenin, bir daha hayatına girmemenin keskin ve

yenilmez acısıyla ona hatırlattı.”27/3

“Mümtaz ağabeyinin karısını ilk görüşte beğenmiş, İhsan'ın âdeta alay ederek, "Nasıl buldun?" diye yaptığı işarete farkında olmadan, "Çok mesudum" diye cevap vermişti.”37/1

“Ve bir gün farkına varmadan İhsan'ın âdeta küçük bir yol arkadaşı olduğunu, birçok şeyleri kendisine anlattığını, kendisiyle münakaşa ettiğini, ona ufak tefek yardımlar ettiğini görünce şaşırmişti.”38/1

“Kasabadan kasabaya, aşiretten aşirete, devirden devire değişen eski zaman elbiseleri, nerede dokunduğunu söyleseler bile unutacağı, fakat motiflerini ve renklerini günlerce hatırlayacağı eski halı ve kilimler, Bizans ikonlarından eski yazı levhalarına kadar bir yığın sanat eseri, işlemler, süsler, hülâsa yığın yığın sanat eşyası, hangi geçmiş zaman güzelinin boynunu, kollarını süslediği bilinmeyen bir iki nesle ait mücevherler, bu rutubetli ve yarı karanlık dünyada hüviyetlerine eklenen uzak zaman ve bilinmez cazibesıyla onu saatlerce tutabilirdi.”41/1

“Böyle olması bir bakıma rahattı; çünkü üç şeyi düşünmek, hiçbir şeyi düşünmemektir.”45/1

“Kitapçının artık kendisiyle alâkadar olmayacağını biliyordu; nitekim gözlüklerini takmış, bir rahle üzerinde açık duran yazmasına dönmüştü.”46/6

“Bütün iyi, güzel, sade şeyler, bu yumuşak ten örgüsü, kendisinde gizli bir yığın şeyi ilk yaratılışın sırlarından çağırır bu derin nefesler ve kendi uzviyeti, bütün varlığında ona doğru bilinmez karanlıklardan kopup gelen, şimdi şefkat, şimdi okşama, şimdi ölümün başka çeşidi bir baygınlık ve sonra tekrar dirilmenin, tekrar güneşin dünyasına dönmenin haz ve sevinci olan şeyler, hülâsa bir güneşin mihrabında kendi kendisine ibadete benzeyen bu ürpermeler, bu tükenişler acaba nerelerde, hangi derinliklerde hazırlanmıştı!”136/2

“Fakat bu gece, açık pencereden gelen yaldızlı karanlığın üzerinde, entarinin geniş dekoltesi içinde, çıplak kolların güneş humması ve deniz hamamından çıkar çıkmaz alelacele iki yana bölünmüş saçlarıyla genç kadın, bin sekiz yüz doksan senelerinden beri o kadar şair ve ressamın peşinden koştuğu ve Renoir'ın birçok deneyişten sonra birdenbire yakaladığı o mahrem saatlerin kadını, perdeleri inik odada her akşamki ışığın peteğinden sızan balı değildi.”170/4

“Kendi kendisini aşka veriş şekli, hazza sakin bir limanda bekleyen gemi gibi

hazırlanışı, yüzünün mahmur İstanbul sabahlarını hatırlatan örtülüşleri, yaşanan zamanın ötesinden gelir gibi tebessümler, hepsi ayrı ayrı lezzetlerdi ki tattıkça hayran oluyor, bir insandaki bu sonsuzluğa, zamanın birdenbire değişen, âdeta birbiri peşinden gelen ebediyetler gibi ağırlaşan ritmine şaşıyordu.”136/3

Cümlesinde Mümtaz ile Nuran’ın beraber oldukları gece anlatılmaktadır. Mümtaz Nuran’ın gelmeyeceğinden korksa da genç kadın “Ne dik yokuş yarabbim” diye diye yokuşları tırmanır gelir. Nuran’ın tatlı sükûneti kendini aşka ve hazza verişi Mümtaz’ı çıldırtır. Nuran sakinliği ile limanda bekleyen gemiye benzetilmiştir. Tanpınar’da esas kadınlar, medeniyeti hatırlatan varlıklara benzetilir hep. Burada da genç kadının yüzü mahmur İstanbul sabahlarına benzetilmiştir.

“Fakat Nuran’ın gözleri bazen de ona dünyanın en zengin taçlarını giydirir, feleğin hiç kimseye basmasını nasip etmediği ikbal keçelerini ayaklarının altına döşerdi.”158/3

“Bazen Galatasaray’da sınıfta, talebeyi mahud el işaretiyle, selam mı, takdis mi, hiç kimse bilmezdi, oturtuktan sonra çantasını açmaya uğraşırken Mümtaz, çantanın meşin kundağından Macide’nin başını çıkarabileceğini düşünürdü.”184/5

“Herkes bunu karısının ölümünden duyduğu kedere yorarak, onun kadar eğlence düşkününü bir adamda bu vefalı bağlanışa şaşıyorlar, bir kısmı, "Muhakkak vicdan azabı çekiyor" diye tefsir ediyorlar, bir kısmı da bu on senelik münzevi hayatın getirdiği haklı şüphe altında onun içten içe övündüğü, o kadar lezzetle hatırladığı mazisini büsbütün silmeye hazırlanıyorlar, "Kim bilir, belki de adamcağızın günahını aldılar, beyhude yere iftira ettiler. Hiç karısına bu kadar bağlı olan adam o anlatılan kepezelikleri yapar mı?" diye düşünüyorlardı.”192/1

Bu uzun karmaşık cümlede anlatılanlar Nuran’ın dayısı Tevfik Bey ile ilgilidir. Aslında Tevfik Bey’in gece âlemlerinden el etek çekmesinin sebebi kendisini ikinci, üçüncü sıralarda görmek istemeyişindedir. Etrafındakiler ise karısına karşı vicdan azabı çektiğini düşünür. Ancak işin aslı başka türdür. Cümlenin içine alıntılar serpiştirilerek fikirler mukayese edilmiştir.

“Ve tıpkı Sabâ’dan, Nevâ’dan, Rast’tan, Çârgâh’tan, Acem’den gelen nağmelerin, asıl Ferahfezâ’da karar kılmaları ile o mahzun, hatıra yüklü, bütün ömürlerinin manasını taşımaya, onların yerini almaya hazır cümlesini meydana getirmeleri gibi, Suad’ın ümitsizliği de bütün bu hayalleri benimsemiş -onları kendi zalim tecrübesiyle

Mümtaz'ın içine mal etmişti.”263/2

“Ve bütün musikinin devamı boyunca muhayyilesi hangi merhalelerden geçerse geçsin, daima Nuran'ın etrafında dolaştığı için Suad'dan kendisine geçen bu ümitsizlik duygusu onda Nuran'ın düşüncesiyle birleşmiş oldu.”264/1

Cümlelerinde üslupta değişiklik sağlamak için “ve” bağlacı ile başlanmıştır. Bir önceki cümlede musiki makamları sıralanmıştır. Zaten romanda sık sık musiki ile ilgili bir terim yer almaktadır.

“Genç kadının arkasında Mahur Beste'nin çok yüklü irsiyeti bulunmasa, kendisinden evvelki aşk ve evlenme tecrübesinin verdiği üstünlükle hayatına girmiş olmasa, Mümtaz o kadar kendisine bağlanmayacaktı.”265/1

“Nuran, "Niçin beni anlamıyor?" diye şikâyet ederken, Mümtaz, "Bu kadar basit bir işi ne diye böyle içinden çıkılmaz bir hale sokuyor?" derken ikisi de birbirini anlamamakta ısrar ediyorlardı.”291/3

“İlk ziyaret gününde, "Evet, bu zavallı çocuğu kurtarmalı... yoksa mahvolacak!" diye anlaştıktan sonra genç kadını Mümtaz'dan uzaklaştırmak için her türlü tedbiri beraberce, sadece birbirlerinin düşüncelerini kabul etmekle almışlardı.”292/3

“Fakat ne bu acele ve sağa sola çarpa çarpa yürüyüş, ne ikide bir hiç tanımadığı cinsten mahlûklar gibi karşılaştığı insanlar, görmeden baktığı mağaza vitrinleri, içinde gittikçe artan rahatsızlığı, o gürültülü hiddeti ve kendisini yapıyalnız ve biçare bulma hissini biraz daha derinleştirmekten, her an daha çoğaltmaktan, daha tahammül edilmez şekilde kesik ve öldürücü olmaktan men etmiyordu.”298/3

“Bir gülüşün yumuşaklığıyla insana geliyordu ve Mümtaz bir akasya yaprağına, bir küçük hayvan yüzüne, bir insan eline bu saatte bıkmadan ebediyet boyunca bakabileceğini sanıyordu.”368/1

7-Herhangi Bir Hadise veya Durum Karşısında Kahramanların Takınmış

Oldukları Tavırları İfade Eden Cümleler

“Zaten İhsan Bey Adası'nda herkesin yaptığı hoş görünür, her fantezi, her merak, kahkaha ile değilse bile tebessümle karşılanırdı.”13/2

“Üç gecedir ki o da doğru dürüst uyumamış, babasının odasında, çıkmanın geniş sedirinde uyku taklidi yaparak onlarla beraber hastayı beklemişti.”14/1

Bu haller İhsan'ın kızı Sabiha'ya ait hallerdir. Evde masallar uydurup, şarkılar söyleyip gezen küçük Sabiha babasının hastalığıyla beraber durgunlaşmış, yüzü solmuştur. Evdeki büyüklerinin hallerini anlar üzüntülere ortak olur.

“Hattâ hususi bir irade ile bu nişanın geri alındığı bile olurdu; fazla şımarıklığı yüzünden kendisini azarlayan, bununla da kalmayıp annesine şikâyet eden aşçı kadına, iş olup bittikten ve Sabiha epeyce ağladıktan sonra, kendisine hediye ettiği kurdelayı lütfen çıkarmasını rica etmişti.”15/1

Bu cümlede Sabiha'nın aşçı kadına takındığı tavrı görüyoruz.

“Bir ayağı sakat, çiçekbozuğu, gözlerinin içi gülen bir adam birdenbire onu yakalamış, "Emmi oğlu böyle sevilmez..." diye havaya kaldırmış, "böyle asık suratlı olma, her şeyi unut..." diye öğüt vermiş, hatta karşılık beklemeden onunla arkadaş olmuştu.”36/2

Mümtaz anne ve babasını kaybedince İstanbul'a amcasının oğlunun yanına gönderilir. İhsan ona bir baba şefkatiyle sarılır. Halka ait bir tabirle –Emmi oğlu- onu kucaklayıp Mümtaz'a sıcaklığını gösterir.

“Hattâ Mümtaz, daha başka bir şeyi, bu tarzda düşünmek ve duymak itiyadını, ta çocukluğundan beri hazin tesadüfleri ona her sevdiği şeyi kendisinden çok uzakta, erişilmez bir âlemde düşünmek itiyadını vermişti; nasıl aşkı keskin günah ve ölüm fikriyle beraber, yani bir nevi telafisi kabil olmayan'ın mükâfat ve azabı olarak tanıdığı, bu uzaklık düşüncesi de onda o yıllarda kök salmış bir düşünce idi.”264/2

“Kaldı ki, Mümtaz çocukluğunun bu miraslarını, çok zihni, şartlarına göre az çok marazi ve şiirin terbiyesine erken açılmış bir ergenlik çağında ve bütün gençliği boyunca ta Nuran'ı tanıdığı aylara kadar, kendi isteğiyle derinleştirmişti.”264/2

“Onun için gürültülü neşesine, riyazi denebilecek bir tahlil kabiliyetine, geniş hayat iştihasına rağmen Mümtaz, o zamana kadar ömrün ve gençliğinin kendisine üst üste açtığı sofraları reddetmekle kalmamış, hayatının acı taraflarını ancak yaşanacak

iklim gibi kabul etmişti.”265/1

“Nuran'ın hayata ve duygularımıza karşı güvensizliği ve onun yüzünden her şeyi olduğu gibi kabul ediş tarzı, günlerin getirdiği ile mesut oluşu, hulâsa sadece kabul etmekle kalışı, ona yarı tanrılaşmış bir çehre yapmıştı.”265/1

“Bütün bu işlere soğukkanlılıkla ve sevdiği kadına itimatla bakacağı yerde ondan şüpheleniyor, onu kendisini unutmakla itham ediyor, üst üste yazdığı mektuplarda şikâyetlerde bulunuyordu.”291/2

8-Bir Vakayı, Bir Durumu Anlatan, İzah Eden Karmaşık Cümleler

“Yengesi dün akşam, "Mümtaz, git şu adamı görüver..." diye kendisine tembih ettiği zaman, İhsan annesinin arkasından, "Beyhude yorulma, ne diyeceğini biliyorsun, şöyle bir dolaş, gel!" diye işaret edememişti.”11/5

“Günün birinde büyük yenge mutat ziyaretini yapmaya karar verir ve merhum Selim Paşa'nın kızı refakatinde kimse olmadan sokağa çıkamayacağı için Üsküdar'daki Arife Hanım'a haber gönderilir, Arife Hanım tayin edilen günde gelir, o geldikten sonra üç dört gün üst üste, "Yarın gitsek, şu herifi görsek..." diye karar verilir, hatta komşuları ziyarette yahut Kapalıçarşı'da hızı kesilen teşebbüsler olur ve nihayet günün birinde bindiği otomobil bir yığın eşya ile dolu eve dönerdi.”12/3

“Gerek İhsan, gerek doktorlar, Macide'nin felâketi haber almaması için ellerinden geleni yapmışlar, fakat hiç kimse telâş ve ıstırabını ilk sancılar arasında kıvranan kadından saklayamamıştı.”15/2

“Nihayet genç kadın hastabakıcılardan başına geleni öğrenmiş, yattığı yerden ölünün bulunduğu yere kadar sürüne sürüne gitmiş, hazırlanmış cesedi görmüş, başında kaskatı kesilmişti.”15/2

“Zeynep, annesinin yattığı hastaneye büyükannesi ile beraber gelmiş, sonra getirmesini unuttuğu hediye hatırlamış, hiç kimseye haber vermeden hastanenin önünde babasını beklemek ve ona söylemek için dışarı çıkmış ve kim bilir neler düşünen küçük çocuk kafasının bir dalgınlık anında ölüm kendisini birdenbire kapmıştı.”15/3

“Uzun zaman, o gece birkaç kere olduğu gibi, onun kolları arasında, onun göğsü göğsünde ve saçları yüzünü örtmüş yahut alnı nefesiyle buğulu uyandı.”25/4

“Birçok modayı eskitmiş, nazariyelerin doğduğunu görmüş, sanat münakaşalarının harman yangını parlayışına katılmıştı.”39/2

“Nuran'la buluşmalarına bir saat vardı; vakit geçirmek için buraya uğramış, ihtiyar kitapçı ile konuşmuş, güzel ve temiz ciltli bir Şakayık-ı Numaniye ile zeylini satın alarak gitmişti.”46/7

“Hattâ rivayete göre, bu şarkılar ve bestelerin her biri Tevfik Bey'le bu pencereleri açan, orada sandalının tam geçeceği anda saçlarını düzelter, hulâsa elinde veya üstündeki çiçeği bu sandala veya yanı başına düşürecek kadar çolpalaşan, musiki ile kendinden geçen hanımların arasında sarıh bir parola, tek şifreli bir nevi aşk mektubu olduğu için, ertesi günü içlerinden biri behemehal ya terzisine iner yahut eski bir ahbabı, bir sütineyi veya emektarı görmek lüzumunu duyar yahut da evvelden kararlaştırmış şekilde, yalının bahçe kapılarından biri o gecelerden birinde arkasında bekleyen sadık bir hizmetçi veya halayıkla açık kalırdı.”190/1

“Dokuz senedir...” Suad, dokuz sene hastalığının artırdığı iştiha ile sağa sola saldırmış, genç ve körpe vücutlar düşünmüş, olgun kadınlar aramış, bir tünelin, bir demiryolunun çetrefil hesaplarını yapar gibi kafasında visal ihtimalleri tartmış, "Bu kadında iş yok, bunda var!" demiş; "Burada sabır lâzım, öbürü olursa, sadece arkadaşlıkla olur" demiş; beraber dans edebilmek, bir odada, bir evde yalnız kalabilmek için çareler düşünmüştü...”215/5

“ Hemen hiç kimse onun vaziyetini anlamıyor, herkes bilerek veya bilmeyerek eski yaşayışının devamını istiyor ve genç kadın hiç olmazsa evlenene kadar onu değiştirmeye cesaret edemediği için bütün bu dostlukları kabule mecbur oluyor, davetler, toplantılar birbirini kovalıyordu.”292/1

“Bu esnada, apartmanda ziller çalınır, komşu kapıların önünde konuşmalar olur, yan katta, yemek masasının hazırlıkları başlar; çatal, bıçak gürültüleri, radyo sesleri birbirine karışır; sonra merdivenlerden acele çıkış ve inişler peydahlanır; nihayet bütün apartman, sessizliğe gömülürdü.”295/2

“Saat üç buçukta, en üst kattaki Rum ailesinin sepeti aşağıdaki sebzeziye uzanır, karışık bir dille yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya bir konuşma başlar, karşı berber dükkânındaki manikürcü kadın, evlerde çalışma saati geldiği için sokağa

koşar, fakat mahalle hakkında tam bir tekmil haberi almadan sokaktan ayrılmak istemezmiş gibi, kolacı kadınla, bitmez tükenmez -onun tarafından sadece hayret, kolacının madaması tarafından yalnız sır tevdii şeklinde- konuşmasına başlar, yanı başında apartmanda piyano dersinin akisleri Mümtaz'ın yalnızlığına her perdeden do'ların, mi'lerin kapalı işaretlerini atardı.”295/3

Bu uzun karmaşık cümle Mümtaz'ın Nuran'ı beklediği saatleri anlatır. Evinde yalnız kalarak genç kadını bekleyen adam için bu saatler işkenceye dönüşür. Bu sıkıntı çoğu zaman Nuran'ın gelişi ile son bulur. Sokağa ait manzara önce nesnel biçimde aktarılırken daha sonra yazar anlatıma duygularını katmıştır.

D- SIRALI CÜMLE

Yapıca ve/veya anlamca birbirine bağılı; ancak yalnız kullanıldıklarında kendi içinde anlam bütünlüğü bulunan tümcelerden oluşan birleşik tümce türüdür.

Öğelerinden en az biri veya yüklemlere gelen ekleri ortak olan sıralı tümcelere "bağımlı sıralı tümce" adı verilir. Aralarında yalnızca anlam ilgisi bulunan sıralı tümcelere ise "bağımsız sıralı tümce" denir.

Huzur romanında tespit ettiğimiz sıralı cümleleri öge ortaklığına göre değil de bildirdikleri anlamlara göre ayırdık. Sıralı cümleleri hareket ifade eden, bir durum ifade eden, bir yeri veya şahsı ifade eden sıralı cümleler olmak üzere sınıflandırdık.

1-Hareket İfade Eden Sıralı Cümleler

"Bir yığın adres almış, telefonlar etmişti."10/4

İki basit cümleden oluşmuş bu sıralı cümlede Mümtaz'ın hastabakıcı bulmak için uğraştığını görüyoruz.

"İhsan vaktinde hastaneye yetişebilmek için bir türlü araba bulamamış, tramvayla gelmişti."16/2

"Akşamdan biraz sonra eve gelmiş, "Haydi!" demişti; "Biraz bir şey yiyelim, bir saate kadar yola çıkacağız."22/2

Bu sıralı cümle, bir basit cümle ile bir aktarma cümlesinden oluşmuştur. Olayların anlatıldığı bölümlerde yazarın kısa cümleler tercih ettiğini görüyoruz.

"Biraz sonra komşular gelmiş, ihtiyar bir adam onları ölünün üstünden kaldırmaya çalışmış, "Bu kadar iyiliğini gördük. Şu adamı açıkta bırakmayalım, gömelim, şehittir, elbisesiyle gömülür" demişti."22/2

"Ne kadar muzdarip olursanız olun, güneş bu ıstıرابın arasında er geç bir çatlak buluyor, oradan altın bir ejder gibi kayıyor."29/3

"Ölüleri saçlarından tutup silker, uykularından uyandırırım."29/3

Bu cümlelerde güneşe ait hareketler anlatılmaktadır. Tanpınar'a göre güneş dış hayattır, realitedir. Ona göre güneş, elinin değdiği her yeri canlandırır.

"Evin çocuklarıyla beraber çıkıp geziyorlar, portakal bahçelerine, Karaoğlan'a gidiyorlardı."30/1

“Fakat ekseriya gündüzleri Mermerli'de veya iskelede deniz kenarında vakit geçiriyorlar, akşama yakın Hastaneüstü'ne çıkıyorlardı.”30/1

“Bazen bir yarasa, tam adım attığı yerden fırlar, cinsini bilmediği bir başka kuş uzakta yavrularını çağırırdı.”32/1

“Düz şosede adımlarını yavaşlatır, "Bir daha gelmem!" diye karar verirdi.”32/1

“Her gün öğleye doğru telgrafhaneye gidiyor, annesinin çektiği telgrafın cevabı gelip gelmediğini öğreniyordu.”33/3

“ Orada İstanbul'a götürecektir eski bir memurla karısına teslim ettiler, Mümtaz talihe küskünlüğü içinde onlarla oracıkta vedalaşmaktan memnun oldu.”35/4

Girişik-birleşik cümlelerden meydana gelen bu sıralı cümlede Mümtaz'ın anne ve babasını kaybettikten sonra İstanbul'a, amcasının oğlunun yanına gönderilişi anlatılır.

“Çantasını o hazırlıyor, giyinişini o idare ediyordu.”37/3

“Öğleden sonra kiracıyı görmek için sokağa çıkmış, dönüşte Beyazıt kahvesine uğramıştı.”40/2

“Mümtaz bunu fırsat bilmiş, yolun gerisini yayan yürümek için tramvaydan inmişti.”40/2

“Hattâ çok rahatsa ve aklına eserse Bitpazarı kapısından girer, Bedesten'e kadar o dolambaç yollardan yürürdü.”41/1

“Sonra dayanamadı, yem dağıttı.”41/2

“Mümtaz bu bakışın karşısında kalbi parça parça, parasını uzattı, Sahaflar' a girdi.”44/1

“Sicimi çözdü; kitapları silerek ona uzattı.”46/6

“ Bir başkası bir soğanın içine karanfil doldurarak ateşte pişiriyor, İksir-i Hayat yapıyordu.”47/2

“1197'de mecmua sahibinin mahdumu Abdülcelâl Bey iki günlük bir rahatsızlıktan sonra, rebülâhirin on yedinci gecesi sabaha karşı vefat etmişti; bereket versin hemen birkaç ay sonra kerimesi Emine Hanım doğmuştu.”48/1

“Bu hadiseleri geniş bir sene idi; defterin sahibi sütkardeşi Emin Efendi'ye saraç dükkânı açmış, kendisi de bu kadar yıllık mazuliyetten sonra Kapanıdaki Eminliği'ne tayin edilmişti.”48/1

“Genç kız, iskelede Mümtaz'a rastlamış, beraber oturmuş, kahve

içmişlerdi.”115/3

“Duvarlarına, parmaklıklarına eller sürülüyor, dualar ediliyordu.”181/5

“Hastaları iyileştiriyor, ümidi olmayanlara ümit kapıları açıyor, dünyaları yıkılmış olanlara ölümün ötesinde ışıklar gösteriyor, sabır, feragat, tahammül öğretiyordu.”181/5

“Bir müddet durdu, sonra gülerek ilave etti.”182/3

“— İnanma Mümtaz, bir hafta akşamlara kadar o kürek çekti, yüzdü, ben de karşısında güneşte piştim.”184/5

Karısından bir an bile ayrı kalamayan İhsan gittiği her yer Macide’yi de götürür. Üç basit cümleden oluşan bu sıralı cümlede İhsan ile Macide’nin Suadiye’de dinlenmeleri anlatılır.

“Kalktılar, yavaş yavaş yürüdüler.”204/3

“Arada sırada, çok nazlı olmasını istediği muhakkak olan bir sesle yavaşça gülüyor, sonra kadehini yakalıyor, birkaç yudum içiyor, tekrar erkeğin omuzlarına yaslanıyordu.”301/3

“ Bir kadın hem elleriyle kepenkleri vuruyor, hem de ikide bir küçük delikten içeriye bakabilmek için ayaklarının üzerinde dikiliyordu.”367/3

“Sonra birdenbire yerinden fırladı, merdivene doğru yürüdü.”374/14

2-Bir Durum İfade Eden Sıralı Cümleler

“Herkes İhsan'ın hastalığının verdiği üzüntü ile uyuyor, onunla uyanıyordu. “9/2

“İhsan'ın annesinin bu küçük dükkânını tuttuğu günden beri beğenmemiş, hor görmüştü.”10/5

Bu sıralı cümlede beğenilmeyen, hor görülen kiracıdır. Cümlelerde nesne eksikliğinden kaynaklanan bir belirsizlik vardır. Ancak biz romanın akışından beğenilmeyenin, hor görülenin kiracı olduğunu anlıyoruz.

“Bu adamcağız iki haftadır üst üste haberler gönderiyor, beyefendilerden birinin veya hanımefendinin behemehal teşrif etmelerini rica ediyordu.”10/5

“— Beyefendi vaziyeti biliyorsunuz, şimdilik kabil değil; hanımefendiye arz-ı tazimat ederim.”11/3

“O bizim mal sahibimiz değil, velinimetimiz oldu”11/3

“Arife Hanım'ın ikameti evde uzadıkça, ta çocukluğundan beri tanıdığı o keskin hiddet çoğalır, büyürdü.”12/5

“Adanın sahibi bunu böyle isterdi; böyle olursa herkesin mesut olabileceğine inanırdı.”13/2

“İnsanlar bazen doğuştan mahkûm olurlar, saz parçası kendiliğinden kırılırdı.”14/1

Mümtaz burada yeğeni Ahmet için kullandığı bu tabiri, doğuşunun hazin tesadüflerini bilerek kullanmıştır. Ahmet, ablası Zeynep'in ölümüne kendisinin sebebiyet verdiğini düşünmektedir. Bu düşünce onu hassas kılmış, ona içe dönük bir mizaç hazırlamıştır.

“Bu kurdela iki seneden beri süs olmaktan çıkmış, evin içinde, ona ait bir müessesese haline gelmişti.15/1

“Her şey değişebilir, hattâ kendi irademizle değiştiririz.”20/2

“Fakat türkü, eski türkü idi; demek barut fıçısı üzerinde de hayat devam ediyordu.”20/4

“Onu da yokladıktan sonra, Amerikan Hastanesi'ndeki bir akrabasına telefon edecek, bir de o taraflarda arayacaktı.”21/1

“Bu iki ışık altında gölgeler büyüyor, küçülüyor, top sesleri arasında annesinin çılgılığı kazma seslerine karışıyordu.”23/1

“İçinde büyük bir günah işlemiş duygusu vardı; kendisini bilmediği şeylerden mücrim sanıyordu.”28/1

İki girişik-birleşik cümleden oluşmuş bu sıralı cümlede Mümtaz'ın kaldıkları handa genç kızın kucığında duydukları anlatılmaktadır. Küçük mümtaz kendini son derece sefil bulmaktadır.

“Belki de o anda sormuş olsalar, babamın ölümüne ben sebep oldum, derdi.”28/1

“Her gün şehir yeni bir havadisle çalkalanıyor, bugün yukarılarda büyük bir isyandan korku ile bahsediliyor, ertesi gün, akşamüstü unutulacak bir zaferin müjdesi sokakları, neşeyle dolduruyordu.”29/1

“Sizi iç mahzeninizden çıkarıyor, bir yığın imkânı bir masal gibi anlatıyor.”29/3

“Mümtaz bunu bilseydi, belki bu davete koşardı.”31/1

“Ses birdenbire yükselir, aydınlanırdı.”34/1

“ Bu güneş gözlerine batıyor, paylaşamadığı bu neşe onu rahatsız ediyordu.”36/1

“Hiç farkına vurdurmadan çocuğu takip etmiş, istidat ve temayüllerini öğrenmiş, onları beslemişti.”38/1

“Eski divanları okumuş, tarih zevkini almıştı.”38/1

“Daha ilk günde yakalamış, vakıa herhangi bir Olimpos'a çıkarmamış, fakat hiç olmazsa kendi kendilerine yürüyecekleri bir yolun başına getirmişti.”38/1

“"Hammer'de şunu arayiver", "Bak bakalım şaklaban Şânizâde ne diyor?", "Hoca-efendi Tâcüttevarih'ten şu meseleyi öğren" gibi siparişler birbirini takip ediyordu.”38/1

İhsan'a ait üç cümlenin sıralanarak sıralı cümleyi meydana getirdiğini görüyoruz. Kitapların adlarının yerine onları yazanların adları söylenerek mecaz-ı mürsel sanatı yapılmıştır.

“Osmanlı İmparatorluğu'na Bizans'tan devredilmiş iktisadi şartlardan başlayacak, sene sene bugüne kadar getirecekti.”38/2

“ Mümtaz esere yardım edecek, hattâ sanat, fikir kısmını kendisi hazırlayacaktı.”39/1

“Yavaş yavaş Fransızları keşfetmişti, de Regnier, Heredia, arkasından Verlaine ve Baudelaire'i ayrı ufuklar gibi buldu.”39/1

“"Mademki okuyorsun" dedi, "bari en iyisini oku..."”39/2

“ Fakat en küçük depresyonda iki başlı yılan gibi, içinde onlar uyanıyor, garip şekilde benliğini sarıyordu.”40/1

“Bu eski Şark değildi, yeni de değildi.”41/1

“Elbette ki bizden mesut memleketler ve vatandaşlar vardır; elbette ki iki asırlık hezimetlerin, çöküntülerin, henüz kendi şartlarını bulamamış bir imparatorluk artığı olmamızın bir yığın neticesini hayatımızda, hattâ etimizde duyacağız.”42/2

“İnsanoğlu böyleydi; kendisine emniyet edilmesinden hoşlanırdı.”43/4

“ Meşin ciltlerin çoğu kıvrılmış, bir kısmı da arkalarından çatlamıştı.”46/6

“Zaten köprü değişmiş, kitapçı değişmiş, kitap alma, okuma denen şey değişmişti.”108/3

“Ben ağabeyim diyorum, İhsan babam sayılır.”180/5

Basit cümlelerden oluşan sıralı cümlede Mümtaz'ın üzerindeki İhsan'ın ağırlığı

vurgulanmak için “babam” sözcüğü yükleme yaklaştırılarak vurgulu söylenmiştir.

“Nasıl olsa görürüz herhalde, onu da, Macide'yi de çok seveceğimi biliyorum.”180/7

“Sen Süleymaniye'de doğmuşsun, ben Aksaray'la Şehzade arasında küçük bir mahallede doğdum.”182/11

“Sümbül Sinan şimdi onun ruhunda konuşuyor, ona büyük sükûnetler vaad ediyor.”183/2

“O insan sesinde yaşardı, orada en toplu şekilde mevcuttu.”184/6

“Aksi takdirde kapının önünde kalır, ödünç alınmış bir dili kullanırdı.”265/1

“Bu duygu uzun zaman kalacak, şekilden şekle girecektir.”266/1

“Mademki seviliyordu, o halde sükûnetle bir tarafa çekilip beklemeliydi.”291/5

“Mümtaz ise, mademki seviyor, kendi saadeti için de bir an evvel kararını vermelidir, diye düşünüyordu”291/5

“Fatma'nın yaz sonundaki hastalığının etrafta uyandırdığı dedikodu olmasaydı bu kadar itaatli olmayacak, kendi iç hayatını inkâr etmeyecekti.”292/1

“Onun gözünde artık iyi, kötü yoktu. Mümtaz ve Mümtaz'dan başkaları vardı.”292/2

“Bir akis gibi çok kısa bir düşünce uyandırıyorlar, sonra yerlerine başkaları geliyordu.”367/1

“Bu bir imkânsızlık değil, belki bir isteksizlik.”367/2

3-Bir Yeri, Varlığı veya Şahsı Tasvir Eden Sıralı Cümleler

“O yatakta çivili idi; göğsü zorlukla inip kalkıyordu.”12/1

Bir basit cümle ve bir girişik-birleşik cümleden oluşan bu sıralı cümlede İhsan'ın hasta hali tasvir edilmektedir. Sıcak bir yaz günü yattığı yatağa yapışmıştır, adeta yatağına çivilidir. Zatürreeye yakalanmış İhsan'ın göğsü zorlukla inip kalkar.

“Vakıa adamcağız birkaç defa onu da tecrübe etmiş, mide ağrılarından filan bahse kalkmıştı.”13/1

“Sabiha, onun terliklerim giymiş, sofada küskün küskün oturuyordu.”13/3

“Durmada konuşur, gezer, masallar uydurur, şarkı söylerdi.”14/1

“Birisi çocuk ağlayışdır; zorla ve ısrarla zalim olanların ağlaması.”14/3

“O zaman yüzü çirkinleşir, sesi acayip perdeler bulur, durmadan tepinir, hülâsa hodbinliği içinde her çocuk gibi küçük bir ifrit olur.”14/3

“Fakat yüzü değişir, dudakları titrer, dolan gözleri insandan kaçardı.”14/4

“Omuzları birincisi gibi katılaşmazdı; âdeta çökerdi.”14/4

Son altı cümlede Sabiha’yı tasvir eden cümleleri görmekteyiz. Sabiha’ya ait tasvirler sadece romanın ilk sayfalarında yer almaktadır. Daha sonra sadece romanın 306. ve 309. sayfasında Sabiha’nın yıkanışına ait tasvirlerle yer verilir.

“Ağır bir humma ile günlerce yatmış, Ahmet’i bu humma içinde doğurmuştu.”15/3

“Bu ağustos sonu sabahı bütün sokaklar bir fırın ağzı gibi insanı kapıyor, çiğniyor, yutuyor, sonra kendisinden bir sonrakine geçiriyordu.”18/4

Ağustos sabahı sıcak İstanbul sokakları fırına benzetilmiştir.

“Bu düşüncenin azabı ile sokaktan sokağa giriyor, köşe başındaki bakkallarla, kahvecilerle konuşuyordu.”19/1

“... Parası, pulu yok, genç, güzel değil, kendine daha iyisini bul...”19/2

“Sabiha, annesinin ayağı ucunda kıvrılmış, bu sefer sahiden uyuyordu.”21/5

“Fakat asıl Macide'nin eve gelişi ile Mümtaz iyileşmiş, yüzünü güneşe çevirmişti”22/1

“ Kendisi bahçe kapısının bir kanadına yapışmış, büyülenmiş gibi orada ağacın dibinde çalışanlara bakıyordu.”23/1

“Mümtaz daha fazlasına dayanamadı, eli birdenbire tutunduğu kapının kanadında gevşedi ve yere yıkıldı.”23/1

“Oğlunun elinden sıkı sıkı tutmuş yürüyordu.”24/1

“O zaman içindeki acı kucağında yattığı genç vücuttan bütün uzviyetini kaplayan hazla birleşiyor, garip, çift manalı ve vücutlu bir şey oluyordu.”26/1

“Sabaha karşı tam uyandığı zaman kendisini genç kızın kollan arasında, çenesi küçük çenesine dayanmış, bütün uzviyetiyle kendisine sahip buldu, gözleri, yüzünde garip bir ısrarla açılmıştı.”26/2

“Arabacı B...’a yaklaştığım söylüyor, ikide bir fırsat bularak arabanın içine doğru başını çeviriyordu.”27/1

“Fakat bu sert kaya parçaları hayattan ebediye uzaklardı; rüzgâr eser, yağmur yağar, zerre zerre ufalırlar, dev cüsselerinde derin izler, oluklar peydahlanır, fakat

hiçbiri onlardan ilk felâketin eliyle yoğrulup kaldıkları hali gideremezdi.”32/1

“Fakat bilinmezin lezzeti gariptir, ertesi akşam yine orada, ya denizin kenarında yahut sadece yola yakın bir kayanın üstünde bulunurdu.”32/1

“Bu hazzı tek başına tadabilmek için daha gündüzden çareler arar, arkadaşlarından ayrılırdı.”32/1

“Sonra garip, âdeta toprak altından gelen bir yığın gürültü ile su boşalıyor, etraf güneşli denizin gönderdiği akislerle aydınlanıyordu.”33/1

“Sonra hastanın odasına kapanıyor, daima hareketli, daima canlı sokağın kendisine kadar çıkan gürültüsü içinde ona arkadaşlık ediyordu.”33/3

“İhsan'ın uzun sükülü yumuşadı; büyük yengenin mazi hasreti kesildi.”37/1

“Bu bir anne değildi, bir kardeş de değildi, belki koruyucu bir melekti.”37/3

Mümtaz'ın Macide için düşündüklerini görüyoruz. Macide'nin eve gelişi ile evin havası değişmiştir. Macide, Mümtaz için ne bir anne ne de bir kardeştir. O, dokunduğu her şeye kendi iyi ve güzel kılan tatlı bir mahlûktur.

“Garip bir şekilde yalnız kendimize ait olan şeylerle uğraşiyor, yalnız onları sevmeye çalışıyordu.”39/2

“ Hâlâ rüyalarında o günleri yaşıyor, sık sık onların ıstırapıyla uykusundan silkinerek, ter içinde uyanıyordu.”40/1

“Bir kısmı sıralandıkları karşı binaların duvarından yerdekilerini şüphe ile seyrediyorlardı; âdeta acıyarak.”43/3

Bu sıralı cümleyi oluşturan cümlelerden sonuncusunun yüklemi yazılmamıştır, “seyrediyorlardı” yüklemi her iki cümle için de ortak kullanılmıştır. Güvercinlere şüphe etme, acıyarak bakma izafe edilerek teşhis sanatlarıyla anlatım süslenmiştir.

“Çünkü hodbindi; çünkü içindeki konuşma bir taraflı değildi.”43/4

“Yalnız bir tanesi geçerken, belki de insanla bu kadar yakından karşılaşmanın korkusu içinde şaşırılmış, âdeta alnını sıyırmıştı.”44/1

“Üstelik içi rahat değildi, kafası ikiye, hattâ üçe bölünmüştü.”44/2

“Öbürü Nuran'ın şu dakikada bulunması ihtimali olan İstanbul'un her köşesinde onunla beraber olabilmek için parçalanıyordu; sanki her rüzgâra kendisini parça parça dağıtıyordu.”45/1

“ Ara sıra yerinden kalkıyor, etrafı acaba ne var, ne yok gibi dolaşıyor, yine acele acele eski yerine dönüyordu.”47/1

“O istediği yerde durur, bazen hiç fren kabul etmez, vitesleri kendi kendine değiştirir, bazen doludizgin yürürdü.”92/4

Bu vasıflar Sabih’in kendi karısı Adile için kullandığı vasıflardır. Sabih karısını eski bir otomobile benzetir. İsteddiği yerde durması ile vitesleri kendi kendine değiştirmesi ile Adile’nin başına buyruk oluşu anlatılmak isteniyor.

“Muazzez saçlarını güneşte salladı, gözlerim kıstı.”101/11

“Mümtaz pencereden kül rengi denize baktı, hemen hemen aynı renkte tül tül bulutların dolaştığı göğü seyretti.”105/10

“Dua etti, dişsiz ağız bir şeyler mırıldandı; iki eliyle parmaklığa asıldı ve orada bir müddet kaldı.”183/1

“Halbuki insan doğduğu günden itibaren mağluptur, şefkate muhtaçtır.”183/8

“Tevfik Bey başını gökyüzüne doğru kaldırdı; sonra bahçeyi, kızarmış ağaçları, uzaklarda morlaşan ağaç kütüklerini ve dalları, son çimenleri seyretti.”226/7

“Kapıdan oldukça neşeli bir çehre ile girmiş, fakat musikiyi ve etraftaki hareketliliği görünce canı sıkılmış gibi bir tavırla İhsan’ın yanına hiç ses çıkarmadan oturmuştu.”261/3

“Onların beşikleri hep "olamaz..." burçlarında sallanmış, ömürleri "imkânsız..."m ülkesinde geçmişti.”265/1

“Fakat oyun daha başında değişmiş, bilerek girdiği imtihanda Mümtaz mağlup olmuştu.”265/1

“Garip şeydi bu, bütün ayın boyunca bir defa olsun mistik bir ürperme duymamıştı.”266/2

“İkide bir, "Ah yarabbim..." diyor, sonra tekrar içeriye kaymak ister gibi ayaklarının ucuna basıp içeriye bakıyordu.”367/4

“Her şey güzeldi, taze ve ahenkliydi.”368/1

“Bu belirsiz ışık bir senfoniydi; işte camiin avlusunda ilk huzme bir kadın gibi soyunmuş oynuyordu.”368/1

Sabah vakti belirsiz bir ışık, senfoniye benzetilmiştir. Görme duyusu ile ilgili bir varlık olan ışığın işitme duyusu ile ilgili bir varlık olan senfoniye benzetilmesi ilgi çekicidir. Sabahın ilk huzmesi-ışık parçaları- çeşitli hareketleriyle oynayan bir kadına benzetilmiştir.

E-BAĞLI CÜMLELER

Bağlama edatlarıyla (bağlaç) birbirine bağlanmış ve aralarında anlamca ilişki bulunan sıralı tümcelere “bağlı tümce” adı verilir.⁵⁵

Huzur romanında tespit ettiğimiz bağlı cümleleri ki bağlacıyla kurulanlar ve bağlacıyla kurulanlar ve fakat bağlacıyla kurulanlar olmak üzere üçe ayırdık

1-Ki Bağlacıyla Kurulan Bağlı Cümleler

“Ki” bağlacı, cümlelere sebep, pekiştirme, abartma, izah, olumsuzluk... gibi ilgiler kurar. Huzur romanında “ki” bağlacı 788 kez geçer.

“Ona ait her şeyin bir kırmızı kurdelası vardı ki, Sabiha bunu bir hükümdarın dostlarına nişan dağıtması gibi hediye ederdi.”15/1

Burada “ki”den sonra gelen bölüm baştaki bölümün açıklayıcısı durumundadır.

“Talih bu felâketi o şekilde hazırlamıştı ki, ortada kabahatli kimse yoktu.”16/2

“ki” bağlacı bu cümleye neden-sonuç ilişkisi katmıştır. Talih bu felaketi hazırladığı için ortada kabahatli kimse yoktur.

“Çok şükür ki o günler geçti”17/7

“Bu demektir ki bir mutfakları, belki ayakyolları bile yoktu.”19/3

Şimdi de “ki” bağlacının açıklama ilgisi kurduğunu görüyoruz.

“Yalnız bir kişi, ona öyle geliyordu ki, yalnız kendisi bu ziyafetin dışındaydı.”35/2

“Mümtaz'ın kafasında acayip bir sahne vardı ki, her okuduğu ve dinlediği oraya nakledilirdi.”39/1

“Biliyordu ki, şartlar değişince insanlar da değişir, Tanrıların yüzü solardı.”42/3

Cümlenin nesnelere “ki” bağlacından sonra sıralanmıştır.

“O da biliyordu ki, bütün bu gördüğü, önünde durduğu şeylerde ne şaşılacak, ne de öyle korkulacak bir taraf vardı.”56/1

“ Küçük ve çoğu, asıl fon ve rengini Mümtaz'ın ruhundaki arızalardan alan hadiselerin çizgi çizgi yaptığı, âdeta etine yapıştırdığı bir yığın Nuran daha vardı ki,

⁵⁵ Süer Eker, Çağdaş Türk Dili, Ankara, 2003, s. 385

hepsi mahpus olduğu derinliklerden kurtulup suyun yüzüne çıkmaya, oradan Mümtaz'ın hayatını idare etmeye fırsat arıyorlardı.”58/1

“ O neşe bir sırça kadehti ki, kırılmıştı.”60/1

Burada bağlaçtan önce neşe, sırça bir kadehe benzetilmiştir.”ki bağlacı bu cümleye olumsuzluk ilgisi kurmuştur. “ki” bağlacı yerine olumsuzluk anlamı katan “ama, fakat” bağlaçları da kullanılabilir.

“Zaman olur ki, bütün hayatı sadece kaçışlardan ibaret kalırdı.”60/4

“O kadar her gün olduğu gibiydi ki, bu son cümle olmasaydı, Mümtaz, üst üste gönderdiği haberleri bir başkası tarafından uydurulmuş bir şaka zannedecekti.”63/2

“Kapının önünde kalmıyoruz ki, evin içine giriyoruz, ona sahip oluyoruz, benimsiyoruz, benimdir diyoruz, istiyoruz, memnun oluyoruz. Gidenin arkasından ağlıyor, gitme! diye eteklerine yapışıyoruz.”65/1

Bağlaçtan sonra gelen kısım, önce gelen unsurun açıklaması olmuştur.

“Bir ay vardı ki evinde yatmamıştı.”67/1

“Şurası var ki İclâl, genç kızlık denen mevsimi, tabii yaşayanlardandı.”70/1

“ Ama, gülüşün o kadar güzel ki; kızacağım yerde hoşlanıyorum.”79/7.

“ Şurası muhakkak ki, Adile Hanım'ın birleştirici tarafı kadar yangın söndürücü tarafı da vardı.”81/7

“Zannederim ki Suad'ın dediği budur.”88/1

“— Unutma ki, onların ikisi de Avrupa'yı devam ettiriyorlar...”88/13

“Bir de bakıyorsun ki, o sağır ve duygusuz tabiat kuvvetlerine benzemiş...”90/13

“O kadar zayıfım ki, her alçaklığı yapabilirim...”96/4

“Fakat nefesine karşı o kadar itimatsız, itiyatlarına o kadar bağlı, Emma'nın onu içine soktuğu hayat o kadar değişikti ki, bir türlü karar veremiyordu.”97/1

“Fakat Nuran'la o kadar meşguldü ki, bize söz sırası kalmadı.”101/4

“ O da biliyordu ki, sevmek, mesut olmak, sevmeden evvel tanışmak, sevdikten sonra unutmak, hattâ düşman olmak olağan şeylerdi.”108/4

“Gelişi o kadar ani oldu ki, kendi kendime kalmaya ihtiyacım var.”109/1

“Biliyordu ki, ölesiye mahzun olacaktı. Halbuki onu mahzun etmek istemiyordu.”109/4

“Bilir misiniz ki, bu yaşta hesap vermeye mecburum.”113/9

“Şurası muhakkak ki, bir insanın hayatı bazen bir sanat eseri kadar güzel olabiliyor.”120/3

“Bu o kadar ani olmuştu ki, ikisi de hayret içindeydiler.”123/6

“Birdenbire yirmi yedi yaşına açılan bir kapı ki bu gece eşiğinde yatıyordu.”127/2

“Ondan ötesi çok parlak, âdeta renklerin kaynaştığı bir uçurumdu ki, orada Nuran'la beraber kayboluyorlardı.128/3

“Sonra bu ev o kadar تنها ve kendilerinin idi ki, bütün aynalar Nuran'ın çıplaklığıyla Mümtaz gibi çıldırmışlardı.”137/1

“Bereket versin ki, Adile Hanım oradaydı.”141/1

“Ona öyle geldi ki, Sümbül Sinan hâlâ bu çınarın altında oturmaktadır.”181/4

“Kaldı ki, bunlar milli hayatın kökleridir.”182/11

“Bırak ki her yerde, en zengin ve müreffeh cemaatlerde bile, hayat bir yığın artıklarla, yarı yolda kalmışlarla doludur.”182/11

“Fakat her taraftan o kadar çok şey uzanıyordu ki, hangisini yükleneceğini bilmiyordu.”212/1

“Fakat yağmurun altında her şey öyle sefildi, içinde o cinsten üzüntüler kıvranıyordu ki, nereye gitse ölesiye sıkılacaktı.”216/2

“Garip bir uyku ki, yağmurla tangonun müşterek sağanaklarını bozmak şöyle dursun ancak çok uzak ve imkânsız şeylerin hasretinden sonra gelen bir kayıtsızlık dalgası gibi üzerlerinden geçiyordu.”218/1

“Denebilir ki, demin her şeyi iğrenç bir pelte haline getiren, kâinatı yutmaya hazır dönüş, Suad'ın çehresi veya adı etrafında her şeyin baş döndürücü bir süratle o sığara doğru gidişi bile yavaşlamıştı.”218/1

“— Sen de biliyorsun ki, bir şey olmaz.”219/5

“Mağlûbiyeti kabul ediş tarzı da gösteriyordu ki karşısındaki kadın da aynı cinstendi.”220/1

“Bu o kadar garip olmuştu ki, bir zamanlar, "Belki de hiç ölmem!" diye düşünmüştü.”227/5

“Fakat ne gariptir ki, daha başından Mümtaz bir yığın güçlük içindeydi.”235/5

“Nuran'ın yenileşen düşüncesi o kadar kuvvetliydi ki, bir an boğulacağını zannetti.”302/3

Burada da “ki” bağlacının cümleye abartma ilgisi kurduğunu görüyoruz.

“Onun içindir ki, hiçbir yerde iktidar, velev ki kendi getirmiş olsun, fikrin peşinden gitmez.”307/2

“Onun içindir ki, kim olursa olsun, aksiyonda büyük adam yalnız bir andır.”307/2

İhsan’a ait olan bu cümlelerde “ki” bağlacının açıklama ilgisi kurduğunu görüyoruz.

“İktidar, fikri ne yapsın ki, o hadiseler karşısında elini, kolunu bağlamaktan başka bir şeye yaramaz.”307/3

“Garip şeydir ki, eve girdiğinden beri Mümtaz kendi mazilerinden ziyade Suad’ı düşünüyordu.”312/1

“Bu karlı ve buzlu hava Emirgân’daki siyah köpeğe tahammülü güç ve sıkıcı gelmiş olacak ki, her zaman o kadar istiğna gösterdiği Mümtaz’ın davetini bu sefer büyük bir memnuniyetle kabul ederek içeri girdi.”312/3

“Gariptir ki bu kül rengi perde onlarda, hafızanın o garip oyunuyla geçen yazı daha çok hatırlatıyordu.”314/1

“Bütün bunlar o kadar çabuk olmuştu ki, kendilerini getiren taksiyi hâlâ kapının önünde buldular.”315/5

“— Yardım et ki, kalkayım oğul...”320/10

“Fakat kim diyor ki tek bir muharebe ile kalacak...”326/1

“Biz zannediyoruz ki, o, güneş doğar gibi birden gelir.”336/5

“Sen de biliyorsun ki, kalbini kendimden azıcık uzakta duyduğum zaman benim için her şey bitiyor.”358/1

“Eminim ki o dakikada benden hiçbir iyi hatıra kendisinde yoktu.”358/1

“Çünkü bu öyle bir noktadır ki, orada yalnız kendimiz varız.”359/3

“Korkunç bir kapı açılıyor; bir set çöküyor ki, arkasında yalnız sayısız felâketler vardır.”360/1

“Hayatla ölümün arasındaki dehlizde o kadar ilerlemişti ki, geriye dönmesi güçtü.”365/6

“Hem o cins keşiflerdendi ki insana ancak en son dakikada, zihnin her şeyle alâkasını kesip kendi kendisi olduğu, en saf şekilde işlediği anda gelebilirdi.”368/1

Görüldüğü üzere Tanpınar genellikle esas yüklemelerden sonra “ki” bağlacını

kullanarak bağlaçtan sonra gelen kısma çeşitli anlamlar yüklemiştir.

2-Ve Bağlacıyla Kurulan Bağlı Cümleler

Huzur romanında “ve” bağlacı çok sık kullanılmıştır. Bu bağlaç bazen cümleleri bazen sözcükleri bazen de söz öbeklerini birbirine bağlamıştır. Ve bağlacı romanda toplam 2491 kez geçer.

“Ondan sonra kadın altında taksi, dükkân dükkân dolaşır, herkese munasip hediyeler arar ve aldığı parayı son kuruşa kadar sarf ettikten sonra eve dönerdi.”13/1

“Bu sessiz olur ve çok defa yarı yolda kalırdı.”14/4

“Mümtaz, Macide'nin yorulmaması için elbette bir çare bulurdu ve gözü genç adamın yüzünde daldı.”17/15

“Eyüp'te bir camii daha vardı ve türbesi oradaydı.”18/2

“Ondan evvel annesi, annesinin annesi de aynı türküyü söylemişler ve aynı oyunu oynamışlardı.”20/1

“Nuran, onunla dargındı ve gördüğü gazete manşetleri gergin vaziyetten bahsediyorlardı.”20/3

“Onun eline geçene kadar Mümtaz, her şeye küskün, etrafa kapalı, gökten yalnız felâket bekleyen bir mahluktu ve bunda da haklıydı.”22/1

“Ve” bağlacı burada sebep ilgisi kurmuştur.

“Ve koskoca adam bir eli karnının üstünde, âdeta sürünerek, yukarıya kadar çıkmış ve orada, sofada yere yıkılmıştı.”22/2

“Hanın merdiveni dışarıdandı ve odaların pencereleri sonbaharda öteberi kurutulan yere açılıyordu.”24/2

“Mümtaz bu gözleri görmemek için gözlerini tekrar kapadı ve korka korka annesine doğru döndü.”26/2

Cümlede hareketin devamlılığını göstermek için bağlaç kullanılmıştır.

“Gece kızıdan âdeta korkuyor ve bu korku zaman zaman omuzunu omuzuna dayadıkça çok insafsız bir şey oluyordu.”27/1

“Koşa koşu atların önünden karşı tarafa geçti ve oradan Mümtaz'a son defa baktı.”28/2

“Fakat Mümtaz'a bakarken gözlerinin içi güldü ve çehresi yumuşadı.”28/2

“Bundan iki gün sonra bir akşamüstü Mümtaz'la annesi A.. 'ya geldiler ve uzak bir akrabanın evine indiler.”28/3

“Mümtaz bu sesi ta belkemiklerine varıncaya kadar duyar ve manasını pek anlamadığı bu davete koşmamak için küçücük varlığı katılaştır, kendi üstüne kapanırdı.”30/2

“Fakat bu dehlizin sonunda birdenbire ortalık, güneşe arasından bakılan taze yaprak yeşili bir aydınlıkla aydınlanmış ve bu aydınlık içinde asıl mağaraya atlamışlardı.”32/2

“Mümtaz acele acele arkadaşlarından ayrıldı ve koştu.”33/2

“Fakat kadın o kadar harap haldeydi ki, hiçbir şey söylemedi ve bir daha da annesini yalnız bırakmadı.”33/2

“Bir yük olduğunu sanıyor ve talihine kızıyordu.”35/3

“Etrafında bir hayat vardı ve o, bu hayatın bir parçasıydı.”37/2

“Antalya'daki kayalık ile N...'deki evleri, okuduğu romanların bütün hadiseleri bu iki dekorda geçer ve oradan kendi hayatına nakledilirdi.”39/1

“Belki de bir meşk defteriydi ve daha ziyade sonradan okuma yazma öğrenen yaşlı bir adama ait olacaktı.”48/1

“Buna mukabil türbe mimarisizdi ve içinde, dört asır hayata yattığı yerden tesir etmiş bir ölü vardı.”181/5

“Sanki genç kadın çok uzaklardan kendisini imdadına çağırıyordu ve Mümtaz bir türlü ona gidemiyordu.”264/1

“Bir güvercin sürüsü yere doğru süzüldü ve birdenbire tekrar yükseldi.”367/2

“Acaba neden korktular?” diye düşündü ve سوالini sorar sormaz yine unuttu.”367/2

3-Fakat Bağlacıyla Kurulan Bağlı Cümleler

Tanpınar'ın cümleleri genellikle yüklemli sonda olan kurallı cümlelerdir. Bağlı cümlelerde “ve” ile “ki” kadar “fakat” bağlacı da kullanılmıştır.”Fakat” bağlacı romanda 882 kez geçmiştir. Şimdi bu bağlacın cümleleri bağladığı yerlere ait

örneklerden birkaçını görelim:

“Doktor onda geleceğini söylemişti; fakat onu beklemeye mecbur değildi.”9/3

“ Gerek İhsan, gerek doktorlar, Macide'nin felâketi haber almaması için ellerinden geleni yapmışlar, fakat hiç kimse telâş ve ıstırabını ilk sancılar arasında kıvranan kadından saklayamamıştı.”15/1

“Olduğu yerde kulağına birtakım sesler geliyor, fakat etrafındakilerden büsbütün başka şeyler görüyordu.”23/1

“Gariptir ki uyku başlar başlamaz hep bir gece evvel bayıldığı zamanki rüyayı, babasını, büyük kesme billur petrol lambasıyla görüyor, fakat hayal kendisini ilk defa doğuran acıyla beraber geldiği için onu çok defa şiddetle uyandırıyor.”26/1

“Mümtaz onu görmek ihtiyacıyla çıldırıyor, fakat buna cesaret edemediği için başını çevirip annesini bile aramıyordu.”27/1

“Hulâsa hayat dar, fakat tabiat geniş ve munisti.”30/1

“Bir taraftan güzel günlerinin hatırası zihninden ayrılmıyor, fakat o güneş doğar doğmaz, ayrılığın gecesi bütün azaplarıyla içinde kuruluyordu.”60/2

“Zaten genç kız bunu yapacağını, meydanın kendisinin olduğunu biliyordu; fakat işe nereden başlayacağını bilmiyordu.”68/7

“Mümtaz tanındığına memnundu; fakat İclâl'in, hüviyetine tuttuğu fenerden korkuyordu.”73/4

“Çocuğa uzaktan gülümsedi; fakat Fatma Mümtaz'ın iltifatına kulak asmadı.”73/5

“Gelsinler, birbirlerini görsünler, hattâ sevişsinler, fakat daima onun yıldızı altında; daima kendisine muhtaç olarak.”80/2

“Adile Hanım da herkes kadar hata işler, fakat bir meziyeti vardır; hatasını anlayınca tashih etmekten çekinmez.81/1

“Kız çok güzeldi, fakat garip bir hırçınlıkla bu güzellik kaybolmuştu.”82/3

“— İnsanlıktan ümit kesmedim, fakat insana güvenmiyorum.”90/13

“Şüphesiz uzviyet bakımından çok eğlenmişti; fakat velev ki onun için bile olsa, artık bazı mahrumiyetlere tahammül edemiyordu.”95/1

“Sabriye Hanım, böyle günlerde çok sevdiği kaynanasının hediyesi bu küpeleri takmaktan vazgeçmezdi; fakat küpelerden birinin orta kafesi telinden koptuğu için ince bir tireyle bağlı dururdu.”98/9

“— Niyetim öyleydi, fakat fena bir tesadüf oldu...”103/13

“Herkes bu aydınlığın ortasına kendisi olarak geliyor, fakat bir sihrin ortasına düşmüş gibi, onun değişmeleriyle değişiyordu.”111/3

“Bunlar dayanıksız olmalıydı; fakat güzelliklerine bir diyeceği yoktu.”117/7

“Benimdir, fakat sende kalsın...”138/1

“Az çok neşelenir, herkes gibi yaşardı; fakat uzviyetini hatırlayana kadar.”151/1

“ O vakte kadar epeyce şey okumuş, az çok düşünmüştü; fakat şimdi onların hayatına daha kudretle geçtiğini, Nuran'a olan sevgisiyle canlı hayata çıktıklarını anlıyordu.”161/3

“Nuran tarikatleri çok merak ediyor, fakat ikisi de mistik yaratılışta olmadıklarından üzerinde durmuyorlardı.”163/4

“Tembel, değişmekten hoşlanmaz, geleneklerinde âdetâ mummyalanmış bir dünya, fakat bir şeyi, çok büyük bir şeyi keşfetmiş.”163/7

“— Zannetmem, fakat bu buluşta kendisini avuttuğu için hareket imkânlarını az çok azaltmış...”163/11

“Üsküdar'ı seviyordu, fakat halkı fakir, kendisi bakımsızdı.”164/6

“Kendi ölümümüzle bütün meseleler hallediliyor, fakat sevdiğimizimizin yanımızdan gitmesiyle insan temelinden yıkılıyor.”183/6

“Senin için söylemiyorum, fakat böyle düşünen, böyle düşündükleri için kendilerini kuvvetli bulan budalalar var.”183/8

“— Hasta idi, fakat İhsan iyileştirdi.”186/11

“Bazen dalıyor, fakat eskisi gibi kucağındaki bebeğe masal anlatmıyor.”187/1

“Hayat güzeldi, fakat yaz bitiyordu.”188/1

“Vakıa Nuran'ın dayısı, Mümtaz gibi bu işe metafizik bir çeşni katmıyordu; fakat realiteyi görüyordu.”191/2

“ Mümtaz, bu ölümü işittiği zaman çok yakınlarından birisini kaybetmiş gibi üzülmüş, fakat ihtiyar adamın sevgisinden daha kötü bir tesadüfle ayrılmamasına da memnun olmuştu.”195/5

“— Üç sene evvel bu yokuş benim için yoktu, fakat şimdi hâlâ yorgunluğum geçmedi...”228/12

“Genç değilim, fakat zindeyim...”229/1

“ Zaman şüphesiz bir âmildir, fakat dünya için başkadır; çalışmanın hızıyla

dünyaya katılmış milletler için başkadır; bugünkü halimizde bizim için ise büsbütün başkadır.”239/3

“Varsın aralarında hayat standardı yine ayrı olsun; fakat aynı hayatın ihtiyaçlarını duysunlar...”240/1

“Eski talebelerinin karşısında yenilmemek için kelimelerle oynadığını sanıyordu, fakat hayır, asıl düşüncesi buydu.”242/10

“Vakıa iskemleler hâlâ içerde üst üste yığılıydı, fakat işgüzar garsonlar sabah müşterileri için bir iki masa hazırlamışlardı.”367/1

“Adamı yanında hissediyor, yüzüne bakamıyor, fakat bunu tabii buluyordu.”368/6

Görüldüğü üzere bu cümle başı bağlacı kullanıldıkları yerlere karşıtlık ilgisi kurmuştur.

F- SORU CÜMLELERİ

“Bir işin olup olmadığını, bir şeyin gerçeğini soru yoluyla öğrenmek, bazen de bir fikre kuvvet kazandırmak ya da bir şeyi inkâr etmek amacı ile kurulan cümledir.”⁵⁶

Cümleye soru anlamı; soru sıfatlarıyla, soru zarflarıyla, edatlarla ya da eklerle sağlanır. Romanda tespit ettiğimiz soru cümlelerini bir hususu öğrenmek için sorulan, soru yoluyla bir emri veya arzuyu ifade eden, hayret ve şaşkınlık ifadesi taşıyan soru cümleleri olmak üzere çeşitli gruplara ayırdık.

1- Bir Hususu Öğrenmek İçin Başvurulan Soru Cümleleri

“Acaba, hep alışkanlık mı? Hep yanımızdakileri mi seviyoruz?”10/1

Burada Mümtaz’ın kendi kendine sorduğu bir soruyu görüyoruz.

“— Geceyi nasıl geçirdi?”17/2

“— Sen hiç uyudun mu?”17/5

Bu sorular sadece bir hususu öğrenmek için sorulan sorulardır.

“Nuran, acaba ne yapıyordu?”21/6

“Uyandığı zaman kendisini çitlerin dışında buldu. Annesi, "Yürüyebilecek misin?" diye soruyordu.”23/1

“Hangi tepeden şehrin yanışını seyretmişler? Hangi büyük yolda o yüzlerce insanlık acayip, perişan, muzdarip kabileye katılmışlardı? Kim onları sabaha karşı o yaylıya koymuş, kendisini arabacının yanına oturtmuştu? Bunlar cevapsız kalan suallerdi.”23/2

Mümtaz, baygınken etrafında gelişen olayları hatırlamamaktadır. Olumlu cümlelerin soru ve karşılık bulunamayan cevapları cümleyi ikiye bölmüştür.

“Nereye gidiyorlardı? Ne işleri vardı?”25/3

“Nereye çağırıyorlardı?”31/1

“Acaba ne düşünmüştü, neyi beklemişti? Bu dalgaların ona getirecekleri bir şey olduğunu mu sanıyordu; yoksa mağaranın içine dolup boşalan suyun o acayip uğultusuna mı kendini kaptırmıştı? Bu seslerde onun için neyin hangi sırrın daveti

⁵⁶ Tuncer Gülensoy, Türkçe El Kitabı, Ankara, 2000, s. 441

vardı?”33/1

“N'olacaktı? İstanbul'a gidecekti; fakat kimin yanına? Nasıl karşılayacaklardı?”35/3

Annesiz ve babasız kalan Mümtaz'ın kendi kendine sorduğu sorulardır bunlar.

“Bu adamlarla ne diye alay ediyorum? Sanki benim azaplarım onların bir yığın kaçış imkânlarıyla dolu hayatlarından daha mı iyi?” Fakat hakikaten düşündüğü gibi bu kaçış var mıydı? Bu kitapların ve benzerlerinin anlattığı imkân bolluğu içinde mi yaşıyorlardı? Böyle olsa bile kendisi kaçmıyor muydu? Sadece bu dükkânda bu saatte oturması bir kaçış değil miydi?”50/2

“— Bankaların önünü bilmem gördünüz mü? Kaç gündür hıncahınç dolu...

Birdenbire aklına gelmiş gibi sordu: "Hasta kim?"51/2

“Bütün ıstıraplarım, orada, o eşikte bitecek... Acaba hep böyle mi düşünürüz; ölümün mü, hayatın mı çocuğuyuz? Bu saati hangisi kuruyor, mevsimlerin eli mi, mutlak karanlığın parmağı mı?”65/1

“— Neredesin ayol, görünmezsin, etmezsin? İkisi de bu tesadüften memnundular.”68/3

“— Doktora tezini bitirdiniz mi?”75/3

“— Siz, Mümtaz'ın eski musikimize merak sardığını biliyor muydunuz?”77/6

Burada Mümtaz'a ait özellikler soru yoluyla dile getirilmiştir.

“— Hakikaten insanlıktan yeni bir şey ümit etmiyor musunuz?”90/11

“— Yoksa birbirlerini daha evvelden tanıyorlardı da, bize komedi mi oynadılar?

“— Vallahi bilmem, ama zannetmiyorum... Nerede o zekâ onlarda. Hem niçin yapsınlar?”93/2

“— Evvelden mi tanışıyorlardı?”101/5

“— Kimdir bu Mümtaz bey?”101/10

“— Küçükhanımı ne yaptınız? Sizden ayrıldığına üzülmedi mi? Çok bağlı görünüyor.”103/6

“Fakat o da böyle mi düşünüyordu; o da mesut muydu? İstiyor muydu? Yoksa sadece tahammül mü ediyordu? Bu korku, bu şüphe, Mümtaz'ı bedbaht etti. Niçin konuşmuyordu? Birbiri peşinden gelen bu sualler, karanlıkta gerilmiş bir ipe ayağı dolanmış insan gibi, yolunda rahat yürümesine mani oluyordu. Ah bir şey söyleseydi!..”109/1

“— Nasıl bir adamdı bu?”182/1

“Burada yatan adamın, bilir misin Sümbül lakabı nereden gelir?”182/4

“— Ya Merkez Efendi? O nasıldı?”182/5

“Bir haftadır ki, İhsan'ı görmemişti. Acaba ne yapıyordu? Ne halde idiler?”184/1

“— Nereden böyle ağabey?”184/3

“Macide'yi nasıl buldun Mümtaz?..

— Latif... latif ve güzel... gittikçe gençleşiyor... Macide kahkaha ile güldü.

— Ben de yaşlandım galiba İhsan; methedilmek hoşuma gidiyor artık. Evvelki akşam Suad... Sonra sözünü bitirmeden Mümtaz'a döndü: Mümtaz; bugün kanatlarından biri yandı, farkında mısın?.. Mamafih pek merak etme; bugün ilk defa oluyorsa ehemmiyeti yok. Üç defa için zararı yokmuş, fakat dördüncüsünde...

İhsan karısına baktı:

— Bunu sen mi uydurdun?..

— Yooo... büyükannem söylerdi. Kitapta yazılıymış... Nuran içerden yeni geldiği için konuşmayı öğrenmek istedi:

— Nedir kitapta yazılı olan?

— Madde, Mümtaz'a bugün kanatlarından biri yandı, farkında mısın?.. diyor.”229/7

“Fakat Suad niçin bu kadar ümitsizdi? Neyi düşünüyordu? "Acaba Dede'yi hakikaten inanmak ve bir şey bulmak ihtiyacıyla mı dinledi? Yoksa inkârla mı işe başladı? Niçin bu kadar muzdarip?.." Bu sual düşüncesine gelir gelmez garip bir şüpheye düştü. Kendisi, Mümtaz, dini olduğu söylenen bu ayini nasıl dinlemişti? Ferahfeza ayini boyunca düşüncesinin geçtiği yerleri bir bir hatırladı. Garip şeydi bu, bütün ayin boyunca bir defa olsun mistik bir ürperme duymamıştı. Bütün çağrılarını, Nuran'ın, bir de yazmakta olduğu eserin etrafında toplanmıştı. Bu yokluk Dede Efendi'nin kabahati miydi? Yoksa kendi yaradılışı mı? içindeki fakirliğe şimdi kendisi de şaşırıyordu. Yoksa, alaturka musiki karşısındaki vaziyeti tamamıyla müstear bir vaziyet miydi? Onu da, hayatındaki birçok şey gibi, hattâ o kadar çok sevdiği Nuran'ın aşkı gibi, sadece bir nizam olarak mı benimsemişti? Sadece zihninden, muhayyilesini zorla kırbaçlayarak mı bütün bunları yapıyordu! Bu işe de, eninde sonunda elbette bir sahih ve kendimin olan dibe varırım ümidiyle mi girmişti?

Acaba öbürlerinde ne duyuyordu? Bach'ı, Beethoven'i dinlerken de böyle mi olmuştu? Huxley, "Allah var ve görünüyor; fakat sade kemanlar çalarken..." diyor. Bunu çok sevdiği romancı, La Mineur kuvarteti için söylemişti. Fakat Mümtaz bu kuvarteti kitabı okumadan çok daha evvel dinlemişti. Hislerini kontrol etmek imkânı yoktu."266/2

“Fakat niçin Nuran'ın sesi bu kadar uzaktan geliyordu? Sinirlerin bu gergin ânında, aralarına bir varlık mı, yoksa bir yokluk mu girmişti? Onu bir ümitsizliğin aynasından mı seyrediyordu?”266/3

“Acaba her şeye böyle kayıtsız mıyım? Dünyayı bir daha kendimde kuramayacak mıyım? Bir daha hatıralar bende konuşmayacak mı?” "Yoksa kendi kontrolüm altında iken çıldırıyor muyum? Böyle göz göre göre..."367/2

“Fakat dünyadan ayrılabilir miydi?”368/1

— Peki şimdi benim benliğim yok mu?

— Yok. O benim avcumda. İnanmıyor musun? Bak işte.”369/1

2-Soru Yoluyla Bir Emri, Arzuyu veya Tasdiki İfade Eden Soru Cümleleri

“Amcanın mahkemesinin uzamasıyla bu vatan üzerindeki tarihi haklarımızın, kız kardeşinin evlenmesiyle Süleymaniye'de okunan sabah ezanının ve Müslüman bir babadan doğmanızın, paranızı dolandıran emlak tellaliyle iç çehremizi yapan kıymetlerin, bizi biz yapan büyük realitelerin ilgisi nedir?”42/2

“Fakat bu ıstırabın bizi inkâra götürmesi, daha büyük bir hezimetini kabul değil midir?”42/2

“Daha kapının önünde deminki isteği söndü. Ne görecekti, sanki? Bir yığın eski ve bildiği şeylerdi bunlar. Üstelik içi rahat değildi, kafası ikiye, hattâ üçe bölünmüştü.”44/2

“Nuran, eski kocasıyla barışmıştı; her yerde, her zaman olagelen bir iş için, bu kadar tereddüde, manalı bakışmaya ne lüzum vardı?”69/2

“Geçtiği yola bakar gibi durdu ve birdenbire kızardı.

Mümtaz'la böyle kupkuru konuşmaya hakkı var mıydı? Ne yapsın ki. Nuran'ı Muazzez'e karşı müdafaa etmesi lâzımdı. Sesini yumuşatarak ilave etti.”69/4

Bu düşünceler Nuran'ın halasının kızı İclal'e aittir. Mümtaz'la kupkuru konuşmaya hakkı olmadığını bilir. Bunu soru yoluyla vurgular.

“ Fakat hangi İstanbullu bindiği vapurda kimlerin bulunup bulunmadığını merak etmez? Hele yersiz kalmak tehlikesi yoksa. O da alt kamaraya göz atmadan yukarıya çıkmaya razı olmamış, orada çoktan beri rastlamadığı bir dostunu karısıyla beraber görmüş, içinden, "Sanki başka gün karşıma çıksan ne olurdu?" diye diye yanlarına oturmuş, biraz sonra Nuran bir elinde birkaç paketle bir çanta, öbüründe yedi yaşlarında, lepiska saçlı bir kız çocuğu, içeriye girmişti.”72/2

Bu soru cümlesinde Mümtaz, düşüncesine tasdik istemektedir. Cümlede her İstanbullunun bindiği vapurda kimlerin bulunup bulunmadığını merak edip kamaralara göz attığını anlatır.

“— Halbuki daha iyi şeyler isteyebiliriz. Fakat istemek, neye yarar; insanoğlu bu kadar zayıf olduktan sonra?.. Evet, insana güvenilmesi güçtür, halbuki talihini düşününce, onun kadar acınacak mahlûk yoktur.”90/16

“Yaşar Bey'e, hattâ Nuran'ın bir başkasıyla evlenmesi ihtimali bile, ona ilaç saatlerini unutturamazdı. Cebinden küçük bir şişe çıkardı. Dikkatle tıpasını açtı; ambalaj kâğıdına, el değdirmeden iki komprimeyi şişenin ağzını biraz eğerek döktü.

— Biraz su emreder misiniz? Sonra Sabih'e döndü.”102/3

Burada soru cümlesi bir arzuyu pekiştirmek için kullanılmıştır. Yaşar Bey ilaç içmek için su istemektedir.

“— Bana Mahur Beste'yi bir gün söyler misiniz? Sesinizin güzel olduğunu biliyorum. Zihni hep Mahur Beste'de, aşkın, ölümün bu garip ve zalim terkipte idi. Nuran kısaca, "Olur..." dedi, "bir gün söylerim." Sonra ilave etti.”106/2

Mümtaz, Nuran'dan aile yadigarı olan Mahur Beste'yi söylemesini ister. Nuran da hiç düşünmeden “Olur...” der. Romanın ilerleyen sayfalarında genç kadın yaptığı şeyden utanır. İlk kez istediğinde, ısrar bile etmediğinde genç kadın teklifi kabul etmiştir.

“O büsbütün başka türlü idi. Hattâ en muzır hayvanlara bile fenalık edemezdi. Kediye çok sevdiği halde, "Komşumuz fareleri ızzar eder" diye evinde kedi bulundurmazmış. Sen bir ruh saltanatının kolay kolay kurulacağına inanır mısın?”182/6

Burada Mümtaz kendi düşüncesine Nuran'dan onay bekler. Çünkü ona göre ruh

saltanatı kolay kolay kurulmaz.

“Bu insanlara yeni hayat şekilleri hazırlamadan evvel, onlara hayata tahammül etmek kudretini veren eskilerini bozmak neye yarar? Büyük ihtilaller bunu çok tecrübe etti. Netice olarak insanı çıplak bırakmaktan başka bir şeye yaramadı.”182/11

“Her şeyi bırak, bu insan ıstırapı, iltica ve ümitsizlik burayı kutsileştirmeye kâfi gelmez mi sanırsın?”183/2

“Kendi ölümümüzle bütün meseleler hallediliyor, fakat sevdiklerimizin yanımızdan gitmesiyle insan temelinden yıkılıyor. O zaman ne yapacaksın?.. Mağlubu atmaya razı mısın?.. Senin için söylemiyorum, fakat böyle düşünen, böyle düşündükleri için kendilerini kuvvetli bulan budalalar var.”183/8

““Beni ara sıra gör. On senedir yalnız senin için yaşadım. Sana muhtacım!” diyordu. Suad'la aralarında hiçbir şey yoktu. Fakat ona muhtaçtı. İyi ama kendisine kim yardım edecekti? İsteddiği huzuru ona kim verecekti? Yavaş yavaş yarı şehir sırtına yüklenmişti. Halbuki kendisine yardım eden yoktu. "Ben hastabakıcı değilim."”210/3

Bu cümlelerde Nuran'ın çaresizliğini görüyoruz. Nuran'ın kendisi de yardım ve huur istemektedir.

“Çok beklemeden sesler yükseldi:

— Olmaz, anlıyor musun? Olmaz, korkuyorum, bunu yapamam...

— Çıldırma, mahvoluruz... Hacer, mahvolurum...

—Yapamam... Çocuğumu öldüremem. Karısı boşanan ne olur?”218/3

Buradaki ilk soru cümlesi bir emri pekiştirme maksadıyla kullanılmıştır. Suad çocuğunu aldırma konusunda kararlıdır. Bunun için aşığına baskı yapar.

“— Konya'dakini kim haber aldı? Doktor tanıdığımız... Sen yarın git, yarın her şey bitmeli. Anlıyor musun? Artık bıktım.”219/7

“Okuduğu ve beğendiği şairler, başta Poe ve Baudelaire olmak üzere hepsi "as-la."nın prensi değil miydiler? Onların beşikleri hep "olamaz..." burçlarında sallanmış, ömürleri "imkânsız..."ın ülkesinde geçmişti. Hayatımızı geriye dönemeyecek bir uca taşımazsak, şiirin peteğini nasıl doldururduk?..”265/1

Bu son örnekte de Mümtaz düşüncelerine tasdik istemektedir.

3-Hayret ve Şaşkınlık İfadesi Taşıyan Soru Cümleleri

“İhsan'ın hayata imanı olmasa, Macide şimdi ne olurdu?”17/10

“İhsan'ı hasta bırakarak gitmeye mecbur kalırsa?”21/4

Burada bir endişe dile getirilmek istenmiştir.

“Kontratlarda hiçbir eksik yoktu. Mümtaz, yengesi namına mühürledi. Adam cüzdanını çıkardı ve:

— Bir senelik kirayı hazırlamıştım, diye bir zarf çekti. Mümtaz:

— Acaba hasta mı? diyordu.”63/10

Her ay kirasını çok ileri tarihler atan kiracının, dükkân sahiplerini kendi rızasıyla çağırıp bir senelik kirayı peşin ödemesi hayret verici bir durumdur.

“Mümtaz güçlkle bir "Allah hayırlı etsin..." dedi. Bu üç kelimeyi nasıl bulmuş, nasıl birbirine eklemişti. Heceleri, kurumuş gırtlğından nasıl çıkarttı? Bunu kendisi de bilmiyordu.”69/7

Nuran'ın eski eşi Fahir'le tekrar birleşmesine Mümtaz "Allah hayırlı etsin..."der. Kendisi için çok zor bir duruma böyle yanıt vermesi güç ve şaşırtıcıdır.

“Vapura gelirken peşleri sıra konuşan iki fakir çocuğun geçim sıkıntısından bahsedişlerini duymuştu. O yaşta konuşulacak şeyler miydi?”76/6

“Fakat ben ağız açtıkça niçin gülüyor? Ben çocuk değilim ki... Ama gülüşün o kadar güzel ki; kızacağım yerde hoşlanıyorum." Ve Nuran'ın sessiz gülüşünün kendisine uzaktan gösterdiği altın meyvaya doğru içinden bir şey kayıyordu.”79/7

“İhsan yeğenine şüphe ile baktı:

- Bu ne coşkunluk Mümtaz? Âdeta on dokuzuncu asrın medeniyet mü'minlerine benzedin.”91/3

İhsan yeğeni Mümtaz'ın coşkun haline şaşırır.

“Adile'ye yarı örtük kirpiklerinin arasından hınçla baktı.

- Canım nasıl tanımazsınız?.. Babanızın dostu İhsan Bey yok mu? İşte onun yeğeni. Bizde kaç defa gördünüz!”102/1

“"Ben bir kere geçtiğim yoldan bir daha geçeceğim. Bundan büyük azap olur mu? Niçin bu kadar hodbin oluyorlar? Niçin bizi kendileri gibi serbest sanıyorlar..."”109/3

“— Tuhaf bir resimdi; eski minyatürlere benziyordunuz... Elbise hiç de aynı olmamakla beraber, meselâ, Ali Şîr Nevaî'ye şarap kadehini sunan gence... Gülerek

ilave etti: O oturuşu nereden buldunuz?.."114/11

"Sanki bu soluk resim her lahzada canlanıyor, "Ben" diyordu, "çok sevildim, onun için böyle perişan oldum. Sevdiğim ve sevildiğim için bana muhtaç olanların hepsi bedbaht oldular. Kendi yakınında bu kadar canlı bir örnek varken, nasıl cesaret edebiliyorsun?.."131/1

"Nuran düşünüyordu: "Acaba şimdi böyle adamlar var mı?" 182/7

"İçinde esaslı bir zemberek boşalmış gibi yere yığılmaya hazır tir tir titriyordu. İster istemez, "Ne oldunuz? Neyiniz var!" diye sordu. Yaşar cevap vermeden yukarı çıktı.207/2

"İnsanoğlu güzel şeye düşmandı. Nasıl bilmeden kendi saadetini, başkasının saadetini yıkmak isterdi? İnsanoğlu huzurun, iyiliğin düşmanıydı, kendi kendisinin düşmanıydı."213/5

"Bir küçük çocuk kendisinden sadaka istedi. Ayağı, yüzü gözü, elleri hep çamur içindeydi. O kadar ki, sesi bataklıktan çıkıyora benziyordu.

— Allah rızası için... Mümtaz, nerede ise soracaktı:

— Ne çabuk atıldığın çukurdan çıktın, nasıl böyle büyüdün?"221/8

"Bu taze simit kokusu, yürüyen adamların acelesi, bu düşünceli yüzler hepsi güzeldi. Fakat hiçbirinin üzerinde duramıyordu. "Böyle bir saatte? Belki de eşyayı bu kadar güzel bulduğum için hayattan boşanmış olabilirim. Niçin olmasın?"368/1

"Ne garip! Hiçbir şey öteki ile birleşmiyor. Her şeyi ayrı görüyorum" diye söylendi.

Yanıdaki adam cevap verdi:

— Elbette birleşemez. Çünkü hakikati görüyorsun.

— Ama dün, evvelisi gün böyle görmüyor muydum? Hiç hakikat görmedim mi?

Bir kere karşılaşmadım mı?"368/5

G- KESİNTİLİ CÜMLELER

“Genellikle yüklemi bazen de unsurları kullanılmadığı halde hüküm bildiren cümlelerdir.”⁵⁷

Kesintili cümleler okuyucunun hayal dünyasını harekete geçirmek için, cümleyi uzatmamak için kullanılır.

Huzur romanında tespit ettiğimiz kesintili cümleler, genellikle devamı okuyucunun muhayyile gücüne bırakılmış cümlelerdir.

“Elbisesini giyinirken, "İnsan denen bu saz parçası..." diye birkaç defa tekrarladı.”^{10/3}

Burada yüklemın söylenilmesine gerek duyulmadığında cümle yüklemsiz bırakılmıştır.

“Çocukluğunun mühim bir devrinde çok yalnız kalan Mümtaz, kendi kendisiyle konuşmayı severdi. "Ve hayat dediğimiz çok ayrı şey..."”^{10/3}

“Mesela İhsan iyi olduktan altı ay sonra bile bir iki hastabakıcı mutlaka onu arayacaktır. Fakat lâzım olduğu zaman... İşte hastabakıcı meselesi böyleydi. Kiracıya gelince...”^{10/4}

Bu cümlede kolaylıkla dikkatleri çekmek için cümle yüklemsiz bırakılmıştır.

“— Hep böyle Mümtaz, dedi, hep böyle...”^{17/4}

“— Sen git gel, sonra... Bütün gece tren seslerinden uyuyamadım. Sevkiyat mı var nedir, bilmiyorum ki...”^{17/9}

Burada cümlemin yüklemsiz bırakılmasının sebebi kendinden önceki cümlede aynı yüklemın geçmiş olmasıdır. Bu yüzden yüklem kullanmaya gerek görülmemiştir.

“İhsan Macide'yi gösterdi:

— Bu...

Sözünü bitirmekten âciz gibi durdu. Sonra kendini toplayarak tamamladı:

— Buna bir şey söyle...”^{17/12}

İhsan hastalığın verdiği rahatsızlıkla zar zor konuşmaktadır. Ona ait bu cümlelerde yüklemın kullanılmamasının sebebi hastalığın şiddetini göstermek içindir.

“"Ve tıpkı yirmi sene evvel benim oturduğum ve düşündüğüm gibi... Fakat o zaman cami böyle değildi..." Büyük bir kederle düşüncesini tamamladı: "Ne de ma-

⁵⁷ Gülensoy, a.g.e., s. 439

halle..."18/1

"Kız, onu gülümseyerek karşıladı. "Harp olursa bir işe yarayayım diye kursa yazıldım. Fakat daha hiçbir şey bilmiyorum..." Sesi ciddiye. "Ağabeyim askerde... Onu düşünerek..."18/3

"İhsan, bu yaz kütüphanelerden uzakta kalamam... Behemehal birinci cildi bitirmeliyim!" demişti. Birinci cilt... Mümtaz, ince satırlarla dolu kâğıtları gözünün önünde gibi görüyordu. Kırmızı mürekkeple haşiyeleri, büyük çıkmaları, kendi kendisiyle bir kavgaya benzeyen yazı bozulmaları... Kim bilir, belki de kitap hiç bitmeyecekti."19/1

"Mümtaz, bu aile faciasının eşiğinde, karşısındakine, "Allahısmarladık!" dedi. Üç çocuk, mefluç koca... Bir hastabakıcı maaşı."19/3

"Garip bir sükûnet içinde odasına çıktı. Hemen hemen bütün dünyasını görmüştü; hemen hemen..."21/6

"Sonra bir silah sesi, tek, kuru, hattâ akissiz bir ses."22/2

Mümtaz'ın babasının vurulduğu sahneyi anlatan cümleyi görmekteyiz. Dikkati çekmek için cümle yüklemsiz bırakılmıştır.

"Sanki, "Biz hayatın dışındayız" derlerdi. "Hayatın dışında... O her şeyi besleyen hayat suyu bizden çekilmiştir. Ölüm bile bizim kadar kısır değildir."31/4

Anlatım pekiştirilmek için cümle yarıda bırakılmıştır.

"Çok karanlık, çok siyah, sessiz bir yer istiyordu. Tıpkı annesinin mezarı gibi bir yer. Kuytu bir cami duvarının kenarında, güneşin girmediği; o billur sazların insan talihiyle alay etmediği; arıların, hayattan ve güneşten sarhoş, vızıldamadıkları; çocukların, güneşte kırılmış ayna gibi insana batan berrak çığlıklarla gülüp konuşmadıkları bir yer..."36/1

Bu son iki kesintili cümlenin yüklemi gereksiz görüldüğü için söylenmemiştir. Çünkü kendisinden önceki cümlenin yüklemi kesintili cümlelere ulanmıştır.

"Bu hayatın ortasında Macide adlı acayip bir mahlûk vardı. Her şeyi, herkesi peşinden sürükleyen, bir büyü gibi değiştiren küçük bir kadın..."37/3

"Burada hayatın, taklidi güç olan, tenimize yapışmadan ve içimize yerleşmeden yanaşmayan iki ucu birleşirdi. Gerçek fıkarcılıkla, gerçek debdebe veya artığı..."41/1

"Mümtaz bu dükkâna bakarken hiç farkında olmadan Mallarme'nin mısraını hatırladı: "Meçhul bir felâketten buraya düşmüş..." Buraya, bu tozlu dükkâna, bu

duvarına elle yapılmış triko çorapların asıldığı yere...”45/3

“Mümtaz sevdiği kadının geniş omuzlarını, başa narin bir çiçek edası veren boynunu, güneşten kısılmış, sade bir ışık çizgisi haline girmiş gözlerini olduğu gibi görüyordu. Geçen mayıs... yani Mümtaz'ın dün- 1 yası az çok yerinde olduğu zamanlar...”47/1

“Arkasından kaplumbağa yavrusu kabuğu, ayın on beşinde sırça şişeye doldurulan yedi çeşme suyu, kırk nar tanesi, safran ve karabiberle gece yarısı ateşte kaynatılan, taze kiraz dalıyla iyice karıştırılıp, duası okunduktan sonra kırk gün güneşe asılan bir büyü tarifi. Onu da, görünmeden insanlar arasında gezmek için yine kırk gün kırk defa okunacak bir dua takip ediyordu.”49/1

Son örneğin yüklemnin söylenmemesinin nedeni, kendisinden sonra gelen cümlelerin yüklemi ile benzer olmasıdır.

“Genç kadın içinden çıkılmaz bir muammaya rastlamış gibi, başını sallıyordu:

— İyi bir dispanser, birkaç hastane, biraz teşkilat...

— Hepsini yapsan bile, birdenbire gelen ölüm var.

— İnsanoğlu onu kabul ediyor ama... Onun terbiyesinde yetişiyoruz.”183/5

“— Başkaları için! Kendimiz için değil. Yakınlarımız, sevdiklerimiz için ölümü kolay kolay kabul edemeyiz. Kendi ölümümüzle bütün meseleler hallediliyor, fakat sevdiklerimizin yanımızdan gitmesiyle insan temelinden yıkılıyor. O zaman ne yapacaksın?.. Mağlubu atmaya razı mısın?.. Senin için söylemiyorum, fakat böyle düşünen, böyle düşündükleri için kendilerini kuvvetli bulan budalalar var. İşte Naziler... Halbuki insan doğduğu günden itibaren mağluptur, şefkate muhtaçtır.”183/8

“Fakat Nuran annesinin üzülmelerinden korkuyordu:

— Hele habersiz... Dünyada olmaz, o gün ölür, diyordu. Evde kendisine sorulmadan bir sandalyenin yerinden kalkmasına razı değil. Yüreğine iner.”208/5

“Belki de Suad hastalandığı günlerde İstanbul'dan aldığı bir mektupta Nuran'ın kocasından ayrıldığını öğrenmiş, bunu son bir fütihat için fırsat bilmişti. Eski bir hesabı kapamak arzusu... "Madem ki İstanbul'a gideceğim, bu işi de hallederim... Yalnız bir kadın, eski bir ahbap, o kadar hatıra var ki arada..."213/6

“"Bilmezsin Macide çektiklerimi... Düşün bir kere... Dokuz senedir..."

"Bütün hayatım senden uzakta, kendime bir muvazene kurabilmek için geçti.

Fakat bir türlü muvaffak olamadım. Beni ararsın değil mi? O kadar korunmaya muhtacım ki...”215/1

“Bir sandalye gıcirtısı... Belki de, bir busenin kendisine kadar gelmeyen toprağa düşen çürük şefkatli sesi, arkasından isterik bir hıçkırık... Ve sağanağın, Havana rüyası arasından bilinmez sahillere doğru rast geldiği her şeyi kökünden sürükleyerek yürüyen gemisi...”219/8

Tasviri canlı kılmak, okuyucunun hayal gücünü harekete geçirmek için cümleler kesik bırakılmıştır.

“— Çocukları gördüm... onlar da gelecekler... Sonra birdenbire büyük kestanenin altındaki hasır koltuklarından birinde, ayaklarını bir sandalyeye uzatmış dinlenen Tevfik Bey'e doğru hakiki bir sevinçle gitti: Sizi görmek saadeti... Ceketini, şapkası elindeydi; hızlı hızlı soluyordu.”225/2

“Mümtaz gülümseyerek:

— Sümbül Hanım bugün yardımcı, dedi. İkrâmı Nuran yapıyor.

Tevfik Bey kalın sesiyle ilave etti:

— Benim nezaretim altında...”226/1

“— Merdivenden inerken o kadar sinik bir gülüşü vardı ki... hele şükür, bu işi de atlattık! der gibi kadının arkasından el ovuşturması... ve Mümtaz ellerini beceriksizce ovuşturdu. Yaptığının korkunç bir şey olduğunu biliyordu. Yüzünde bir tiksinti işareti ile sustu...”228/5

“Mamafih pek merak etme; bugün ilk defa oluyorsa ehemmiyeti yok. Üç defa için zararı yokmuş, fakat dördüncüsünde...”229/10

Bir önemi belirtmek, dikkatleri üzerine çekmek için cümle tamamlanmamıştır.

“Macide mavilikler içindeki yolculuğundan bir lahza vazgeçti:

— İhsan akşamüstü yıldırımın yalnızlığını hatırlıyor musun, hani Yeşil'den baktığımız zaman... Sonra o sabahyıldızı?

İhsan:

— Macide gökyüzüne bayılır... dedi.

— Bulutlu olmamak şartıyla... Bulutlu olursa tahammül edemiyorum.”232/4

“Türkiye'nin bir numaralı kalebendi. Hani o yüz bir sene mahkûmu biçareler yok mu, onlardan! Ondan sonrası ise malûm... Birdenbire hadiselerin emrine geçeriz. Milli zafere kadar hep onların zarureti altında kaldık.”238/4

“— Halk hayatın kendisidir. Hem manzarası, hem tek kaynağıdır. Halkı hem sever, hem tadarım. Bazen bir fikir kadar güzel, bazen tabiat kadar haşindir. Orada her şey büyük ölçüdedir. Çok defa büyük denizler gibi susar. Fakat konuşacağı ağı bulunca da...”242/4

“Türkiye'de Türkiye'nin ihtiyacı olan şeyi düşünüyorum.

— Demin şahsiyetimi ve ferdiyetimi bırakmam diyordunuz... şimdi ise...

— Fert olmaktan niye çıkayım?.. Hattâ niye şahsiyet olmayayım?.. Fert vardır. İsteksiz isteksiz ilave etti: Ormanda ağacın esas olduğu gibi.”245/1

“Bir tarafta çok ince bir duvar çatladı. Yeşil bir filiz bir sabah müjdesi gibi canlandı. Ruh binası birdenbire büyüyen güller altında çöktü... Mor, acayip güller...”260/1

“Sade burada değil, belki dünyanın dört köşesinde her lamba ışığı altında buna benzer şeyler olurdu. Âdemoğlu sakardı, bu yüzden hakikaten talihsiz oluyordu. En iyi arzularından bile bir yığın manasız üzüntü doğardı. Üzüntüler, küçük üzüntüler... İçini çekti. "Suad bu gece bir şeyler yapacak. Sade bunu düşünmem bir krizi hazırlamaktır. Politika böyle değil mi sanki? Korku ve müdafaa gayreti, onun karşılığı... tıpkı musikide olduğu gibi... ve en sonunda bir altın fırtına gibi muhteşem final...”272/1

“Mümtaz, bu ellerin hareketlerini ve yüzlerin dikkatini bir daha hayran hayran seyretti.

"Bizim semt..." diye düşündü. Bütün çocukluğu bu cadde ile etrafındaki sokaklardan ona doğru geliyordu. "Bir mahallesi, bir evi, itiyatları, dostları olmak, onlarla beraber yaşamak ve onların içinde ölmek..."366/5

“Yoksa kendi kontrolüm altında iken çıldırıyor muyum? Böyle göz göre göre...”367/2

“Fakat dünyadan ayrılabilir miydi? "Hayat o kadar güzel ki..." Hakikaten bu sabah saatinde yaşamak güzel şeydi.”368/1

Cümleye şiddet, kuvvet anlamı katmak için cümle kesik bırakılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN HUZUR ROMANINDA KELİME GRUPLARI

Huzur romanında isim soyundan gelen kelimeler geniş yer tutmaktadır. Bunu romanın konusu ile ilişkilendirebiliriz.

Kelime gruplarını belirtili isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması, sıfat tamlaması, edat grubu, bağlaç grubu, tekrar grubu olmak üzere çeşitli sınıflara ayırdık

A-BELİRTİLİ İSİM TAMLAMALARI

İyelik ekli bir isim unsurunun ilgi eki almış bir isim unsuruyla kurduğu kelime grubudur. Romanda belirtili isim tamlaması bir hayli geniş yer tutar. Bu kelime grubunu taşıdığı özelliklere göre sıralayalım:

1.Zihinde Bir İmaj Uyandıran, Bir Tasvir Belirten İsim Tamlamaları

evin içinde 9/1, beklemenin yeri 10/4, piyasanın durgunluğu 11/2, belli bir gelire çalışanların saadeti 11/2, hayatın ağırlığı 11/2, gelecek ayın ortası 11/3, eski konağın müstemilatı 11/4, bilinen bir şeyi beyhude tecrübe etmenin makûl olamayacağı hikmetine 12/1, günün birinde 12/3 herkesin mesut olabileceğine 13/2, evin masalıydı 14/1, çıkmanın geniş sedirinde 14/1, zalim olanların ağlaması 14/3, evin içinde 15/1, kalplerdeki yerini almaya başlayan kardeşinin bu saltanatını 15/1, evin tek saltanatı 15/1, hastanenin önü 16/1, tramvayın basamağında 16/2, kalplerdeki yerini almaya başlayan kardeşinin bu saltanatını 16/8, Evin karşısındaki camiin kapısında 18/1, camiin, kurşunlan bir elden eldiven gibi çıkarılmış veya bu incir ağacının meyvasının kabuklan gibi kolaylıkla soyulmuş kubbesine 18/2, büyükçe bir evin iki odası 19/4, yan sokaklardan birine 19/6, bu medresenin avlusu 20/1, neredeyse mukavvadan zannedilecek fakir bir evin penceresinden 20/1, biraz evvelki

çeşmenin kitabesini 20/1, bir barut fiçisinin üzerinde 20/4, şehrin düşeceği 22/2, şehrin yanışı 23/2, çitlerin dışı 23/1, büyükçe bir ağacın dibinde 23/1, ağacın dibinde 23/1, ağacın dalına astıkları bir fenerin altında 23/1 fenerin ışığı 23/1, lambanın sönmemesine 23/1, kıpkırmızı bir göğün altında 23/1, bahçenin çiti 23/1, tutunduğu kapının kanadında 23/1, büyük kesme billur lambanın şişesini 23/1, bu kilitlenmenin, belki ölümün ötesine kadar sürecek kavrayışını 24/1, hâlâ yanmakta devam eden gaz lambasının ışığında hanın kapısının önünde 24/2, hanın merdiveni 24/2, odaların pencereleri 24/2, bu odalardan birinde 24/2, 26/1, kendi başına işleyen bu ten istinasının, bu sıcak sokuluşun ve onların boşluğunu tam zıddıyla dolduran iniltilerin hiç tatmadığı cinsten bir büyü 26/1, bu sıcak kavrayış ve sokuluşların içinde 26/1, biraz ilerlerindeki bir telgraf direğinin ucu 27/2, bu hislerin içinde 28/1, atların önü 28/1, şehrin yarı harap sokaklarından birinde 28/2, büyük bir güneş lekesinin içinde 28/2, yan sokaklardan birine 28/2, ufkun çizgisine kadar uzanan ve her dalgayı, her kıvrımı kendi kenarıyla göze nakşeden sarahatin, insanı nasıl terbiye ettiğini, ruhumuza nasıl dolduğunu 28/4, üzümle zeytini, mistik ilhamla vazih düşüncüyü, en çetin ihtirasla ferdi huzur endişesini el ele yürüten tabiatın mahiyetini 28/4, unutulacak bir zaferin müjdesi 29/1, elmas kadar parlak bir güneşin altında 29/2, bin türlü arızasında onu kabul eden, onunla değişen, hiddeti, sükûneti, uzun baygınlıkları, lezzetleri hep onunla beraber yürüyen bir denizin karşısında 29/2, bu ıstırabın arasında 29/3, her mucizenin kaynağı 29/3, hayatın efendisi 29/3, evlerinin karşısındaki otelin önüne 29/4, Deppoyun önünde 29/4, dünyanın en sulhperver hayvanlarına 29/4, Bey Dağları'nın üstünde 30/2, bu dağların kıvrımlarına 30/2, kayaların üstü 30/2, bütün benliğini saran o acayip, kökü çok derinlerde, korkunun rüzgârında 30/2, yosun bakışlı uçurumun kenarında 31/1, durulmuş suyun yeşil ve somaki bir ayna gibi akşamın son ganimetlerine açılışını 31/1, yerin altı 31/1, bilinmeyen varlıkların, yalnız günün bu saati için yaşayan, akşamla gecenin arasındaki geçidi doldurduktan sonra kim bilir hangi sedef kabuğunda, balık pulunda, kaya çukurunda, ay ve yıldız aksinde uyuyan binlerce varlığın sesleriyle 31/1, suyun sesi 31/1, aşkın, ihtirasın sesi 31/1, sesi insanın içindeki ölüm mayasının dilini 31/1, henüz başlangıçta olan ömrünün dost hayallerini 31/2, boşluğun aynası 31/2, kayaların dev gölgesi 31/2, bu kalabalığın gündüz ışığında bile insanı ürperten bir manzarası 31/4, bu kayaların yanında 32/1, bilinmez lezzeti 32/1, deniz kenarında 32/1, kayaların arası 32/2,

dehlizin sonu 32/2, mağaranın içine dolup boşalan suyun o acayip uğultusuna 33/1, sokağın başı 33/4, pencerenin yanı 33/4, yolun üstünden 34/1, büyük ölüm ağacının altında 35/1, aydınlık evlerin tahta duvarlarında 35/1, eski camiiin sarı boyalı duvarında 35/1, mezarlığın küçük ve tozlu ağaçlarında 35/1, tek başına kalmış insanın biçareliği 35/3, bu güneşin ortasında 35/3, bu berrak denizin karşısında 35/3 mektebin dışında 36/3, Mısır seferinin mukaddimleri 38/1, kendi kendilerine yürüyecekleri bir yolun başına 38/1, bir eşiğin önünde 38/1, bir şairin en büyük keşfi 39/1, nazariyelerin doğduğunu 39/2, sanat münakaşalarının harman yangını parlayışı 39/2, ilk aşk tecrübesinin o karışık hatırası 40/1, Beyazıt Camii'nin yan tarafında 40/2, büyük kestanenin altında 40/2, hayatın, taklidi güç olan, tenimize yapışmadan ve içimize yerleşmeden yanaşmayan iki ucu 41/1, bir mahzende cins bir şarapla sarhoş olduktan sonra güneşe çıkanların sarhoşluğunu 41/1, behemehal yaşaması lâzım olanla kendisine ait geçici haller arasında uydurduğu münasebetin manasız olduğunu 42/2, iki asırlık hezimetlerin, çöküntülerin, henüz kendi şartlarını bulamamış bir imparatorluk artığı olmanızın bir yığın neticesini 42/2, ihtimallerin cetveli 42/2, Süleymaniye'de okunan sabah ezanının Müslüman bir babadan doğmanızın, paranızı dolandıran emlak tellaliyle, iç çehremizi yapan kıymetlerin, bizi biz yapan büyük realitelerin ilgisi 42/2, bu ıstırabın bizi inkâra götürmesi 42/2, sıralandıkları karşı binaların duvarından 43/3, hayatın efendisi 43/4 meydanın ve etrafın her yaz kendiliğinden peydahladığı bütün kokuların dar koridoru 44/2, birdenbire artan şimendifer düdüklarının sesi 45/1, talihin haşin cilveleri 45/1, eski zengin Şark'ın, kökü kim bilir nereye dayanan, hangi ölmüş medeniyetlere çıkan bir yığın geleneğin küçük ve sefil bir hulâsası 45/2, içimizdeki değişmenin, intibak arzusunun, yeni bir iklimde kendimizi aramanın kucak dolusu şahitleri 45/3, bu halitanın yüz senelik bir didinme, durmadan bir gömlek değiştirme içinde olduğunu 46/1, insan kafasının bütün düzensizliği 46/1, satırların tebeşir yeri 48/1, ağaçta devekuşunun resmidir diye acayip ve acemi bir elle yazılmış başlığın altında 48/1, saatlerce süren lezzetli bir üzüntünün ufkunu 50/1, bilinmeyenin sihriyle 135/1, bizim talihimizdi 135/1, bahar güneşinin altında 135/1, suların sevincine 135/1, hiç tanımadığı lezzetlerin günü 135/2, tekrar dirilmenin, tekrar güneşin dünyasına dönmenin haz ve sevinci 135/2, , yağmur altında çiçeklerin, dalların üzüntüsünü 217/3, eşi eski minyatürlerde görülen tek hacimli, tek renkli âdeta şeffaf bir bulut kütesinin arasından 217/6, imkânlarını

hazırladığı bu muhteşem nağmelerin arasında 259/1, bu acayip kasırganın arasında 259/2, musikinin ocağında 259/2, yarının tehdidini 259/2, aynanın billuru 345/3, yere yatırılmış bir terazi hali veren çeşmenin açık lülesi 345/4

Zihinde bir imaj uyandıran, tasvir bildiren bu belirtili isim tamlamalarında bir imaj yaratma kaygısının olduğunu görüyoruz. Tanpınar imaj yaratma kaygısı ile kurduğu bu belirtili isim tamlamalarında teşbih, mecaz, istiare gibi sanatlardan faydalanmıştır. Bunlar onun hayal dünyasının yansıtılması bakımından önem arz eder.

2-Aitlik ve Husus Bildiren Belirtili İsim Tamlamaları

ağabey dediği amcasının oğlu İhsan'ın hastalandığından 9/1, komşunun evinden 9/1, hastanın başı ucunda 9/1, yatağının kenarına 9/3, küçük yeğeninin hallerine 10/1, akrabasına karşı olan sevgisinin daha başka bir hal aldığına 10/1, Macide'nin sıhhati 10/2, çocukluğunun mühim bir devrinde 10/3 doğuşunun şartları 10/3, hastabakıcının peşinde 10/4, bizim memlekette 10/4, İhsan'ın annesi 10/5, beyefendilerden birinin veya hanımefendinin behemehal teşrif etmelerini 10/5, kiracılarının biricik vasfı 10/6, Peygamberin bu sözüne 11/2, yaptığı vaadin büyüklüğünden 11/3, beylerden birinin behemehal gelmelerini 11/4, kontratın geciktiğini 11/4, annesinin arkası 12/1, İhsan'ın bu kiracı ile münasebeti 12/1, bu iç içe yaşayan insanların hayatında 12/1, onun ilk andaki hiddeti 12/2, yengesinin üzümlüşleri 12/3, merhum Selim Paşa'nın kızı 12/3, onun kiracıya uğraması 12/4, paranın bir kısmı 12/4, Hanım'ın ikameti 12/5, ihtiyar kadının biricik eğlencesi, lüksü 13/1, ihtiyar kadının boş saatlerini dolduran tek mühim meselesi 19/1, Adanın sahibi 13/2, İnsan'ın hastalığı 13/2 onun terliklerini 13/3, bu gürültücü çocuğun böyle sessiz duruşuna 13/4, doğuşunun hazin tesadüflerini 14/1, komşulardan biri 14/1, babasının odasında 14/1, kızın solmuş yüzüne 14/2, Sabiha'nın iki türlü ağlaması 14/3, etrafa kapattığı zamanların ağlayışı 14/4, yeğeninin kırmızı kadife kurdelası 14/4, ona ait her şeyin bir kırmızı kurdelası 15/1, bu nişanın geri alındığı 15/1, Sabiha'nın küçük çocuk hayatı 15/1, Macide'nin hastalığı 15/1, büyük kızının, o hiç bahsetmediği çocuğunun dönüşü 15/1, kim bilir neler düşünen küçük çocuk kafasının bir dalgınlık anı 16/1, son ümitlerin iflası 16/1,

kızının hastaneye gelmesi 16/2, babasının yatağı ucu 16/3, Albert Sorel'in bu cümlesi 16/8, son yılların vaziyeti 16/8, çok sevdiği bir şairin acı kehaneti 17/1, Avrupa'nın sonu 17/1, yorganın üstü 17/2, şahsiyetin yarısı 17/7, kendisinin gölgesi 17/10, İhsan'ın hayata imanı 17/10, tanıdığı insanların en rahat, en güzel konuşanı 17/15, genç adamın yüzü 17/15, şu adamın kim olduğunu 18/2, Mümtaz'a verilen adreslerin çoğu 18/3, evin kızı 18/3, kızımın arkadaşlarından birisi 18/3, kadının yüzü 19/1, şu adamın yakası 19/3, bu aile faciasının eşiğinde 19/4, çocukların hepsi 20/1, onların türküsü 20/1, İhsan'ın nefesi 21/5, büyükannesiyile babasının başı ucu 21/5, annesinin ayağı ucu 21/5, Mümtaz'ın hayatında 21/7, İhsan'la karısının çok büyük bir yeri 21/7, hemen bu ikisinin arası 21/7, onun hem babası, hem hocası 21/7, ağabeyinin tesiri 21/8, onun hayatına 21/9, benim çocukluğumun bir kısmı 21/9, onun iç benliğini 22/1, Mümtaz'ın babası 22/2, onun yerine 22/2, birisinin kapıda beyi beklediğini 22/2, bunların hepsi 22/2, gelenlerin kim olduğunu 22/2, silah sesinin arkasından 22/2, ölünün üstünden 22/2, ceketinin eteğini 23/1, annesinin çılgılığı 23/1, arabacının yanına 23/2, bunlardan biri 23/3, annesinin yola çıkar çıkmaz değişmesi 23/3, küçük kafileyi idare edenlerin dedikleri 24/1, oğlunun eli 24/1, annesini yanı başı 24/1, nöbetçilerin bağırırları 24/2, onun sessizliğini 24/2, atlılardan biri 25/1, bir genç kadının: — Emmi, Allah senden razı olsun, diye mırıldandığı 25/1, kadının büyük siyah gözleri 25/1, vücudunun alt kısmı 25/1, S...'in üstünde 25/2, demin gelen kadının on sekiz, yirmi yaşlarında bir kız olduğu 25/4, onun kolları arasında 25/4, onun göğsü göğsünde 25/4, annesinin koynu 25/4, göğsünün tam ortası 25/4, genç kızın kolları arasında 26/2, arabanın içi 26/3, bu konuşma ve anlatma ihtiyacının genç kıza hitap ettiğini 27/1, onların kendisine doğru gelmesi 27/2, bu bekleyişlerden biri 27/2, o zamana kadar duyduğu acıların çok üstü 27/2, gözlerinin önü 27/2, arabalarının gürültüsü 27/2, arabacının yanı 27/2, onun tam karşısı 27/2, babamın ölümü 28/1, gözlerinin içi 28/1, uzak bir akrabanın evi 28/2, hayatının sürüp giden kötü tesadüfleri 28/4, her üzüntünün üstü 29/4, evlerinin bahçesi 30/1, geldiğinin daha ikinci günü 30/1, Mümtaz'ın etrafı 30/2, onların arası 30/2, onların üstüne kapanışını, örtülüsünü 31/1, başının üstü 31/3, onun yumuşak ve şekilsiz varlığı 32/1, çenesinin yanı 33/1, çömeldiği bir taşın üstü 33/1, bu dalgaların ona getirecekleri bir şey olduğu 33/1, onun için neyin hangi sırrın daveti 33/1, hastanın yatağının yanı başı 33/3, annesinin çektiği telgrafın cevabı gelip gelmediği 33/3, hastanın odası 33/3, evlerinin

önü 33/4, onun sesini 33/4, annesinin her başını kaldırdıkça üstüne dikilmiş bakışları 33/5, çocuğun sesi 33/5, evlerinin biraz ilerisi 34/1, aşağıya doğru giden sokağın tam başı 34/1, evlerin duvarları 34/1, Mümtaz'ın hafızası 34/5, bu ölümün arkası 34/6, babasının yanı 35/1, bu ziyafetin dışı 35/2, kimin yanı 35/3, kendisine o kadar dostluk gösteren evin büyük oğlunun aralarında bulunmadığını 36/1, kardeşinin oğlu 36/2, bizim ailede 36/2, babasının bu sözleri 36/2, realitenin bu hazırlanmış çehrelerin hepsinden iyi ve güzel olduğu 36/2, Şehzadebaşı'ndaki evin hayatı 36/3, evin hayatı 37/1, bu senenin asıl arkadaşları 37/1, ağabeyinin karısını 37/1, Mümtaz'ın bu çocukça cevabında 37/1, onun cevherinde 37/1, evin hayatı 37/1, İhsan'ın uzun sükkûtları 37/1, ; büyük yengenin mazi hasreti 37/1, yeni bir hayatın içinde 37/2, hayatın bir parçasıydı 37/2, bu hayatın ortasında 37/3, onun fikir hayatına 37/4, amcasının oğlu 38/1, varmadan İhsan'ın âdeta küçük bir yol arkadaşı olduğunu, birçok şeyleri kendisine anlattığını, kendisiyle münakaşa ettiğini, ona ufak tefek yardımlar ettiğini 38/1, odanın bir köşesinde kendisi için konulan masanın başına 38/1, -Halet Efendi'nin hayatını 38/1, kitabın planını 38/2, Mümtaz'ın kafasında 39/1, okuduğu romanların bütün hadiseleri 39/1, onun eline 39/2, İstanbul'un her tarafı 39/2, yengesinin yatağının ucu 39/2, sevdiği şiirin yanı 39/3, onun ruhunu 40/1, onların ıstırabıyla 40/1, babasının billur lambayı yakmaya çalışması 40/1, hasta annesinin yanı başında 40/1, , genç köylü kızının yorgun vücuduyla kendisine sarılışı 40/1, belki de etrafını tanımayan bakışların ta gözlerinin içine dikilişi 40/1, günün hadiseleri 40/1, bir askeri kıtanın geçişi 40/2, yolun gerisi 40/2, herkesin içi 41/2, avucunun içini âdeta sıvayan ince tozun, uzviyetinin bir tarafında bir pencere kapanmış gibi kendisini sinirlendirmesine 42/2, başının üstü 43/5, bu bakışın karşısında 44/1, bir kulağının arkasında 44/1, bu kitapların yanı başında 45/3, dükkanın döşemesi üzeri 45/3, hastanın başı ucu 44/2, kapının önü 44/2, onun dalan gözlerine, kuruyan dudaklarına, inip çıkan göğsüne 45/1, Nuran'ın şu dakikada bulunması ihtimali olan İstanbul'un her köşesi 45/1, demin tramvayı durduran kıt'anın peşine 45/1, Mallarme'nin mısraını 45/3, tanıdığı dükkâncılardan biri 46/3, peykenin kenarına 46/6, peykenin kenarına kitapçının artık kendisiyle alâkadar olmayacağını 46/6, ayaklarının dibinde 47/1, sevdiği kadının geniş omuzlarını 47/1, mecmualardan biri 47/2, birinin üstünde 47/2, şarkıların üstünde 47/2, bestekârlarının adları 47/2, rebîülâhîrin on yedinci gecesini 48/1, defterin sahibi 48/1, Ertesi senenin en

mühim hadisesi 48/1, peşinden koşmaya hiç lüzum görmediği bir zamanın eşiği 48/1, yazıların hiçbiri 48/1, Velinimet Naşit Beyefendi hazretlerinin mabeyn-i hümayûn beşinci kâtipliğine tayinleri tarihi 48/3, Mümtaz'ın kafasında 49/1, bunların altında 49/4, Nuran'ın garip şeyler müteahhidi 49/5, Genç kadının hiç sarsılmayan şüpheciliğini, düzgün düşüncesini 49/5, Mümtaz'ın bütün bir saflığı muhafaza etmesi, hiç gülmemesi 49/5, Nuran'ın küçük gülümsemeleri, taaccüpleri 49/5, bu bakışın altında 104/1, genç kadının hayatına 104/1, Fatma'nın asabı 104/4, kadınların elbiselerinin harap olmasından 117/1, boynun dışarıda kalan kısmını 117/1, bu saçların gecesine yüzünü gömmek arzusuyla damarlarının tutuştuğunu 117/2, kadının kısık gözlerinde 183/3, ihtiyar adamın dostu 195/1, ihtiyar adamın sevgisi 195/5, Babasının hasreti 270/3, elleriyle durmadan tempo tutan gencin yüzüne 301/2, fikrin sahibini 301/2, onların yanı başlarında 301/3, genç bir erkeğin omzuna 301/3, sizin canınız 320/3, deminki düşüncesinin ne kadar hafif kaldığını 320/4, bu küçük ve hasta çocuğun, imanıyla ne kadar üstün olduğunu 320/4, doktorun arkasından 363/4

Aitlik husus bildiren bu isim tamlamaları sanat yapma endişesi ile kurulmamıştır. Bunlar genellikle şahısların dış dünya ile olan münasebetlerini anlatır.

B- BELİRTİSİZ İSİM TAMLAMALARI:

İyelik ekli bir isim unsurunun ilgi eki almamış bir isim unsuruyla kurduğu kelime grubudur. Huzur romanında, belirtili isim tamlamasına nazaran belirtisiz isim tamlaması daha az kullanılmıştır. Romanda tespit ettiğimiz bu gruba dâhil örnekleri ikiye ayırdık.

1-Dış Dünyaya Ait Ayrıntı Bildiren, Tasvir Bildiren Belirtisiz İsim Tamlamaları

tren düdükleri 9/3, bu cam perde arkası 11/2, İhsan Bey Adası 13/2, masası üstü 13/1, Üsküdar iskelesi 12/5, kedi yavruları 15/1, bir haziran sabahı 15/3, sabah ışığı 16/4, tren sesleri 17/9, ışık içindeydi 18/2, incir dalı 18/2, bu ağustos sonu sabahı

18/4, su küpleri 19/4, kömürlük kapısı 19/4, pencere kenarları 19/4, Fatih şehitleri 20/1, yol ortasında 20/1, bir barut fiçisinin üzeri 20/4, sefil, perişan mahalleler, yoksulluk yüzünden bir insan çehresini andıran eski evler arası 21/2, bir silah sesi 22/2, top sesleri 22/2, yere serilen bir örtü üzerinde 22/2, yarı çılgın bir bahçıvanın tuttuğu, henüz denge girmemiş petrol lambasının ışığı altı 22/3, bu iki ışık altında 23/1, top sesleri arasında 23/1, kazma seslerine 23/1, şarapnel parçaları 23/1, kıl torbaları 25/1, kendi önündeki atın kalçası üstü 27/2, her adım atışında 28/1, hemen her sokak başında 29/1, bayıltıcı portakal çiçeği, hanımeli, ful kokuları arası 29/3, portakal bahçelerine 30/1, deniz kenarında 30/1, yoldan denize kadar inen büyük kayalar üstü 30/2, akşam saatleri 30/2, su sesi 31/1, kanat çırpışları 31/1, bu aydınlık içi 32/2, zifiri bir karanlık içi 32/2, Hastaneüstü ile Konyaaltı arası 32/2, daima hareketli, daima canlı sokağın kendisine kadar çıkan gürültüsü içi 33/3, güneş içinde 35/1, kiremitler üstünde 35/1, yanı başı 37/3, mağaza önleri 37/3, Sahaflar içi 40/2, Beyazıt kahvesi 40/2, adım başı 41/1, küçük tezgah ve imalathane işleri 41/1, Bitpazarı kapısı 41/1, kanat şıkırtısı 43/5, bir başka yem serpenin ayakları dibi 44/1, lodos dalgası 44/1, sandalye üstü 45/3, peykenin bir tarafında üst üste sicimle bağlı, eski meşin ciltli bir kitap dizisi 46/4, saraç dükkanı 48/1, büyükçe bir masraf cetveli altı 48/3, eski bahçıvan kulübesi 99/1, Ada vapuru 101/1, çınar dibi 121/5, fıstık ağaçlarına 124/8, sokak fenerleri 179/2, Bebek önleri 179/5, Üsküdar gezintileri 179/6, bu ağustos gününde 180/9, harabe çeşnisi 180/9, çocuk cıvıltısı 181/2, lüfer geceleri 224/1, yol fenerleri 224/1, yıldız parıltıları 224/2, petrol lambası altında 224/2, kasaba istasyonları 224/2, ışık kervanları 286/1, bir nisan günü 317/6, çalışma odası 317/6, servi dalı 317/6, bu Müslüman mabedin mazisi üstü 317/6, yaz gecesi 347/3, çekiç sesleri 347/3, ağaç hışırtıları 347/3,

Bu belirtisiz isim tamlamaları dış dünyayı olduğu gibi aksettirirler. Görüldüğü üzere daha çok yer adları, tabiata ait manzaralar, eşya isimleri geçmektedir.

2-Hal, Husus, Zihinde Bir İmaj Bildiren Belirtisiz İsim Tamlamaları

arka ağrıları 9/1, zatürree fevkalâdelik halini 9/1, yıkım psikolojisi 9/1, gölge hali 10/2, hastabakıcı meselesi 10/4, kiracı meselesi 10/5, ev halkı 10/6, humma ve sancılar içinde 10/6, bir kudret tılsımı 11/2, devlet memuriyeti 11/2, elkâ-sibü habibullah hadîsi 11/2, mal sahibimiz 11/3, baba mirası 12/1, bu kira hikayesi 12/1, bir hal çaresi 12/3, böyle bir halet-i ruhiye içi 13/1, mal sahibi 13/1, mide ağrıları 13/1, vicdan azabı arası 13/1, seneler boyu 13/2, uyku taklidi 14/1, saz parçası 14/1, çocuk ağlayışı 14/3, çocuk dünyası 14/4, bu humma içinde 15/2, küçük bir kız tatlılığı 15/1 kolları arası 16/1, hastabakıcı kursu 18/3, mal sahibi 19/4, düşünmemeye, zihninin bir tarafına atmaya çalıştığı şeylerin hücumu altı 20/3, garip bir sükûnet içi 21/6, o kadar cazip şeyler arası 21/8, bu tesir yüzünden 21/8, bir bahar dalı altı 21/9, garip bir teheyhüç içinde 22/1, gurbet duygusu 24/2, bir nevi sarhoşluk içi 26/1, sade lezzet anları 26/1, bu bekleyiş içinde 27/2, hayatının zenginliğini ve ıstırabını yapan bir yığın ruh hali 28/1, bu garip ruh hali 28/1, büyük bir günah işlemiş duygusu 28/1, aşk fısıltıları 31/1, yara ve yırtık içi 32/2, küçücük ömrünün henüz manasını dahi kavramadığı kederleri içi 34/2, içinde çöreklenen o yedibaşlı ejder hüznü 34/3 o hafta içinde 34/5, müthiş bir ağlamak arzusu 35/3, garip bir tikslenme içi 36/1, tatil günleri 37/3, tarih dersi 38/1, tarih zevki 38/1, sanat, fikir kısmı 39/1, kar içi 39/2, babasının ölümü ile İstanbul'a dönüşü arasındaki zaman içi 40/1, ter içi 40/1, bütün o top, kazma kürek sesleri 40/1, tam bir isyan içi 42/1, böyle olmaması gerektiği 42/3, insanla bu kadar yakından karşılaşmanın korkusu içi 44/1, eczacı formülleri 45/3, mektep kitapları 45/3, hadiseler üzerinde 45/1, ebediyete kadar türlü tasnif fikrine yabancı bir istif içi 45/3, doğum sancıları 46/2, hazırlama telaşı içi 47/1, Mâcun-i Lokman Hekim başlığı 47/2, meşk defteri 48/1, Abdülmecit devri 49/1, behemehal niyet edilen şey üzeri 49/4, hayat artıkları 53/1, çocuk hastalığı 71/1, bir mayıs sabahı 71/1, iki tesadüf mahkumu 71/4, mazi artığı 164/6 mazi artıkları 181/1, kir ve çamur yığını 221/10, tiksinti işareti 228/5, misafir-ev sahibi oyunu 230/10, hatıra sıcaklığı 230/16, hasret ocağı 261/1, korku şimşekleri 262/1, düşünce hürriyeti 262/1, hiddet ifadeleri 263/2, bu hayaller manzumesi 263/2, ümitsizlik duygusu 264/1, uzaklık düşüncesi 264/2, saadet duygusu 265/1, ölüm düşüncesi 324/2, hayat çerçevesi 367/1, sabah müşterileri 367/1, imtihan sabahları 367/2, o iki had arasında 368/1, güzellik

duygusu 368/1, garip bir isyan hissi 370/1, şimşek hızıyla 372/2, bu kadar sefalet içinde 373/7

Bu belirtisiz isim tamlamaları husus bildirmekle beraber bazen de zihinde çeşitli imajlar uyandırır. İmaj uyandıranlar çoğu kez teşbih-i belîğ şeklinde kurulmuştur.

C-SIFAT TAMLAMALARI

“Bir isim unsurunun bir sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği kelime grubudur.”⁵⁸ Huzur romanında sıfat tamlamaları çok geniş yer tutar. Çalışmamızda sıfat tamlamalarını beş gruba ayırdık:

1-Merhamet, Sevgi, Hüzün, Nefret, Korku... gibi Çeşitli Duyguları İçeren Sıfat Tamlamaları

İhsan'ın hastalığının verdiği üzüntü 9/2, bu üzüntü 9/3, akrabasına karşı olan sevgi 10/1, çocukluğunun mühim bir devrinde çok yalnız kalan Mümtaz 10/3, büsbütün başka bir dert 10/5, zavallı, biçare, adamcağız 12/2, bir türlü vaktinde ele geçmeyen bu kiranın hayatında nasıl bir üzüntü kaynağı olduğunu gösteren cümleler 12/3, bu evi kökünden sarsan bir felâket 15/1, o felaket 16/1, kabahatli kimse 16/2, korkulacak bir şey 16/7, bir çare 17/15, zavallı çocuklar 20/4, kadın şefkatine ve güzelliğin terbiyesine en muhtaç olduğu zaman 21/9, bu korku 22/1, doktorun ağzından zatürree kelimesini duyduğu an 22/1, acayip, perişan, muzdarip kabile 23/2, manasını anlamadan, içini ümitsizlikle, hınçla dolduran, o zamana kadar farkına varmadan yaşadığı hayatı, küçük, nazlı, iyilikle dolu hayatı birdenbire kendisi için çok katı, çok zalim ve anlaşılmaz yapan kelimeler, cümleler 24/2, onun, bütün gece vücudunda duyduğu yakınlığının verdiği duygu 25/4, annesinin dalgın sükutu kadar acı bir şey 25/4, o zamana kadar tatmadığı bir duygu 26/1, içindeki acı 26/1, bu korku 27/1, çok insafsız bir şey 27/1, garip, dün akşamın sıcaklığından mahrum, fakat onla-

⁵⁸ Leyla Karahan, Türkçede Söz Dizimi, Ankara, 2005, s.48

rın hatırasıyla dolu bir temas 27/2, o garip tereddütler 28/1, son derece sefil 28/1, çok korkunç bir duygu 28/1, geçirdiği fenalığın farkına varan genç kız 28/1, hayatlarının bir tarafını yakan humma 29/1, biraz arsızlık edip de azarlandığı zamanlar 29/4, olduğu gibi bıraktığı mesut çocuk saatleri sefil ıstıraplar 30/2, 31/2, o kadar harap hal 33/2, tam nağmenin ortasında ağlayışa benzeyen garip yırtılışlar 34/1, çok ışıklı, taptaze fakat bununla beraber yine hasret ve ıstırap dolu başka bir dünya 34/2, bir ucu İzmir'in Kordonboyu'nda başlayan, öbür ucu babasının hiç anlayamadığı ölümünde biten dünya 34/2, kendi çocuk muhayyilesine sığmayan bir yığın şey 34/3, kim olduğunu bilmediği, fakat annesinin de işiteceği korkusu ile ürpererek yolunu beklediği çocuk 34/4, bu sıkıntılı günler 34/6, bir talih, garip, herkesinden çok başka bir talih 35/3, paylaşamadığı bu neşe 36/1, sıkıntı ve tahammülsüz ıstırap tabakası 40/1, en küçük depresyon 40/1, bir facia 40/1, gerçek fıkarcılık 41/1, hayatın oldukça derinden sarstığı bir arkadaş 42/1, daha büyük bir hezimet 42/2, meçhul bir felaket Kısa ve ıstıraplı ömrüne 43/4, 45/3, tam sonuna kadar böyle gidecek vehmini uyandırdığı zaman 47/1, zavallı Mümtaz 60/4, biçare adamcağız bir yığın acı 76/6, 78/1, zavallı yavrucak 82/3, azap meleklerini ağlatacak bir şefkat 82/3, saatlerce devam etmemesine hiçbir mani olmayan bu hazin vaziyet 85/1, acınacak mahlûk 90/16, zavallı çocuk 93/5, son derecede masum ve dalgın bakışlarla 97/1, biçare bir tebessüm 158/2, İşin hazin tarafı 165/2, ıstıraplı bir şekilde hatırlatan bir yığın çehre 170/3, Açık, perdesiz pencerelerden bu mazi artıklarıyla hiç de uyuşmayan biçare başlar 181/1, zavallı bir budala 208/1, biçare bir kadın 209/4, ölüm ağacının bu hazin meyvaları 220/1, hizmetçi halli o biçare kadın 221/5, hazin tesadüfler 264/2, bacağına sürükleyerek yürüyen bir zavallı 279/7, o hazin ve şaşkın bakış 282/1, acıklı bir tebessüm 284/14, acı hatıraları 294/5, Bütün havadisim vermek için âdeta yakasına asılan zavallı bir budala 296/1, sefil acıların 298/1, esmer ve cılız vücuduyla çamurda kalmış bir mısır koçanına benzeyen biçare bir mahlûk 300/2, hayatının zafer anlarından birini yaşadığı muhakkak olan bir zavallı -ellilik bir adam- 301/1, bu on yaşında evliya türbesini bekleyen biçare kız 321/7, kalbini burkan acı 324/1, talihimizin en hazin tarafı 328/3, zavallı yavrucak 328/3, zavallı Gide ve zavallı Fransa 332/2, zavallı İhsan 348/2, biçare dualarını ve ellerinin temasını bırakıp kapatan kadınlar 364/1, acıyan eller 374/9,

2-Benzetme, Hayali Nitelik ve Tasvir İfade Eden Sıfat Tamlamaları

Bu gruba giren sıfat tamlamaları romanda geniş yer tutar. Bu gruba giren sıfat tamlamaları genellikle Ahmet Hamdi Tanpınar'ın karakteristik sıfat tamlamalarıdır. Şimdi bu gruba dâhil sıfat tamlamalarının örneklerini gösterelim:

tren düdüklerinin büsbütün başka korkularla kanattığı uyku 9/3, o kiracı denen derde 10/2, siyah gözlüğünü 11/2, bir kudret tılsımı 11/2, büyüğü bir silah 11/2, bu cam perde 11/2, bu acayip kafes 11/3, o her şeyin iyi ve dost olmasını istediği âlem 14/4, sade mercan dalları ve sedef çiçeklerle süslü, üst üste canlı âlem 14/4, yerde bulunduğu vişne renginde bir kurdela 15/1, gömlek değiştireceği zaman 16/8, bu garip ve sonsuz derecede zengin mahluk 17/7, biraz sonra bu incirin vaad edilmiş lezzetlerine doğru yapacağı hücum 18/1, kendi kendisiyle bir kavgaya benzeyen yazı bozuluşları 19/1, dışarıdan dökülmüş boya 19/4, bu hayat döküntüsü evler 20/1, büyük kıyamet 21/3, o sular altında uyuyan, fakat her şeyi idare eden kesif tabaka 22/1, daha o çocukken içine çöreklenen bu yılan 22/1, kökü kalbinde ağacı 22/1, her şeye küskün, etrafa kapalı, gökten yalnız felâket bekleyen bir mahluk 22/1, büyük, bendini yıkmış sularinkini geçen bir uğultu 23/1, her türlü sestem bir mahşer 23/1, gerisi gelmeyen, birkaç hayal 23/3, küçük bir rüzgârın ve sessizliğin kim bilir nerelerden, hangi uzak dağların eteğinden, ıssız vadilerden, insansız kalmış köylerden toplayıp odalarını aydınlatan isli lambanın etrafına getirip yığıldığı bozkır gecesi 24/2, çarşaplardan yapılmış perdeler 24/2, atların burnuna kadar sokulan Mümtaz 25/1, hancının tuttuğu ışık 25/1, demin, odalara çay getiren hancı çırağının uzattığı testi 25/1, hancının verdiği ekmekler 25/1, yepyeni bir dünya 26/1, bazı uyku sonlarını andıran çok lezzetli bir tükenme duygusu 26/1, şuurun kaybına vardığı, insan ve etrafının âdeta birleştiği an 26/1, büyük kesme billur petrol lamba 26/1, garip, çift manalı ve vücutlu bir şey 26/1, yaylının tam arkasına düşen taraf 26/3, bu hayal 27/3, rüyalarının bir tarafını dolduran hayaller 28/1, berrak hava 28/4, ayrı bir mevsim 29/1, iç mahzeniniz 29/3, bu nasihati dinleyen hayat 29/4, tahta sandıklar 29/4, maden kuşaklar 29/4, bir fütürist tablo gibi sade göz, sade kulak ve tecessüs 29/4, altın ve gümüş zırhlar 30/2, sonra alçalan ve arkaya devrilen kavis 30/2, bir altın yelpaze 30/2, büyük ışık parçaları 30/2, bir mevsim gibi bereketli, velût saat 30/2, sadece yosunlu, rüzgârın, yağmurun sünger gibi delik deşik ettiği taş parçaları olan kayalar 30/2, kudretleri ve cüsseleri insanın çok üstünde, talih gibi susan ve yalnız

varlıklarının içimizdeki aksiyle konuşan bir yığın hayal varlık 30/2, her şeyin ayrı şekilde dirildiği, seslerin kabartma kazandığı, derinleşen, dost yüzünü, sıcaklığını kaybeden göklerin altında insanoğlunun namütenahiye doğru küçüldüğü, tabiatın bize her taraftan, "Ne diye ayrıldın, sefil ıstırapların oyuncuğu oldun, gel, bana dön, ter kibine karış, her şeyi unuttur, eşyanın rahat ve mesut uykusunu uyursun" dediği saat 30/2, denize çok yukarıdan bakan kayalıklar 31/1, bu ışık parçaları 31/1, küçük piyanolar 31/1, kenarları pul pul, akisleri renkli büyük davetler 31/1, bu davet 31/1, han odasında bakir tenine çok derin bir aşu gibi yapışan köylü kızı 31/2, bütün bu aynalar 31/3, canlı bir tabiat parçası 31/4, kim bilir hangi felâketle oldukları vaziyette donup kalmış mahlûklar 31/4, muhayyilenin durduğu anlardaki manzara 31/4, hayattan boşaltılmış, ebediyen ona yabancı, onu inkâr eden bir çehre 31/4, o her şeyi besleyen hayat suyu 31/4, çocukken oynamasını o kadar sevdiği ve ömrünün sonuna kadar seveceği bir balçık parçası 31/4, bu sert kaya parçaları 32/1, ilk felâketin eliyle yoğrulup kaldıkları hal 32/1, her suali birden soran sonsuz zamanın içinden gelmiş zalim, haşin semboller 32/1, bir deniz mağarası 32/2, bir oyuk 32/2, asıl mağaraya 32/2, koyu tırşe ile nefsi arasında değişen aydınlık 32/2, denizin oyduğu kaya parçası içinde, dalgalar çekildiği zaman durgun, az derin, dibindeki balıklar, kaya kenarlarındaki yengeç ve böcekler görünecek kadar berrak sulu, son derecede tabiiye benzer yapılmış rokay bir havuza benzeyen bir gölçeğiz 32/2, mağaranın deniz tarafından yaklaşılabilen kısmı 32/2, bu ışık gölge oyunu 33/1, bir tesadüfle oraya kadar gelmiş bir kayık 33/2, bakışlarında bu türkünün güftesine benzer bir mana 33/5, bu davet 35/1, bu musiki 35/1, her tarafta billûr sazlarını kurmuş, o acayip, sâri, her şeyi yenen hayat 35/1, dönüşte bir aylık arkadaşlarını oynar gördüğü yıkık kale bedenleri 35/1, her taraf 35/1, bembeyaz şosedede ve yol ağızlarından ikide bir karşılmasına çıkan deniz parçaları 35/1, sivri taşlar 35/1, uzakta simsiyah cüssesini gördüğü vapur 36/1, başka türlü birkaç sima 36/2, etrafındaki her şey 37/1, koruyucu bir melek 37/3, varlığı, her şeyi değiştiren, eşyayı insana dost eden, günün saatlerine tatlı bir hava geçiren sırlı bir mahlûk 37/3, Ganimed'in kartalı gibi bir şey 38/1, herhangi bir Olimpos'a 38/1, acayip bir sahne 39/1, soğuk bir kış 39/2, ilk bayılmada gördüğü hayal 40/1, bir laytmotif gibi bu rüyalâr 40/1, o azap sarılı haz 40/1, fırtınalı ve karlı gece 40/2, modası geçmiş zevk kırıntıları 41/1, Tanrıların yüzü 42/3, bu ikinci sıcağında 43/2, telâşsız, istiğnalı, yoğun bir geliş 43/3, ayaklarının dibinde otlayan ve

hareketleriyle bir Dufy fırçasının o her teferruatı ayrı ayrı ve müstakil form olarak sayan denizleri gibi küçük bir rüya sürüsü 43/3, büyük ve tek yapıcısı vasıflarında içten doyuran duygu 43/4, dantelalı birkaç uçuş 43/5, bu güvercinler 43/6, İstanbul'un sevilen kadınlarda bizi kendilerine o kadar bağlayan zaafı cinsinden bir nevi vice 43/6, çocukların kendi kendilerini süslemek, içlerinde hiç sırrına eremediğimiz boşlukları doldurmak için uydurdukları masallar 44/1, bu büyük ağaç 44/1, yaldızlı kapısının her başını arkaya çevirişte mor bir gölge içinde görüldüğü bu mimari 44/1, Mümtaz'ın istediği o masal gemisi 44/1, mavi küçük dalgaları, iç içe, halka halka çizgilerle birbirinden ayrılmış, primitif tablo denizi 44/1, kâfi bir tehdit 45/1, acayip, muzdarip, muzlim ve biçimsiz terkipler 45/1, eski Mısırçarşısı'ndan sıçramış bir damla gibi küçük bir dükkân 45/2, , üstü açık mukavvalar içinde asırlarca faydasına inanılmış, kaybolan hayat ve sıhhat ahenklerinin biricik çaresi gibi bakılmış ot ve kökler 45/2, peşinden o kadar hırsıyla koşulan, okyanuslar aşılacak baharlar 45/2, insana sadece zihni bir hazımsızlığın eserleri gibi görülen garip bir halita 46/1, dostça bir işaret 46/3, ateşte ağır ağır kavrulmuş benzeyen ciltler 46/7, henüz gelmiş kırlangıçlar 47/1, hudutsuz maviliğe 47/1, bu kendi ördüğü ağdan 47/1, ne deveye, ne kuşa benzeyen bir resim 48/1, yalanmış mürekkebin kararttığı karışık bir desen 48/1, bütün sazlarını 49/1, gördüğü rüya 49/5, onun yeryüzündeki eşi haline gelen Boğaz 173/7, altın yosunlar 174/2, billur dalga kıvrımları 174/2, kenarlarda büyük ve sırrına erilmez hakikatler gibi külçelenmiş gölgeler 174/2, sırçadan, ince şeffaf dünya 175/1, altın hayaller dünyası 178/3, ayın etrafına gerdiği mavi ipek kumaş 178/4, billur bir kâse 178/8, elmastan yapılmış eşya 178/8, ortasından bölünmüş bir meyva 178/8, sade özden bir bahar 178/12, hayal bir bahçe 178/12 harap rıhtımlar 178/12, benek benek, yaprak yaprak dağılan, geniş oluklar halinde akan bir altın yağması 179/1, yüzlerce görünmeyen ağzın üflediği ney nağmeleri 179/1hepsinin ortasında bozulmaya başlayan bir meyva 179/3 sanki bir akşamın bulutları arasından sızan o mercan rengi, safran rengi ışık damarları 256/1, deniz ortasında tutuşmuş bir gemi direği 256/1, gümüş ve mercan çerçeveli bir eski zaman aynası 257/1, duanın denizinde çalkanan büyük bir gemi 257/1, yıldızları taklit eden bir durgunluk 285/5, ümit, azap, endişe yüklü pençeler 286/1, sert kabuğuna iri mücevherler kakılmış bir hayvan 286/1, bu ağır mücevher yüklü perde 286/1, büyük, koyu lacivert ve altın bir kuş 286/1, bu saf mücevherlerden, bakir uykusundan henüz uyanmamış madenlerden,

siyah mermer ve granitlerden imiş hissini veren gece 286/3, her uzak mahremiyeti bizim için böyle gecelerde o kadar tatlı ve hülyalı yapan bir lamba 286/5, bu büyük ve muhteşem sükûttan henüz kesilmiş kanlı bir parça 286/5

Sadece belirli bir kısmını verdiğimiz bu sıfat tamlamaları Tanpınar'ın üslubunun anlaşılmasında çok yardımcı olur. Birçoğunda sanat ve imaj yapma endişesi sezilmektedir. Bunların bir kısmı yaygın olan benzetme ve hayali ürün olsa da çoğunluğu Tanpınar'ın orijinal buluşlarıdır.

3-Şahısların Fiziki Özelliklerini ve Ruh Dünyalarını Yansıtan Sıfat Tamlamaları

küçük yeğen 10/1, ihtiyar hizmetçi 10/1, bir gölge hali 10/2, küçük Sabiha 10/3, genç adam 11/2, aranmaktan, yoklanmaktan hoşlanmayan adam 11/4, bir türlü bu kirayı aklından çıkaramayan yengesi 12/1, ihtiyar kadın 12/2, büyük yenge 12/3, ta çocukluğundan beri tanıdığı o keskin hiddet 12/5, ihtiyar kadın 13/1, ihtiyar emektar 13/1, kendisini kabahatli bulan adam 13/4, solmuş yüz 14/2, içeriye kaçmış gözler 14/2, dolan gözler 14/4, fazla şımarıklığı 15/1, ıstırabını ilk sancılar arasında kıvranan kadın 15/1, genç kadın 15/1, Macide'nin tebessümünü kaybettiği günler 17/7, dersi, sohbeti, şakası günlerce hatırdan çıkmayan adam 17/15, o zalim kadın 19/3, mefluç koca 19/4, genç kadın 20/1, toza bulanmış kız çocukları 20/1, bu fakir kıyafet 20/1, bir yığın perişan ve hasta yüzlü insan 21/2, zaten sıkıntı içinde olan genç adam 22/1, koskoca adam 22/2, ihtiyar bir adam 22/2, ihtiyar bostancı 23/1, o kocasının ölüsü üzerinde ağlayan, sızlayan kadın 23/3, oğlunu ve kendisini kurtarmaya çalışan kadın 24/1, genç kız 25/4, bu yabancı ve bilinmedik iştihiyalarla dolu vücudu 25/4, ilk tecrübesini yaptığı ölümden başka türlü ölmeye hazır bu vücut 25/4, yaklaştığı her şeyi âdeta nefesinde yumuşak bir maden gibi eriten bu nefes 25/4, bu acayip ve gergin yüz 26/1, o zamana kadar muayyen duyuların ötesine geçmeyen vücudu 26/1, vücudunun hiç bilmediği ve tanımadığı noktaları 26/1, bütün o yorgunluk ve acılarını harap ettiği beden 26/1, kucagında yattığı genç vücut 26/1, dün akşamki genç kız 26/3, dün akşam sabaha kadar onu kucaklayan, bilmediği bir iştihayı onun kapalı vücudunda yakan genç kız 27/2, ne olduğunu, hattâ ne olacağını bilmediği annesi 27/2, genç adam 27/2, sağ şakağından çenesine kadar henüz iyi olmuş bir bıçak yarası

28/2, garip bir sertlik 28/2, arzulu kadın başları 29/4, arsız İtalyan neferleri 29/4, kız, erkek çocuklar 30/1, küçücük varlığı 30/2, küçücük bir çocuk 33/4, bir türlü dolduramadığı uzun bir boşluk 34/6, bir zaman boşluğu 34/6, acayip baş sallamaları 35/3, , kendisini arkasından takip ettiğini sandığı, âdeta omuzunda yakıcı bir şey gibi duyduğu uzun bakışlar 35/3, en akıllı adam 36/2, kendisinden yirmi üç yaş büyük oğluna 36/2, bir ayağı sakat, çiçekbozuğu, gözlerinin içi gülen bir adam 36/2, ihtiyar ve çok acı görmüş bir kadın 36/3, etrafındaki her şeye kendi içindeki saadet duygusunu geçiren insanlar 37/1, iyi ahlâk 37/1, sakın tabiat 37/1, kendisinden on iki yaş büyük bir arkadaş 37/1, kendisine mahsus bir hayat 37/2, gecede kendisi için her şeyin bittiği, hayatın dışında çok hususi bir talihle, herkesten ayrı olarak yaşadığını sanan Mümtaz 37/2, Macide adlı acayip bir mahlûk 37/3, her şeyi, herkesi peşinden sürükleyen, bir büyü gibi değiştiren küçük bir kadın 37/3, bu küçük kadın 37/3, genç adam 40/1, onları tanıdığı zaman yolunu tayin edebilecek, seveceği şeyleri sevebilecek yaş 40/1, hayatının anlattığımız kısmıyla bir macerası olan adam 40/1, tesirleri daima taze kalacak bir yaş 40/1, içinde bir taraf 41/2, bir zamandan beri kafasında dolaşan fikirler 42/1, içindeki konuşma 43/4, bütün vücudunu 44/1, bu gözler 44/1, siyah başörtüsünün altında tazeliğini gizleyemeyen bir çehre 44/1, ihtiyar kitapçı 46/7, vücutlarının yukarı kısmı çıplak insanlar 47/1, başa narin bir çiçek edası veren boynunu 47/1, güneşten kısılmış, sade bir ışık çizgisi haline girmiş gözler 47/1, kumral saçların daima değişen, daima dalgalı çerçevesi 69/1, lepiska saçlı bir kız çocuğu 73/1, güzel ve biçimli büstünü 73/1, beyaz bir rüyayı andıran yüz 73/1, yumuşak çok derinlerden gelen, hiçbir şeyi kendisinden esirgemeyen bir bakış 79/9, başının üstüne bütün bir mevsim gibi toplanmış kumral saçlar 83/3, lekесiz, bembeyaz, bir çehre için oldukça mübalağalı karoserisi içinde hiç şaşmadan işleyen bir cihaza benzeyen bu dişler 94/7, üzüm gibi siyah gözler 95/1, yüzünden iyilik ve hayat neşesi akan bir kadın 98/6, birdenbire ekşiyen yüz 99/2, bu olgun, zarif, güzel kadında 106/7, güneşin öz bahçesi imiş gibi baştan başa aydınlık ve füsün olan bir taraf 106/7, Nuran'ın aşkını bir hidayet nuru gibi içinde on sene gizleyen adamı, sırtı kambur, yüzünün derisi kemiklerine yapışmış, arkasında ince emprimesi içinde titreye titreye ömrünün yanlış hesaplarını sayan esmer 219/10, mor pembesi şapkasının altından kötü taranmış saçları fırlayan zayıf bir kadın 219/10, iki günden beri onu altüst eden azap 222/7, bütün mazi hazinelerinin son bekçisi, kafası altı asrın

altın uğultulu kovani olan ve nefesinde bir medeniyet yaşayan insan 246/6, orta boylu, vücuda bir nevi bostan korkuluğu manzarası veren çökük omuzlu, esmer, çakır gözlü bir adam 247/4, büyükçe, kemerli ve aşağıya doğru sarkık bir burun 247/4, zayıf yüz 247/4, gür ve kıvrık kaşların altındaki gözler 247/4, sert, titiz, şişman, son derecede afif, okuması, yazması kıt bir adam 249/2, siyah gümrah kaşlarının altında iki ocak gibi yanan gözler 250/1, çok safdil, iyi bir adam 281/10, Dindar, temiz, evliya ruhlu bir adam 281/10, fena bir rüya gören adam 287/1, esmer ve cılız vücuduyla çamurda kalmış bir mısır koçanına benzeyen biçare bir mahlûk 300/3, mümkün mertebe bu hakikatler ocağından uzak kalmaya çalışır gibi bir hal 301/2, geçkin, fazla düzgünlü bir kadın 301/3, çürük dişlerinin arasında çok tatlı bir tebessüm 305/9, pejmürde kıyafetli bir hizmetçi 346/1, Temiz giyinmiş bir İstanbul çocuğu 348/3, nefesin tazyiki altında daha şişkin ve daha kuvvetli görünen göğsü ile, bu ter damlaları ve kırmızı yüzü ile hastadan ziyade, saatlerdir yenmeye çalıştığı dalgardan henüz çıkmış, kumsalda yattığı yerde nabzın tabiileşmesini bekleyen bir atlet 364/2,

4-Yere Ait Ayrıntı İle Kavram Sağlayan Sıfat Tamlamaları

bu küçük dükkan 10/5, bu çürük bina 11/3, eski konağın müstemilâtından olan bakımsız kısım 11/4, üstündeki iki oda 11/4, uğramaktan çekindiği yer 11/5, koca konak 12/3, Üsküdar'daki Arife Hanım 12/3, bu dükkan 13/1, her yerde tesadüf edilen şeyler 14/1, yarı yol 14/4, yattığı yerden 15/1, annesinin yattığı hastane 16/1, beş gecedir yattığı bu yer 17/7, ayrı yerde 17/10, kapının önüne çıktığı zaman 18/1, alçak duvardan sarkan incir dalları 18/1, ilk uğradığı evde 18/3, ikinci uğradığı evde 18/3, bütün sokaklar 18/4, ara yerde bir gölge parçası 19/1, bir yol ağzında serince bir nefes 19/1, evinde bulunduğu tek hastabakıcı 19/1, bir harabe 19/1, ikinci bir yer 19/3, kim bilir hangi zengin memurun, defterdar veya mutasarrıfın kızını evlendirirken yaptırdığı ahşap bir ev 19/4, bu sokaklarda 19/6, küçük taş lahitler 20/1, şehitlerin bulunduğu yerde meydanımsı bir şey 20/1, iki katlı 20/1, Hekimoğlu Ali Paşa'nın konağı bulunan bir mahalle 20/1, bu taraflarda 21/1, çok arkada 21/1, Amerikan Hastanesi'ndeki bir akrabasına 21/1, o taraflarda 21/1, iki sene için gittiği Fransa'da

21/8, alelacele bir mezar 23/1, evin bulunduğu taraftan 23/1, olduğu yerde 23/1, hangi tepeden 23/2, hangi büyük yol 23/2, bozkırı âdeta tek başına bekleyen beyaz kireç sıvalı geniş bir han 24/2, öteberi kurutulmuş yer 24/2, olduğu yerde 25/1, hanın önünde oturan erkekler 25/1, çok geride 26/3, karşı taraf 28/2, evlerinin karşısındaki otel 29/1, bulunduğu yerde 29/3, kapının önündeki iskemlelere 29/4, kapıların önündeki çocuklar 29/4, daha başka taraflar 30/1, şehrin dışındaki cevizlik 30/1, babasının altında yattığı ağaç 31/2, tam adım attığı yer 32/1, şehirden epeyce uzak bir yerde 32/2, bir eski caminin avlusundaki küçük bir mezarlığa 34/6, ayrı ayrı yerlerde 35/1, bu her tesadüf ettikleri insanın âdeta bir şarkı mırıldanır gibi geçtiği yolda 35/3, çok karanlık, çok siyah, sessiz bir yer 36/1, annesinin mezarı gibi bir yer 36/1, kuytu bir cami duvarının kenarında, güneşin girmediği; o billur sazların insan talihiyle alay etmediği; arıların, hayattan ve güneşten sarhoş, vızıldamadıkları; çocukların, güneşte kırılmış ayna gibi insana batan berrak çığlıklarla gülüp konuşmadıkları bir yer 36/1, evin üst katında İhsan'ın odasının üstündeki oda 36/3, onun yanındaki büyük oda 36/3, sonraları bir köşesinde onun da çalıştığı kütüphane 36/3, bu kütüphane 37/1, o zamana kadar kendisini misafir gibi gördüğü ev 37/1, insanın sevdiği bir ev 37/2, bu iki dekorda 39/1, bu yol 40/2, çarşının birdenbire insanı kavrayan loşluğu ve serinliği 40/2, o dolambaçlı yol 41/1, öbür taraf 41/1, eski İstanbul 41/1, gizli Anadolu 41/1, eski Şark 41/1, bu rutubetli ve yarı karanlık dünya 41/1, Mahmutpaşa'nın çığılığı içine çıktığı zaman 41/1, küçük yol 44/2, bu dar yol 44/2, bu tozlu dükkân 45/3, bu duvarına elle yapılmış triko çorapların asıldığı yere 45/3, tahta kepenkli, peykeli, eskimiş seccadeli dükkânlarda 45/3, hiçbir yerde 45/3, açık işportalarda 45/3, bu çarşıda 46/1, bir rahle üzerinde açık duran yazma 46/6, Nuran'la ilk defa Çekmeceler'e gittikleri gün 46/7, Küçükçekmece'de âdeta su üstünde duran ve bu yüzden insana ister istemez Çinlilerin kayık evlerini hatırlatan büyük lokantada yedikleri yemeği 46/7, köprünün başındaki avcı kahvesinin dereye bakan bahçesinde geçirdikleri saat 46/7, bu bahçeye inen tahta merdiven 46/7, biraz ötede 46/7, eski yerine 47/1, boşlukta tutunduğu nokta 47/1, gözlerinin artık takip edemeyeceği nokta 47/1, yazın o kadar serin olan taşlık 67/1, vaktiyle limonluk olan dar, camlı bir koridor 67/1, Beykoz'a kadar bütün manzarayı kavrayan sofa 67/1, harap rıhtımlarda 178/12, avlularında ot bitmiş, damı çökük, fakara yatağı medreseler 180/8, harap Tabhane 180/8, yorgun göz veya vücutla dört beş metre murabbına sığdırılmış,

tahtaları morarmış, kiremitleri kırık, cüssesi yana doğru yatmış evler 180/9, bu yıkık, bir tarafı çarpılmış, pencereleri süsleyen sardunyaya varıncaya kadar sefaletin kemirdiği evler 180/10, beyaz ve tahini boyalı eski bir konak yavrusu 180/10, mimarisi meçhul, herhangi hayat standardına girmesi imkânsız, upuzun veya tıknaz, biri öbürünü hiç tutmayan, semtin havasına sırtını çevirmiş, duvarları çivit boyalı kireçle örtülmüş yirmi sene evvelki kârgir evler 181/1 kıyafetinin perişanlığını bakışlarıyla, endamıyla, şahsiyetinin kudretiyle yenen ve çehreden başka bir şeye dikkat imkânını insanda bırakmayan kadınlar gibi birdenbire umulmadık yerde yaldızlı taşı kırık bir geçmiş zaman çeşmesi 181/2, kubbesi yıkılmış bir türbe 181/2, içinde bir yığın çocuk cıvıltısı ile beyaz mermer sütunları yere devrilmiş, damında incir ağacı veya servi bitmiş bir medrese 181/2, kurumuş çınarı muhafaza için etrafına çekilen parmaklığa 181/3, Yesarî yazısıyla firdolayı yazılan bu çınar 181/3, büyük kestanenin altındaki kahve 330/4, Şehzade Camii'nin avlusundaki ağaçlar 366/4, taşlıktaki ayna 374/6

5- Hal, Hareket ve Tahsis Bildiren Sıfat Tamlamaları

Bu gruptaki sıfat tamlamaları çoğunluğu oluşturmaktadır.

yapacak bir yığın iş 9/3, bir hastabakıcı 9/3, adamakıllı uğraşacak biri 10/1, mühim bir devrinde 10/3, hayat dediğimiz çok ayrı şey 10/3, bir yığın adres 10/4, evcek inanılmayan bir hadise 10/6, biricik vasfı 10/6, birkaç seneden beri kontratı yenilemek, kiralari almak gibi işleri yüklenen Mümtaz 11/2, birkaç gün daha mühlet 11/3, bir parça şey 11/3, yaptığı vaad 11/3, on beş günde 11/3, gelecek ay 11/3, çok uzak zaman 11/3, bilinen bir şey 12/1, iç içe yaşayan insanlar 12/1, bir yığın latife 12/1, herkes için en eğlenceli safha 12/3, mutat ziyaret 12/3, tayin edilen gün 12/3, hızı kesilen teşebbüsler 12/3, bindiği otomobil 12/3, bir yığın eşya 12/3, şaşacak hiçbir taraf 12/4, böyle bir halet-i ruhiye 13/1, daha karışık bir ilaç 13/1, söylediğim ilaçlar 13/1, bu üçüncü ziyaret 13/1, yalancıkdan bir iki hesap 13/1, münasip hediyeler 13/1, aldığı para 13/1, , her fantezi 13/2, her merak 13/2, bu saadet 13/2, sekizinci gün 13/2, çift günler 13/2, kötü uyumanın verdiği halsizliği 13/3, üç gün evvel 14/3, kırmızı kurdela 14/3, acayip perdeler 14/3, küçük bir ifrit 14/3, böyle zamanlar 14/4,

bu kurdela 14/5, Sabiha'nın kendi kendisine bulduğu bir süs 14/5, iki yaş 15/1, birkaç ay 15/1, bir gün 15/1, ona ait bir müessesese 15/1, beğendiği eşya 15/1, yeni çocuk karyolası 15/1, aşçı kadın 15/1, kendisine hediye ettiği kurdela 15/1, bu cins hediyelere ve ceza vermeye hak veren bir hayat 15/1, küçük nöbetler 15/1, büyük bir talihsizlik 15/1, hazırlanmış cesedi 15/1, sekiz sene evvel bir haziran sabahı 15/3, getirmesini unuttuğu hediye 16/1, iki gün 16/2, en küçük işaret 16/3, uzayan tıraş 16/4, garip bir ifade 16/4, müphem bir işaret 16/5, daima beraber konuştukları İhsan 16/8, bu dikkat 16/8, gülümsemediği zamanlar 17/7, bu üç kelime 17/15, eski yadigar 17/15, Fatma ismindeki hastabakıcı 18/3, bir hastabakıcı 18/3, üç ay evvel 18/3, Mümtaz'ı karşılayan annesi 18/3, bir kâğıda 18/4, bu yaz 19/1, birinci cildi 19/1, ince satırlarla dolu kâğıtlar 19/1, kaç defa 19/3, üç çocuk 19/4, bir kömür kamyonu 19/5, bir yaz evvel 19/6, bir sene evvel 20/1, bir tango sesi 20/1, bu türkü 20/1, garip düşünceler 20/1, aynı türkü 20/1, aynı oyun 20/1, her şey 20/2, değişmeyecek olan, hayata şekil veren, ona bizim damgamızı basan şeyler 20/2, gördüğü gazete manşetleri 20/3, gergin vaziyet 20/3, elindeki son adres 21/1, eski türkü 21/4, eve geldiği zaman 21/5, iyi haberler 21/5, bu sefer 21/5, bütün dünya 21/6, bu yeni muhit 21/8, ilk sarhoşluk 21/8, İhsan'ın bu seferki hastalığı 22/1, bu psikoloji 22/1, oturdukları evin sahibine düşman olan bir Rum 22/2, birçok aileler 22/2, daha evvel 22/2, o gece 22/2, bütün gün 22/2, biraz bir şey 22/2, tam o esnada 22/2, tek, kuru, hattâ akissiz bir ses 22/2, beş dakika 22/2, yokuş aşağı bir koşuşma 22/2, şu adam 22/2, bu sahne 23/1, üç insan 23/1, bir adam 23/1, o zaman 23/1, birtakım sesler 23/1, etrafındakilerden büsbütün başka şeyler 23/1, uyandığı zaman 23/1, bu yolculuğu 23/2, bir türlü 23/2, o yüzlerce insanlık 23/2, o yaylı 23/2, cevapsız kalan sualler 23/2, ikinci gece 24/2, kapının önünde karanlıkta sigara içen erkeklerin yüksek sesle konuştukları şeyler 24/2, açık pencere 24/2, bir rüzgâr 24/2, etrafındaki gürültüler 24/2, daha uzak yerlerden gelen gürültü 24/2, etraftaki sessizlik 24/3, en ufak ses 24/3, en küçük gürültü 24/3 dört atlı 25/1, bir efe ceketi 25/1, her şey 25/1, büyük kalabalık 25/2, birkaç saat 25/2, annesinin yanına çıktığı zaman 25/4, o gecedeki sonraki uykular 25/4, uzun zaman 25/4, o zaman 25/4, bir gece evvel bayıldığı zamanki rüya 26/1, en son had 26/1, bu arzu 26/1 bir türlü 26/1, bu kucaklayış 26/1, bir tükenme arzusu 26/1, sabaha karşı tam uyandığı zaman 26/2, ikinci hatıra 26/3, bindikleri araba 26/3, dün geceki inilti 27/1, tek kelime 27/1, hiç kimse 27/1, atını

arabanın yanından ayırmayan jandarma 27/1, arabacının elinde tuttuğu meşin kırbacın ucundaki mavi boncuklar 27/2, bu an 27/2, bütün hayatında 27/2, geniş kanatlı bir kuş 27/2, arabanın içinde ağlayan üç yaşındaki kızın sesinden başka hiçbir ses 27/2, tam bu esnada 28/1, bir gece evvelin garip duyumları 28/1, yeni baştan 28/1, çözülmez bir şekilde 28/1, bilmediği şeyler 28/1, ilk gençliğine girdiği devirler 28/1, bu ikiz tesadüf 28/1, son defa 28/2, ilk ve son defa 28/2, bu yara 28/2, iki sonra bir akşamüstü 28/3, buradaki zaman 28/4, her gün 29/1, büyük bir isyan 29/1, ertesi gün 29/1, yarı gizli sevkiyat 29/1, her gün 29/1, bir çatlak 29/3, bir yığın imkan 29/3, ev hanımlarının yaptıkları börek, baklava tepsileri 29/4, iri develer 29/4, bir yığın arkadaş 30/1, bu ses 30/2, daha ilerilere 31/1, her adım 31/2, bir el 31/3, sırtındaki harmani 31/3, her şekli 32/1, her iradeyi 32/1, dev cüsse 32/1, derin izler, oluklar 32/1, bir yarasa 32/1, cinsini bilmediği bir başka kuş 32/1, kayalıktan sıyrıldığı zaman 32/1, düz şose 32/1, bir gün 32/1, bir müddet 32/1, mağaranın ağzını örttüğü zaman 33/1, her taraf 33/1, o gün 33/1, ikinci el 33/1, bu sesler 33/1, gördüğü ses 33/2, hiçbir şey 33/2, her gün 33/3, kaç gündür 33/4, her akşam 33/4, boş bir şişe 33/4, başka bir kap 33/4, Mümtaz için gün denen şey 34/4, yekpare bir zaman 34/4, bir gece 34/5, bu son anı 34/5, İstanbul'a gönderilmek için vapura bindirileceği gün 34/6, o gün 34/6, henüz düzeltilmiş bir toprak yığını 34/6, bir türlü 35/1, aradaki zaman farkı 35/1, o gün 35/1, küçük sokak kedileri 35/1, oturdukları evin önünü benimseyen köpek 35/1, her tarafa dağılmış güvercinler 35/1, yalnız bir kişi 35/2, bu acıya 35/3, etrafındaki insanları 35/3, o insanlar 35/3, bir yük 35/3, bütün aile 35/4, bu güneş 36/1, hiçbir şey 36/1, bütün bunlar 36/1, Mısır'daki esirliğinden 36/2, gizli bir teşkilat 36/2, şu çocuk 36/2, bir kere 36/2, hemen her gün 36/2, birçok yazması, okuması 36/3, ilk defa 36/3 bu kadar kitapla, bir yığın resim ve öteberi ile karşılaştığı zaman 37/1, ilk okumaları 37/1, manasını bir türlü kavrayamadığı şiir kitapları 37/1, ertesi sene 37/1, ilk görüş 37/1, bütün bir hakikat 37/1, S...'deki son gecede 37/2, aç karnına 37/3, mektebe gideceği saatte 37/3, bir anne 37/3, bir kardeş 37/3, eski divanları 38/1, ilk defa 38/1, tanıdığım insan 38/1, bir şeyler 38/1, bunun tanıdığı insandan büsbütün başka biri 38/1, ilk gün 38/1, bütün sınıf 38/1, bu ilk saatten hafızalarında kalan cümleler 38/1, bu ders 38/1, bir gün 38/1, "Hammer'de şunu arayiver", "Bak bakalım şaklaban Şânizâde ne diyor?", "Hoca-efendi Tâcüttevarih'ten şu meseleyi öğren" gibi siparişler 38/1, kocaman bir cildi 38/1, Habsburg hanedanının filan sefirle İstanbul'a gönderdiği

hediyeler 38/1, büyük bir Türk tarihi 38/1, içtimai doktrinini 38/1, bir gün 38/2, kronolojik bir tarih 38/2, Bizans'tan devredilmiş iktisadi şartlar 38/2, toplu bir şekil 38/2, bu son şekli 38/2, çetin bir münakaşa 39/1, bir taraf 39/1, İhsan'ın kendisine açtığı yol 39/1, öbür taraf 39/1, iç âlemine doğru kendisini götürecek olanlar 39/1, yaratıcı taraf 39/2, en parlak devrinde 39/2, birçok modayı 39/2, en sevdiği şairler 39/2, garip bir şekilde 39/2, yalnız kendimize ait olan şeyler 39/2, kendi zevkimize ait tercihler 39/2, birkaç şiir 39/2, o hafta 39/2, küçük bir grip 39/2, onun için yeni satın aldığı meşin kaplı Şer Çiçekleri 39/2 onları tanıdığı zaman 40/1, bu iki ay 40/1, garip suret 40/1, o günler 40/1, her an 40/1, garip şekil 40/1, bazı geceler 40/1, son sınıf 40/1, yatılı talebe 40/1, birkaç saatlik gezinti 40/2, bir yığın şey 40/2, bu serinliği 40/2, çok arızı bir hal 40/2, ucuz gümrük eşyası 41/1, taklit modalar 41/1, şaşırtıcı bir şey 41/1, nerede dokunduğunu söyleseler bile unutacağı, fakat motiflerini ve renklerini günlerce hatırlayacağı eski halı ve kilimler 41/1, en umulmadık şekil 41/1, nerede ve nasıl devam ettiği bilinmeyen büyük ve eski ananelerin son parçaları 41/1, kasabadan kasabaya, aşiretten aşirete, devirden devire değişen eski zaman elbiseleri 41/1, Bizans ikonlarından eski yazı levhalarına kadar bir yığın sanat eseri, işlemler, süsler, hulâsa yığın yığın sanat eşyası 41/1, hangi geçmiş zaman güzelinin boynunu, kollarını süslediği bilinmeyen bir iki nesle ait mücevherler 41/1, iklimini değiştirmiş zamansız hayat 41/1, bu hayat 41/1, bütün bunlar 41/1, bu sefer 41/1, her zaman 42/2, bu bozulma 42/2, bu düzensizlik 42/2, iç kıymetlerimize karşı vaziyetimiz 42/2, iki ayrı şey 42/2, sonu cemiyete dayanan realiteler 42/2, bir din 42/2, bir taraf 42/3, bir şey 43/1, istediği şey 43/1, iki misli 43/1, bir kısmı 43/3, bir taraflı 43/4, bu güvercinler 43/6, bir kahveci çırağı 44/1, beyaz yollu bir fanila 44/1, yerini, belki de yarın cigaraya bırakacağı muhakkak olan küçük bir kalem 44/1, yemleri satan kadın 44/1, bir lahzada 44/1, her yaz 44/2, deminki isteği 44/2, bir yığın eski ve bildiği şeyler 44/2, her rüzgâra 45/1, bir üçüncü Mümtaz 45/1, kaç gündür 45/1, geçen mayıs geldiği gün 46/7, birkaç ses 47/1, birkaç kafi ve keskin hareket 47/1, o zaman 47/1, asıl büyük yığın 47/1, o anda 47/1, kendilerine alışverişten bir köpek 47/1, manasını anlamadıkları hızlı konuşmalar 47/1, bu süzülüş 47/1, bir yığın kesik ve iç içe hareketler 47/1, baştan aşağı çok kötü bir yazıyla kopya edilmiş bir Yunus Divanı 47/2, Bâkî'den, Neffî'den, Nabî ve Galib'den alınmış gazeller 47/2, daülfilfilli, kakuleli, raventli birçok ilaç 47/2, öbür mecmua 47/2, bir şarkı defteri 47/2, pembe,

mavi, beyaz, sarı kâğıtlar 48/1, hoşâ giden bazı beyitler 48/1, 1197'den itibaren başlayan bir yıgın doğum, ölüm tarihi 48/1, ne kadar safdil bir itinası, merasimi 48/1, iki günlük bir rahatsızlık 48/1, birkaç ay 48/1, hadiseleri geniş bir sene 48/1, bu kadar yıllık mazuliyet 48/1, birçok tarih 48/1, hemen her satır 48/1, daha acemi bir el 48/1, birkaç defa 48/1, ilk görüş 49/5, bir vesile 49/5, bu altı isim 49/5, bu hikayeler 49/5 talihten gördüğü bu son ihanet 80/1, kuluçka tavuk edasıyla bir bakış 80/1, büyük, müstakil bir hayat kuracak kadar derin alâkalar 81/1, yangın söndürücü taraf 81/1, en keskin hareket 83/2, mizacının birçok taraflarını gösteren bir hareket 85/1, kalpten gelen her şeyi reddeden garip bir hal 86/9, bazı hayvanların avlanmasına benzeyen bir hal 139/1, eski melankolik hal 187/1, sandaldaki ışıkla aydınlanan kısa hareketler 196/3, yalnız zamandan bir şeyler ümit eden bir hal 201/2, bir akşamdan koparılmış gibi sert, madeni bir hal 203/7, kendi çocukluğunun yalnızlığına benzer bir hal 206/3, sonuna doğru ahenkli hareket 206/3, geçen zamana meydan okuyan bir hal 229/1, kendimize karşı bir hareket 239/3, cömert hareketler 274/1, bir tek hareket, kanlı bir hareket 275/1, gayesiz hareket 302/3, Bütün ömrünce hasretini çektiği hareket 317/5, adımlarını hesap eden bir hal 325/1, Suad'ı oradan uzaklaştırmak ister gibi bir hareket 329/2, mücerret hareket 341/3, delice hareketler 341/1, yaşadığı vaziyetin ağırlığıyla tezat yapan bu hal 365/6

D-EDAT GRUPLARI

“Bir isim unsuru ile bir çekim edatından meydana gelen kelime grubudur.”⁵⁹ Edatların tek başına anlamları yoktur. Birlikte kullanıldığı kelime ya da kelime gruplarıyla anlam kazanırlar.

Huzur romanında tespit ettiğimiz edat gruplarını sebep edatları, benzetme edatı, vasıta edatı, zaman edatları, miktar edatı gibi çeşitli gruplarda topladık.

1-Sebep Edatları

ne Macide, ne yengesi -İhsan'ın annesi- hastanın başı ucundan ayrılmadıkları için 9/3, bu düşünceden kurtulmak için 10/2, Peygamberin bu sözüne, bildiği halde riayetsizlik etmemek için 11/2, sırf bunun için 11/2, elkâ-sibü habibullah hadîsine uyduğu için 11/2, alacağı cevabı ezberden bildiği için 11/5, baba mirası olduğu için 12/1, kimse olmadan sokağa çıkamayacağı için 12/3, onunla avunduğu için 13/1, Macide'nin felâketi haber almaması için 15/1, karısını, gerçekten ağır araz gösterdiğini söyleyen doktorlara kapılarak hastanede doğurmaya kandırdığı için 16/1, vaktinde hastaneye yetişebilmek için 16/2, yolda boş bir araba bulabilmek için 16/2, onun için 16/2, Macide'nin yorulmaması için 17/15, onun için 19/1, bir sene evveline dönebilmek için 20/1, ondan sökebilmek için 22/1, onun için 22/1, bu işler için 22/2, karısıyla çocuğunu götürmek için 22/2, hâlâ yanmakta devam eden gaz lambasının ışığında gözlerinin kendinde olmayan pırıltısını görmemek için 26/1, kendisini ilk defa doğuran acıyla beraber geldiği için 26/1, bu gözleri görmemek için 26/1, arka sokaktan dolaşıp gelmek için 29/4, bu cevizliğe benzettiği için 30/1, manasını anlamadığı bu davete koşmamak için 30/2, bu hazzı tek başına tadabilmek için 32/1, hayat yolunun üzerinde soracak belli hiçbir sualleri olmadığı için 32/1, onun için 34/1, bütün ömrünce ikisini beraber görmeye alıştığı için 35/1, onun için 35/2, onun için 36/1, onun için 36/2, İhsan için 38/1, Mümtaz için 38/1, onu geçmek için 38/1, ölçü hissini Garp'tan aldığı için 39/2, bunun için 40/1, kiracıyı görmek için 40/2, yolun gerisini yayan yürümek için 40/2, sıkışık zamanlarında canlanan, kendisinde ise öteden beri bütün bir gölge taraf yapan batıl itikatlara karşı koymak için 41/2, vatan

⁵⁹ Karahan, ,a.g.e.,s.62

ve millet oldukları için 42/2, hayatımıza getirecekleri kolaylıklar için 42/2, birkaç nesil için 42/2, onun için 43/2, Mümtaz için 43/6, Mümtaz için 43/6, kendisi için 44/1, onun için 45/1, onunla beraber olabilmek için 45/1, hulâsalarının bu Jules Verne'lerin, Binbir Gece'lerin, Tûtinâme'lerin, Hâyatülhayvan'ların ve Kenzülhavas'ların yerini alabilmesi için 46/2, vakit geçirmek için 46/7, görünmeden insanlar arasında gezmek için 49/1, Nuran'a anlatmayacağı için 49/5, merak ettiği hadise için 49/5, uzun bir konuşmaya takati olmadığı için 50/6, eski Şûrâ-yı Devlet azasından Behçet Beyefendi'yle ayak üstünde konuşmak hoşuna gitmediği için 54/1, arkasında kendisine ait o kadar büyük, facialı, muzlim şeyleri gizlediği için 59/1, bunların hiçbirini göstermediği, hepsini örtüp sakladığı için 59/2, Bir ihtirasın, çok derine geçmiş bir hayat tecrübesinin arasından etrafa baktığı için 61/1, çırpındığı, çok basit şeylere kendi mudil riyaziyesini soktuğu için 66/1, süreyi toprağa düşen gölgemizle ölçtüğümüz için 66/1, aklıyla zamanın dışına fırladığı, aşkın nizamına karşı koyduğu, geniş istihalenin ortasında bir istikrar istediği için 66/2, onu beğenmek, sevmek, arzu etmek için 69/1, ona saadetinin yıkıldığını aşağı yukarı kendi ağzıyla haber verdiği için 70/1, zaman zaman karısına dönüşleri de içten beslenmediği, kadına karşı daima satıhta kaldığı için 72/1, bazen yarattığı curcuna havası için 77/11, bu gayret şöyle on, on iki yıllık bir tecrübeye dayandığı için 81/1, Fahir'in eski karısına karşı alâkasızlığını Emma'ya göstermek için 85/1, sıhhi bir endişeden ziyade, içkiye hayattaki yerini vermek için 86/1, şahsına karşı bir hakaret sayıp saymamak için 92/5, sırf bile bile yaptığı bu zulmü telafi etmek için 92/5, otoritesini kullanmak için 94/13, bu kararın kat'iliğini göstermek için 96/6, taşıdığı büyük pırlantanın ve altındaki küçük zümrüdün kaybolmasından da korktuğu için 99/1, karşısındaki adamdan kendisini gizleyebilmek için 107/1, sırf bu lezzeti tatmak için 109/4, hislerinden bir başkasına bahsetmek istemediği için, 115/5, bu lezzeti tatmaları için 117/1, yüzünün kızardığını göstermemek için 118/8, bu kadar kuvvetle ve sabırla çağırabilmek için 122/4, arızası kıt bir dünyada olduğu için 128/1 bu ocakta yanmak için 132/1, maziden gelen her şeyi inkâr ettiğim için 132/1, bütün kabahatlerin affedileceğini evvelden bildikleri için 134/1, kocasını kendisinden güzel bulduğu için 134/1, kendi içinde bir başka insanı bu kadar kuvvetle bulabilmek için 136/2, onda bu ürkekliğin, bu safiyetin kaybolmaması için 137/6, çoktan beri siyasi vaziyeti münakaşa edecek bir adam ele geçirmediği için 139/1, konuştukça çağrılar çoğaldığı ve hatıralar

derinleşmeye başladığı için 141/1, öbür misafirleriyle başka bir izdivaç tasavvurunu en şiddetli tedbirlerle karşılamak için 144/1, Nuran'ın hayat çerçevelerinden en mühimine sahip olduğu için 155/1, genç kadının kendi güzelliğine bir çocuk neşesinin tuhaflığını katmak için 155/2, büyük mabudenin sırrın yerini bulması için 160/1, mukadder gördüğü bir felâketi önlemek için 207/1, tekrar bir anlaşma imkânından hiç bahsetmediği için 210/1, bir hastane köşesinden hayatını zehirlemek için 212/5, onu muzdarip etmek, sevmediğini herkese göstermek, kendisinin bir kurban, bir öksüz olduğunu anlatmak için 212/5, kendime bir muvazene kurabilmek için 215/2, beraber dans edebilmek, bir odada, bir evde yalnız kalabilmek için 215/5, elektrik tellerinde, tepeleri alagarson kesilmiş belediye fidanlarının yapraklarında titreşen damlaların kısacık hayatını sadece aralarından geçtiği için 216/1, yalnız kendisine hitap edeni, bir cevap olarak yaradılışı seçtiği için 220/1, bu dakikanın sarayında, bu ânın mucizesinde beraberce var olduğumuz için 229/2, sizinle bir andan öbürüne, geçebildiğim için 229/2, anları birleştirip düz ve yekpare zaman kurabildiğim için 229/2, bu güzel akşamı ve onun etrafa getirdiği hatıra sıcaklığını kurtarmak için 230/16, masanın üstünde duran desenlerin yarı çocuk kompozisyonunu hatırladığı için 231/2, ona katılmak, onunla yürümek, hususi patikadan umumi caddeye çıkmak için 239/3, Aramızdaki ideoloji kavgalarında karşımızdakini yenmek için 241/5, Ananemizde yaşanan hayattan bahsetmek olmadığı için 246/1, hazırlanmış bir sofraya zanneden iştihalatları ve bunları tek başına yüklenebilmek için 248/3, bu benzeyişin derecesini tayin için 326/4, camiin loşluğunu artırmamak için 331/1, araya hadiseler girdiği için 332/2, hattâ uğruna dövüştüklerimizi iflas ettirmek için 337/4, bu boğucu geceye biraz serinlik, biraz deniz aksi katmak için 347/10 insandan çok başka bir mahlûkun içindeki kuvveti harcamak için 349/4, bir benzetmeyi zorla son haddine götürmek için 355/6

Sebep bildiren bu edat grupları cümlede genellikle zarf görevinde kullanılmaktadır.

2-Benzetme Edatı

büyülü bir silah gibi 11/2, yaptığı vadin büyüklüğünden ürkmüş gibi 11/3, üç

günden beri olduğu gibi 14/2, her çocuk gibi 14/3, birincisi gibi 14/4, bir hükümdarın dostlarına nişan dağıtması gibi 15/1, gene eskisi gibi 15/1, bir darağacım gösterir gibi 17/7, deli gibi 17/10, sözünü bitirmekten âciz gibi 17/13, çok uzun bir ayrılıştan sonra görüyormuş gibi 18/1, benim oturduğum ve düşündüğüm gibi 18/1, bir fırın ağzı gibi 18/4, gözünün önünde gibi 19/1, o küçük spor otomobilleri gibi 20/1, en kısa bir yol arar gibi 20/1 büyülenmiş gibi 23/1, sönecek gibi 23/1, her akşam yaptığı gibi 23/1, o kadar sert, fakat çok ince bir madde gibi 24/4, kırılan bir camdan içeriye düşen bir madde gibi 24/4, olduğu gibi 27/2, altın bir ejder gibi 29/3, bir masal gibi 29/3, pek mahcup olmuş gibi 29/4, kendi ölümünün ayinini ve kendi yıldızdan ve koyu lacivert gölgelerden lahdini hazırlıyormuş gibi 30/2, bir altın yelpaze gibi 30/2, ateşten yarasalar gibi 30/2, bir ana rahmi gibi 31/1, kabuslu bir rüyadan çıkar gibi 31/2, olmayacak bir şey gibi 35/3, iki mektep kaçağı gibi 37/3, ayrı ufuklar gibi 39/1, bir roman gibi 40/1, bir laytmotif gibi 40/1, iki başlı yılan gibi 40/1, burnunu bir lahza kapıdan çıkarmak gibi 40/2, çok arızı bir hal gibi 40/2 yaşına göre çok olgun bir itiyat, bir tiryakilik gibi 41/1, çocukluğunda olduğu gibi 41/2, insanda yıpranmamış, sağlam, her türlü tecrübeden uzak, yalnız hayata dayanmak için kuvvet veren bir memba gibi 41/2, mavi bir mendil tutan bir hokkabaz eli gibi 43/2, keyifleri yerinde ve iştahlı zamanlarında olduğu gibi 43/2, bir hava hortumu gibi 43/2, görünmeyen bir yalı duvarına, bir rıhtıma rastlamış gibi 43/2, istediği gibi 43/5, böylesi bir masal gibi 44/1, gömülmeye hazırlanıyormuş, yahut gömülü buldukları yerden seyrediliyorlarmış gibi 45/3, birdenbire teşhir edilmesi icap ediyormuş gibi 46/1, bir bereket arması gibi 47/1, güneşe bir ayna tutulmuş gibi 47/1, acaba ne var, ne yok gibi 47/1, bilinmez bir hendese davasını ispat eder gibi 47/1, adeta nar gibi 48/1, havuç yemekle acıkmış bir örümcek gibi 82/2, suya atılmış Japon oyuncuğu gibi 82/3, bütün bir mevsim gibi 83/3, buzdanmış gibi 85/1, birdenbire her şeye yabancı ve düşman kesilmiş gibi 86/9, benliğimizden kaçır gibi 88/1, insanlığın felâketi hazırlanıyor gibi 90/2, bütün aksak taraflarını öğrendiği eski bir otomobil gibi 92/4, üzerine limon sıkılmış bir istiridye gibi 92/5, hafif hardalda bırakılmış bir hıyar gibi 93/9, neredeyse ateşte kalmış bir cam parçası gibi 94/2, on senenin arkasından beyaz bir hayal gibi 96/4, iş üstünde bir umumi grev ilan eder gibi 96/6, taze bir bıçak yarası gibi 97/1, hakiki bir güzellik mucizesi gibi 97/1, çok iyi terbiye edilmiş bir koşu atı gibi 101/3, küçük, insana alışık bir hayvan gibi 103/12, realist romancılar gibi 104/9,

ikisinin de tanımadıkları birtakım hazların müjdesi gibi 105/10, güneşin öz bahçesi imiş gibi 106/7, birdenbire çırpıplak yakalanmış gibi 107/1, mağfîretin timsali ışığın kaynaştığı derinlikler gibi 107/2, her kıvılcığının geniş ve durgun bir suda uzanan ışıklar gibi bir 108/3, karanlıkta gerilmiş bir ipe ayağı dolanmış insan gibi 109/1, bir medeniyeti kendine ait bir macera gibi 110/1, akşamın bahçesinden sarkmış gibi 112/1, gecikmiş kuşlar gibi 112/2, uzun zaman suda kalmış, bütün kesafetini kaybetmiş bir cisim gibi 113/1, aynı sofanın avizesinin altında sarkan, yeni dünya dedikleri o donuk renkli camdan kürede akseden eşya gibi 114/8, kendisine bir yığın cam eşya emanet edilmiş gibi 117/7, bir nekahet sıtması gibi 118/5, küçük kuklalar gibi 121/7, Dördüncü Murat devrinin bir ikbali gibi 122/7, İl-lüstrasyon'da veya İngiliz mecmualarında resimlerini seyrettiği şatolar, on sekizinci asır köşkleri gibi 123/2, acayip bir sihirli gibi 125/2, susamış hayvanların ikinci sıcağında serin kaynaklara sürü halinde gidişi gibi 125/5, bir mücevher gibi 127/1, kendi benliğinde bir altın yumurta imiş gibi 127/1, kâinatı, aydınlığa kendi uzviyetinden doğuracakmış gibi 127/1, çok hayali bir gemi gibi 127/3, ruha ait bir mevcudiyet gibi 128/1, ayağının dibinde bir uçurum açılmış gibi 128/2, yelkensisiz, dümensiz bir gemi gibi 128/4, eski divan âşıkları gibi 130/2, tehlikeli bir miras gibi 131/2, kuru yaprakları altında gömülmeye hazırlanmış bir sonbahar gibi 132/1, bir altın oluk gibi 177/3, bir musallat fikir gibi 178/3, bir çekirdeğin etrafını alan meyva gibi 178/5, billur bir kâse gibi 178/8, altın yosunlar gibi 179/2, şaşırtıcı bir artığı gibi 181/1, çehreden başka bir şeye dikkat imkânını insanda bırakmayan kadınlar gibi 181/2, içinden çıkılmaz bir muammaya rastlamış gibi 183/4 arkasında çok sıkı bir zemberek gevşemiş gibi 184/5, yılan gibi 184/7, sinir cihazlarının potansiyelini ölçmek için kullanılan o hususi aletler gibi 185/1, kedilerin yahut insan terbiyesine hiç alışık olmayan bir çöl veya orman hayvanının koklama hissi gibi 185/1, büyük bir sedef gibi 185/2, sulara terk edilmiş bir madde gibi 185/3, hem ona, hem tabiata karşı bir cinayet gibi 186/13, siyah, mor kadifelerle mahpus elmaslar gibi 189/3, aynı mahalle mescidinin minaresinden bütün semte kurtarıcı davetin ayrılmaz bir parçası gibi 190/1, kendi vücudunu aramaya mahkûm serseri ruh gibi 192/1, bilinmez âlemlerden gibi 196/3, ancak birkaç yaprağının üstünde aydınlığın cilasını taşıyan bir defne ormanı gibi 197/5, çalılık, taşlık bir yolda yürür bir bataktan kurtulmaya çalışır gibi 200/6, sanki bir Fra Angelico tablosu hazırlanıyormuş gibi 202/2, eşit velilerin ruhlarındaki mağfîret

tufanı gibi 202/2, gördüğü hayali ebediyen bozmak ister gibi 271/10, bir altın fırtına gibi 272/1, gül yüzlü fecri gecenin içinden yavaş yavaş tulumbadan su çeker 273/4, büyüdü bir eşik atlamış gibi 275/1, büyüdü bir eşik atlamış gibi 275/1, herkese ve hepsine karşı yabancı, bir muamma gibi 277/1, siyah ve çok cilalı bir camın arkasında gibi 285/5, ağır bir hasta evinin, ümit, azap, endişe yüklü pençeleri gibi 286/1, sert kabuğuna iri mücevherler kakılmış bir hayvan gibi 286/1, büyük, koyu lacivert ve altın bir kuş gibi 286/1, hayat hastalığına tutulmuş gibi 286/5, bu büyük ve muhteşem sükûttan henüz kesilmiş kanlı bir parça gibi 286/5, zehirli bıçaklar gibi 297/1, hiç tanımadığı cinsten mahlûklar gibi 298/3, aydınlık bir mağaza vitrini gibi 300/1, uzun zaman karanlık ve rutubette beslenmiş hayvanlar gibi 300/1, bu hakikatler ocağından uzak kalmaya çalışır gibi 301/2, bir eski zaman devesinin çanları gibi 303/1, çok uzun hastalıklardan sonra yeniden hayata kavuşmuşlar gibi 311/1, içinde bir bıçak gibi 364/1, çok uzaklarda aydınlığı tutan bir set çatlamış gibi 366/1, bir orkestra gibi 368/1, bir çocuk gibi 371/11

Bu edat grubu, edat grupları içinde çoğunluğu teşkil etmektedir. Teşbih sanatlarının çok fazla kullanıldığı eserde “gibi” ile kurulan edat grubunun da geniş yer tutması doğaldır.

3-Vasıta Edatı

İhsan'ın hastalığının verdiği üzüntü ile 9/2, biraz müstemilâtından sayılan Arife Hanım'la beraber 13/1, kahkaha ile değilse bile tebessümle 13/2, elinden geldiği kadar neşe ile 14/2, her zamanki şuhluğuyla 14/3, etrafındakileri anladığını, onlarla dost olduğunu göstermek istediği zamanlardaki gülümsemesi ve kırıntısıyla 14/3, gerçek kederle 14/4, Sabiha'nın doğuşu ile 15/1, hususi bir irade ile 15/1, ağır bir humma ile 15/2, büyükannesi ile beraber 16/1, tramvayla 16/2, elleriyle sırtındaki yün ceketin örgüsünden kaçan bir iplikle 16/3, bir çaresizlik ve yalvarma işaretiyle 17/1, yumuşak ye taze çimen rüyası sesiyle 17/3, Sabiha ile beraber 17/6, dehşetle, ürpermelerle 17/7, ne kadar zorla 17/15, elindeki sicim parçasıyla 18/1, büyük bir kederle 18/1, oyunu bozmamak isteyenlerin sabrı ile 18/4, bu düşüncenin azabı ile 19/1, beş ayak merdivenle 19/4, bütün sokağı kapamış cüssesiyle, devrile, sarsıla

19/5, Macide'nin eve gelişi ile 22/1, bütün gün akşama kadar peşinden koştuğu yük arabasına dair bir haber geldiği zannıyla 22/2, isli bir fenerle 22/3, zayıf ve kaskatı yüzü ile 24/1, biraz daha solgun, erimiş yüzü, hapsedilmiş gözyaşlarıyla 24/1, dört beş çocuk ve bir o kadar kadınla beraber 24/2, büyük bir şamata ile 24/4, büyük bir şangırtıyla 24/4, bir yıkılış, bir devriliş hissiyle 24/4, afyon tarlalarında çalışan kadınların kullandığı cinsten bir peştemalle 25/1, kesik, âdeta insan dışı hıçkırıklarla 25/4, bacakları ve kollarıyla 25/4, bütün bir saç ve nefes kalabalığıyla 25/4, ılık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insanın hem boğulmaktan korkan, hem de uykunun uyuşukluğundan kendisini bir türlü kurtaramayan o garip ve ikizli haliyle 26/1, bütün uzviyetini kaplayan hazla 26/1, çok defa şiddetle 26/1, garip bir ısrarla 26/2, annesi, üç kadın ve kendisinden çok küçük iki çocukla beraber 26/3, onu görmek ihtiyacıyla 27/1, çok değişik, her ayrılığı atlamaya hazır, aralarındaki her mesafeyi küçük gören bir acıyla 27/2, bir insanı bir daha görmemenin, sesini bir daha işitmemenin, bir daha hayatına girmemenin keskin ve yenilmez acısıyla 27/3, yeni bir havadisle 29/1, korku ile 29/1, neşeyle 29/1, tabiatın bu ölçüsüz ve sakın mahlûklarını insan aklına uymuş görmekle 30/1, evin çocuklarıyla 30/1, küçücük cüssesiyle, içinde genişleyen hayat idrakiyle 30/2, bu uğultulu davete koşmaya hazır bir ürperme ile 31/2, güneşe arasından bakılan taze yaprak yeşili bir aydınlıkla 32/2, ortasındaki küçük taş parçası adasıyla 32/2, garip, âdeta toprak altından gelen bir yığın gürültü ile 33/1, güneşli denizin gönderdiği akislerle 33/1, kısa pantolonuyla 33/1, çok parlak akislerle 34/1, bu ikinci türkü ile 34/2, bütün teferruatıyla 34/6, bir iradesiyle 35/2, bu kütüphanenin tesadüfıyla 37/1, Macide ile 37/1, onun gelişiyle 37/1, İhsan'ın istediği gibi umumi tablolarla 38/2, boğuk sesiyle 39/2, her milletten bütün yaşlılarıyla 39/2, hayatının anlattığımız kısmıyla 40/1, tanıdığı kitapçılarla 40/2, mirasının son döküntüleriyle 41/1, hüviyetlerine eklenen uzak zaman ve bilinmez cazibesıyla 41/1, bizim ve bize benzerlerin küçük sakatlıklarıyla, tesadüflerin ihanetiyle 42/2, amcanın mahkemesinin uzamasıyla 42/2, kız kardeşinin evlenmesiyle 42/2, paranızı dolandıran emlak tellaliyle 42/2, yine şaşkıncı, tutulmaz hareketleriyle 43/2, o lodos dalgası hızıyla 43/2, şüphe ile 43/3, insana itimat etmeleriyle 43/4, iştahsız bir alkış gürültüsü ile 44/1, âdeta ıslak bir gürültü ile 44/1, bütün sevap fikirlerine yabancı gözlerle 44/1, yalnız halk kadınlarında görülen o erkeğe meydan okumayla 44/1, "Ne var, ne yok?" diyen bir çehre ile 46/3, ihtiyar kitapçı ile 46/7, ıslak ve kenarlarına

takılmış balıkların küçük gümüşten akisleriyle 47/1, tıpkı yüzen bir insanın kendisini sadece olduğu sulara tutmaya çalışan haliyle 47/1, dikine bir hamle ile 47/1, bir kanat darbesiyle 47/1, muhtelif ellerle 47/2, kırmızı yazıyla 47/2, kırmızı kalemle 49/2, şuradan buradan topladığı acayip hikâyelerle 49/5, küçük bir dargınlıkla 49/5, en korkunç realite ile 51/1, içinde tam bir yıkılış ile 54/1, şimdiye kadar hiç tanımadığı bir irade ile 64/2, dişlerinin ucu ile 68/7, tatmin edilmiş aile duygusu ile 70/1, daha çocukça bir neşe ile 75/4, o sessiz gülüşü ile 76/1, gelecek sağanağın korkusu ile 83/1, bir hakikate yükseliş arzusu ile 107/2, aynı vuzuh ile 126/4, müphem ümitlerin hudutsuzluğu ile 130/5, içindeki korku ile 131/2, ilk ve iptidai tabiata dönüşe benzeyen ıstırabı ile 132/1, ilk ve iptidai tabiata dönüşe benzeyen ıstırabı ile 132/1, hiç eksilmeyen o mazlum tebessümü ile 144/1, onun huzursuzlukları ile 150/4, İlk gecenin aralarında devam eden itiyadı ile 160/5, birdenbire içinde uyanan bir şüphe ile 164/1, duruşu, kıyafeti, aşkta değişen çehresi ile 170/3, koyu nefli zeminle 170/3, 170/3, eski Venedik ressamlarının ten cümbüşü ile 170/3, altın yosunlar, billur dalga kıvrımları, kenarlarda büyük ve sırrına erilmez hakikatler gibi külçelenmiş gölgeler, karanlığın derinleştiği uçurumlar ve aydınlık dereleri ile 174/2, birkaç ruh haleti ile 177/4, içinde bir yığın çocuk cıvıltısı ile 181/2, kulağının yolu ile 185/2, bir nevi kulak estetiği ile 185/4, Nuran'ı kaybetmek korkusu ile 201/2, koyu yıldız ve mücevher tozu ile 202/2, yavaş yavaş bir akşam kızılığ ile 203/7, düşündüklerini keşfetmek korkusu ile 211/1, içinde garip bir tikslenme ile 214/3, dokuz sene hastalığının artırdığı iştihâ ile 215/5, yüzünde bir tiksinti işareti ile 228/5, sakın melek çehresinde her zamanki tebessüm ile 246/6, muallakta kalan bir nağme ile 258/1, tatlı bir gülümseme ile 285/2, oldukça neşeli bir çehre ile 261/3, kime olduğu pek bilinmeyen hafif bir istihza ile 268/16, hayatın kendisi ile 290/1, şüphe ile 317/1, isyan duygusu ile 317/3, her şeyle alay eden bir sinizm ile 321/9, çok zalim ve tesadüfi bir ayıklanma ile 326/1, Suad'ın rüyadaki gülüşü ile 327/5, ağız yutarcasına bir iştihâ ile 340/1, bir parça suya, serinliğe hasret topraklar gibi çatlamış dudaklarıyla, aydınlığı kusan gözleriyle, içinden ufalan yüzü ile 340/3, insan tecrübesini henüz geçirmemiş hayvanların ani korkusu ile 346/1, bu küçük yavrunun korkusu ile 346/1, mikrofonun küçük madeni yuvarlağı ile 349/6, Moliere'den bir Vefik Paşa tercümesi temsil eder gibi şişkin bir eda ile 352/9, simsiyah dili ile 357/4, ifrata gitmiş bir ceza ile 360/1, birtakım hadlerin, engellerin arkasında yaşamının

acılığı ile 361/9, nefesin tazyiki altında daha şişkin ve daha kuvvetli görünen göğsü ile bu ter damlaları ve kırmızı yüzü ile 364/2, keskin bir istihza ile 373/7

4-Zaman Edatı

ağabey dediği amcasının oğlu İhsan'ın hastalandığından beri 9/1, eve döndüğünden beri 10/1, doğduğu günden beri 10/3, İhsan'ın annesinin bu küçük dükkânını tuttuğu günden beri 105/ birkaç seneden beri 11/1, ta çocukluğundan beri 12/5, doğuşunun hazin tesadüflerini öğrendiği günden beri 14/1, üç günden beri 14/2, iki seneden beri 15/1, sabahtan beri 20/3, o günden beri 39/3, öteden beri 40/2, bir zamandan beri 42/1, yazın başından beri 50/2, karısının ölümünden beri 54/2, çoktan beri 54/2, iki aydan beri 57/3, çoktan beri 68/1, deminden beri 70/1, bu haftadan beri 71/2, kocasından kışın başında ayrıldığından beri 71/2, başından beri 71/4, liseden beri 75/1, dört seneden beri 76/1, çocukluğumdan beri 76/5, öteden beri 78/1, deminden beri 78/1, Galatasaray'dan beri 87/9, İstanbul'a dönüşünden beri 94/7, tanıştıkları zamandan beri 98/4, senelerden beri 99/5, o zamandan beri 100/1, öteden beri 101/4, çocukluktan beri 105/6, deminden beri 108/1, başından beri 110/1, başladığından beri 135/1, çoktan beri 139/1, elli altmış seneden beri 143/1, birkaç yıldan beri 150/4, bu vehme kapıldığından beri 151/1, küçük bir orta elçiliği kaybettiğinden beri 152/1, başkâtiplikle gittiğinden beri 152/1, altı seneden beri 152/2, o zamandan beri 152/2, küçük bir sıkıntı geçirdiğini söylediğinden beri 152/2, babasının kendilerini bıraktığı günden beri 153/2, on günden beri 153/2, çocukluğundan beri 155/2, Mümtaz'ı tanıdığı günlerden beri 169/2, bin sekiz yüz doksan senelerinden beri 171/1, çocukluğundan beri 189/3, ilk günden beri 190/2, on seneden beri 192/1, öteden beri 198/6, cetlerimizden beri 199/4, kaç günden beri 205/1, çocukluğundan beri 211/1, deminden beri 219/15, kablet tarihten beri 219/15 kırk sekiz saatten beri 221/4, çoktan beri 222/5, iki günden beri 222/7, deminden beri 223/3, çoktan beri 225/5, dününden beri 226/4, çocukluğundan beri 230/7, o günden beri 232/8, o günden beri 246/3, çoktan beri 262/1, Nuran'a yazdığı mektuptan beri 262/1, o günden beri 262/1, çocukluğundan beri 264/2, Fakülte'den beri 269/5, deminden beri 270/3, asırlardan beri 271/8, dün akşamdan beri 272/6, deminden beri 284/6, Nuran'ı tanıdığı zamandan beri 285/4, çoktan beri 294/3, çoktan beri 297/5,

çocukluğundan beri 302/1, eve girdiğinden beri 312/1, Emirgân'a geldikleri günden beri 313/9, deminden beri 318/1, Doksanüç Harbi'nden beri 326/1, sabahtan beri 327/4 cami kurulduğu günden beri 331/1, öteden beri 333/1, fakülteden beri 334/5, deminden beri 335/6, sabahtan beri 337/7, fetihten beri 337/8, günlerden beri 346/1, evden uzaklaştığı andan beri 346/4, büyük çocuklarını otomobil ezdiği günden beri 352/5 geceden beri 365/2, dünden beri 370/5, dün akşamdan beri 373/4

5- Miktar Edatı

iki gün kadar 9/1, son kuruşuna kadar 13/1, elinden geldiği kadar 14/2, çocuk kafasının anlayabileceği kadar 14/4, ölünün bulunduğu yere kadar 15/1, hiç olmazsa bu hastalığa kadar 15/1, Nuran'ı tanıyana kadar 21/7, onun eline geçene kadar 22/1, yukarıya kadar 22/2, yarın akşama kadar 25/2, sonuna kadar 27/2, ufkun çizgisine kadar 28/4, elmas kadar 29/2, şehrin dışındaki cevizliğe kadar 30/1, denize kadar 30/2, belkemiklerine varıncaya kadar 30/2, denize çok yukarıdan bakan kayalıklara kadar 31/1, ömrünün sonuna kadar 32/1, kaya kenarlarındaki yengeç ve böcekler görünecek kadar 32/2, ertesi akşama kadar 34/4, iskeleye kadar 35/4, o zamana kadar 37/2, bugüne kadar 38/2, sabahlara kadar 39/2, Bizans ikonlarından eski yazı levhalarına kadar 41/1, elinden geldiği kadar 42/2, bugün bulunduğu o dar geçide kadar 53/2, en siyah ölüme kadar 58/1, bir örümcek kadar 61/1, bitmeyecek korkusunu verecek kadar 62/1, onun tarafından iki yana sıralanmış evlerin duvarına kadar 62/2, son zerresine kadar 62/4, insanoğlunun ıstırabı kadar 67/1, Kandilli'den Beykoz'a kadar 67/1, Tekrar yanı başında oluncaya kadar 67/2, elden geldiği kadar 68/1, dünyanın en basit, âdeta bir cebir muadelesini hatırlatacak kadar 71/1, dibi görünecek kadar 73/1, büyük, müstakil bir hayat kuracak kadar 81/1, Adile Hanım'ın birleştirici tarafı kadar 81/1, ses çıkaracak kadar 81/1, iki ayağı üstüne kalkan ilk ceddimizden bugüne kadar 91/1, şezlonga uzanmış kız irisinin kasiğine kadar 92/5, yeni tanıştıkları yat sahibi zengin İsveçli ile anlaşana kadar 95/1, sabaha kadar 105/12, o zamana kadar 106/7, o zamana kadar 106/8, İhsan'ın evine alıştığı zamana kadar 107/1, Kızkulesi'nden Marmara açıklarına kadar 107/1, bir ruh miracına kadar 107/3, en geniş rahmaniyete kadar 108/3, bir mevsim denecek kadar 110/2, son dakikaya kadar 117/2, ancak Mümtaz'la kendisinin oturabileceği kadar 122/5, fıstık ağaçlarına kadar 124/9, hafız sesleriyle beraber dökülen ışık kadar 127/2, Emirgân iskelesine kadar 130/1, kendi içinde değişene kadar 133/1, yolun yansıma kadar 137/4, Nuran'ın geldiği saate kadar 139/1 Çin'den Amerika'ya, İngiliz petrol siyasetinden Macar küçük arazi sahiplerinin çevirdiği dolaplara, Hitler'den Kral Zogo'ya ve Rıza Han'a, Orta Asya'dan Gandhi'nin oruçlarına kadar 139/1, musikiden ayrı denecek kadar 143/2, kimseye muhtaç olmadan yaşayacak kadar 147/1, bir tarih felsefesine kadar 150/1, küçük bir fırın kadar 150/6, ifraz guddelerine varıncaya kadar 152/2, en zarif ciltten, maroken taklidi cüzdana, en çıldirtıcı ve pahalı kokuların, pudra ve tuvalet eşyasının kutularına kadar 153/2, maden bilgisinden mitolojiye ve kozmolojiye kadar 153/2, Nuran'ın en parlak mücevherlerden, en keskin kılıç pa-

rılıtlarına kadar 158/3, kendi damarında akan kanı koklamak isteyecek kadar 159/1, moda mağazalarından, muaşeret güçlüklerinden, cinsi terbiyeden, utanma duygusundan, günah korkusundan edebiyat ve sanata kadar 167/1, yıkık, bir tarafı çarpılmış, pencereleri süsleyen sardunyaya varıncaya kadar 180/10 başlarının ucuna kadar 204/2, tek bir adım atamayacak kadar 212/3, evlerin kiremitlerine varıncaya kadar 216/1, tam çürüyüp düşene kadar 220/1, imkânsızın kapılarına kadar 256/1, biraz evvelki isyan kadar 262/1, daha fazlasına tahammül edemeyecek kadar 283/13, öksürüğü bitene kadar 284/3, sırtında henüz görmediği yeni elbisesi ve saçlarının tuvaletine kadar 296/6, bir on sekizinci asır kralının yıkanişı kadar 306/13, Fransız İhtilali kadar 307/6, tulumbanın borusundaki suya varıncaya kadar 311/8, görmediği, hiç tanımadığı ufuklara kadar 320/7

E-BAĞLAMA GRUPLARI

“Bağlama edatları ile bir birine bağlanmış iki veya daha fazla isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur.”⁶⁰

Huzur romanında genellikle “ve”, “ile” bağlaçları ile kurulan bağlaç grupları kullanılmıştır. Şimdi bu grupları ve onlara ait örnekleri görelim:

1-Ve Bağlacıyla Kurulan Gruplar

teselli ve sevinç” 10/3, onun neşesi ve şamatası 14/1, zorla ve ısrarla 14/3, telaş ve ızdırabını 15/1, sevgisine mahzar her şey ve herkes 15/1, kızın ısrarlarına ve ağlamasına 16/2, fakir ve eskiydi 18/4, milyonlarca çocuk başı ve rüyası 20/3, gürbüz ve güzel 20/1, tozlu ve dar 20/1, araba ve ahıra sığmayan bir yığın deve ile katır 24/2, yeis ve hüznün 29/3, sade kulak ve tecessüs 29/4, bir iki vapur ve bir yığın deve ve mekkârenin taşıdığı yükler 29/4, şarabın neşesi ve balın tadı 29/3, geniş ve munis 30/1, ay ışığında ve zifiri karanlıkta 30/1, daha iyi ve daha güzel 35/1, herkes ve her şey 35/1, müesseseler ve meseleler 38/2, istidat ve temayül 38/1, şiir ve resim 39/2, Verlaine ve Baudelaire 39/1, şiire ve sanata 39/1, sıcak gündenden ve sert aydınlıktan 40/2, zihninde ve uzviyetinde 40/1, gerçek debdeve veya artığı 41/1, çok taklit ve

⁶⁰ Karahan, a.g.e., s. 65

baştan savma 41/1, vatan ve millet 42/2, memleketler ve vatandaşlar 42/2, ağırlığı ve hantallığı 44/1, telaşlı ve sevinçli 47/1, sedayı ve heceyi 47/2, İhsan'dan ve etrafındakilerden 50/2, küçük ve kısa 50/2, korku ve telâşları 50/3, gülünç ve bıktırıcı 50/3, bu güneş ve ses tedavisi 52/1, yatak ve yastık 53/1, kaç türlü rüya ve kaç cins uyku 53/1, her çeşit ve her türlü moda 53/1, kısa boylu, zayıf, temiz ve eski elbiseli 54/1, serin ve uğultulu 55/2 manasını ve şeklini 56/3, güzel ve her şeyden uzak 58/1, kendinden ve hayatından 58/1, duyguları ve düşünceleri 59/1, durgun ve hüznü 59/1, tebessümün ve sükûnetin 59/2, zekâ ve ruh 60/1, cennet ve cehennem 60/2, kalabalık ve kesif 60/3, kuvvetli ve velûd 61/1, solgun ve zayıf 61/2, cansız ve şuursuz 62/4, sabırsızlık ve ümit denen zemberek 63/3, ölüm ve hayat 66/1, içinde ve dışında 67/2, tatlı ve çekici 69/1, sarı kostüm ve kırmızı emprime 70/5, sinirli ve bezgin 71/4, arzu ve heves 72/1, güzel ve biçimli 73/1, meçhul ülkeler ve lüzumsuz hadiseler 74/1, anne ve babası 76/6, musiki ve her şey 77/11, canlı çizgilerin ve parlak renklerin 108/3, güzel ve zarif 109/3, çarşı ve Pazar 110/1, bodur minareli ve kireç sıvalı 110/2, esrarlı ve hayali 113/1, sestem ve musikiden 114/7, ihtiyar bahçıvanlarla ve semtin eskileriyle 116/1, rüzgâr ve dalga 118/1, akşamı ve baharı 118/4, derin ve ürpertici 118/5, taze ve yumuşak 118/5, telâş ve sevinci 118/5, gözle rin ve dudağın 119/1, Çengelköyü ve Vaniköyü 119/6, tereddüt ve küçük, ümitsiz savunmalar 119/8, yürüyüşümüz ve adımlarımız 119/11, kuvvetle ve sabırla 122/4, bir ömür ve bu ömürle birleşecek kendi ömrü 127/2, hasret ve sonsuzluk 127/2, yakınlık ve uzaklıkları 128/2, uykusuz ve yorgun 128/4, beste ve şarkılar 131/1, müphem ve tehlikeli 131/2, mizacına ve talihine 195/5, küçük ve nazlı 196/3, vehim ve korkular 197/2, naz ve şımarıklıklar 197/3, sır ve güzellik 197/3, canlı güzelliği ve yaratıcı zekâsı 197/4, büyüye ve rüyaya 198/5, çılgınlıklarını ve saadetlerini 198/6, masal ve din 199/3, kanlı ve bıçaklı 200/1, serzeniş ve şikâyet 201/3, serin ve تنها 202/1, koyu yıldız ve mücevher tozu 202/2, kemanlar ve viyolonseller 203/8, sessizlik ve tenhâlık 204/6, zevk ve hayat 204/7, sarsılan camların ve yaprakları hışırdayan ağaçların 205/1, somurtkan ve içli 206/3, bu kahkaha ve artan sürat 206/3, çok kötü ve zalim bir şey 208/1, hasta ve harap 210/1, aşk ve eğlence 212/1, fantezi ve coşkunculuk 212/1, balgam ve pıhtılaşmış kan 21/5, alaycı ve yıkıcı 214/1, duygu ve düşünce 216/1, çok uzak ve imkânsız 218/1, haz veya ümitsizlik 218/1, garip bir hasret ve onu kaybetmiş olmanın korkusu 222/7, evler ve bahçeler 223/1, karanlık ve

rutubetli 223/2, tembel ve sedef uğultulu 223/4, çılgın gülüşler ve düşünce birleşmeleri 223/4, ümitsiz hatırlayış ve müphem idrak 223/5, solgun ve sıtmalı 223/5, garip ve üşümeli 226/7, lezzetini ve güzelliğini 227/7, karanlık ve aydınlıklarım 229/2, düz ve yekpare 229/2, alelade bir kubbe altında ve bir yığın çini içinde 232/2, kadehler ve buz kâsesi 235/5, çiselemeye başlayan yağmurun altında ve keskin soğukta 298/3, gürültülü hiddeti ve kendisini yapıyalnız ve biçare bulma hissi 298/3, kesik ve öldürücü 298/3, sefil ve biçare 298/3, mahzun ve serzeniş 299/1, canlı ve dikkatli 300/1, sert ve haris 301/2, bu kadar şüpheci ve zalim 302/1, halktan çıkan ve halk tarafından yıkılan 307/3, Sabiha'nın aşağıdan doğru gelen hava fişeği gibi renkli, taze kahkahaları ve birkaç adım ötede gömülmeye hazırlanan bu cenaze 309/4, şiir ve sihir 311/1, gülüşü ve acayip bakışı 312/1, kalın ve dik 362/6, işitilmek ve anlaşılmak 362/6, İhsan ağabey ve ben 362/9, yakut ve akikten 363/1, bu ter damlaları ve kırmızı yüzü 364/2, keskin bir çığlık ve madeni şakırtılar 366/4, onlarla beraber yaşamak ve onların içinde ölmek 366/5, yorgun ve fakir 367/3

Görüldüğü gibi bu bağlaçla kurulan bağlama grupları bazen kelimeleri bazen de kelime gruplarını birbirine bağlar. Biz daha çok Tanpınar'ın karakteristik kelimelerinin bulunduğu gruplara yer verdik. Romandaki bağlama gruplarında en çok “ve” bağlacıyla kurulan gruplara yer verilmiştir.

2-İle Bağlacıyla Kurulan Gruplar

hiddetle vicdan azabı arasında 13/1, Mümtaz'la annesi 28/3, İstanbul'a götürececek eski bir memurla karısı 35/4, büyük yengesiyle İhsan 36/2, Antalya'daki kayalık ile, N...'deki evleri 39/1, Mallarme ile Nerval 39/3, Bitpazarı'yla Bedesten 41/1, gündelik işleriyle içindeki Tanrı düşüncesi 41/2, kahve falı ile Momsen'in Roma hayali 45/3, Payot edisyonunun artıklarıyla Karakin Efendi'nin balıkçılık kitabı 46/1, güzel ve temiz ciltli bir Şakayık-ı Numaniye ile zeyli 46/7, sarı pirinçten bir kahve değirmeni ile geyik boynuzundan bir baston sapı 52/1, Adile ile çok sevdiği Sabih'i 98/8, bir iki semt delikanlısı ile birkaç kayıkçı 128/2, Rum Mehmet Paşa Camii ile Ayazma Camii 162/5, sadaka ile küçük atıfet 166/1, Boyacıköyü'ndeki kahvenin çırağı ile Anahit'in macerası 169/3, düşünce ile hayatı 173/11, dağ ile yalı duvarları

204/3, raks ile koşma 206/1, bir bira ile yiyecek bir Şey 218/1, hak ile hak olan ruh 254/4, iki oda ile bir hol 294/4, Şüphe ile sevinç 295/2, Afife ile Suad 316/1, oldu ile bittiye 324/1, “1914 ile 1918” 336/6, eşya ile kendisi 344/3, dünya ile arasında 368/1

Huzur romanında “ile” baēlacıyla kurulan baēlama gruplarının “ve” ile kurulan baēlama gruplarına göre daha az kullanıldığını gördük. Ahmet Hamdi Tanpınar; birlikteliēi, karŐıtlığı, hayale baēlı birleştirici unsurları, tasvirlerle ait dikkatleri baēlama grupları ile izah etmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AHMET HAMDİ TANPINAR’IN HUZUR ROMANINDA DUYULAR

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın dış dünyayı algılayış tarzını ihsaslarından hareketle incelemek mümkündür. O daha çok görme duyusu ile dış âleme bağlı bir insandır. Ancak o, dış dünyayı olduğu gibi değil de ona kendi duygularını katarak anlatır. Bu da onun subjektif üslubunun varlığını gösterir.

Şimdi yazarın dış dünyayı algılayış tarzı hakkında fikir sahibi olmamıza imkân sağlayacak duyularla ilgili cümlelerini özelliklerine göre ve geçtiği yerleri belirterek sırasıyla verelim.

A. GÖRME DUYUSU

Bu gruptaki duyuları yazarı hayal dünyası ile ilgili olanlar ve dış dünyayı olduğu gibi aktaranlar olmak üzere iki gruba ayırabiliriz. Yazarın hayal dünyası ile ilgili olanlar, dış dünyayı olduğu gibi aktaranlardan bir hayli fazladır. Yazar görme duyusu ile ilgili hemen her tasvirde duygularına yönelmiştir.

Şimdi bu sınıflandırmaya uygun olarak kitaptan seçtiğimiz örnekleri sıralayalım:

1. Yazarın Hayal Dünyası ile İlgili Olanlar

“Mümtaz burada, yoldan denize kadar inen büyük kayalar üstünde oturup akşam saatlerini geçirmeyi severdi. Bey Dağları'nın üstünde güneş sanki kendi ölümünün ayinini ve kendi yıldızdan ve koyu lacivert gölgelerden lahdini hazırlıyormuş gibi, bu dağların kıvrımlarına altın ve gümüş zırhlar geçirir, sonra alçalan ve arkaya devrilen kavis, bir altın yelpaze gibi açılır, büyük ışık parçaları şuraya, buraya ateşten yarasalar gibi uçar, kayaların üstüne asılırdı.” 30/2

“Bazen de daha ilerilere, denize çok yukarıdan bakan kayalıklara kadar gider, orada yosun bakışlı uçurumun kenarında, durulmuş suyun yeşil ve somaki bir ayna gibi akşamın son ganimetlerine açılışını, bir anne rahmi gibi bu ışık parçalarını alışı ve yavaş yavaş onların üstüne kapanışını, örtülüsünü seyrederdi.” 31/1

Bu cümlelerde vehmi görme duyusu vardır. Yazar, Mümtaz'ın Akdeniz'de geçirdiği günlerini anlatırken Mümtaz'ın içinde bulunduğu ruh haliyle güneşe çeşitli

vasıflar vermiştir. Suyun hareketleri, kendisine müşahhas özellikler verilerek anlatılmıştır.

“Güvercinler bu ikindi sıcağında yeme karşı isteksizdiler. Onun için alçaktan, isteksiz isteksiz ve sanki teker teker uçarak geliyorlardı. Havada mavi bir mendil tutan bir hokkabaz eli gibi yine şaşırtıcı, tutulmaz hareketleriyle uçuyorlar, fakat keyifleri yerinde ve iştahlı zamanlarında olduğu gibi hep birden o lodos dalgası hızıyla yükselmiyorlar, boşlukta kendi üstlerinde bir hava hortumu gibi dönüp, sonra yine boşlukta birdenbire görünmeyen bir yalı duvarına, bir rıhtıma rastlamış gibi hızları kırılıp yere inmiyorlardı ” 43/2

Bu cümlelerde güvercinlerin hareketleri çeşitli benzetmeler yapılarak anlatılmıştır.

“Sahaflarıçı tenhaydı; daha kapıda eski Mısırçarşısı'ndan sıçramış bir damla gibi küçük bir dükkân, eski zengin Şark'ın, kökü kim bilir nereye dayanan, hangi ölmüş medeniyetlere çıkan bir yığın geleneğin küçük ve sefil bir hulâsası, tozlu kavanozlarda, uzun tahta kutularda, üstü açık mukavvalar içinde asırlarca faydasına inanılmış, kaybolan hayat ve sıhhat ahenklerinin biricik çaresi gibi bakılmış ot ve köklerini, peşinden o kadar hırsıyla koşulan, okyanuslar aşılacak baharlarını teşhir ediyordu.” 45/2

Burada da Sahaflarıçı'ndeki bir dükkânın vehmi tasvirini görmekteyiz.

“Emma'nın dişleri Fahir'i İstanbul'a dönüşünden beri korkutmuştu. Lekesiz, bembeyaz, bir çehre için oldukça mübalağalı karoserisi içinde hiç şaşmadan işleyen bir cihaza benzeyen bu dişler, onun üzerinde her rast geldiğini öğütebilecek bir değirmen hissini bırakmıştı. Şimdi bu değirmen evvela İstakozu öğütecek, sonra Viyana usulü şinitseli çiğneyecekti. Ağır ağır...” 94/7

Bu cümlelerde Fahir'in Köstence Plajı'nda tanıdığı sevgilisi Emma'nın dişleri yazarda uyandırdığı imajlarla anlatılmıştır.

“Daha Üsküdar'a yaklaşmadan akşamın dört tarafa savurduğu güller solmuş, deniz kararmıştı. Herat tezhipli büyük kitap cildi şimdi mosmor bir bulut parçasıydı. Yalnız uzak minarelerin tepelerinde gecikmiş kuşlar gibi bir iki beyaz uçuş vardı. Karşı kıyıyı saran ışık dalgası, bir musikinin son akisleri halinde sallanıyordu.”112/2

Cümleleriyle yazarın zihninde nasıl bir gökyüzü tasvir ettiğini görmekteyiz.

“Tepelerde keskin sokak fenerlerinin hudutlandığı büyük ev kitleleri, aralarındaki karanlık uçurumlarıyla olduklarından daha haşın, daha esrarlı ve hayali görünüyordu. İskele meydanları daha geniş bir hayat vaad eden ışıklarıyla bu ahengi kırıyordu. Hemen her penceresi aydınlık, çok eski bir yalı, uzun zaman suda kalmış, bütün kesafetini kaybetmiş bir cisim gibi önlerinden geçti.”112/10

Cümlelerinde evlerin ve iskelelerin görüntüleri subjektif bir biçimde tasvir edilmektedir.

“Akşam, geniş musiki faslına başlamıştı. Aydınlığın bütün sazları güneşin veda şarkısını söylemeye hazırlanıyordu. Ve her şey aydınlığın sazıydı. Hattâ Nuran'ın yüzü, kahve kaşığı ile oynayan eli bile...”120/8

Gündüzün bitişi, yerini yavaş yavaş akşama bırakışı anlatılmaktadır. Güneş veda şarkıları söyleyerek mekanı terk eder. Teşhislerle süslenmiş cümlelerde görsellik ön plandadır.

“Hemen her şey teker teker ayı kabul ediyordu. Âdeta kadınca bir insiyakla, "Gel, beni değiştir, işle, başka bir şey yap, yaprağımı parlat, gölgemi daha sert ve karanlık bir madene çevir..." diyordu. Ve onu derisinden, kabuğundan, yüzünden içeriye doğru çekiyor, benliğine almaya çalışıyordu. Nuran'ın yüzü billur bir kâse gibi bu parıltıyla doluydu. Yanı başlarından geçen sandalın kürekleri elmastan yapılmış eşyanın parıltısıyla suya dalıp çıkıyordu. Evet, kâinat ortasından bölünmüş bir meyva idi ve ay onun, her şeyi etrafında toplayan çekirdeğine benziyordu.”178/8

“Geceyle, sokak fenerleri, mehtaptan gayrı her ışık garip bir durgunluk kazanmıştı. Öyle sessiz, sadece kendileri olarak suyun üstünde ve içinde sütunlarını, kemerlerini, altın saçaklardan kapılarını uzatıyorlardı. Bazen bu ışıklar daha inceliyor, gene altın yosunlar gibi birbirlerine karışıyorlardı.”179/2

Bu cümlelerde Mümtaz'la Nuran'ın sandal gezintisi anlatılmaktadır. İki âşık etraflarının güzelliği ve zenginliği karşısında hayranlık içindedirler. Nuran; ayı, bir meyvanın çekirdeğine, kâinatı da çekirdeğin etrafındaki meyveye benzetir.

“Nereden kabardığı bilinmeyen bir küçük rüzgârla harekete geçen bir bulut parçası, evvela bir gül bahçesi oldu, sonra ince ince parçalara ayrılarak ta başlarının ucuna kadar ilerledi ve orada yeleleri alevli siyah bir atın ön ayaklarına doğru bir halı gibi serildi.”204/2

Büyük bir bulut parçasının küçük parçalara ayrılıp dağılmasını yazar

muhayyilesine göre ifade etmiştir. Zira büyük bulutlar önce gül bahçesi olurken, küçük parçalara ayrılınca başlarının ucuna halı gibi serildi.

“Şişhane'den geçerken hava tek bir noktada bir an açıldı. Süleymaniye'nin üstünde, eşi eski minyatürlerde görülen tek hacimli, tek renkli âdeta şeffaf bir bulut kütlesinin arasından güneş bir oluktan boşanır gibi boşandı. Bütün şehir bir nevi masal, büyük masraflar ve zahmetlerle yapılmış bir şehrazat dekoru olmuştu.”217/6

Yağmurludan sonra havanın açılışı betimlenmektedir. Yazar güzel olan her şeyi, eski zamanlardaki çeşitli nesne ve kavramlara benzetir. Bir bulut kümesini eski minyatrlerdeki eşiine benzetir. Güneşin doğuşu ile bütün şehir zenginliğine tekrar kavuşur.

“Orta boylu, vücuda bir nevi bostan korkuluğu manzarası veren çökük omuzlu, esmer, akır gzli bir adamdı. Büyükçe, kemerli ve aşağıya doğru sarkık bir burun, zayıf yüzünü âdeta iki ayrı mıntıkaya ayırıyordu. O kadar ki, hemen arkasından gelen kısa ve beyazı fazla bıyığın ve dudakların düz ve keskin çizgisi ancak onun bittiği yerde ehreyi tekrar toparlayabiliyordu. Bu haliyle Emin Bey devrinin en büyük musikişinasından ziyade -gümrük, posta işleri gibi- şehrin umumi hayatından âdeta uzakta kalmış görünen bir bürokrasinin o görünmez, fakat çok alışkan memurlarından birine benziyordu.” 247/4

Burada Emin Dede'nin portresi çizilmiştir. Yazar tabiat tasvirlerinin yanında az da olsa kişilerin tasvirlerine de yer vermiştir. Zayıf olan Emin Dede'nin vücudu bostan korkuluğuna benzetilmiştir. Yüz azalarına da çeşitli hususiyetler verilerek bu portre tamamlanmıştır.

“Sonbahar gecesini, siyah ve çok cilalı bir camın arkasında gibi, dağımık ve insanın içine kadar işleyen işiklarıyla, her türlü değişme ihtimallerinin dışında parlıyordu. Uzakta deniz koyu kül rengi parlıtıdan bir çizgi olmuştu. Onun ötesinde karşı yakanın puslu yol fenerleri yıldızları taklit eden bir durgunlukla, sanki etraflarındaki hayatı değil, kendi sktlarını bekliyorlardı. Fakat hepsi, etrafında bulunan her şey, kk gece ırtılarıyla tek tuk kuş ve böcek sesleri, dal hışırtılarıyla beraber donmuş gibiydi.” 285/5

Tanpınar, Mümtaz'ın ruh haliyle beraber tabiatın görünüşünü de değiştirir. Mümtaz, Ferahfeza Ayini'ni dinledikleri gece Suat'ın varlığından ve konuşmalarından rahatsız olmuştur. Onu uğurlamak için dışarıya çıktığında etrafını da içinde

ulunduğu ruh haliyle anlatır. Altınla ilgili vasıflarla anlattığı deniz koyu kül rengindedir. Etraf tıpkı kendi iç dünyası gibi hareketsiz ve renksizdir.

“Sayısız zamanın ışık kervanlarıyla yüklü bu karanlık gecenin hiçbir tarafında insan ruhunun sızabileceği bir çatlak, bir yumuşaklık yoktu. O, sert kabuğuna iri mücevherler kakılmış bir hayvan gibi tek başına, hiçbir şeyi kabul edemeyecek bir toklukla, sanki canlı, her şeyi inkâr eden bir toklukla etrafını kaskatı almıştı. Canlılık, o her şeyde gülen ve konuşan sır bu ağır mücevher yüklü perdenin arkasına çekilmişti. Bir tarafta bir hışırtı oldu, ufkun bir köşesi kımıldadı. Ağır ve haşin gece, büyük, koyu lacivert ve altın bir kuş gibi, sanki başının üstünden kayar gibi oldu. Fakat kanatlarında hep aynı katılık vardı.”286/1

Bu cümlelerde de tıpkı yukarıdaki örnekte olduğu gibi Mümtaz’ın o anki ruh dünyasının tabiata yansımalarını görmekteyiz.

“Onların yanı başlarında geçkin, fazla düzgünlü bir kadın, başını genç bir erkeğin omuzuna dayamış, söylediği şeyleri dinliyordu. Arada sırada, çok nazlı olmasını istediği muhakkak olan bir sesle yavaşça gülüyor, sonra kadehini yakalıyor, birkaç yudum içiyor, tekrar erkeğin omuzlarına yaslanıyordu. Uzaktan bir garson, kim bilir kaç senenin tecrübesi arasından onların haline gülüyordu.”301/3

Mümtaz’ın yolda gördüğü kişiler için düşündüklerini görmekteyiz.

“Pencereden, karşı sırtları örten karın üstüne akşam, çok hafif ve dâüssıllalı bir pastel kızılılığı atmıştı. Her şey bu tül kadar ince rengin altında bir rüya hafifliğinde yüzüyordu. Fakat hava pusluydu. Yine yağacaktı. Ara sıra vapur düdükleri onları gömüldükleri köşede arayıp buluyor, içlerini, ıssız dalgalara teslim olmuş kıyıların, boş yalıların, rüzgârla kamçılanan iskele meydanlarının, bir koridor gibi muzlim ve hayattan uzak yolların hüznüyle dolduruyordu.”311/7

Görme duyusuyla Mümtaz’ın dış dünyayı idrak tarzı belirli hale getirilmiştir. Mümtaz yağmurlu havada her şeyin yüzdüğünü düşünmektedir. Vapur düdüklerine şahsiyet verilerek tasvir renklendirilmiştir. Yağmurlu hava genç âşıkların içini hüznlendirmiştir.

“Kahve, bu yaz akşamının koyu ışığı içinde, sıcaktan, uğultudan bunalıyordu. Vapur bekleyenler, biraz sonra evlerine dağılacak semt insanları, plaj dönüşünde arkadaşlarıyla bir çift laf etmeye gelenler, her cinsten, her seviyeden bir kalabalık, akasyaların arasından sızan akşam güneşine Niobe'nin kırk çocuğu gibi göğüslerini

germişler, vaziyet üzerinde konuşuyorlardı.”331/4

Sıcak bir yaz günü vapur bekleyenlerin halleri anlatılmaktadır. Her seviyeden bu kalabalık Niobe'nin kırk çocuğuna benzetilmiştir.

“İhsan biraz daha iyiceydi. Fakat dalgındı. Alnında derinin gerginliğini yumuşatamıyor zannını bırakan, ona yabancı denebilecek ter damlaları vardı; nefesin tazyiki altında daha şişkin ve daha kuvvetli görünen göğsü ile, bu ter damlaları ve kırmızı yüzü ile hastadan ziyade, saatlerdir yenmeye çalıştığı dalgalardan henüz çıkmış, kumsalda yattığı yerde nabzın tabiileşmesini bekleyen bir atlete benziyordu.” 364/2

İhsan'ın hasta yüzü yazarın muhayyilesinde uyandırdığı hislerle anlatılmıştır.

2. Dış Dünyayı Olduğu Gibi Aktaranlar

Bu imgeler dış dünyayı olduğu gibi aksettirirler. Bunların sayıları bir önceki gruba nazaran oldukça azdır. Tanpınar, dış dünya ile ilgili bir dikkati anlatırken hemen her yerde gördüklerine duygularını katar. Şimdi duygular katılmadan anlatılan görme duyusu ile ilgili ayrıntıları vermeye çalışalım.

“Bir vitrinin önünde birdenbire durdu; küçük ve kırık bir mankene nasılsa buraya kadar düşmüş bir gelin elbisesi giydirmişlerdi...”56/1

“Birkaç meyva ağacı, bir ceviz, kapısının önündeki kestane, kenarlarda adını bilmediği bir yığın çiçek vardı; iç kapı, vaktiyle limonluk olan dar, camlı bir koridora açılırdı. Ondan sonra yazın o kadar serin olan taşlık gelirdi. Burada geniş orta masası, küçük içki dolabı, büyük bir sedir vardı. Merdiven genişti.”67/1

“İskeleye indiği zaman saat yedi vardı. Çaycı masa ve sandalyelerini dizmek için güneşin iyice görünmesini bekliyordu...”127/1

“Mümtaz, Boyacıköyü'ne kadar yürüdü. Orada deniz kenarında küçük bir balıkçı kahvesinde oturdu.”128/2

“Akşamüstü Büyükdere'ye geçtiler. Orada küçük bir lokantada yemek yediler. O gece ayın on üçü idi. Onun için ağustos mehtabında dolaşacaklardı. Ay doğar doğmaz Mehmet geldi.”169/3

“Üsküdar gezintileri Nuran'a İstanbul'u tanımak hevesini vermişti. Ezici sığağa rağmen birkaç gün üst üste İstanbul'a indiler. Eski saraydan başlayarak camileri, medreseleri, semt semt gezdiler. Akşamüstü Beyoğlu'nda bir kahvede dinleniyorlar

yahut herkes işini görmek için ayrılıyor, sonra vapurda buluşuyorlardı.”179/6

“Genç kadın oturduğu boyalı fıçıya, bahçenin dün akşamki yağmurdan ıslak otlarına, kestanenin buruşmuş yapraklarına baktı.”212/1

“On, on bir yaşlarında, bütün vücudu sivilce ve yara içinde bir kız çocuğu mezarın ortasına oturmuş, taşların üstündeki mum artıklarını topluyordu.”319/11

“Arkadaşları kahvenin gerisinde, bahçe duvarına sırtlarını dayamışlar, oturuyorlardı.”333/1

“Hasta hep eskisi gibiydi. Zayıflamış yüzü hummanın ateşiyle kızarmıştı. Dudaklar çatlak ve gergindi; zaman zaman dili ile onları ıslatmaya çalışıyordu.”339/6

“Burası büyükçe bir oda idi. İki penceresi denize bakıyordu. Bir kenarda genişçe bir divan, yanında iki sandalye üzerine yığılmış bir sürü plak, öbür tarafta da açık bir gramofon vardı.”348/4

“Şehzade Camii'nin avlusundaki ağaçlardan büyük bir karga sürüsü koptu.”366/4

“Vezneciler'den geçerken ortalığın biraz daha ağardığını duydu. Beyazıt'a geldiği zaman set üstündeki kahvelerde hareket başlamıştı. Vakıa iskemleler hâlâ içerde üst üste yığılıydı.”367/1

B-İŞİTME DUYUSU

Ahmet Hamdi Tanpınar Huzur romanında görme duyusuna önem verdiği kadar, işitme duyusuna önem vermiştir. Huzur'un müzikal bir formda düzenlenmiş olabileceği düşüncesi bu önemi kanıtlar niteliktedir. İşitme duyusunu, kahramanların ses hususiyetleri, tabii manzaraya ait sesler; vehmi ve yazarın hayal dünyası olmak üzere iki grupta inceleyebiliriz.

1-Kahramanların Ses Hususiyetlerini Belirtenler

“Sabiha'nın iki türlü ağlaması vardır. Birisi çocuk ağlayışıdır; zorla ve ısrarla zalim olanların ağlaması. O zaman yüzü çirkinleşir, sesi acayip perdeler bulur, durmadan tepinir, hülâsa hodbinliği içinde her çocuk gibi küçük bir ifrit olur.”14/3

İhsan'ın kızı Sabiha'nın sesine ilişkin özellikler verilmiştir

“Macide yumuşak ye taze imen rüyası sesiyle cevap verdi.”17/3

İhsan’ın karısı Macide çeşitli ses hususiyetleri olan bir hanımdır. Yazar sesini latifliğini anlatmak için sese; yumuşak, taze imen(gibi yumuşak) ve rüyası sıfatını yakıştırmıştır.

“Mümtaz'a verilen adreslerin çoğu yanlıştı. İlk uğradığı evde Fatma ismindeki hastabakıcı hiç oturmamıştı. Sadece evin kızı, hastabakıcı kursuna girmişti. Kız, onu gülümseyerek karşıladı. "Harp olursa bir işe yarayayım diye kursa yazıldım. Fakat daha hiçbir şey bilmiyorum..." Sesi ciddiyydi. "Ağabeyim askerde... Onu düşünerek..."18/3

Mümtaz’ın hastabakıcı aramak için dışarı çıktığında genç bir kızla ararlında geçen bir konuşmayı görmekteyiz.

“Sonra bir silah sesi, tek, kuru, hattâ akissiz bir ses.”22/2

Mümtaz’ın babasına isabet eden kurşunun sesi sıfatlarla anlatılmaktadır.

“Bu iki ışık altında gölgeler büyüyor, küçölüyor, top sesleri arasında annesinin çığlığı kazma seslerine karışıyordu.”22/2

Mümtaz’ın babasının, komşular tarafından kazılan mezara defnedilişi sese ait imajlarla betimleniyor.

Akşam oldu yakamadım gazımı
Kadir Mevlam böyle yazmış yazımı
Doya doya sevemedim kuzumu
Ben ölürsem yavrum seni döverler

“Mümtaz annesinin her başını kaldırdıkça üstüne dikilmiş bakışlarında bu türkünün güftesine benzer bir mana bulunduğunu zannederek içi sızlardı. Bununla beraber onu dinlemekten de vazgeemezdi. Çocuğun sesi güzel ve gürdü. Fakat henüz çok küçük, onun için tam nağmenin ortasında ağlayışa benzeyen garip yırtılışları olurdu.”33/5

“Evlerinin biraz ilerisinde, aşağıya doğru giden sokağın tam başında türkü değişirdi. Ses birdenbire yükselir, aydınlanırdı. O kadar ki, evlerin duvarlarında, yolun üstünde, hatta havaya çarptıkça sanki çok parlak akislerle kırılırdı:

şu İzmir’in minaresi sedeften, annem sedeften

Sen doldur ben içeyim kadehten, annem kadehten”34/1

Bu örneklerde de Mümtaz’ın yolda gördüğü bir çocuğun sesi hakkındaki fikirlerini görüyoruz. İşitme duyusuna ait ayrıntılar, görme ile ilgili özelliklerle

anlatılarak mecaz yapılmıştır.

“ Tam bir isyan içindeydi:

-Yaşamaz ve yaşayamaz... diye gürlüyordu.42/1

Bu cümlede Mümtaz'ın bir arkadaşının cemiyete karşı içinin nasıl tepki ile dolu olduğunu görüyoruz.

-Tabhanede hastaları da var, dedi. Onlara da serpin, sevaptır. Sesi, yalvarmaya çalıştığı halde alay ediyor gibiydi. Mümtaz o zaman yüzüne dikkat etti.”44/1

“Fokstrot boşanmış zembereğin bir hırıltısı içinde kayboldu, hemen yerini insanın ancak böyle bir tesadüfle karşılaşacağı cinsten eski bir türkü aldı. "Çamlıca bağları..." Mümtaz Memo'yu tanıdı. Abdülhamit devrinin son günlerinin bütün hüznü Haliç'te boğulan bu Harbiyelinin hatırasında yaşıyordu. Ses bu hayat artıklarının üstünde geniş, aydınlık bir çadır gibi açılmıştı.”53/1

Mümtaz yolda karşılaştığı “hayat artıkları”ndan hoşnut değildir. Onun imdadına eski bir türkü koşar.

“Mümtaz'la böyle kupkuru konuşmaya hakkı var mıydı? Ne yapsın ki. Nuran'ı Muazzez'e karşı müdafaa etmesi lâzımdı. Sesini yumuşatarak ilave etti:

-Fatma'nın sevincini görsen... Babam geldi! diye kıyamet koparıyor. Babam geldi, bir daha gitmeyecek! diyor.”69/4

İclal ile Mümtaz arasında geçen bir konuşmadan alınan bu cümlede sesle ilgili hususiyetler dokunma duyusuna has özelliklerle anlatılmıştır. Sesin kuru ve yumuşak oluşu şahıslar arasındaki diyalogun özelliğini gösterir.

“Mümtaz için kadın güzelliğinin iki büyük şartı vardı. Biri İstanbullu olmak, öbürü de Boğaz'da yetişmek. Üçüncü ve belki en büyük şartının tıpkı tıpkısına Nuran'a benzemek, Türkçeyi onun gibi teganni edercesine konuşma...”73/1

Romanın esas kahramanı Mümtaz için kadın güzelliğinin şartlarından biri de Türkçeyi şarkı söylemiş gibi konuşmaktır. Bu, yazarın romanda sese verdiği önemi gösterir.

“Adile Hanım'ın sesi, unutulmuş olmanın korkuları içinde silkindi, uyuduğu dolaptan çıkmış bir kedi gibi sırtını kabarttı.”77/8

“Emma, harfleri çatlata çatlata:

-Ah ne güzel çocuk!... diye hayran oluyor...” 85/1

Fahir'in sevgilisi Emma'nın Fatma ile karşılaştığı sahne...

“Adile hınçla kocasına baktı ve yavaşça, fakat içinde bütün bir katliam arzusu parıldayan sivri bir sesle fısıldadı:

-Sokakta topluyorsun, değil mi?” 92/2

Sabih’in verdiği para üzerine eşi Adile Hanım’ın hoşnutsuzluğunu görmekteyiz.

“Sesi hafif hardalda bırakılmış bir hıyar gibi garip ve dili yakıcı bir gevreklikle Türkçe kelimeleri değiştiriyordu.”93/9

“Emma’nın sesi şefkatten neredeyse ateşte kalmış bir cam parçası gibi çatlayacaktı.”94/2

Emma, erkek ruhunu anlayan kadın dikkatiyle ve bir anne şefkatiyle konuşur. Çünkü yeni tanıştıkları yat sahibi zengin İsveçli ile anlaşana kadar Fahir’in sevgisi ona lazımdı.

“— Allah razı olsun teyzeciğim, dedi. Ödüm patlıyordu dokunacak bir şey yer de hastalanır diye... Sesi, korkudan ziyade sevinçten titriyordu.”99/3

Burada da Adile Hanım’ın konuşmasına yer verilmiştir.

“O zamana kadar Nuran’ı sadece uzaktan, cazip bir hayal gibi görmüştü. Fakat yolda kulağına, "Siz gelmeyin, ben telefon eder gelirim" diye fısıldadığı andan itibaren bu cazip hayal, bu uzak varlık birdenbire genç adamda değişmişti. Kulağına akıtılan bu sözler acayip bir sihirmiş gibi, bir saniye evvel sadece o anı süsleyen, derinleştiren, zenginleştiren duygular, birdenbire yakıcı şeylerin kudretini kazanmıştı.”125/2

Mümtaz’ın kulağına bu sözler akıtılmadan önce Nuran, genç adam için cazip bir hayal gibi görünüyordu. Bu fısıltı ile beraber Mümtaz’da farklı duygular uyanmaya başlamıştır.

“O yaz Mümtaz’ın kısa ömrünün zirvesi, cevheri, taçlandığı nokta oldu. Nuran sade güzel ve seven, sevilmekten hoşlanan kadın değildi. Her şeyden evvel çok iyi arkadaştı. Garip bir anlayışı, güzel şeyleri bilerek tadışı vardı. Musikiden iyi anlıyordu. Sanki güneş parçalarıyla dolu, berrak, davudiye yakın bir sesi vardı.”137/5

Nuran’ın en önemli özelliklerinden biri Türkçeyi teganni edercesine konuşmasıdır. Bu da Mümtaz’ın bir kadında aradığı özelliklerindedir.

“O insan sesinde yaşardı, orada en toplu şekilde mevcuttu. Yeni bir insanla tanışınca bütün dikkatini toplar, sesini dinler, bu sesin inhinalarına göre hükmünü verir, ya sever ya sadece lakayt kalır yahut da:

-Sesi insanın içine yılan gibi kayıyor, diye düşman olurdu.”184/6

“Onun bu ses miyarı bizim ölçümüzdeki yüksek, ağır, kırık, yumuşak sesler değildi. Bizim için güzel ses, vardır. Macide için insan sesi başka ölçülere göre ayrılırdı. Hatta dinleyişi bile ayrılırdı. Kulağı, birdenbire bazı cisimleri bulmak için yahut sinir cihazlarının potansiyelini ölçmek için kullanılan o hususi aletler gibi, uzviyetten âdeta ayrılırdı. Kedilerin yahut insan terbiyesine Onun bu ses miyarı bizim ölçümüzdeki yüksek, ağır, kırık, yumuşak sesler değildi. Bizim için güzel ses, çirkin hiç alışık olmayan bir çöl veya orman hayvanının koklama hissi gibi bir his onda gelişmişti ve bu hayvanlar nasıl eşyada sadece koklamakla birtakım hassalar keşfederlerse, Macide de dinleyerek insanlarda öyle manevi hassalar keşfeder, ona göre kıymet biçerdi. "İyi insan" derdi. "Hem çok iyi insan... Ama bir derdi olacak galiba, sesi, âdeta kanıyor" yahut "Çok hodbin, kendisine âşık... Sesi gözlerini kör ediyor." Bunlar Macide'nin bir imkânsızlığı tarif için bulduğu sözlerdi. Çünkü karşısında her konuşan hüviyet, sesinde onun için soyunur, en gizli taraflarını teşhir eder yahut tek hâkim vasfıyla kalırdı.”185/1

“Macide'nin hayatına kulağının yolu ile girilirdi. İhsan'ı sesi için beğenmiş, Mümtaz'ı o yoldan kabullenmişti. Şimdi de ruhunu büyük bir sedef gibi Nuran'ın sesine açıyordu. Bu damla damla konuşmalar orada bir yığın inci olacaktı.”185/2

“Macide sevdiği insanları gözü kapalı dinlerdi. Kim bilir belki de onlar konuşurken çok serin, şifalı, bilinmez yıldız, kök ve maden hassalarıyla zengin bir suda yıkanmanın hazzını duyardı. Bir sesin akışına kendini bıraktığı zamanlarda, sulara terk edilmiş bir madde gibi uzviyetinden bir şeyler kopar, meçhule doğru yüzerdi ve insan biraz Macide'yi tanıyınca bunun farkına varırdı. Çünkü bütün hüviyetinde çiçeklerle dolu bir sandal akışı hissedilirdi.”185/3

Bu cümlelerde Macide'nin sese verdiği önem görülmektedir. O, insanlara seslerine göre hüküm verir. Burada yazarın sese verdiği dikkatle, insanların mizaç ve karakterlerinde sesin büyük etkisi olduğu görülmektedir. Suat dışında romanın tüm kahramanlarında seslere karşı hassasiyet vardır.

Yaşar, çocukla meşgul olacağı yerde ona dönerek çok yavaş, âdeta yılan ısılığına benzeyen bir sesle, "Bırakın, şu çocuğu" dedi. "Yaptığımız yeter... öldürecek misiniz?"207/1

Tevfik Bey'in oğlu Yaşar, Nuran ile Mümtaz'ın arasındaki ilişkiyi

kıskanmaktadır. Fatma'nın sıhhatini bahane ederek gerçek hislerini ortaya koyar.

“Erkeğin sesi bir daha, fakat bu sefer kopmaya hazır bir keman sesi gibi gıcırdadı:219/1

Suad'ın, sesine masumiyetlik katmak istediğini gösteren bir cümleyi görmekteyiz.

“Emin Bey'in neyi, nefes ve rüzgâr mahiyetini hiç kaybetmeden, madeni, yahut daha iyisi garip ve renkli çoğalışında mücevher parıltılarıyla nebat yumuşaklığını birleştiren bir ses çıkarıyordu. Fakat ne kadar tok, hacimli ve genişti.”253/1

“Neyin altın uçurumuna Tefvik Bey'in sesi, tanımadığı kelimelerin mücevherlerini, yavaş yavaş, bütün kenarlarının parıltısını belirterek bırakıyor, şurada bir "yar, yarı men!"in ilk "yar" feryadı deniz ortasında tutuşmuş bir gemi direği hayaliyle parlıyor, bestenin üzerine iyice bastığı "men" hecesi birdenbire gümüş ve mercan çerçevesi bir eski zaman aynası gibi derinleşiyor, Nuran, orada, dağlar başında büyük rüzgârların di-diklediği kendi hayalini iyice seçmeden, ebediyen kapanmış kapıların arkasından kâh Mümtaz'ın süzölmüş yüzünü görüyor, kâh Fatma'nın, "Anne" diye yalvaran sesini işitiyordu. Çünkü bu acayip musikide her şey hareketsiz, derinden, âdeta gölge halinde bir trajediye değişiyordu.”256/1

“Birdenbire olduğu yerde irkildi. Nuran'ın sesi Dede'nin Acemaşiran Yürük Semaisi arasından:

Tu beher gücâ ki bâşi

Büved ân bihişt-i maral

diye ağlıyordu. Fakat niçin Nuran'ın sesi bu kadar uzaktan geliyordu?”266/3

“Ve gece İhsan'ın düşüncesiyle yepyeni bir istikamet aldı. Orhan'la Nuri ilk önce Tanburacı Osman Pehlivan'ın yaydığı o güzel Rumeli türküsünü söylediler. Sesi, dik ve heybetliydi...

Bulut gelir pare pare

Dördü aktır, dördü kare

Sen açtın kalbime yâre

Yağma yağmur, esme deli rüzgâr

Yarım yoldadır!”289/8

“Mümtaz, halk havalarının kendine has, elle tutulur ıstırabını bir devaya kavuşmuş gibi dinledi. Sanki birdenbire sert ve diriltici rüzgâra, yenilmesi behemehal lâzım güçlüklerle, hayatın kendisine çıkmıştılar.

Bulut gelir yer yaş olur

İçer bade sarhoş olur
Yar kokusu bir hoş olur.”289/9

“Sesi ekşimiş ve küflü bir hamura benziyordu. İkide bir hıçkırıyor, gırtlığına kadar yükselen alkolün tazyiki altında yüzü değişiyor, fakat hıçkırık kesilince şarkısına devam ediyordu.”301/1

“Biraz ötede, üç erkek tek başlarına oturmuşlar, konuşuyorlardı. Birinin elleri masanın üstünde, mütemadiyen tempo tutuyordu. Ortadaki, hayatının zafer anlarından birini yaşadığı muhakkak olan bir zavallı -ellilik bir adam-, yavaş ve ahenkli olmasına çalıştığı bir sesle kelimeler üstünde durarak, dinlenerek bir şeyler söylüyor...”301/1

“İhtiyar adam önlerinde durdu:

— Hu erenler... Eliyle selam verdi. Sonra Galib'in beytim okudu:

Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen, sen!

Merdüm-î dîde-i ekvân olan âdemsin sen!

Sesi kalın ve dikti, kelimeleri eliyle bir kabartmayı yoklu-yormuş gibi harflerin ve seslerin bütün kudretini aşikâr ederek söylüyordu. Anlaşılmaktan, işitilmek ve anlaşılmaktan başka endişesi yokmuş gibi hiçbir hususi ifade, hiçbir eda taşımıyordu.”362/6

2-Vehmi ve Yazarın Hayal Dünyasıyla İlgili ve Tabii Manzaraya Ait Olan Sesler

“Bu sabah, tren düdüklelerinin büsbütün başka korkularla kanattığı uykusundan, Mümtaz gene bu üzüntü ile uyandı”9/3

İlk sayfadaki bu cümle sese ait dikkatleriyle göze çarpmaktadır. Burada tren düdükleleri, uykuyu kanatan bir varlığa benzetilmiştir.

“Sona doğru hava birden kızışmıştı. Bu kızılılık evin bulunduğu taraftan geliyordu. Şehir alabildiğine yanıyordu. Hakikatte yangın bir saat evvel başlamıştı. Bahçe-dekiler şimdi kıpkırmızı bir göğün altında çalışıyorlardı. Bir an sonra tek tuk şarapnel parçaları bahçeye düşmeye başladı. Sonra şehirde büyük, bendini yıkmış sularinkini geçen bir uğultu başladı, Bu her türlü sestten bir mahşerdi. Bir adam bahçenin çitinden içeriye atladı. Şehre giriyorlar, diye bağırdı.”23/1

S...’in işgali gecesi Mümtaz’ın yaşadıkları ve etrafındaki sesler anlatılmaktadır.

“Gece yarısına doğru büyük bir şamata ile uyandılar. Zaten etraftaki sessizlik o

kadar tam, o kadar sert, fakat çok ince bir madde gibi bütün hayatlarını örtmüştü ki, en ufak ses, en küçük gürültü, kırılan bir camdan içeriye düşen bir madde gibi büyük bir şangırtıyla, bir yıkılış, bir devriliş hissiyle onlara geliyordu.”24/3

Etraftaki sessizliğin şiddetini anlatmak için, en küçük bir ses, kırılan camdan içeriye düşen bir maddeye benzetilmiştir.

“Ne kadar muzdarip olursanız olun, güneş bu ıstırabın arasında er geç bir çatlak buluyor, oradan altın bir ejder gibi kayıyor. Sizi iç mahzeninizden çıkarıyor, bir yığın imkânı bir masal gibi anlatıyor. "Sanki bana inan, ben her mucizenin kaynağıyım, her şey elimden gelir; toprağı altın yaparım. Ölülerini saçlarından tutup silker, uykularından uyandırırım. Düşünceleri bal gibi eritir, kendi cevherime benzetirim. Ben hayatın efendisiyim. Bulduğum yerde yeis ve hüzmün olamaz. Ben şarabın neşesi ve balın tadıyım" diyordu." 29/3

Bu satırlar Mümtaz’ın çocukluğunu anlatırken kullandığı satırlardır. Savaş zamanıdır ve muzdariptir. Babasını kaybetmiştir. Paragrafta üslup bakımından en dikkat çekici imaj, güneşe ilişkindir. Üsluba bakılırsa Izdırap, aşılması zor bir duvar; ancak güneş bu ızdırabın arasından er geç bir çatlak buluyor.

“Mümtaz onların arasında küçücük cüssesiyle, içinde genişleyen hayat idrakiyle bütün benliğini saran o acayip, kökü çok derinlerde, korkunun rüzgârında dağılmamaya çalışırdı/Bu her şeyin ayrı şekilde dirildiği, seslerin kabartma kazandığı, derinleşen, dost yüzünü, sıcaklığını kaybeden göklerin altında insanoğlunun namütenahiye doğru küçüldüğü, tabiatın bize her taraftan, "Ne diye ayrıldın, sefil ıstırapların oyuncağı oldun, gel, bana dön, terkiğine karış, her şeyi unuttur, eşyanın rahat ve mesut uykusunu uyursun" dediği saatti. Mümtaz bu sesi ta belkemiklerine varıncaya kadar duyar ve manasını pek anlamadığı bu davete koşmamak için küçücük varlığı katılaştır, kendi üstüne kapanırdı.”30/2

Mümtaz’ın Akdeniz’de, kayaların etrafında, yalnız kaldığı bir günden alınmış cümleleri görmekteyiz. Güneş ve onunla ilgili tüm nesnelere altınla ilgili vasıflarla anlatılır. İçinde bulunduğu saat, tabiatın dört koldan onu çağırıldığı saattir.

“Ta yerin altından, ilerleyen ve gerileyen dalgaların sağır gürültüsü, küçük piyanolar, aşk fısıltıları, kanat çırpışları, şıpırtılar, hulâsa bilinmeyen varlıkların, yalnız günün bu saati için yaşayan, akşamla gecenin arasındaki geçidi doldurduktan sonra kim bilir hangi sedef kabuğunda, balık pulunda, kaya çukurunda, ay ve yıldız

aksinde uyuyan binlerce varlığın sesleriyle kenarları pul pul, akisleri renkli büyük davetler onu çağırırdı. Nereye çağırırlardı? Mümtaz bunu bilseydi, belki bu davete koşardı. Çünkü suyun sesi, aşkın, ihtirasın sesinden kuvvetlidir. Karanlıkta su sesi insanın içindeki ölüm mayasının dilini konuşur.”31/1

Suyun daveti, ayrılan terkibe geri dönme isteği, bu uğultulu davete ölüm fikri eşlik eder. Bu cümleler bize Shakespeare’ın Ophelia’sını hatırlatır. Kaza, cinnet ya da intiharla yavaş yavaş sulara gömülen bu genç kız; karanlıktaki suya, insanın içindeki ölüm mayasının dilini konuşurur.

“Tek bir kuş sesi, uzakta tıpkı bir orkestrada kemanlar ve viyolonsel arasında bir flüt sesinin birden uyanışı gibi, acayip bir hasreti iki üç defa tekrarladı.”203/8

“Kapıyı merdivenlerden inerken gösterdiği dikkatle kapadı. Sokak, ıssız geceye rağmen, az çok aydınlık ve gecenin sesleriyle doluyordu. Uzakta yolun ta başında, bu sokağa ve açıldığı daha büyük yola, ortada duruşuyla, yere yatırılmış bir terazi hali veren çeşmenin açık lülesi, birkaç kurbağa ve böcek sesiyle bu yaz gecesini tek başlarına kurmaya yetiyor gibiydi.”345/4

“Onların kurbağa sırtı gibi benekli ve yeşil zemini üstünde uzaktan gelen boş tramvay sarsıntıları, cinsi tayin edilemeyen gürültüler bir alev gibi parlıyor, sönüyorlardı.”345/5

“Suad, ölmeden evvel bu konsertoyu dinlemişti. Hattâ daha evvel, bütün bir gün üst üste sade onu dinlemişti. Mektubunda böyle yazıyordu. Fakat bu tercihi niçin yaptığını söylemiyordu. Konserto, ağır, ıstıraplı yürüyüşünde bunun sırrını vermiyordu. Hattâ Suad’ın kendisini dinlediğinden de habersizdi. O sadece alevden cevherini etrafa dağıtıyordu.349/5

C-KOKU ALMA DUYUSU

Ahmet Hamdi Tanpınar’da koku alma duyusu dış dünyaya aittir. Az da olsa vehmi koku alma duyusuna da rastlanmaktadır. Şimdi biz bunlarla ilgili ayrıntıları, duyuları herhangi bir sınıflandırmaya sokmadan gösterelim:

“Fakat bunlar elmas kadar parlak bir güneşin altında, bin türlü arızasında onu

kabul eden, onunla değişen, hiddeti, sükûneti, uzun baygınlıkları, lezzetleri hep onunla beraber yürüyen bir denizin karşısında, bayıltıcı portakal çiçeği, hanımeli, ful kokuları arasında oluyordu.”29/2

“Küçük yol, meydanın ve etrafın her yaz kendiliğinden peydahladığı bütün kokuların dar koridoru idi.”44/2

“Mümtaz'ın "bu sapa yerde" ki dükkânın mağaza, "mahalleyi kokutan rutubetli mahzen" in depo oluşuna şaşırmasına meydan vermeden, genç adamın önüne iki kontratı birden açtı.”63/6

“Bundan sonra ister istemez, evindeki plakları, o Ferahfezaları, Acemaşiranları, Nühüftleri, tesadüf ettiği her şeyi yaldıza, bahar kokusuna boğan, onlara kendi uyanışındaki sıcaklığı geçiren bu gülüşün arasından ve onunla dinleyecekti.”79/8

“Ertesi akşam söz vermiş gibi iskelede birbirlerini buldular. Sabih'le karısı ortada yoktu; genç kadın Fatma'yı halasına bırakmıştı. İskele ağır bir bahar kokusu içindeydi. Hemen herkesin elinde büyükçe bir çiçek dalı vardı. Birkaç kişi yeni açmış gül demetleri taşıyorlardı. Bütün kalabalık bir çiçek yağmasından geliyor gibiydi.”102/6

“Başlarının üstünde bir sokak feneri, büyük bir çınarı sanki içinden aydınlatıyordu. Üstlerine yaprak yaprak dökülen bu aydınlığın altında, bahar kokuları, çeşme ve kurbağa sesleri içinde birbirinden ayrıldılar.”115/2

Son üç örnekte art arda “bahar kokusu” yer almaktadır.

“Bir adım ötelерinde bahçeler, çocukların uçurtma denedikleri yol, çiçek açmış meyva dalları, olta ile sabır terbiyesi yapanlar vardı. Fakat altlarında deniz geniş su tabakalarıyla kayıyor, garip, keskin, büyük davetlerin sesi ve kokusuyla onları taşıyordu.”118/1

“Şimdi genç adamın damarlarında Nuran'ın nefesi, üst üste sıcak, kokulu baharlar açıyor, arzu, yaşama hasreti, susamış hayvanların ikindi sıcağında serin kaynaklara sürü halinde gidişi gibi, içinden ona, sevgilisine doğru akıyordu.”125/5

“Etraflarında yosun, kabuklu hayvan, deniz dibi kokusu gözle görülecek şekilde koyulaşıyordu.”129/1

“Gece gittikçe serinleşiyordu. Ara sıra küçük bir rüzgâr kabarıyor, suyun üzerinde şuradan buradan taşıdığı çiçek kokularıyla sade özden bir bahar, hayal bir bahçe yapıyordu.”178/12

“Mümtaz, burnunda en adi cinsinden bir tuvalet suyu kokusu, olduğu yerden onlara baktı.”219/14

“Sevdiği bir şairin, "Canilerin dostu" diye anlattığı trajik akşam yavaş yavaş karanlık ve sisli bir geceye yerini bırakıyordu. Mümtaz, dükkânların, bu kömür ve sis kokusu içinde daha değişik görünen aydınlık vitrinlerine baka baka caddede yürüdü.”297/4

“Girdikleri dar sokakta eski bir konağın duvarından çiçek kokuları, bu durulmuş, gece içinde, sanki kaybolmuş saadetlerin, ümitlerin, berhava olmuş hülyaların hatırasıyla, tıpkı bir vicdan azabı, nefse karşı işlenen bir cürmün o hiç affetmeyen, bir azap meleği gibi insanı bütün ömrünce kovalayan şuuru gibi ve yine tıpkı demin dinlediği konsertonun, her süzülüşünde biraz daha kendisini bulan, çokluğu içinden yavaş yavaş kendisi olarak halka halka sıyrılan ve sonunda bir altın ejderha gibi insanda çöreklenen ana nağmesi gibi, keskin, öldürücü bir hisle içine yerleşti.”356/2

“Halbuki realite şu bir bakışta çift yaşayışıyla ve ömrü boyunca mazisiyle kavradığı taşlık, şu çıktığı merdiven, daha girmeden ilaç, ter, hastalık dolu tatsız kokusunu duyduğu hasta odasıydı; oradaki ıstıraptı.”363/6

“Şehzade Camii'nin avlusundaki ağaçlardan büyük bir karga sürüsü koptu. Keskin bir çığlık ve madeni şakırtılarla başının üstünden geçtiler. Açık fırından gelen taze ekmek kokusu bütün caddeyi sardı.”366/4

“Bu belirsiz ışık bir senfoniydi; işte camiin avlusunda ilk huzme bir kadın gibi soyunmuş oynuyordu. Bu taze simit kokusu, yürüyen adamların acelesi, bu düşünceli yüzler hepsi güzeldi.”368/1

D- DOKUNMA DUYUSU

Huzur'da dokunma duyusu genelde dış dünyaya ait olmakla beraber yazara ait olan vehmi duyulara da rastlamaktayız.

“Sanki kendi başına işleyen bu ten istinasının, bu sıcak sokuluşun ve onların boşluğunu tam zıddıyla dolduran iniltilerin hiç tatmadığı cinsten bir büyü

vardı.”26/1

“İçinde bazı uyku sonlarını andıran çok lezzetli bir tükenme duygusu, hattâ bu sıcak kavrayış ve sokuluşların içinde bir tükenme arzusu vardı.”26/1

“Fakat bu sert kaya parçalan hayattan ebediyen uzaktılar; rüzgâr eser, yağmur yağar, zerre zerre ufalırlar, dev cüsselerinde derin izler, oluklar peydahlanır, fakat hiçbiri onlardan ilk felâketin eliyle yoğrulup kaldıkları hali gideremezdi.”32/1

“Adile bu neşeli kavis ve iyi beslenmiş atların bahar sabahı keyfim şahsına karşı bir hakaret sayıp saymamak için bir müddet düşündü ve hızlı hızlı, topuklarını, zaten gevşemiş asfaltı âdeta delmek ister gibi, sert sert basarak yürüdü.”92/5

“Cenubî Amerikalı kaptanın sert bir usturaya benzeyen yüzü, insanın içinde dal budak salan bakışları, gözünün önüne geldi.”97/1

“Sonra genç kadını, bahçesinde böyle havalarda âdeta narinliğinden titreşen, o küçük gülfidanlarına benzetti.”105/10

“Nuran bu aydınlıkta sertleşmiş yüzü, darılmaya hazır gibi duran küçük ve toplu çenesi, kısık gözleri, çantası üzerinde kilitlenen elleriyle, bu sükût ağacının bir meyvası olmuştu.”112/1

“Daha ileride birkaç ağaç nasılsa kendilerine kadar yol bulan ilk ışıkların altında rutubetli havada, olduklarından daha narin, daha taze titreşiyorlardı.”127/3

“Bu sert yüzler, bu nasırlı eller, bu denizden, balıktan, dalgadan, yelkenden, ağdan başka bir şey bilmiyor gibi görünen insanlar, yanı başlarında mayosunu boynuna eşarp gibi dolamış siyah saçlı Del Sarto'nun Meryemleri çehreli genç çocuk, hepsi bu tecrübenin malıydılar.”129/1

“Bütün iyi, güzel, sade şeyler, bu yumuşak ten örgüsü, kendisinde gizli bir yığın şeyi ilk yaratılışın sırlarından çağırın bu derin nefesler ve kendi uzviyeti, bütün varlığında ona doğru bilinmez karanlıklardan kopup gelen, şimdi şefkat, şimdi okşama, şimdi ölümün başka çeşidi bir baygınlık ve sonra tekrar dirilmenin, tekrar güneşin dünyasına dönmenin haz ve sevinci olan şeyler, hulâsa bir güneşin mihrabında kendi kendisine ibadete benzeyen bu ürpermeler, bu tükenişler acaba nerelerde, hangi derinliklerde hazırlanmıştı!”136/2

“Biri kendisinden uzakta olandı ki, her attığı adımda maddi hüviyeti biraz daha değişir, arzunun, hasretin kimyasıyla âdeta ruha ait bir varlık olur ve dokunduğu her şeye kendisinden bir yığın şeyler kata kata, bütün uzaklıkları, geçtiği her yeri yaşanan

hayatın üstünde bir âlem yapar ve kendi akislerinden başka bir şey olmayan bu âlemin ortasında yine kendisi olarak yaşardı.”156/3

“Nuran ikide bir elini denize sokuyor, ayın etrafına gerdiği mavi ipek kumaşı bir tarafından çekip zorluyor, belki de ancak o zaman bunun bir hayal, bir vehim olduğunu anlıyordu.”178/4

“O, akşamüstü veya gece yarısı sandaldan sesini yükselttiği zaman pencereler sessizce açılır, renkli ve ürkek gölgeler boşluğa uzanır, derinden visal ürperişli ahlar çekilir, titreyen parmaklardan yahut düzeltilen saç ve elbiselerden suya çiçekler düşerdi.”190/1

“— Bir sabah erkenden Emirgân korusuna gidelim. Ağaçların âdeta titreye titreye uyanışı çok güzel oluyor...”204/1

“Dudakları titreye titreye, "Teşekkür ederim..." dedi ve ortadan kayboldu.”205/4

“Nuran önünde başka bir uçurum daha açılmış gibi geriledi:

— Bana dokunma Mümtaz... dedi.”208/2

“...Macide'nin akrabasının dokuz senelik kocasını, Nuran'ın aşkını bir hidayet nuru gibi içinde on sene gizleyen adamı, sırtı kambur, yüzünün derisi kemiklerine yapışmış, arkasında ince emprimesi içinde titreye titreye ömrünün yanlış hesaplarını sayan esmer, mor pembeşi şapkasının altından kötü taranmış saçları fırlayan zayıf bir kadınla merdivenden inerken seyretti.”219/10

“Ve genç kadın, sobanın başında titredi.”309/7

“Fakat onun elleri hamalinkiler gibi değildi. Mümtaz'ın elleri hayatla doğrudan doğruya temasa girmemişti. Onun fırınında pişmemişti. Hamalın elleri siyah, şişkin damarlı, kaba ve kalındı. "Benimkiler, beyaz, itinalı ve yumuşak..."328/2

“— Evet, gözlerinle görüyorsun! Konuşuyorsun da... Mümtaz'ın aklından şimşek hızıyla bir düşünce geçti:

— Elimle de dokunabilirim, değil mi?

— Tabii... Suad bu sefer Öne geçmiş, kollarını, sanki muayene et, der gibi havaya kaldırmış, uzviyetinden taşan parıltılar içinde ona gülüyordu. Mümtaz kamaşan gözlerini ondan öteye çevirdi.”373/3

SONUÇ

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın nesri ve üslûbu hiçbir zaman herhangi bir döneme hâkim olmamıştır. Ancak ölümünden sonraki yıllarda edebiyatseverleri etkilemiştir. Üslûp bakımından Tanpınar'a yakın olan Halit Ziya Uşaklıgil'in üslubu, devrinin

hakim üslûbu iken Tanpınar için aynı şeyi söyleyemeyiz. Yazarın karakteristik özelliklerini taşıması ve üslûbunun en güzel örneği olması bakımından çalışmamıza esas olarak “Huzur” romanını ele aldık.

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “Huzur” romanı üzerinde yapılan üslup incelemesi sonunda şunlar söylenebilir:

Ahmet Hamdi Tanpınar için dil bir sığınaktır. Onun dile sığınmasının nedeni estetik kaynaklıdır. Yazara göre yirminci yüzyıldaki estetik çirkinliğin sebebi kültür değişimi ile açıklanabilir. Başka bir deyişle bin yıllık köklü bir medeniyet ve bu medeniyete ait dil ve edebiyat bir tarafa bırakılmış, ham maddesi folklor olan malzemelerden yeni bir kültür ve medeniyet inşa edilmeye çalışılmıştır. Dilin değişmesi ile beraber edebiyat da değişmiştir. Tüm bu değişmeler; Tanpınar gibi estetik duyarlılığı olan bir insanı içe yöneltmiştir. Onun nesirle meşgul olurken bile şiir dili kullanmasının sebebi budur. Yazarın sığındığı bu dil çok anlamlıdır. Tanpınar’da hiçbir sözcüğü düz anlamıyla düşünemeyiz. Onun dili; mecaz, imaj ve sembollerle zenginleştirilmiş bir dildir.

Tanpınar’ın “Huzur” romanında; sanatkârane üslûp yaratma gayretinden dolayı edebî sanatlar oldukça zengindir. Yazar, düşüncelerin sanatsal bir ifadesi olan üslûbu sağlamak için edebî sanatlardan en çok teşbihe, bilhassa teşbih-i belîge yer vermiştir. Romanın hemen her sayfasında teşbih örneklerine rastlamaktayız. Dış dünyaya ait bir olay, durum ya da insanlara ait tutumlar başka bir şeye benzetilerek anlatılmıştır. Tanpınar bu halin farkına varmış olmalı ki, romanın kahramanlarından biri olan Suad’ın ağzından özeleştirisini yapar. Romanda teşbihlerden başka istiarelere de geniş ölçüde yer verilmiştir.

Tanpınar’ın dili isim fiil, sıfat fiil ve zarf fiillerle genişlemiş bir dildir. Cümleyi genişleten unsurlar sıfat tamlamaları, bağlaçlar ile birlikte yan cümleciklerdir. Fakat anlamı genişleten imaj ve istiarelerdir. Romanda en çok girişik-birleşik cümleler kullanılmıştır.

Yazar, kısa ve günlük olaylarda basit cümleleri kullanmayı tercih etmiştir. Tahlil ve tasvirlerin yapılmadığı, insanlar arasındaki kısa diyalogların anlatıldığı cümlelerde basit cümleler kullanılmıştır. En çok kullanılan girişik-birleşik cümleler ise tahlil ve tasvirlerin yapıldığı bölümlerde kullanılmıştır. Karmaşık cümleler ferdin hayal ve tasavvurlarında, olaylar ve durumlar karşısında takındıkları tavırlarda

ifadenin hizmetine verilmiştir. Yazar bazen uzun cümlelerde aynı ekleri kullanarak simetriye önem vermiştir. Böylelikle seci sanatı ile ahenk sağlanmış ve monotonluktan uzaklaşmıştır.

Romanda kelime gruplarından sıfat tamlamaları ile isim tamlamaları oldukça fazladır. Bunlardan zihinde bir imaj uyandıran, tasvir bildiren isim tamlamalarında bir imaj yaratılmış, ayrıca çoğu tamlama da teşbih ve istiareye örnek teşkil etmiştir ve yazarın hayal dünyasını yansıtması bakımından önemlidir. Romanda en çok kullanılan sıfat tamlamaları ise, Tanpınar'ın genellikle karakteristik olmuş sıfat tamlamalarıdır ve bunların birçoğunda sanat ve imaj yapma endişesi sezilmektedir. Edat gruplarından benzetme edatı ile kurulanlar teşbih sanatına örnek olmaktadır.

Ahmet Hamdi Tanpınar dış dünyayı çoğu kez duyularında hareketle algılamıştır. O; daha çok görme ve işitme duyusuyla dış âleme bağlıdır. Ancak o dış dünyayı objektif bir biçimde değil de sübjektif bir biçimde anlatır. Yazar görme duyusu ile ilgili bir dikkati anlatırken, hemen her yerde gördüklerine duygularını katmıştır. Duygularını katmadığı objektif tasvirlerin sayısı oldukça azdır. Tanpınar'da görme duyusu kadar işitme duyusu da önemlidir. Yazar bilhassa kahramanların ses özelliklerine önem vermiştir. Şahısların sesleri çeşitli varlıklara benzetilerek, zenginleştirilerek anlatılmıştır.

Çalışmamızda; Ahmet Hamdi Tanpınar'ın kendine has bir üslubunun olduğunu ortaya koymaya çalıştık. Yazar, söz sanatlarında, terkiplerde ve cümlelerde dilin imkânlarını zorlayarak sanat ve imaj yapma kaygısı gütmüştür. Onun dili görsel ve parlak imajlarla zenginleştirilmiş bir dildir. Bunların gerçekleşmesinde yazarın kabiliyetinin yanı sıra Batılı yazarların romanlarını iyi okumasının da rolü oldukça büyüktür. Tüm bu özellikleri, onun nesir alanında önemli bir üstat olduğunu göstermektedir.

KAYNAKLAR

Aktaş, Şerif, **Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi**, Akçağ Yay.,Ankara, 1996,

_____, **Edebiyatta Üslup ve Problemleri**, Akçağ Yay., Ankara, 1998,

- _____, **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Akçağ Yay.,Ankara, 2000
- _____, Milli Romantik Duyuş Tarzı ve Türk Edebiyatı-IV: Ahmet Hamdi Tanpınar, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,
- Akün, Ömer Faruk, Ahmet Hamdi Tanpınar, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,
- Alangu, Tahir, Ahmet Hamdi Tanpınar: Eserleri Üzerinde Düşünceler, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,
- Alver, Köksal, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanlarında Bakış Açısı, **Hece(A. H. Tanpınar özel sayısı)** S. 61, Ocak 2002,
- Armağan, Mustafa, Tanpınar'ın Tılsımlı Aynasında Şehirler, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,
- Ayvazoğlu, Beşir, Ahmet Hamdi Tanpınar, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,
- _____, **Aşk Estetiği**, Ötüken Yay., İstanbul, 1997,
- _____, **Geleneğin Direnişi**, Ötüken Yay., 1997,
- Bachelard, Gaston, **Mekânın Politikası**, Çev: Aykut Derman, Kesit Yay. 1996,
- Berksoy, Berkiz, Bir Entelektüel Olarak Tanpınar, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,
- Bilgegil, M. Kaya, **Türkçe Dilbilgisi**, Dergah Yay., İstanbul, 1982,
- Cimcoz, Adalet, Ahmet Hamdi Tanpınar, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,
- Çetin, Nurullah, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Şiiri, **Hece Dergisi**, S.61, Ocak 2002,
- Çoban, Ahmet, **Edebiyatta Üslup Üzerine**, Akçağ, 2004,
- Çoruhlu, Yaşar, **Türk Mitolojisinin Anahatları**, Kabalcı Yay., İstanbul, 2000,
- Demiralp, Oğuz, **Kutup Noktası**, YKY,İst., 2001,
- Doğan, Abide, Huzur'un Huzursuz Kadını: Nuran, **Türk Dili**, S.628, Nisan 2004,
- Emil, Birol, Ahmet Hamdi Tanpınar, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008
- Enginün, İnci, Tanpınar ve Semboller, **Türk Dili Dergisi**, Mayıs 2005,
- Eralp, Vehbi, Hamdi Tanpınar'ın Romanı: Huzur, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,

Ertop, Konur, Ahmet Hamdi Tanpınar: Romancı Kişiliği ve Geçmişle Hesaplaşması, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,

Eyüboğlu, Sabahattin, Tanpınar'da Zaman, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,

Göktürk, Akşit, **Okuma Uğraşı**, YKY,İst., 2002,

Günay, Doğan, **Metin Bilgisi**, Multilingual,İst.,2003,

Gürbilek, Nurdan, **Yer Değiştiren Gölge**, Metis Yay., 2005,

_____, **Kör Ayna, Kayıp Şark**, İstanbul, 2007,

_____, Büyük Tıkanma, **Virgül Dergisi**, Mayıs 2008,

Hilav, Selahattin, Tanpınar Üzerine Notlar, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,

İleri, Selim, Tanpınar'la Zaman, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,

Kahraman, Hasan Bülent, Yitirilmemiş Zamanın Ardında: Ahmet Hamdi Tanpınar ve Muhafazakar Modernliğin Estetik Düzlemi, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,

Kantarcıoğlu, Sevim, Huzur'da Aydın Tipi, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,

_____, **Yapıbozumcu ve Semiotik Yaklaşımlar Işığında Tanpınar Hikayeleri**, Akçağ Yay., Ankara, 2004,

Kaplan, Mehmet, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Güzel Eserin Üç Temeli, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,

_____, Tanpınar'ın Mirası, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,

_____, **Tanpınar'ın Şiir Dünyası**, Dergah Yay., İstanbul, 1984,

_____, **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar**, Dergah Yay., 1999,

Korkmaz, Ramazan, **Cahit Sıtkı Tarancı**, Akçağ Yay, Ankara, 2002,

Köroğlu, Erol, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Zaman Anlayışı, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,

Külekçi, Numan, **Edebi Sanatlar**, Akçağ Yay.,1999,

Lekesiz, Ömer, Tanpınar Nerden ve Nasıl Bakar?, **Hece A. H. Tanpınar özel sayısı** S. 61, Ocak 2002,

- Lewis, Geoffrey, **Trajik Başarı**, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2007,
- Moran, Berna, Bir Huzursuzluğun Romanı: Huzur, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,
- _____, **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İletişim Yay.,2007
- Murray, Edward L.,**Muhayyileye Dayalı Düşünmek**, Açılımkitap, 2008,
- Naci, Fethi, Huzur, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,
- Okay, M. Orhan, Tanpınar'ın Hikayeleri Üzerine Notlar, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,
- _____, Ahmet Hamdi Tanpınar: Bir Monografi Denemesi, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,
- _____, Kaderin Eşiğinde Tanpınar, Hece Dergisi, S.61, Ocak 2002,
- Oktay, Ahmet, Tanpınar: Bir Tereddütün Romanı, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,
- Öksüz, Yusuf Ziya, **Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1995,
- Özgül, M. Kayahan, Tanpınar'daki Biz- Bizdeki Tanpınar, **Hece A. H. Tanpınar Özel Sayısı** S. 61, Ocak 2002,
- Özkırımlı, Atilla, Olağanüstü Bir Öğretici, Şair, Hikayeci ve Romancı, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,
- Pamuk, Orhan, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Türk Modernizmi, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,
- Perin, Cevdet, Huzur, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,
- Sağlık, Şaban, Bir Şahsi Nizamın Peşinde Estetiği ve Felsefeyi Arayan Adam: Ahmet Hamdi Tanpınar, **Hece Dergisi**, S.61, Ocak 2002,
- Samsakçı, Mehmet, Yeni Debussy'ler Aldım. Behemehal Gelin. **Hece(A. H. Tanpınar özel sayısı)** S. 61, Ocak 2002,
- Sunat, Haluk, **Boşluğa Açılan Kapı**, Bağlam Yay., İstanbul,2004,
- Şentürk, Ahmet Atilla-Kartal, Ahmet, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergah Yay., 2004,
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, **Edebiyat Üzerine Makaleler**, Dergah Yay. İstanbul, 2005
- _____, **Huzur**, YKY., İstanbul, 2002,

- _____ , **Saatleri Ayarlama Enstitüsü**, Dergah Yay., İstanbul, 2000,
- _____ ,**Yaşadığım Gibi**, Dergah Yay., İstanbul, 2000,
- Tanyol, Cahit, Ahmet Hamdi Tanpınar Hakkında, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,
- _____ , Ahmet Hamdi Tanpınar ve Huzur Romanına Dair, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,
- Tekin, Mehmet, **Roman Sanatı**, Ötüken Yay.,2004,
- Turinay, Necmettin, Ahmet Hamdi Tanpınar:1932 Öncesi ve Sonrası, **Hece(A. H. Tanpınar özel sayısı)** S. 61, Ocak 2002,
- Türkeş, A. Ömer, Modern Muhafazakar: Ahmet Hamdi Tanpınar, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,
- Tüysüzoğlu, Fatma- Bektaş, Tolga, Ferahfeza Mucizesi, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008
- Uçan, Hilmi, Entelektüelin Kimliği, İşlevi ve Bir Entelektüel Olarak Tanpınar, (**Hece A. H. Tanpınar özel sayısı**) Sayı 61, Ocak 2002,
- Yanar, Işık, Zaman Algılarında Simge ve Temsil, **Hece(A. H. Tanpınar özel sayısı)** S. 61, Ocak 2002,
- Yavuz, Hilmi, **Osmanlılık, Kültür, Kimlik**, Boyut Yay., İstanbul, 1996
- _____ , Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Estetiği Üzerine, **Bir Gül Bu Karanlıklarda**, 3F Yay., İstanbul, 2008,